

ปาฬีสึกขา
และ
สัททสังเขป

โดย

พระอาจารย์ชนกาภิวัังสะ อัครมหาบัณฑิต

ชื่อหนังสือ : **ปาฬิสึกขา และสัททสังเขป**

ISBN : 978-616-565-558-3

จัดทำโดย : วัดท่ามะโอ ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

ผู้แต่ง : พระอาจารย์ชนกวิงสะ อัครมหาบัณฑิต

ผู้แปล : พระนันทะสิริ

ตรวจทาน : พระนันทะสิริ
พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน
โดย สาธุชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพ

สถานที่พิมพ์ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนก้านัลแมน แขวงบางขุนเทียน
เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๙
โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มือถือ 08-1566-2540

คำนำ

(ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑)

คัมภีร์ในไวยากรณ์ทั้งหลายมีคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์เป็นต้น ได้ชื่อว่าเป็นทางไปสู่พระไตรปิฎก ฉะนั้นผู้ที่ปรารถนาจะท่องเที่ยวไปในพระไตรปิฎก ก็จำต้องไปโดยทางไวยากรณ์สายนี้เท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันผู้ที่กำลังเดินอยู่ในทางสายนี้ส่วนมากมักจะเลี้ยวลงข้างทางไปบ้าง เกิดความท้อแท้แล้วไปสู่ทางอื่นเสียบ้าง ฉะนั้นผู้ที่มีความสามารถท่องเที่ยวไปในพระไตรปิฎกจึงมีจำนวนน้อย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าคัมภีร์ไวยากรณ์เหล่านั้นกว้างขวางมาก กำหนดจดจำได้ยาก จึงไม่เหมาะที่จะนำมาเป็นหลักสูตรของนักศึกษาบาลีชั้นเบื้องต้นในสมัยนี้ เพราะฉะนั้นท่านอาจารย์ ชนกาภิวัต (อคฺคมหาปณฺฑิต) จึงได้เขียนไวยากรณ์ย่ออันมีชื่อว่า ปาฬิตฺติกา และ สทฺทสฺสฺเชป ขึ้นเพื่อเป็นหลักสูตรของนักศึกษาเหล่านั้น หนังสือนี้เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มหนึ่งก็จริง แต่ก็สามารถข้ามมหาสมุทรคือพระไตรปิฎกได้เหมือนกับกึ่งถึงจะตัวน้อยนิด แต่ก็สามารถข้ามทะเลหลวงได้เช่นกัน ในประเทศพม่านั้น พวกนักศึกษา อาศัยหนังสือเล่มนี้แล้วเป็นผู้ชำนาญภาษาบาลีมีมิใช่น้อย และข้าพเจ้าก็เช่นกัน อาศัยหนังสือเล่มนี้แล้วได้รับปริญญาปาฬิปารคู จากรัฐบาลพม่า

ครั้นต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๗ ข้าพเจ้าได้มาอยู่ในประเทศไทย สามเณรจํารูญ ธรรมดา ได้ขอให้ข้าพเจ้าสอนภาษาพม่าเพื่อจะไปเรียนพระไตรปิฎกต่อที่ประเทศพม่า ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงสอนเขาโดยใช้หนังสือเล่มดังกล่าวมาแล้วนั้น โดยวิธีแปลมาจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย ด้วยหวังว่าสามเณรจะเข้าใจภาษาพม่าได้โดยง่าย และอีกประการหนึ่ง เมื่อสอนจบแล้ว ก็จะได้หนังสือปาฬิตฺติกา ฉบับอักษรไทย ไว้เป็นคู่มือของนักศึกษาภาษาบาลีเบื้องต้นด้วย และความหวังของข้าพเจ้าก็สัมฤทธิ์ผล เมื่อภิกษุสามเณรได้มาขอต้นฉบับที่เป็นตัวเขียน ไปถ่ายเอกสารนำมาสอนบ้าง เรียนบ้าง ต่อมาก็ได้พิมพ์ต้นฉบับเป็นรูปเล่มเรียบร้อยแล้ว

ก็ในขณะนั้นข้าพเจ้ามีความเข้าใจในภาษาไทยน้อยอยู่ ดังนั้นการแปลเป็นสำนวนภาษาไทย จึงเป็นการของสามเณรจํารูญ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า สามเณรจํารูญ เป็นผู้แปลหนังสือเล่มนี้ ก็ในหนังสือเล่มนี้ประกอบด้วย ปาฬิตฺติกา, สทฺทสฺสฺเชป และแบบฝึกหัดในการพูด การเขียนและประโยคพิเศษท้ายหนังสือ ก็ในปาฬิตฺติกา นี้ บทเรียนหนึ่ง ๆ ยังจำแนกออกเป็น ๓ ส่วนคือ ให้แปลประโยคภาษาบาลีเป็นภาษาไทย กลับภาษาไทยเขียนให้เป็นภาษาบาลี และ

ข

ข้อควรทราบ ในประโยคภาษาบาลีที่จะแปลเป็นไทยนั้น นักศึกษาควรท่องให้คล่องปากก่อน แล้วจึงแปล และในขณะที่แปลก็ดี ขณะเขียนก็ดี หากจำศัพท์ไม่ได้ ก็ให้ดูในข้อควรทราบ ในขณะที่เขียน ก็ควรสังเกตประโยคบาลีที่เราแปลไปแล้วนั้นเป็นตัวอย่าง ก็บทเรียนหนึ่ง ๆ มีทั้งแปล และเขียนเช่นนี้ จึงควรเรียนบทเรียนละ ๒ วัน โดยวันแรกท่อง และแปล ต่อมา วันที่ ๓ จึงเขียน

บทในบาลีมีอยู่ ๔ บท คือ นามบท อาชยาตบท อุปัสคบท และนิบาตบท ก็ในบททั้ง ๔ นั้น ในประโยคหนึ่ง ๆ มีนามบทเป็นส่วนมาก รองลงมา ก็อาชยาต นิบาตมีส่วนน้อย อุปัสคบทนั้นติดอยู่ข้างหน้าของบทอื่น ๆ มีอาชยาตเป็นต้นแล้ว ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรสอนหนังสือเล่มนี้วันละสองรอบ คือปาฬิสิกขารอบหนึ่ง และสททสงฺเขป รอบหนึ่ง ส่วนผู้ศึกษาด้วยตนเองควรศึกษาสททสงฺเขป (นามปทมาลา และอาชยาตปทมาลา) ก่อนเพื่อจะได้เข้าใจ วิภัติและวิธีสำเร็จรูปแล้วจึงศึกษา ปาฬิสิกขา ในภายหลัง

เมื่อนักศึกษาเรียนจบ ปาฬิสิกขา และสททสงฺเขป แล้ว ควรวัดความเข้าใจของตัวเอง ด้วยการเรียนในแบบฝึกหัดการพูด การเขียน หากรู้ว่าเรายังไม่เข้าใจดี ก็ควรเรียนปาฬิสิกขา และสททสงฺเขป อีกรอบหนึ่ง ก็จะเข้าใจในการพูดและการเขียนขึ้น อย่าพึงเบื่อหน่ายในการเรียนซ้ำ

และในขณะที่เรียน ครูสอนควรแบ่งนักศึกษาออกเป็นสองฝ่ายโดยให้ฝ่ายหนึ่งอ่านบาลี และให้อีกฝ่ายหนึ่งแปล หรือถ้ามีคำถามคำตอบก็ให้ฝ่ายหนึ่งถาม อีกฝ่ายหนึ่งตอบสลับกันไป เช่นนี้นักศึกษาก็จะเรียนกันอย่างสนุกสนาน ไม่เกิดความเบื่อหน่ายในการศึกษาและยังได้ชื่อว่า ปู่พื้นฐานของการเรียนพระไตรปิฎกให้นักศึกษาอีกด้วย

ข้าพเจ้าขอให้ผู้ที่ได้ใช้หนังสือเล่มนี้ อันเปรียบเหมือนลูกศรซึ่งบอกทางลัดแก่บุคคลผู้เดินทาง จงบรรลุถึง “ปาฬิปารคู” เทอญ

ปาฬิสิกข์ สุนิสสาย ภเวหิ ปาฬิปารคู,
นิสสายิมิ ตถาญญเอปิ ภวนตุ ปาฬิปารคู.

พระนันทะสิริ

วัดท่ามะโอ จ.ลำปาง
๑๒ กันยายน ๒๕๒๙

คำปรารภ

หนังสือ "ปาฬิลิกขา และสัททสังเขป" เล่มนี้ เคยจัดพิมพ์มาแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว หนังสือดังกล่าวได้หมดมานานพอสมควร กอปรกับในปีนี้ ท่านพระอาจารย์นันทะ ได้กลับมาอยู่ที่วัดท่ามะโอ และได้เปิดเรียนบาลีอีกครั้ง โดยท่านเริ่มสอนภาษาบาลีจาก "ปาฬิลิกขาและสัททสังเขป" เป็นการปูพื้นฐาน โดยนำหนังสือเก่าไปถ่ายเอกสารมาเรียนมาสอน ซึ่งมีค่าจ่ายค่อนข้างสูง อีกอย่าง หนังสือปาฬิลิกขาและสัททสังเขปเล่มเก่า ยังมีขอบกระดาษผิดพลาดอยู่ส่วนหนึ่ง ทางญาติโยมจึงปรึกษาทางคณะว่าควรจะทำอย่างไร คณะก็ได้ให้คำแนะนำไปว่า ควรจัดพิมพ์ใหม่ เพื่อปรับปรุงหนังสือ และจะได้ทำบุญแจกเป็นธรรมทานให้กับผู้สนใจศึกษาภาษาบาลีอีกด้วย โดยคณะเองได้รับอาสาในการจัดทำต้นฉบับ ตรวจสอบ และจัดหาทุนในการจัดพิมพ์ถวายให้ เพื่อเป็นการบูชาคุณของพระอาจารย์นันทะที่มีต่อคณะ และทดแทนบุญคุณพระอาจารย์กัททันตธัมมานันทะ อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ ซึ่งเป็นผู้ฟื้นฟูบาลีใหญ่ให้เกิดขึ้นกับประเทศไทยอีกครั้ง

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ก็ได้รับความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย จนหนังสือสำเร็จออกมาสู่บรรณพิภพอีกครั้ง ก็ต้องขออนุโมทนากับทุก ๆ ท่าน ที่ร่วมบุญในครั้งนี้

ขอผลบุญในการพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทานครั้งนี้ ส่งผลให้กับทุกๆ ท่านที่มีส่วนให้หนังสือ "ปาฬิลิกขา และสัททสังเขป" เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี จงเป็นผู้มีปัญญาทั้งโลกียะและโลกุตระด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิติพงษ์ อุตุตมปญโญ

๒ ธันวาคม ๕๖๖๒

สารบัญ

หน้า

กัณฑ์ที่ ๑

๑.	ไตรสรณคมน์	๑
๒.	อรรถของปฐมาวิภักติ	๑
๓.	ตุลยตุล - ลิงคตุล	๓
๔.	กัตตา - กิริยา	๔
๕.	วิธีการสอน	๖
๖.	กตุตา - กम्म - กิริยา	๗
๗.	ประโยคคำถามที่มี ก็ ศัพท์พร้อมคำตอบ	๘
๘.	ตติยวิภักติที่แปลว่า “ด้วย”	๙
๙.	ตติยวิภักติที่แปลว่า “เพราะ”	๑๐
๑๐.	ตติยวิภักติที่แปลว่า “ด้วย” (กับด้วย)	๑๑
๑๑.	จตุตถวิภักติที่แปลว่า “แก่”	๑๑
๑๒.	ลงจตุตถวิภักติ	๑๒
๑๓.	ปัญจมีวิภักติที่แปลว่า “จาก”	๑๔
๑๔.	ฉัฏฐวิภักติที่แปลว่า “ของ”	๑๖
๑๕.	จตุตถวิภักติ ที่แปลว่า “เพื่อ” และจตุตถวิภักติ ที่แปลว่า “แก่”	๑๗
๑๖.	สัตตมีวิภักติที่แปลว่า “ใน, บน”	๑๘

กัณฑ์ที่ ๒

๑๗.	คำถามที่ประกอบด้วย นุ และคำตอบ	๑๙
๑๘.	ประโยคคำถามประกอบด้วย นุ ตอบด้วย น	๒๐
๑๙.	คำถามที่ประกอบด้วย นุ และ น เข้าด้วยกัน	๒๐
๒๐.	ตัวอย่างการวางกิริยาในระหว่าง น และ นุ - นนุ	๒๑
๒๑.	ตุลยาริกรณวิเสสน - ลงในอรรถปฐมาวิภักติ	๒๓

๒๒.	ตุลยาธิกรณวิเสสน - ลงในอรรถทูลยาวิภัติ	๒๔
๒๓.	ก. ทูลยาภิรียาวิเสสน	๒๕
๒๔.	ข. ทูลยาภิรียาวิเสสน	๒๖
๒๕.	ทูลยาวิภัติอรรถสัตตมี แปลว่า “ใน”	๒๖
๒๖.	ทูลยาวิภัติ กาลอจจนุตสโยค แปลว่า “ตลอด, ลึน”	๒๗
๒๗.	ทูลยาวิภัติ อทฺธาอจจนุตสโยค แปลว่า “ลึน, ตลอด”	๒๘
๒๘.	ตติยาวิภัติ แปลว่า “โดย”	๒๙
๒๙.	อนาทรีย - อนาทร แปลว่า “เมื่อ” (ฉฺฉฺฉฺ), “ครั้นเมื่อ” (สัตตมี)	๓๐
๓๐.	ลกฺขณ - ลกฺขุ แปลว่า “ครั้นเมื่อ”	๓๑
๓๑.	กมฺมวาทก	๓๒
๓๒.	กตฺตา ๖ กมฺม ๑	๓๓
๓๓.	ลักษณะประโยคกัมมวาทก โดยย่อ	๓๕
๓๔.	รวมอรรถของวิภัติ	๓๖

กัณฑ์ที่ ๓

๓๕.	ภวิสสันตี อาชยาตวิภัติ อนาคตกาล = จัก	๓๙
๓๖.	อัชชตนี อาชยาตวิภัติ อดีตกาล = วันนี้ (แล้ว)	๔๑
๓๗.	ปญฺจมี อาชยาตวิภัติ (จง, เกิด, ของง)	๔๓
๓๘.	สัตตมี อาชยาตวิภัติ (ควร, ฟัง)	๔๖
๓๙.	กิตฺกักรียา อรรถภาวะ และกรรม	๔๘
๔๐.	ต ปัจจยที่กล่าว กตฺตา	๕๐
๔๑.	ต ปัจจย และ ข ปัจจยที่กล่าว กรรม	๕๑, ๕๒
๔๒.	ตเว, ตฺ ปัจจย แปลว่า “อ.อัน, เพื่ออัน”	๕๓
๔๓.	ตฺน, ตฺวาน, ตฺวา ปัจจย แปลว่า “แล้ว”	๕๔
๔๔.	มาน, อนฺต ปัจจย (เมื่อ, อยู่, เป็นปัจจุบันกาล)	๕๕
๔๕.	จ, เจวคัฟท์	๕๖
๔๖.	ปี, อปีคัฟท์	๕๗
๔๗.	วาคัฟท์	๕๙

๔๘. เหวคัพพ์	๕๙
๔๙. มาคัพพ์	๖๐

ศัพท์สังเขป (ไวยากรณ์ย่อ)

๕๐. ไวยากรณ์ย่อ แบ่งออกเป็น ๖ กัณฑ์	๖๒
๕๑. นามคณะย่อ	๖๒
๕๒. วิภัติ	๖๔
๕๓. ชื่อเรียกวินิภัติ ๒ หมวดในอรรถกถา และฎีกา	๖๔
๕๔. ปุริสาทิคณะ	๖๖
๕๕. จิตตาทิคณะ	๖๗
๕๖. กัญญาติคณะ	๖๙
๕๗. มโนคณะ	๗๑
๕๘. มโนคณาติคณะ	๗๓
๕๙. คุณวันตาทิคณะ	๗๕
๖๐. คัจฉันตาทิคณะ	๗๗
๖๑. ปุมาติคณะ	๘๑
๖๒. ราชาทิคณะ	๘๓
๖๓. สัตถาทิคณะ	๘๘
๖๔. รัตตาทิคณะ	๙๐
๖๕. นทาทิคณะ อิตถิลิงค์	๑๐๑
๖๖. คหปตาทิคณะ อิตถิลิงค์	๑๐๔
๖๗. สัพพนามคณะ	๑๐๖
๖๘. ปัจจัยใช้ในอรรถของวิภัตตินาม ๑๕ ตัว	๑๒๖
๖๙. คำนำอาชยาด	๑๒๗
๗๐. อาชยาด	๑๒๙
๗๑. ฎวาทิคณะ	๑๓๐
๗๒. ฐวาทิคณะ	๑๓๗

	หน้า
๓๓. ทิวาทิคมะ	๑๔๓
๓๔. สวาทิคมะ	๑๔๔
๓๕. กิยาติคมะ	๑๔๖
๓๖. คหาติคมะ	๑๔๙
๓๗. ตนาติคมะ	๑๕๐
๓๘. จุราติคมะ	๑๕๒
๓๙. สนธิกัณท์	๑๕๔
๔๐. สนธิ ๕ อย่าง	๑๕๔
๔๑. วรรณะ ๔๑ ตัว	๑๕๔
๔๒. ธนิตอักษร ๑๐	๑๕๔
๔๓. สระสนธิ	๑๕๕
๔๔. พยัญชนะสนธิ	๑๖๑
๔๕. นิคคหิตสนธิ	๑๖๓
๔๖. อาคมสนธิ	๑๖๕
๔๗. นิคคหิตโลปสนธิ	๑๖๗
๔๘. อาเทศสนธิ	๑๖๘
๔๙. อุปสคฺคฺนิปาต	๑๗๐
๕๐. สมาสกัณท์	๑๗๑
๕๑. สมาสโดยย่อมี ๖ อย่าง	๑๗๑
๕๒. อพยยัภาวสมาส	๑๗๑
๕๓. กมฺมธารยสมาส	๑๗๓
๕๔. ทิคฺคฺสมาส	๑๗๕
๕๕. ตปฺปฺริสฺสมาส	๑๗๖
๕๖. พหุพฺพีหิสฺมาส	๑๗๗
๕๗. ทวนฺทสมาส	๑๗๘
๕๘. ตัทธิตกัณท์	๑๘๐
๕๙. ตัทธิตปฺจจยฺแบ่งออกเป็น ๖ หมวด	๑๘๐

	หน้า
๑๐๐. อปจตฺตทฐิต	๑๘๑
๑๐๑. อเนกตฺถตฺตทฐิต	๑๘๒
๑๐๒. ภาวตฺตทฐิต	๑๙๑
๑๐๓. วิเสตตฺตทฐิต	๑๙๒
๑๐๔. อสฺสตฺถิตตฺตทฐิต	๑๙๓
๑๐๕. สงฺขยาตตฺตทฐิต	๑๙๕
๑๐๖. ลำดับสังขยา	๑๙๖
๑๐๗. อพฺยุยตตฺตทฐิต	๑๙๘
๑๐๘. กิตฺกัณฺฑยํ	๒๐๐
๑๐๙. สาธนะ ๗	๒๐๐
๑๑๐. ปัจจัยที่ลงในสาธนะเหล่านั้น	๒๐๑

การฝึกอ่าน เขียน และพูดบาลี

๑๑๑. บทเรียนที่ ๑ มโหสถกุมารวตฺต	๒๐๖
๑๑๒. บทเรียนที่ ๒ คามทวารวตฺต	๒๐๗
๑๑๓. บทเรียนที่ ๓ มโหสถปณฺฑิตวตฺต	๒๐๘
๑๑๔. บทเรียนที่ ๔ สุมณาเทวิตฺต	๒๐๙
๑๑๕. บทเรียนที่ ๕ อทฺตฺตโปสฺสทวารวตฺต	๒๑๑
๑๑๖. บทเรียนที่ ๖ วาสฺสทตฺตวตฺต	๒๑๓
๑๑๗. บทเรียนที่ ๗ ตาปสฺสทวารวตฺต	๒๑๕
๑๑๘. บทเรียนที่ ๘ ปุรฺนตฺตปฺปราชวตฺต	๒๑๗
๑๑๙. บทเรียนที่ ๙ มาลุตวตฺต	๒๑๙
๑๒๐. บทเรียนที่ ๑๐ โสภนาโสภนวิทวารวตฺต	๒๒๐

ข้อความตอนท้ายหนังสือ

๑๒๑. ประโยคพิเศษ	๒๒๒
๑๒๒. อูยโยชนคาลา	๒๓๐

ปาฬิสึกขา

๘. . . ๒

กัณฑ์ที่ ๑

๑. ไตรสรณคัมภ์

๑. พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้า ขอถึงพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
๒. ฐมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้า ขอถึงพระสัทธรรม ว่าเป็นที่พึ่ง
๓. สฺสํ สรณํ คจฺฉามิ.	ข้าพเจ้า ขอถึงพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง

ข้อควรทราบ

พยัญชนะเหล่านี้ คือ ฐ, ฐม, ฐ, ฉา ต้องสวดออกเสียงหนัก ๆ ในขณะที่กล่าว “พุทฺธิ” ต้องน้อมใจระลึกถึงพระพุทธเจ้าเสมือนกับว่าพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ และในขณะที่กล่าว “ฐมฺมํ” ต้องน้อมใจถึงพระสัทธรรม ๑๐ ประการ คือ มรรค ๘, ผล ๘, นิพพาน ๑ และพระไตรปิฎก ๑ และในขณะที่กล่าว “สฺสํ” ต้องน้อมใจระลึกถึงพระอริยสงฆ์ ๘ จำพวก

อหํ อ.ข้าพเจ้า คจฺฉามิ ย่อมถึง พุทฺธิ ซึ่งพระพุทธเจ้า สรณํ ว่าเป็นที่พึ่ง. (หลังจาก สรณํ คัพพํ ลป อิติ คัพพํ)

ในกัณฑ์นี้จะแสดงอรรถของวิกัทธิที่ง่ายและมีใช้มากเท่านั้น

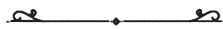
๘. . . ๒

๒. อรรถของปฐมวิกัทธิ (ท่อง)

อัย	อ.ชายนี้, หญิงนี้, หรือ สิ่งนี้
อิม	อ.ชาย ท. เหล่านี้ หรือ ของ ท. เหล่านี้
อิม	อ.หญิง ท. เหล่านี้.
ตวํ	อ.ท่าน ท., เธอ, เอง, มึง
ตุมฺเห	อ.ท่าน, เธอ ท., เอง ท., มึง ท.
อหํ	อ.ข้าพเจ้า, กระผม, ดิฉัน, กู
มัย	อ.ข้าพเจ้า ท., กระผม ท., ดิฉัน ท., กู ท.

ข้อควรจำ

- อัย, อิเม, อีมา, อิมศัพท์ทั้งสามนี้ใช้กับสิ่งใกล้ตัวเรา พอที่จะจับต้องได้
- อัย ศัพท์เป็น “เอกวจนะ” สำหรับใช้กับสิ่งที่มีชีวิต เช่น ผู้ชาย, ผู้หญิง
- อิเม ศัพท์เป็น “พหุวจนะ” สำหรับใช้กับเพศชายเท่านั้น สองคนขึ้นไป
- อีมา ศัพท์เป็น “พหุวจนะ” สำหรับใช้กับเพศหญิงสองคนขึ้นไป
- ตุวั ศัพท์เป็น “เอกวจนะ” สำหรับใช้กับคนกำลังพูดกับเรา
- ตุมุเห ศัพท์เป็น “พหุวจนะ” สำหรับใช้กับคนกำลังพูดกับเรา สองคนขึ้นไป
- อหิ ศัพท์เป็น “เอกวจนะ” สำหรับใช้กับตัวเราเอง
- มยิ ศัพท์เป็น “พหุวจนะ” สำหรับใช้กับตัวเราเอง สองคนขึ้นไป
- ศัพท์ทั้ง ๔ เหล่านี้คือ ตุวั, ตุมุเห, อหิ, มยิ ใช้ได้ไม่จำกัดลिंगค์ คือใช้ได้ทั้ง ๓ ลिंगค์

สำหรับท่อง

- กินาโม - มีชื่อว่าอะไร ? (สำหรับเพศชาย)
- กินามา - มีชื่อว่าอะไร ? (สำหรับเพศชายหลายคน)
- กินามา - มีชื่อว่าอะไร ? (สำหรับเพศหญิง)
- สุทัต นาม - มีชื่อว่าสุทัต
- สามณเระ นาม - ชื่อว่าสามณเระ ท.

ข้อควรทราบ

นามศัพท์ (ที่เป็นนิบาต) เป็นเอกวจนะเสมอ เช่น “สามณเระ นาม” ในที่นามศัพท์ไม่ต้องออกคำเนียงพหุวจนะ ส่วน “นามา” ต้องแปลเป็นพหุวจนะ

ท่องและแปล

๑. อาวุโส สามณเระ อัย ทารโก กินาโม.
๒. ฆนเต พุทธรกษิต อัย ทารโก สุเทพ นาม.
๓. โภติ กณฺเณ อัย ทาริกา กินามา.

๔. โภ ปุริส	อัย ทาริกา มาลินี นาม.
๕. โภ ทารก	ตุ้ม กีนาม.
๖. โภ สมณ	อหิ พุทธรกษิโต นาม.
๗. โภติ ทาริเก	ตุ้ม กีนามา.
๘. โภ ปุริส	อหิ อจจรา นาม.
๙. โภ สามเณร	อัย วิหาโร กีนามา.
๑๐. โภนุโต สมณา	อัย วิหาโร ท่ามะโอ นาม.

ข้อควรทราบ

บทเหล่านี้ คือ “อาวุโส, ภนฺเต, โภนุโต, โภติ” ใช้สำหรับร้องเรียกหรือขานรับ, เฉพาะ “อาวุโส” ศัพท์ควรใช้กับผู้ที่มีอายุน้อยกว่าแปลว่า “ผู้มีอายุ” ส่วน “ภนฺเต” ใช้กับผู้ใหญ่กว่าแปลว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ” อาวุโส สามเณร ดูก่อนสามเณรผู้มีอายุ ภนฺเต พุทธรกษิต ข้าแต่ท่านพุทธรกษิตะผู้เจริญ สามเณโร, พุทธรกษิโต, ทารโก, สมณ แจกปทมมาลาเหมือนกับ ปุริสศัพท์. ทาริกาศัพท์ แจกเหมือน กณฺดาศัพท์ วิธีแจกนักศึกษาฟังดูในนามคณะไวยากรณ์ที่กำลังเรียนอยู่

๓. ตุลฺยตุถ - ลิงฺคตุถ

ท่องและแปล

๑. อัย กีนาม ?	อัย พุทธรกษิโต นาม.
๒. อิเม กีนามา ?	อิเม สามเณรา นาม.
๓. กีนามา ?	อหิ สุตต นาม.
๔. ตุมฺเห กีนามา ?	มยฺ สมณา นาม.

ข้อควรทราบ

ในประโยคที่ไม่มีกิริยา เช่น อัย พุทธรกษิโต นาม เรียกว่า ตุลฺยตุถ เพราะมีอรรถเดียวกัน (คนเดียวกัน) และเรียกว่า ลิงฺคตุถ เพราะเป็นเพียงอรรถของลิงค์เท่านั้น, ประโยค

ที่มี กิศัพท์ เป็นประโยคคำถาม และประโยค **อัย พุทธรกฺขิตโต นาม** เป็นประโยคคำตอบ.
(อัย อ.ภิกษุนี้ **พุทฺธรกฺขิตโต นาม** ชื่อว่า พุทฺธรกฺขิตตะ)

๔. กัตตา - กิริยา

(ท่อง)

วิภัตติ ติ, อนติ. ลี, ถ. มิ, ม. (...อยู่, ย่อม..., จะ...)

จงเปลี่ยนประโยคเหล่านี้ เป็นภาษาไทย

อัย กวติ.	อิเม กวานติ.
ตุวั กวลี.	ตุมุเห กวล.
อหํ กวามิ.	มยํ กวาม.

ข้อควรทราบ

วิภัตติสองตัวข้างหน้า คือ **ติ, อนติ** ใช้ประกอบกับนามศัพท์ที่ไม่ใช่ **ตุมุห, อมุห** เช่น **อัย, อิเม** เป็นต้น วิภัตติสองตัวกลาง คือ **ลี, ถ** ใช้ประกอบกับ **ตุมุหศัพท์** คือ **ตุวั, ตุมุเห**.

วิภัตติสองตัวสุดท้ายคือ **มิ, ม** ใช้ประกอบกับ **อมุหศัพท์** คือ **อหํ มยํ**.

บททั้งหลายเหล่านี้ คือ **อัย อิเม, ตุวั ตุมุเห, อหํ มยํ** เป็นบทกัตตา (ผู้กระทำ) ส่วน **กวติ และ กวานติ** เป็นต้น เป็นบทกิริยา. คำพูดประโยคหนึ่งทีประกอบด้วย “**กัตตา และ กิริยา** เรียกว่า “**วากฺย**” (บางครั้งไม่มีกิริยาก็ได้)

กัตตา - กิริยา (ท่อง)

จงแปลประโยคเหล่านี้เป็นภาษาไทย

โหติ,	โหนฺติ.	โหสิ,	โหถ.	โหมิ,	โหม.
อตฺถิ,	สฺนฺติ.	อสิ,	อตถ.	อมฺหิ,	อมฺห.
๑. พุทฺโธ โหติ.		พุทฺธา โหนฺติ.			
๒. ตุวั โหสิ.		ตุมุเห โหถ.			

๓. อหิ โหมิ.	มย โหม.
๔. กณฺหา อตฺถิ.	กณฺหาโย สนฺติ.
๕. ตฺวั อสิ.	ตมฺเห อตฺถ.
๖. อหิ อมฺหิ.	มย อมฺห.
๗. สิทฺตฺโต พุทฺโธ โหติ.	
๘. ทารกา สามเณรา โหนฺติ.	
๙. อาวุโส ตฺวั กิณาโม อสิ.	
๑๐. อหิ ฆนฺเต (พุทฺธรฺกฺขิโต นาม) อมฺหิ. (ใส่ชื่อของตัวเองแทน)	
๑๑. ฆนฺเต ตมฺเห กิณาโม อตฺถ.	
๑๒. มย อาวุโส สมณฺา นาม อมฺห.	

ควรรทราบ

โหติ, โหนฺติ	-	ย่อมี, ย่อมเป็น.
อตฺถิ, สนฺติ	-	มีอยู่
สิทฺตฺโต	-	สิทธัตถราชกุมาร

ท่องจำ

จงแปลประโยคเหล่านี้เป็นภาษาไทย

๑. โโก พุทฺโธ โหติ.	สิทฺตฺโต พุทฺโธ โหติ.
๒. โโก สยติ.	ทารโก สยติ.
๓. กา ปจติ.	ทาริกา ปจติ.
๔. เก คจฺจนฺติ.	ปฺริสา คจฺจนฺติ.
๕. กาโย อาคจฺจนฺติ.	กณฺหาโย อาคจฺจนฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี

- ก. อ.พระพุทฺธเจ้า ย่อมเสด็จมา
 ข. อ.สามเณร ย่อมไป

- ค. อ.เด็กหญิง ย่อมนอน
 ชม. อ.ท่าน ย่อมหุง
 ง. อ.ท่าน ท. ย่อมไป
 จ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมมา
 ฉ. อ.เด็กชาย เป็นสามเณร ย่อมเป็น

ฟังทราบ

โก	- อ.ใคร	สยติ	- ย่อมนอน
เก	- อ.ใคร ท.	ปจฺนติ	- ย่อมหุง
กา	- อ.หญิงคนไหน	คจฺจติ	- ย่อมไป
กาโย	- อ.หญิง ท. เหล่าไหน	อาคจฺจนฺติ	- ย่อมมา

๕. วิธีการสอน

ในวันแรก ให้นักเรียนท่องบาลีและแปลให้ขึ้นใจก่อน วันต่อไป จึงให้เขียนและแจกปทมาลาของบทที่เป็น กตฺตา.

๑. อตฺถิ นุ ทารโก.	อาม... อตฺถิ ทารโก.
๒. คจฺจติ นุ กณฺณา.	อาม... คจฺจติ กณฺณา.
๓. สยติ นุ ตฺวํ.	อาม... สยามิ อหํ.
๔. ปจฺนติ นุ ทาริกาโย.	อาม... ปจฺนติ ทาริกาโย.

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี

ก. อ.ท่าน ย่อมมา หรือ ?	ครับ อ.ข้าพเจ้า ย่อมมา
ข. อ.ท่าน ย่อมไป หรือ ?	ครับ อ.ข้าพเจ้า ย่อมไป
ค. อ.เด็กชาย ท. ย่อมมี หรือ ?	ครับ อ.เด็กชาย ท. ย่อมมี

ฟังทราบ

อตุลีนุ - ย่อมมีหรือ ? ปจนฺตินุ - ย่อมหุงหรือ ? อาม - ครับ

ในเวลาถาม - ตอบกับนักเรียน ต้องแสดงกิริยาอาการให้เข้ากับสภาพของคำถาม เช่น ทำตาโพรงขึ้น แสดงอาการอยากรู้ พร้อมกับพูดว่า “อตุลีนุ” (มีหรือ ?) ผู้ตอบก็เช่นกัน ผงกศีรษะพร้อมกับตอบว่า “อาม”

๖. กตฺตา - กมฺม - กิริยา

๑. ทารโก มคฺคํ คจฺจนฺติ.
๒. ทาริกา ภตฺตํ ปจฺติ.
๓. ปุริสา คามํ อาคจฺจนฺติ.
๕. พุทฺโธ ฐมฺมํ เทเสตี.

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี

- ก. อ.เด็กชาย ท. ย่อมไป สู่หนทาง
- ข. อ.เด็กหญิง ท. ย่อมหุง ซึ่งข้าว
- ค. อ.บุรุษ ย่อมมา สู่หมู่บ้าน
- ฅ. อ.พระพุทธเจ้า ท. ย่อมทรงแสดง ซึ่งธรรม

ฟังทราบ

ผู้กระทำเรียกว่า “กตฺตา”, สิ่งที่ถูกกระทำเรียกว่า “กมฺม”, อาการไป อาการหุงเป็นต้น เรียกว่า “กิริยา”, กตฺตา แปลออกสำเนียงว่า “อันว่า”, กมฺม ออกสำเนียงว่า “ซึ่ง” หรือ “สู่”, เทเสตี - ย่อมแสดง, มคฺโค - หนทาง, คามो - หมู่บ้าน, ภตฺตํ - ข้าว

๗. ประโยคคำถามที่มี กิ ศัพท์พร้อมคำตอบ

๑. อาวุโส สามเณร...	โก ธมฺมํ เทเสติ.
๒. ภนฺเต พุทฺตรกฺขิต...	พุทฺโธ ฐมฺมํ เทเสติ.
๓. โภ ปุริส...	เก มคฺคํ คจฺจนฺติ.
๔. โภ ทารก...	กณฺดาโย มคฺคํ คจฺจนฺติ.
๕. โภติ กณฺเณ...	กา ภตฺตํ ปจฺติ.
๖. โภ ปุริส...	ทาริกา ภตฺตํ ปจฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี

- ก. ดูก่อนบุรุษ อ.ใคร ท. ย่อมแสดง ซึ่งธรรม
- ข. ดูก่อนนางสาวน้อย อ.หญิง ท. เหล่าไหน ย่อมหุง ซึ่งข้าว
- ค. ดูก่อนเด็กชาย อ.ใคร ย่อมมา สู่หมู่บ้าน
- ฌ. ดูก่อนบุรุษ ท. อ.ท่าน ท. ย่อมไป สู่หมู่บ้าน
- ง. ดูก่อนสามเณร อ.ข้าพเจ้า ย่อมไป สู่ถนน

ท่องและแปล

๑. พุทฺโธ น ภวติ.	๒. ทารโก น สยติ.
๓. ภตฺตํ นตฺถิ.	๔. มนุสฺสา น สนฺติ.
๕. ตฺวํ สามเณโร น อสิ.	๖. อหํ มนุสฺโส น อมฺหิ.
๗. ทาริกา ภตฺตํ น ปจฺติ.	๘. ปุริสา มคฺคํ น คจฺจนฺติ.
๙. สามเณรา ฐมฺมํ น เทเสนฺติ.	

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.นางสาวน้อย เป็นพระพุทฺธเจ้า ย่อมไม่เป็น
- ข. อ.เด็กชาย ไม่มีอยู่
- ค. อ.ข้าว ท. ไม่มีอยู่

- ฌ. อ.ท่าน เป็นมนุษย์ ย่อมไม่เป็น
- ง. อ.นางสาวน้อย ท. ย่อมไม่หุง ซึ่งข้าว
- จ. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมไม่มา สู่มุมบ้าน

ข้อควรทราบ

น ศัพท์เป็นบทกล่าวอรรถปฏิเสธ เพราะฉะนั้นจึงต้องแปลพร้อมกับบทที่ถูกปฏิเสธนั้น เช่น น ภวติ - ย่อมไม่มี, น สยติ - ย่อมไม่นอน, น คจฺจติ - ย่อมไม่ไป เป็นต้น

๘. ตติยวิภัติที่แปลว่า “ด้วย”

ท่องและแปล

๑. ทารโก ปาเทน คามํ คจฺจติ.
๒. ทาริกาโย สกฺเณน นครํ คจฺจนฺติ.
๓. ปุริโส อคฺคิรเถน เทวนครํ คจฺจติ.
๔. มนุสฺสา นาวาย ชลปุรินฺครํ อาคจฺจนฺติ.
๕. สามเณโร ยนฺตนาวย ลีซังทีปํ คจฺจติ.
๖. อาคจฺจติ นุ ตวุ อาวุโส นครํ อคฺคิรเถน.
๗. นาคํ ฆนฺเต อคฺคิรเถน นครํ อาคจฺจามิ.
วายุยานน อาคจฺจามิ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ท่าน ย่อมมา สู่มุมบ้าน ด้วยอะไร ?
- ข. อ.ข้าพเจ้า ย่อมมา สู่นคร ด้วยรถไฟ
- ค. อ.ท่าน ย่อมมา สู่มุมบ้าน ด้วยเท้าหรือ ?
- ฌ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมไม่มา สู่มุมบ้าน ด้วยเท้า

ฟังทราบ

ปาโท - ทำ, สกฏ์ - เกวียน, นคร์ - นคร, ทิปป์ - เกาะ, รโธ - รถ, อคฺคิรโธ - รถไฟ, อสฺสรโธ - รถม้า, วายุยานํ, อากาสยานํ - เครื่องบิน, นาวา - เรือ, ยนฺตนาวา - เรือยนต์, อคฺคินาวา - เรือไฟ. บทเหล่านี้ก็ศึกษาฟังแจกตามลิงค์และการันต์นั้น ๆ

๙. ตติยาริภัตติที่แปลว่า “เพราะ”

ท่องและแปล

๑. ตฺวํ อาวุโส เกน วสฺสึ ?
๒. อหํ ภนฺเต อนฺเนน วสฺสมิ.
๓. ตฺวํ อาวุโส เกน โภคํ ลภฺสึ ?
๔. อหํ ภนฺเต ทาเนน โภคํ ลภฺสมิ.
๕. มนุสฺสา อาวุโส เกน สุขํ ลภฺนฺตี ?
๖. มนุสฺสา ภนฺเต สีเลน สุขํ ลภฺนฺตี.
๗. สตฺตา อาวุโส เกน นิพฺพานํ ปาปฺณนฺตี ?
๘. สตฺตา ภนฺเต ภาวนา ย นิพฺพานํ ปาปฺณนฺตี.

จงแปลเป็นบาลี

- ก. แนะนำท่านผู้มีอายุ อ.ท่าน ย่อมหุง ซึ่งข้าว เพราะเหตุอะไร ?
- ข. อ.ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ เพราะข้าว หามีได้
- ค. อ.สัตว์ ท. ย่อมได้ ซึ่งอะไร เพราะทาน ?

ฟังทราบ

วสฺสึ - ย่อมอยู่, ลภฺสึ - ย่อมได้, ปาปฺณนฺตี - ย่อมถึง, อนฺนํ - ข้าว, มนุสฺโส, นโร - มนุษย์, สตฺโต - สัตว์, ทานํ - ทาน, สีลํ - คีล (การตั้งกาย วาจา ใจไว้ด้วยดี), ภาวนา - ภาวนา (การเจริญกัมมัฏฐานเพื่ออบรมจิต), กิ - อะไร, โภโค - ทรัพย์

๑๐. ตติยาวิภักติที่แปลว่า “ด้วย” (กับด้วย) ท่องและแปลเป็นไทย

๑. ตวั เกน สห วิหริตี ?
๒. อหิ พุทุเรน สห วิหรามิ.
๓. พุทุโร เกน สหธิ นคริ คจฺจติ ?
๔. พุทุโร สัมเมน สหธิ นคริ คจฺจติ.
๕. ปณฺฑิตา พาเลหิ วินา วิหาริ อาคจฺจนฺติ.
๖. ปณฺฑิตา เกหิ วินา วิหาริ อาคจฺจนฺติ ?

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ กับ ด้วยท่าน
- ข. อ.ท่าน ย่อมอยู่ กับ ด้วยข้าพเจ้า
- ค. อ.บัณฑิต ย่อมอยู่ กับ ด้วยคนพาลหรือ ?
- ฅ. อ.คนพาล ย่อมอยู่ เว้น ด้วยบัณฑิต
- ง. อ.พระพุทธเจ้า ย่อมเสด็จมา กับ ด้วยพระสงฆ์
- จ. อ.พระสงฆ์ ย่อมไม่มา เว้น ด้วยพระพุทธเจ้า

พึงทราบ

วิหรามิ - ย่อมอยู่, สห, สหธิ - กับ, วินา - เว้น, ปณฺฑิตโต - บัณฑิต, ตยา - ด้วยท่าน

๑๑. จตุตถีวิภักติที่แปลว่า “แก่” ท่องและแปล

๑. มนุสฺสา กสฺส ทานิ เทนฺติ.
๒. มนุสฺสา สัมมสฺส ทานิ เทนฺติ.
๓. รุจฺจติ กสฺส สจฺจิ.
๔. รุจฺจติ สัมมสฺส สจฺจิ.

๕. รุจจติ นุ ทารกสฺส สาฑุ.
๖. กสฺส สาฑุ น รุจจติ.
๗. ขมติ นุ สัมสฺส กมฺม.
๘. อาม ขมติ สัมสฺส กมฺม.
๙. นกขมติ น สัมสฺส กมฺม.
๑๐. อาม นกขมติ สัมสฺส กมฺม.

ข้อควรทราบ

๑๒. ลงจตุตถีวิภัตติ

- ในที่ประกอบกับ ทาธาตฺว เช่น สัมสฺส เทติ.
- ในที่ประกอบกับ รุจจธาตฺว เช่น รุจจติ สัมสฺส.
- ในที่ประกอบกับ ขมุจธาตฺว เช่น ขมติ สัมสฺส.
- ในที่ประกอบกับ ฉทิตธาตฺว เช่น ฉาเทติ ทารกสฺส.
- ในที่ประกอบกับ ฐรธาตฺว เช่น อัจริยสฺส ฉตฺตํ ฐาเรติ, ฐารยติ.
อิณสามิกสฺส อิณํ ฐารยติ.

ในที่ประกอบ นโม บท เช่น นโม ตสฺส ภควโต. (ส่วนในที่ประกอบ นมามิ ต้องลง ทุตติยวิภัตติ เช่น พุทฺธํ นมามิ)

จตุตถีวิภัตติยังลงได้ในที่ประกอบกับ อาโรเจติ, ที่มีอรรถการกล่าว หรือ เทเสติ, กลยติ, อามนุเตติ เป็นต้น และในที่ประกอบกับ สิทาฆธาตฺว หนุจธาตฺว เป็นต้น. คำว่า “การประกอบ” หมายถึงมีเนื้อความเกี่ยวข้องกัน เช่น สัมสฺส เทติ ย่อมถวาย แก่พระสงฆ์ ในประโยคนี้ การถวายและพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกัน

ท่องและแปล

๑. ฉาเทติ นุ ทารกสฺส ภตฺต.
๒. นจฉาเทติ ทารกสฺส ภตฺต.
๓. สิสฺโส กสฺส ฉตฺตํ ฐาเรติ.
๔. สิสฺโส อัจริยสฺส ฉตฺตํ ฐาเรติ.
๕. โโก อิณสามิกสฺส อิณํ ฐาเรติ.

๖. อิณายโก อิณสามิกสฺส อิณํ ชารยติ.
๗. อาจารย์โย ลิสฺถานํ ก็ อารโจะติ.
๘. อาจารย์โย ลิสฺถานํ ฐมฺมกถํ อารโจะติ.
๙. พุทฺโธ เกสํ ฐมฺมํ เทเสติ.
๑๐. พุทฺโธ เทวมนุสฺसानํ ฐมฺมํ เทเสติ.
๑๑. โโก ภควโต นโม.
๑๒. โสหนํ นโม ภควโต, นโม สุตตฺตฺนุํ สมนฺมาสมฺพุทฺธานํ.

ข้อควรทราบ

ภาษาบาลีกับภาษาไทยของเรามีวิธีใช้ต่างกันบ้าง เช่น รุจฺจติ สัมสฺส (ตามความบาลีว่า) ย่อมชอบใจ แก่พระสงฆ์ (ความไทยว่า) พระสงฆ์ย่อมชอบใจ เพราะฉะนั้น ในจตุตถวิภักตฺตึนี้ นักศึกษาควรสังเกตให้ดีและจำวิธีใช้เป็นพิเศษ

รุจฺจติ - ย่อมชอบใจ, **ขมฺติ** - ย่อมชอบใจ, **สจฺจํ** - คำจริง, **กมฺมํ** - การงาน, **สาทุ** - ของหวาน, **ฉาเทติ** - ย่อมหิว (ปรารณานกีน), **ชารยติ** - ย่อมทรงไว้, ย่อมกั้น, **อารโจะติ** - ย่อมบอก, **อิณสามิก** - เจ้าหนี้, **อิณายโก** - ลูกหนี้, **โสหนํ** - ข้าพเจ้านั้น, **สุตฺตฺนุํ** - เจ็ดพระองค์, **ลิสฺโส** - ลูกศิษย์, **จตุตฺ** - ร่ม, **ฐมฺมกถํ** - พระธรรมกถา

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ท่าน ย่อมถวาย ซึ่งทาน แก่ใคร ?
- ข. อ.คำจริง ย่อมชอบใจ แก่พระสงฆ์หรือ ?
- ค. อ.กรรม ย่อมไม่ชอบใจ แก่ใคร ?
- ฅ. อ.รสอร่อย ย่อมชอบใจ แก่ใคร ?
- ง. อ.อาจารย์ ย่อมทรงไว้ (กั้น) ซึ่งร่ม แก่ลูกศิษย์หรือ ?
- จ. อ.อาจารย์ ย่อมไม่ทรงไว้ (กั้น) ซึ่งร่ม แก่ลูกศิษย์
- ฉ. อ.ลูกหนี้ ย่อมทรงไว้ ซึ่งหนี้ แก่เจ้าหนี้หรือ ?
- ช. อ.สามเณร ย่อมแสดง ซึ่งธรรมกถา แก่เด็ก ท.
- ฌ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมนอบน้อม ต่อพระพุทธเจ้า ทั้งเจ็ดพระองค์
- ฎ. อ.ลูกศิษย์ ย่อมให้ ซึ่งทาง แก่อาจารย์

- ฎ. อ.อาจารย์ ท. ย่อมแสดง ซึ่งกรรมกถา แก่ลูกศิษย์ ท.
 ฐ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมมอบน้อม ต่อพระธรรม
 ท. อ.ท่านนั้น ย่อมไม่ถวายเป็น ซึ่งทาน แก่พระสงฆ์ เพราะเหตุอะไร ?

๑๓. ปัญจมีวิภัตติที่แปลว่า “จาก”

คำกลอน (ท่อง)

“แต่ จาก” ปัญจมีนี้ลงได้ สดุ้ง, กลัว, และ ลง, เริ่ม, เล่าเรียน,
 ในที่ ไกล, ใกล้, เว้น, พ่ายแพ้, ออก, ตก, เพียรจดจำคำนี้เอย

ข้อควรทราบ

ลงปัญจมีวิภัตติที่ประกอบด้วยธาตุเหล่านี้ คือ

ธาตุที่มีอรรถว่า หลีกออก	เช่น	คามา อปนุติ - ย่อมหลีกออก จากบ้าน
ธาตุที่มีอรรถว่า ตก	เช่น	รุกขา ปตनुติ - ย่อมตก จากต้นไม้
ธาตุที่มีอรรถว่า ลง	เช่น	ปพพตา โอรุหนุติ - ย่อมลง จากภูเขา
ธาตุที่มีอรรถว่า กลัว	เช่น	โจรา ภายติ - ย่อมกลัว จากโจร
ธาตุที่มีอรรถว่า สดุ้ง	เช่น	ปาปา อุตตสติ - ย่อมสดุ้ง จากบาป
ธาตุที่มีอรรถว่า ศึกษา	เช่น	อาจริยมหา สิปปิ อุกคณฺหติ - ย่อมเรียน
ซึ่งศิลปะ จากอาจารย์
ธาตุที่มีอรรถว่า แพ้	เช่น	พุทฺธสฺมา ปฺราเชนฺติ ติตฺถิยา - อ.เด็ยรลีย์ ท.
ย่อมพ่ายแพ้ จากพระพุทฺธเจ้า
ธาตุที่มีอรรถว่า เว้น	เช่น	ปาณาติปาตา วิรมามิ - อ.ข้าพเจ้า ย่อมเว้น
จากการฆ่าสัตว์
ธาตุที่มีอรรถว่า เริ่มต้น	เช่น	หิมวตา ปกวนฺติ มหานทีโย - อ. แม่น้ำใหญ่ ท.
ย่อมเริ่มมา จากภูเขาหิมาลัย
ธาตุที่มีอรรถว่า ไกล	เช่น	คามา ทูริ - ไกล จากหมู่บ้าน
อารกา สาสนา - ไกล จากศาสนา
ธาตุที่มีอรรถว่า ใกล้	เช่น	คามา สนฺติกั - ใกล้ จากหมู่บ้าน

อุปาทาน หมายถึง สถานที่ที่มีบ้านเป็นต้นที่มีบุคคลเป็นต้น ออกจากบ้านนั้นไป ตามตัวอย่างที่แสดงไว้ข้างบน

ห้องและแปล

๑. สามเณรา กุโธ อปนฺติ ?
๒. สามเณรา คามา อปนฺติ ?
๓. ราชา กุโธ นิคฺคโต ?
๔. ราชา นครา นิคฺคโต.
๕. ทารโก กุโธ ปตฺติ ?
๖. ทารโก รุกฺขา ปตฺติ ?
๗. ปุริโส กุโธ โอรฺหติ ?
๘. ปุริโส เคหา โอรฺหติ.
๙. มนุสฺสา เกหิ ภายนฺติ ?
๑๐. มนุสฺสา โจเรหิ ภายนฺติ ?

ฟังทราบ

อปนฺติ - ย่อมหลีกออก, **นิคฺคโต** - ย่อมออกไป, ออกไปแล้ว, **ปตฺติ** - ย่อมตก, **โอรฺหติ** - ย่อมลง, **กุโธ** - จากไหน, **ภายติ** - ย่อมกลัว, **เคห** - เรือน, **โจโร** - โจร, **รุกฺข** - ต้นไม้, **ปพฺพต** - ภูเขา

จงแปลเป็นไทย

๑. กณฺหาโล เกหิ อุตฺตสนฺติ.	กณฺหาโย พาเลหิ อุตฺตสนฺติ.
๒. ลิสฺสา กุโธ ลิปฺปี อุกฺคณฺหนฺติ.	ลิสฺสา อจฺริยโต ลิปฺปี อุกฺคณฺหนฺติ.
๓. สามเณรา กุโธ อุปฺชฌํ คณฺหนฺติ.	สามเณรา อุปฺชฌายมฺหา อุปฺชฌํ คณฺหนฺติ.
๔. ติตฺถียา กุโธ ปฺราเชนฺติ.	ติตฺถียา พุทฺธสฺมา ปฺราเชนฺติ.
๕. มหฺนทียอ กุโธ ปกฺวานฺติ.	มหฺนทียอ หิมวตา ปกฺวานฺติ.
๖. คาโม นครโต กิว ทูโร.	คาโม นครโต โยชนํ ทูโร.
๗. อาสนฺโน นุ อาวุโส คาโม นครโต.	น อาสนฺโน ฆนฺเต นครโต คาโม. คาวุตํ ทูโร.

ฟังทราบ

อุตุตสนฺติ - ย่อมสดุ้ง, คนฺหนฺติ - ย่อมถือเอา, อุกฺคฺนฺหาติ - ย่อมเรียน, ปฺราเชนฺติ - ย่อมแพ้, ปภวนฺติ - ย่อมเริ่ม, กิฺว ทูโร - ไกลเท่าไร, อุปชฺฌาโย - พระอุปชฌาย์, คาวุตฺ - หนึ่งคาวุต, โยชนฺ - หนึ่งโยชน์

จงเปลี่ยนเป็นภาษาไทย

- ก. อ.ท่าน ย่อมมา จากที่ไหน ?
- ข. อ.ข้าพเจ้า ย่อมมา จากนคร
- ค. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมออกไป จากบ้าน
- ฌ. อ.เด็กชาย ย่อมตกไป จากต้นไม้
- ง. อ.บัณฑิต ท. ย่อมกลัว จากบาป
- จ. อ.คนพาล ท. ย่อมไม่สะดุ้ง จากบาป
- ฉ. อ.ท่าน ย่อมเรียน ซึ่งศิลปะ จากใคร ?
- ช. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมเรียน ซึ่งศิลปะ จากอาจารย์
- ฌ. อ.สามเณร ย่อมถือเอา ซึ่งพระอุปชฌาย์ จากสำนัก ของพระอุปชฌาย์
- ญ. อ.หมู่บ้าน ย่อมเริ่ม แต่ไหน ?
- ฎ. อ.เมือง ไกล จากหมู่บ้าน เท่าไร ?
- ฏ. อ.หมู่บ้าน ไกล จากเมือง หรือ ?

นักศึกษ่าฟังสังเกตดูวิธีการใช้ในจุดตลัวิภัตติทั้งสองนี้ให้พิเศษกว่าวิภัตติอื่น ๆ และจงกำหนดจดจำไว้ให้ดี

๘. —. —. ๙.

๑๔. ัญญูวิภัตติที่แปลว่า “ของ”

ท่องและแปล

๑. อิทิ กสฺส สนฺตกั.	๒. อิทิ มม สนฺตกั.
๓. อิทิ กสฺส วตฺถั.	๔. อิทิ มม วตฺถั.
๕. อิทิ กสฺส เคหั.	๖. อิทิ มม เคหั.

๗. อัย กสฺส ปตฺโต	๘. อัย เม ปตฺโต.
๘. อิทํ กสฺส จีวรํ.	๑๐. อิทํ เม จีวรํ.
๑๐. อิทํ นุ เต สนฺตกํ.	๑๒. นยิทํ มม สนฺตกํ, ทารกสฺส สนฺตกํ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.วัตถุนี มีไช้ ของผม
- ข. อ.วัตถุ ท. เหล่านี้ มีไช้ ของผม
- ค. อ.บาตร ของข้าพเจ้า หามีได้

ข้อควรทราบ

อิทํ - อ.วัตถุนี (ใช้ศัพท์อะไรก็ได้ที่เป็นนบุปฺสกลิงค์), อิมานิ - อ.วัตถุ ท. เหล่านี้,
 อัย - อ.บุคคลนี้ หรือ บุรุษ หรือ หญิงนี้, เต, ตว, ตฺยหํ - ของท่าน, เม, มม, มยฺหํ - ของ
 ข้าพเจ้า, สนฺตกํ - ทรัพย์, ปตฺโต - บาตร, จีวรํ - จีวร, วตฺถุ - ผ้า, นยิทํ (น + อิทํ)

๑๕. จตุตถีวิภัติ ที่แปลว่า “เพื่อ”

และจตุตถีวิภัติ ที่แปลว่า “แก่”

ท่องและแปล

๑. พุทฺโธ เนถํ อตฺถาย อุปฺปชฺชติ.
๒. พุทฺโธ สุตฺตานํ อตฺถาย อุปฺปชฺชติ.
๓. พุทฺโธ เกถํ หิตาย สุขาย อุปฺปชฺชติ.
๔. พุทฺโธ เทวมนุสฺसानํ หิตาย สุขาย อุปฺปชฺชติ.
๕. ตฺวํ กิमतฺถาย คามํ คจฺจลลิตี.
๖. อหํ ปิณฺฑาย คามํ คจฺจลลิตี.
๗. อิทํ เกถํ ภตฺตํ.
๘. อิทํ อากนฺตฺถกานํ ภตฺตํ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ท่าน ย่อมมา เพื่อประโยชน์ แก่ใคร ?
- ข. อ.ข้าพเจ้า ย่อมหุง ซึ่งข้าว เพื่อประโยชน์ แก่ท่าน
- ค. อ.วิหารนี้ เพื่อประโยชน์ แก่ข้าพเจ้า

ควรทราบ

อตุลยา - เพื่อประโยชน์, หิตาย - เพื่อเกื้อกูล, สุขาย - เพื่อความสุข, อูปุชชติ - ย่อมเสด็จอุบัติขึ้น, กิमतลยา - เพื่อประโยชน์อะไร, ปิณุททาย - เพื่อก้อนข้าว, เกส - แก่ชน ท. เหล่าไหน, อาคนตุกาน - แก่อาคันตุกะ ท.

๑๖. สัตตมีวิภัตติที่แปลว่า “ใน, บน”

ท่องและแปล

๑. พุทฺโธ อนาลปิณฺฑิกิสฺส อาราเม วิหฺรติ.
๒. ปณฺฑิตา พุทฺเธ ปสฺสิทฺติ.
๓. ทารกา สยเน สยนฺติ.
๔. พาโล ปาปสฺมึ รมฺติ.
๕. อากาเส สกฺุณฺมา ปกฺขนฺทฺนฺติ.
๖. ติเลสุ เตลฺลํ ติฏฺฐติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.เด็กหญิง ย่อมหุง ซึ่งข้าว ในบ้าน
- ข. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมไม่นอน ในบ้าน
- ก. อ.คนพาล ย่อมเลื่อมใส ในพระพุทธรเจ้า หรือ ?
- ฆ. อ.มนุษย์ ท. ย่อมบินไม่ได้ ในอากาศ
- ง. อ.ท่าน ย่อมนอน เพราะเหตุไร ?

ข้อควรทราบ

วิหริติ - ย่อมประทับอยู่, อาราโม - วัด, ปลีทนต์ติ - ย่อมเลื่อมใส, รมติ - ย่อมยินดี, ปกขนุทนต์ติ - ย่อมบินไป, ย่อมเหาะ, ย่อมแล่นไป, อนาลปิณฺธิโก - อนาลปิณฺธิกเศรษฐี, สยมนํ - ที่นอน, อากาโส - อากาศ, สกุโณ - นก, ติลํ - งา, เตลํ - น้ำมัน, ติฏฺฐติ - ย่อมตั้งอยู่

จบกัณฑ์ที่ ๑

— . —

กัณฑ์ที่ ๒

๑๗. คำถามที่ประกอบด้วย นุ และ คำตอบ ท่องและแปล

๑. เทเสติ นุ อวฺโส พุทฺโธ ฌมฺมํ.
๒. อาม... เทเสติ พุทฺโธ ฌมฺมํ.
๓. คจฺฉติ นุ อวฺโส... ตวํ คามํ.
๔. อาม... คจฺฉามิ อหํ คามํ.
๕. ปจถ นุ โภติโย... ตุมฺहे ภตฺตํ.
๖. อาม... ปจาม มยํ ภตฺตํ.

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี

- ก. ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. ย่อมทรงแสดง ซึ่งธรรม หรือ ?
- ข. ครับ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. ย่อมทรงแสดง ซึ่งธรรม ท.
- ค. ดูก่อนผู้มีอายุ อ.เธอ ท. ย่อมไป สู่หมู่บ้าน หรือ ?
- ฆ. ครับ อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมไป สู่หมู่บ้าน
- ง. โอ * นางสาวน้อย อ.เธอ ย่อมหุง ซึ่งข้าว หรือ ?
- จ. เจ้าคะ อ.ดิฉัน ย่อมหุง ซึ่งข้าว ท.

* โอ คำนี้เป็นคำแสดง อาลปน คำร้องเรียก

ข้อควรทราบ

บทอาลปนะ เช่น อาวุโส, ฆนเต โดยมากใช้เรียงไว้หลังบทแรกของประโยค แต่ในบางที่หรือบางประโยคจะเรียงไว้ต้นประโยคก็ได้ ดังที่ได้แสดงไว้ในกัณฑ์ที่ ๑ แล้ว เพราะฉะนั้นในกัณฑ์นี้ จึงวางไว้หลังบทแรก เวลาแปล ต้องแปลอาลปนะก่อน แล้วจึงแปลประธานกิริยาและบทกรรมตามลำดับไป

๑๘. ประโยคคำถามประกอบด้วย นุ ตอบด้วย น ท่องและแปล

๑. อตถิ นุ อาวุโส ภตตํ.
๒. นตถิ ฆนเต ภตตํ.
๓. สนฺติ นุ อาวุโส มนุสฺสา.
๔. น สนฺติ ฆนเต มนุสฺสา.
๕. อสิ นุ ตวํ อาวุโส สามเณโร.
๖. น อมฺหิ ฆนเต อหํ สามเณโร.
๗. ปจติ นุ อาวุโส ทาริกา ภตตํ.
๘. น ปจติ ฆนเต ทาริกา ภตตํ.
๙. คจฺฉลฺลิตฺติ นุ อาวุโส ตวํ คามํ.
๑๐. น คจฺฉฉามิ ฆนเต อหํ คามํ.

๑๙. คำถามที่ประกอบด้วย นุ และ น เข้าด้วยกัน ท่องและแปล

๑๑. อตถิ นนุ อาวุโส พุทฺโธ.
๑๒. อาม ฆนเต พุทฺโธ อตถิ.
๑๓. เทเสตติ นนุ อาวุโส พุทฺโธ ฐมมํ.
๑๔. อาม ฆนเต พุทฺโธ ฐมมํ เทเสตติ.

๑๕. ปจติ นนุ อาวุโส กณฺหา ภตฺตํ.
 ๑๖. นนุ ปจติ ภนฺเต กณฺหา ภตฺตํ.
 ๑๗. คจฺฉติ นนุ ตฺวํ อาวุโส คามํ.
 ๑๘. นนุ คจฺฉามิ ภนฺเต อหํ คามํ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. แนะนำท่านผู้มีอายุ อ.ท่าน ท. ย่อมเป็นสามเณรหรือ ?
 ข. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมไม่เป็นสามเณร
 ค. แนะนำท่านผู้มีอายุ ท. อ.ท่าน ท. ย่อมหุง ซึ่งข้าวหรือ ?
 ฉ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมไม่หุง ซึ่งข้าว
 ง. แนะนำท่านผู้มีอายุ อ.สามเณร มีอยู่ มีใช่หรือ ?
 จ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ครับ อ.สามเณร มีอยู่
 ฉ. แนะนำท่านผู้มีอายุ อ.ท่าน ย่อมหุง ซึ่งข้าว มีใช่หรือ ?
 ช. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ข้าพเจ้า ย่อมหุง ซึ่งข้าว
 ฌ. อ.ใคร ย่อมหุง ซึ่งข้าว
 ฎ. อ.นางสาวน้อยนั้นเทียว ย่อมหุง ซึ่งข้าว

น - ไม่, นุ - หรือ, นนุ - มีใช่หรือ, (ต้องแปลเข้ากับกิริยา) เช่น **อตฺถิ นนุ** - มีอยู่ มีใช่หรือ ? **เทเสติ นนุ** - ย่อมแสดง มีใช่หรือ ? **คจฺฉติ นนุ** - ย่อมไป มีใช่หรือ ?

๒๐. ตัวอย่างการวางกิริยาในระหว่าง น และ นุ - นนุ ท้องและแปล

๑. น คจฺฉติ นุ ตฺวํ มคฺคํ.
 ๒. อาม น คจฺฉามิ อหํ มคฺคํ.
 ๓. น คจฺฉติ นุ ตฺวํ คามํ.
 ๔. อาม อหํ คามํ น คจฺฉามิ.
 ๕. น ปจติ นุ ตฺวํ ภตฺตํ.
 ๖. อาม อหํ ภตฺตํ น ปจามิ.

ตัวอย่างการวางกิริยาในระหว่าง น และ นนุ ท่องและแปล

๗. น อตถิ นนุ พาโล.
๘. อตถิเอว พาโล.
๙. น คจจถิ นนุ ตวั คามิ.
๑๐. อาม อหิ คามิ น คจจามิ.
๑๑. น ปจถิ นนุ ตวั ภตตัม.
๑๒. อาม อหิ ภตตัม น ปจามิ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.พระพุทธรเจ้า ไม่มีอยู่หรือ ?
- ข. แน่ะผู้มีอายุ อ.พระพุทธรเจ้า มีอยู่
- ก. แน่ะผู้มีอายุ อ.สามเณร ย่อมไม่หุง ซึ่งข้าวหรือ ?
- ข. ครับ อ.สามเณร ท. ย่อมไม่หุง ซึ่งข้าว

ควรถराบ

น - ไม่, คจจถิ - ย่อมไป, นนุ - หรือ, สำเร็จเป็น น คจจถิ นนุ - ย่อมไม่ไปหรือ ?
 น คจจถิ นนุ - ย่อมไม่ไป มิใช่หรือ ? น อตถิ นนุ - ย่อมไม่มี มิใช่หรือ ? น โหติ นนุ -
 ย่อมไม่ เป็น มิใช่หรือ ? นักศึกษาพึงแปลไปตามบทอย่างนี้

ท่องและแปล

๑. พุทฺโธ โหติ.
๒. พุทฺโธ น โหติ.
๓. พุทฺโธ โหติ นนุ.
๔. พุทฺโธ โหติ นนุ.
๕. พุทฺโธ น โหติ นนุ.
๖. พุทฺโธ น โหติ นนุ.

ข้อควรทราบ

ประโยคที่มี น เช่น น โหติ - ย่อมไม่เป็น, ประโยคที่มี นุ เช่น โหติ นุ - ย่อมเป็น หรือ ? ประโยคที่ประกอบด้วย น และ นุ เข้ากัน เช่น โหติ นนุ - ย่อมเป็น มิใช่หรือ ? ประโยคที่แยก น ออกจาก นุ (มีกิริยาในระหว่าง) เช่น น โหติ นุ - ย่อมไม่เป็นหรือ ? นนุ จะต้องอยู่หลังกิริยาเสมอ ส่วน น ต้องอยู่หน้ากิริยาเสมอ เช่น น โหติ นนุ - ย่อมไม่เป็น มิใช่หรือ ? ประโยคเช่นนี้มีอยู่ ๕ ประโยคเท่านั้น (ข้อ ๒ ถึง ๖) นักศึกษาพึงประกอบประโยคที่แสดงไว้แล้ว ตามความรู้ของตนเถิด

๒๑. ตุลยาศิกรณวิเสสน - ลงในอรรถปฐมาวิภัตติ

(วิเสสนะ บทขยาย มีวิภัตติและสภาพเหมือนกันกับ วิเสสยะ บทถูกขยาย)

ท่องและแปล

๑. เอโก ปุริโส วิหาริ อากจลติ.
๒. ตวั มหนโต ปณฺทิตโ อสิ.
๓. ตุมฺเห มหนตา ปณฺทิตา อตถ.
๔. อหิ มหนโต ปณฺทิตโ อมุหิ.
๕. มยิ มหนตา ปณฺทิตา อมฺห.
๖. อสิ นุ ตวั พาโล มนุสฺโส.
๗. นาหิ อมุหิ พาโล มนุสฺโส ปณฺทิตอมฺหิ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.มนุษย์ คนหนึ่ง ย่อมไป สู่หมู่บ้าน
- ข. อ.บัณฑิต ท. ผู้ประเสริฐ ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ ซึ่งพระพุทธเจ้า
- ค. อ.ข้าพเจ้า ท. เป็นคนพาล หามิได้
- ฌ. อ.บุรุษ ผู้ประเสริฐ
- ง. อ.บุรุษ ผู้ประเสริฐ คนหนึ่ง
- จ. อ.นางสาวน้อย ผู้ประเสริฐ

- ฉ. อ.นางสาวน้อย ผู้ประเสริฐ คนหนึ่ง
- ช. อ.เด็กชาย ผู้โง่เขลา คนหนึ่ง
- ฌ. อ.เด็กหญิง ผู้ฉลาด คนหนึ่ง

ควรรทราบ

บทวิเสสนะ แปลไม่ออกสำเนียงอายุตนิบาต เช่น **เอโก ปุริโส** อ.บุรุษ คนหนึ่ง และ แปลว่า **ผู้, มี, อัน** เช่น **มหนโต** - ผู้ประเสริฐ (ในอิตถิลิงค์ เป็น **มหนุตี**, นปฺงสกลิงค์ เป็น **มหนุตฺ**), **พาลโ** - ผู้โง่, **ตรุโณ** - ผู้เป็นหนุ่ม, **เจโก** - ผู้ฉลาด

๒๒. ตฺลฺยาริกรณวิเสสน - ลงในอรรถกถาวิภัตติ ท่องและแปล

๑. อหํ เอกํ ทาริกํ ปสฺสามิ.
๒. กณฺหา อภิรूपํ ทารกํ โอลฺเกติ.
๓. อิจฺฉติ นุ ตวํ พาลํ สิสุสํ.
๔. น อิจฺฉามิ อหํ พาลํ สิสุสํ, อิจฺฉามิ อหํ ปณฺทิตํ สิสุสํ.
๕. สมณฺหา เซตวนํ นาม อารามํ อาคจฺฉนฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ข้าพเจ้า ย่อมไม่ปรารถนา ซึ่งบุรุษ ผู้โง่
- ข. อ.มนุษย์ ท. ย่อมดู ซึ่งนางสาวน้อย ผู้ฉลาด
- ก. อ.เด็กชาย ย่อมมา สู้วัด ชื่อว่าท่ามะโอ
- ฌ. อ.ภิกษุ ท. ย่อมไม่ได้ ซึ่งก้อนข้าว ที่มีรสอร่อย
- ง. อ.ชายหนุ่ม ผู้รูปหล่อยิ่ง ย่อมไม่ได้ ซึ่งหญิงสาว ผู้รูปงามยิ่ง
- จ. ซึ่งบุรุษ ผู้ยิ่งใหญ่
- ฉ. ซึ่งบุรุษ ผู้ประเสริฐ คนหนึ่ง
- ช. ซึ่งนางสาวน้อย ผู้ประเสริฐ คนหนึ่ง

ควรรทราบ

ปสุสามิ - ย่อมเห็น, โอลิเกติ - ย่อมแลดู, อิจฺฉามิ - ย่อมปรารถนา, อภิรูปิ - ผู้มี
รูปงาม, เซตวันํ นาม - ชื่อว่าเซตวัน, อาราโม - สวน, อุทยาน, วัต

๒๓. ก. ทุตฺติยาภิรียาวิเสสนะ ท่องและแปล

๑. ทารโก สุขํ สยติ.
๒. อหิํ ทุกุขํ น สยามิ.
๓. ทาริกา โอทนํ มุทุํ น ปจติ.
๔. โอทโน มุทุํ น ปจติ.
๕. ปริโส เอกมนตํ นิสิตฺติ.
๖. ตฺวํ เอกมนตํ น นิสิตฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ท่าน ย่อมนอน เป็นสุข หรือ ?
- ข. อ.ข้าพเจ้า ย่อมนอน เป็นสุข ย่อมไม่อยู่ เป็นทุกข์
- ค. อ.ข้าว ย่อมสุก อ่อนนุ่ม หรือ ?
- ฅ. อ.เด็กหญิง ย่อมนั่ง เรียบร้อย

ข้อควรรทราบ

บทที่ทำกริยาให้วิเศษขึ้น เรียกว่า “กริยาวิเสสน” เช่น สุขํ สยติ. (สยติ - ย่อมนอน
สุขํ - เป็นสุข) เพราะฉะนั้น บทว่า สุขํ จึงเป็นบทขยายกริยาการนอนให้พิเศษขึ้น ว่านอน
เป็นสุข มีใช้นอนเป็นทุกข์. ปจติ - ย่อมหุง, นิสิตฺติ - ย่อมนั่ง, สุขํ - ความสุข, ทุกุขํ - ความทุกข์,
มุทุํ - อ่อนนุ่ม, บทเหล่านี้ อาจารย์บางท่านมีความเห็นว่า เป็น ปฐมุต วิเสสนบท (วิเสสนะ
ที่ลงปฐมวิภักติ) เอกมนตํ - เรียบร้อย (ในที่อันสมควร)

๒๔. ข. ทุตียากิริยาวิเสสน ท่องและแปล

๑. มนุสฺสา สีมํ คจฺจนฺติ.
๒. สมณฺหา สณฺณิกํ คจฺจนฺติ.
๓. วิสาชา นาม กถฺวา สณฺณิกํ อากจฺจนฺติ.
๔. พาลา กถฺวาโย สีมํ สีมํ อากจฺจนฺติ.
๕. สามเณรา ปริมณฺทลํ นิวาเสนฺติ, ปริมณฺทลํ ปารุปนฺติ.
๖. สมณฺหา กายปฺปจาลกํ น คจฺจนฺติ.
๗. สมณฺหา สฺรฺสุสฺรฺการกํ น กุณฺชนฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ท่าน ท. จงมา ช้า ๆ หรือ อย่ามาเร็ว
- ข. อ.ท่าน ท. ย่อมไม่ยุ่ง ย่อมไม่ห่ม เป็นปริมณฑล
- ค. อ.ท่าน ท. ย่อมกิน เสียงดังซู้ด ๆ

ควรทราบ

นิวาเสนฺติ - ย่อมนั่ง, ปารุปนฺติ - ย่อมห่ม, ปริมณฺทลํ - เป็นปริมณฑล, กายปฺปจาลกํ - เดินโคลงกาย (แกว่งกาย), สฺรฺสุสฺรฺการกํ - ทำเสียงซู้ด ๆ, สีมํ - เร็ว, สณฺณิกํ - ช้า ๆ, ค่อย ๆ, กุณฺชนฺติ - ย่อมฉั่น, กิน, โอทนํ - ซึ่งข้าว, โอทโน - ข้าว

— . —

๒๕. ทุตียาวิภัตติอรรถสัจจตีมี แปลว่า “ใน” ท่องและแปล

๑. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ คิชฺฌกุญฺเฐ ปพฺพเต.
๒. สมณฺหา ปุพฺพณฺหสมยํ คามํ ปิณฺฑทาย ปวิสนฺติ.
๓. บุริโส อคารํ อชฺฌาวสตี.
๔. มนุสฺสา เอกมนฺตํ นิสีทฺหนฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. ในสมัยหนึ่ง อ.ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ในเมืองลำปาง
- ข. อ.ท่าน ท. ย่อมเข้าไป สู่เมือง ในเวลาเช้า เพื่อบิณฑบาต
- ค. อ.ข้าพเจ้า ย่อมอยู่ในวัดท่ามะโอ
- ฅ. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมนั่ง ในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ควรทราบ

ปริสนติ - ย่อมเข้าไป, อชฺฌาวสติ - ย่อมอยู่, นิสิตฺติ - ย่อมนั่ง, เอกํ สมยํ - ในสมัยหนึ่ง, ปุพฺพหุสมยํ - ในเวลาเช้า, อคารํ - ในบ้าน, เอกมนุตฺตํ (เอกํ + อนุตฺตํ) - ในที่ควรส่วนข้างหนึ่ง, (หากเป็นกิริยาวิเศษณะ แปลว่า เรียบร้อย) ปพฺพเต - บนภูเขา, คิซฺฌกฺกุญฺเ - ชื่อว่า คิซฺฌกฺกุญฺ, ราชคเห - ในเมืองราชคฤห์

๒๖. ทูติยาวิภัตติ กาลอจฺจนฺตสฺสโยค แปลว่า “ตลอด, สิ้น”

ท่องและแปล

๑. มาลํ มโสทโน โหติ.
๒. สพฺพกาลํ วิหาโร รณณิโย.
๓. ตियามํ สยติ.
๔. อิมสฺมี วิหาเร อิมํ เตมาลํ วสุลํ อุเปมิ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ข้าว มีอยู่ ตลอดหนึ่งเดือน
- ข. อ.พระนคร นำรินรมย์ ตลอดกาลทั้งปวง
- ค. อ.เด็กชาย ย่อมนอน ตลอดสามยาม
- ฅ. อ.เรา ย่อมอยู่ในวัดนี้ ตลอดหนึ่งเดือน

ข้อควรทราบ

อจฺจนฺตสโยค คือ สภาพของวัตถุสิ่งของมี ข้าว เป็นต้น, กิริยา มีการไป เป็นต้น, และคุณมีความนำรึนรมย์เป็นต้นที่เป็นไป (มีอยู่) ตลอดกาลเวลาหรือตลอดระยะทางโดยไม่หมดไป (ขาดช่วงลง) ในระหว่างที่กล่าวถึง

รมณีย - นำรึนรมย์, **อุเปติ** - ย่อมเข้าไป, **มโสทโน** (มัส + โสทโน) ข้าวคลุกเนื้อ, **สพฺพกาล** - ตลอดกาลทั้งปวง, **ติยาม** - ตลอดสามยาม หรือ ตลอดราตรี, **อิม** **เตมาส** - ตลอดสามเดือนนี้, **วสุส** - ตลอดพรรษา, (การอยู่จำในฤดูฝน), **มาส** - ตลอดหนึ่งเดือน

๒๗. ทุตฺติยาวิภักฺติ อทฺธาอจฺจนฺตสโยค แปลว่า “สั้น, ตลอด”

ท่องและแปล

๑. โยชนํ วนราชิ ปกาสติ.
๒. คาวุตํ ปพฺพโต ทิโฆ.
๓. โกลํ สขฺฌายติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ราวป่า ยาว ตลอดหนึ่งโยชน
- ข. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมเห็น ซึ่งภูเขา อันมีความยาว หนึ่งคาวุต
- ค. อ.ท่าน ท. ย่อมไป ตลอดหนึ่งโกสะ

ข้อควรทราบ

อุทาหรณ์เหล่านี้เป็น **อจฺจนฺตสโยค** หมายถึง ความยาวหรือระยะทาง แปลว่า ตลอด, สั้น หรือ ถึง, **ปกาสติ** - ย่อมปรากฏ, **สขฺฌายติ** - ย่อมสาธยาย, **โยชน** - ตลอดหนึ่งโยชน, **วนราชิ** - ราวป่า, **โกล** - ตลอดหนึ่งโกสะ (ระยะทาง ๕๐๐ ช่วงคันธนู เป็นหนึ่งโกสะ, ๔ โกละ เป็นหนึ่งคาวุต, ช่วงคันธนูที่โก่งแล้วเป็น ๔ คอก) **ทิโฆ** - อันมีความยาว

๒๘. ตติยาริภัตติ แปลว่า “โดย”

ท่องและแปล

๑. อมหากัม พุทฺโธ โคตฺเตน โคตโม นาม โหติ.
๒. ชาตียา สากิโย นาม โหติ.
๓. นามเนน สิทฺตฺโต นาม กุมารโ โหติ.
๔. ปกตียา อภิรุโป.
๕. ชาตียา โสฬสวสุโส.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ข้าพเจ้า ย่อมนอบน้อม ซึ่งพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าโคตมะ โดยพระโคตร
- ข. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมนอบน้อม ซึ่งพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าสากิยะ โดยตระกูล
- ค. อ.ท่าน ย่อมเห็น ซึ่งพระราชา कुमार ทรงพระนามว่าสิทธัตถะ ผู้มีรูปอันงดงาม โดยปกติหรือ ?
- ฅ. อ.ท่าน มีอายุ เท่าไร โดยกำเนิด ?

ควรทราบ

โคตฺเตน - โดยพระโคตร, ชาตียา - โดยตระกูล (ข้อ ๒), ชาตียา - โดยกำเนิด (ข้อ ๕), ปกตียา - โดยปกติ (มิได้ตบแต่ง), กุมารโ - พระราชา कुमार, อภิรุโป - ผู้มีพระรูปงดงาม, โสฬสวสุโส - ผู้มีพระชนม์ ๑๖ พรรษา, กติวสุโส - มีอายุเท่าไร (ในบาลี ถ้าจะถาม ใช้เป็น กติวสุโสสิ), ปสฺสสิ, ทกฺขสิ - ย่อมเห็น, อมหากัม - ของเรา ท.

๒๙. อนาทรีย - อนาทร แปลว่า “เมื่อ” (ฉัญฉฐีวิภัตติ) “ครั้นเมื่อ” (สัตตมีวิภัตติ)

ท่องและแปล

๑. ทารกสฺส รุทโต, ปิตา ปพฺพชติ.
๒. ทารเก รุทฺตสฺมี, ปิตา ปพฺพชติ.
๓. เวสฺสฺสนฺตรสฺส เปกฺขโต, ชุชโก ทารเก เนติ.
๔. มหาชเน เปกฺขมาเน, มจฺจุ คีลาโน เนติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. เมื่อเด็ก ร้องไห้อยู่, อ.แม่ ย่อมออกไป จากบ้าน
- ข. เมื่อภิกษุ ดูแลอยู่, อ.โจร ย่อมขโมย ซึ่งบาตรและจีวร
- ค. เมื่ออาจารย์ กล่าวอยู่, อ.ลูกศิษย์ ท. ย่อมนอน
(ใช้ฉัญฉฐีวิภัตติหรือสัตตมีวิภัตติก็ได้)

หมายเหตุ

คำว่า “อนาทรีย” หมายถึง สิ่งที่ถูกไม่ไยดี (ถูกเมิน) และคำว่า “อนาทร” หมายถึง ผู้ไม่ไยดี (ผู้เมิน) ฉะนั้น ในที่นี้ เด็ก คือ ทารก เป็นผู้ถูกไม่ไยดี (ถูกเมิน) จึงต้องลงฉัญฉฐีวิภัตติ และบทว่า รุทโต เป็นบทกิริยาอาการร้องไห้ของเด็ก จึงต้องลงฉัญฉฐีวิภัตติ เหมือนกับทารก ส่วนพ่อ คือ ปิตา เป็นผู้แสดงความไม่ไยดี ต้องลงปฐมวิภัตติ เพราะเป็น กัตตา (ประธาน) ของกิริยาอาชยาด นี้เป็นลักษณะของประโยคอนาทร

ข้อควรทราบ

ปพฺพชติ - ย่อมบวช, เนติ - ย่อมนำไป, รุทฺตสฺมี, รุทโต, ครั้นเมื่อ, เมื่อร้องไห้อยู่, เปกฺขโต, เปกฺขมาเน - เมื่อ, ครั้นเมื่อแลดูอยู่, เวสฺสฺสนฺตร - พระเจ้าเวสสันดร, ชุชโก - พราหมณ์ชุก, มหาชเน - ครั้นเมื่อมหาชน, มจฺจุ - ความตาย, คีลาโน - คนไข้

๓๐. ลกฺขณ - ลกฺขุย แปลว่า “ครั้นเมื่อ” ท่องและแปล

๑. โภธิสตุเต ชายมานเ, มาตา ปโมทติ.
๒. ภิกฺขุสุ ภูตฺเตสุ, ปุริโส ปจฺจาจฺจติ.
๓. เอวํ วุตฺเต, ปุริโส ปฏฺิวจฺฉํ น เทติ.
๔. เอวํ วุจฺจมาโน ทารโก อาคจฺจติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. ครั้นเมื่อเด็ก เกิดอยู่, อ.พ่อ ย่อมชอบใจยิ่ง
- ข. ครั้นเมื่อเด็กหญิง กินข้าวแล้ว, อ.แม่ ย่อมไป
- ค. อ.ข้าพเจ้า เมื่ออยู่ที่วัดท่ามะโอ ย่อมเขียน ซึ่งปาฬิกขานี้

หมายเหตุ

คำว่า “ลกฺขณ” หมายถึง สิ่งที่เป็นเครื่องหมายสำหรับจดจำของบุคคล ส่วน ลกฺขุย หมายถึงบุคคลผู้จดจำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยเครื่องหมายนั้น ฉะนั้นในที่นี้ แม่ดีใจในขณะที่ พระโพธิสัตว์เกิด “โภธิสตุเต” จึงต้องลงสัตตมวิภัตติ และ “ชายมานเ” เป็นกิริยาการเกิดของโพธิสัตว์จึงมีวิภัตติเหมือนกับ โภธิสตุเต ส่วน มาตา เป็นผู้แสดงความดีใจอันเป็น กัตตาของกิริยาอาชยาด จึงต้องลงปฐมวิภัตตินี้เป็นลักษณะของประโยคลักษณะ

ข้อควรทราบ

ปโมทติ - ย่อมยินดี, ปจฺจาจฺจติ - ย่อมกลับมา, ชายมานเ - เกิดอยู่, ภูตฺเตสุ - เมื่อกินแล้ว, เอวํ วุตฺเต - ครั้นเมื่อกล่าวแล้ว อย่างนี้, วุจฺจมาโน - เมื่อถูกกล่าวอยู่, วิหรนฺโต - เมื่ออยู่, ลิขามิ - ย่อมเขียน, เอวํ - อย่างนี้, (บางแห่ง มานปัจจยและอนุตปัจจย มีรูปเป็นปฐมวิภัตติ ก็แปลว่า “เมื่อ” ได้ เช่น อหํ ท่ามะโออาราเม วิหรนฺโต (วิหรมาโน) อิมํ ปาลิสฺสิกขํ สิกฺขามิ. อ.กระผม เมื่ออยู่ที่วัดท่ามะโอ ย่อมศึกษา ซึ่งปาฬิกขานี้)

๓๑. กุมมวาก (ต้องท่อง)

๑. ตติยา กตฺตา, ปจฺมา กมฺม (บท กัตตา เป็นตติยาวิภัตติ บทกรรมเป็นปฐมวิภัตติ)
๒. ในประโยคกรรมวากเวลาแปลต้องใส่คำว่า “ถูก” หรือ “อันเขา” เข้ามาที่กิริยา
๓. วิภัตติสองตัวแรก สำหรับนามศัพท์ สองตัวกลาง สำหรับ ตุมหศัพท์ ส่วนสองตัวหลัง สำหรับอมหศัพท์

วิภัตติ (ท่อง)

เต	อนฺเต	เส	เวห	เอ	เมห
คจฺณียเต	คจฺณียนฺเต	คจฺณียเส	คจฺณียเวห	คจฺณียเอ	คจฺณียาเมห

ข้อควรทราบ

ในประโยคกัตตวาก เช่น **ปุริโส มคฺคํ คจฺจติ** กัตตาต้องลงปฐมวิภัตติ และบทกรรมต้องลงทุติยาวิภัตติ ส่วนประโยคกัมมวากไม่เป็นเช่นนั้น คือบทกัตตาต้องลงตติยาวิภัตติ เป็น **ปุริเสน** บทกรรมต้องลงปฐมวิภัตติ เป็น **มคฺโค** ในประโยคกัตตวาก กิริยากว่าถึงกัตตา (ผู้กระทำ) ต้องแปล **คจฺจติ** ว่า ย่อมไป ส่วนในประโยคกัมมวาก ต้องเพิ่มคำว่า **ถูก** หรือ**อันเขา** เข้ามา เช่น **คจฺณียเต** ย่อมถูกไป หรือ **อันเขาย่อมไป** ในประโยคกัตตวาก นักศึกษาประกอบวิภัตติอาชยาตมี **ติ** และ **อนฺติ** ให้ตรงกับกัตตา (ประธาน) ทั้งประโยคและวจนะ เช่นไร แม้ในประโยคกัมมวากนี้ นักศึกษาก็ต้องประกอบวิภัตติอาชยาตมี **เต** และ **อนฺเต** เป็นต้น ให้ตรงกับบทกรรม (ประธาน) ทั้งเอกพจน์ พหูพจน์ และศัพท์ **๓** คือ **นามศัพท์** (ปุริโส, ปุริสา ฯ) **ตุมหศัพท์** (ตฺวํ, ตุมฺเห), **อมหศัพท์** (อหํ, มยํ) เช่นนั้น จงสังเกตดูอุทาหรณ์ที่จะกล่าวต่อไป

อุทาหรณ์ของประโยค กัมมจาก ท่องและแปล

๑. ปุริเสน มคฺโค คจฺฉียเต.
๒. ปุริเสน มคฺคา คจฺฉียนฺเต.
๓. ปุริเสน ตฺวํ คจฺฉียเส.
๔. ปุริเสน ตฺมุเห คจฺฉียเวห.
๕. ปุริเสน อหํ คจฺฉียเย.
๖. ปุริเสน มยํ คจฺฉียาเมห.

ข้อควรทราบ

ในประโยค**กัมมจาก** บทกรรมและบทกิริยาต้องมีวาระและประโยคตรงกันเสมอ เช่น บทกิริยาเป็นเอกพจน์ นามศัพท์ บทกรรม ก็ต้องเป็นนามที่เป็นเอกพจน์, หากว่าบทกรรมเป็น อมฺหศัพท์ พหูพจน์ กิริยาก็ต้องเป็นอมฺหโยค พหูพจน์ ตรงกันเสมอ ส่วน กัตตา (บทที่เป็น ตติยวิภัตติ) เป็นได้ทั้ง ๓ ศัพท์ คือ นามศัพท์ ตฺมุหศัพท์ อมฺหศัพท์ ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ โปรดสังเกตดูอุทาหรณ์ในบทเรียนต่อไป

๓๒. กัตตา ๖ กัมม ๑

ในที่นี้หมายถึงเอาบทกรรม (มคฺโค) บทเดียว แต่กัตตา สามารถเปลี่ยนได้ ๖ รูปแบบ หรือ ๖ ประโยค

หากว่าบทกรรมมี ๖ บท หรือ ๖ รูป คือ **มคฺโค, มคฺคา, ตฺวํ, ตฺมุเห, อหํ, มยํ** ก็จะได้ รูปกัตตา ๓๖ รูป หรือ ๓๖ ประโยค ดังต่อไปนี้ คือ

บทกัตตา	บทกรรม	บทกิริยา
๑. ปุริเสน	มคฺโค	คจฺฉียเต.
๒. ปุริเสหิ	มคฺโค	คจฺฉียเต.
๓. ตยา	มคฺโค	คจฺฉียเต.
๔. ตฺมุเหหิ	มคฺโค	คจฺฉียเต.

๕. มยา	มคฺโค	คจฺฉียเต.
๖. อมฺเหหิ	มคฺโค	คจฺฉียเต.
๑-๖. ปุริเสน ๑ อมฺเหหิ	มคฺคา	คจฺฉียนฺเต.
๑-๖. ปุริเสน ๑ อมฺเหหิ	ตุํ	คจฺฉียเส.
๑-๖. ปุริเสน ๑ อมฺเหหิ	ตุมฺเห	คจฺฉียเวห.
๑-๖. ปุริเสน ๑ อมฺเหหิ	อหํ	คจฺฉียเย.
๑-๖. ปุริเสน ๑ อมฺเหหิ	มยํ	คจฺฉียยามเห.
$๖ \times ๖ = ๓๖$		

ข้อควรทราบ

นักศึกษาคควรสังเกตบทกรรมคือ **มคฺโค** บทเดียวมีกัตตา (บทที่ลงตติยาวิภัตติ ทั้งเอกวจนะและพหูวจนะ) ได้ถึง ๖ บท. ส่วนบทกรรมมี มคฺค เป็นต้น ก็เปลี่ยนกัตตาได้ เช่นเดียวกับประโยคของ **มคฺโค** และต้องระลึกไว้เสมอว่า ถ้าบทกรรมเป็น ตุมหคฺัพท์ บทกิริยา ก็ต้องเป็นตุมหคฺัพท์เป็นต้น ต้องตรงกันเสมอ

จงแปลเป็นไทย

๑. กณฺณาย ภตฺตํ ปจฺจนเต.
๒. พุทฺเธน ฐมฺโม เทสียเต.
๓. ตยา ภตฺตานิ ปจฺจนเต.
๔. มยา ทาเนน โภคา ลพฺภนฺเต.
๕. ตุมฺเหหิ สึเลน สุขานิ ลพฺภนฺเต.
๖. สมณฺเหหิ ภาวนาย นิพฺพานํ ปาปฺเปยเต.
๗. ปณฺชิตฺเตหิ วินา พาเลหิ วิหาโร อาคจฺฉียเต.
๘. อมฺเหหิ สัมมสุส ทานานิ ทิยฺนฺเต.
๙. สิสฺเสหิ อจฺฉริยสุส ฉตฺตํ ฐารียเต.
๑๐. พุทฺเธน เทวมนุสฺसानํ ฐมฺโม เทสียเต.
๑๑. สิสฺเสหิ อจฺฉริยโต สิปปํ อุกฺคยฺหเต.

๑๒. พุทฺธเชน สตุตฺตานิ อุตถาย ฐมฺโหม เทลียเต.

๑๓. มยา ปิณฺฑทาย คาโม คจฺฉียเต.

๑๔. ปุริเสหิ อาคนฺตุกานํ ภตฺตํ ทียเต.

หมายเหตุ: ประโยคตัวอย่างเหล่านี้นำมาจากประโยคกัณฑ์ต่าง ๆ ที่เคยได้แสดงไปแล้ว
เปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยคกัมมจากเท่านั้น

๓๓. ลักษณะประโยคกัมมจาก โดยย่อ

๑. บทกรรมต้องเป็นปฐมวิภัตติ
๒. บทกัณฑ์ต้องเป็นตติยวิภัตติ หรือฉัฐวิภัตติ
๓. บทกิริยาต้องเป็นอัตตโนบท คือ **เต, อนุเต. เส, เวห. เอ, เมห** เท่านั้น และต้องมี **อิอาคม** และ **ยปัจจัย** ประกอบอยู่ด้วยเป็นส่วนใหญ่

ควรรทราบ

ปจฺจเต	- (อันเขา) ย่อมหุง	ลพฺภนฺเต	- (อันเขา) ย่อมได้
เทลียเต	- (อันเขา) ย่อมแสดง	ปาปียเต	- (อันเขา) ย่อมถึง
ทียนฺเต	- (อันเขา) ย่อมถวาย	ฐารียเต	- (อันเขา) ย่อมทรงไว้
อจฺจคฺคฺยเต	- (อันเขา) ย่อมเรียน		

เมื่อจะใช้บทกรรมเป็น **ตุวํ, ตุมฺเห, อหํ, มยํ** ก็ต้องประกอบกิริยาเป็น **ปจฺจเส, ปจฺจเวห, ปจฺจเอ, ปจฺจามเห** เป็นต้น ตามแบบอย่างที่ได้แสดงไปแล้ว

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

๑. อ.ท่าน (ข้าพ) อันนางสาวน้อย ย่อมหุง
๒. อ.ข้าพเจ้า ท. (พระธรรม) อันพระพุทฺธเจ้า ผู้ประเสริฐ ย่อมทรงแสดง
๓. อ.ข้าพเจ้า (ทรัพย์) อันท่าน ท. ย่อมได้ เพราะทาน
๔. อ.ท่าน ท. (ความสุข) อันข้าพเจ้า ท. ย่อมได้ เพราะศีล
๕. อ.พระนิพพาน อันสามเณร ย่อมถึง เพราะภาวนา

๖. อ.วิหาร อันข้าพเจ้า ท. เว้น จากคนพาล ท. ย่อมมา
๗. อ.ทาน ท. อันท่าน ย่อมถวาย แก่พระสงฆ์
๘. อ.รม อันอาจารย์ ย่อมไม่ทรงไว้ แก่ลูกศิษย์
๙. อ.ท่าน (พระธรรม) อันพระพุทธรเจ้า ย่อมแสดง แก่สัตว์ ท.
๑๐. อ.ข้าพเจ้า (คิลป์) อันท่าน ท. (ลูกศิษย์) ย่อมเรียน จากอาจารย์
๑๑. อ.ท่าน (หมู่บ้าน) อันข้าพเจ้า ย่อมไป เพื่อก่อนข้าว
๑๒. อ.ข้าพเจ้า (ข้าว) อันท่าน ท. ย่อมหุง เพื่อประโยชน์ แก่อาคันตุกะ ท.
๑๓. เมื่อพระเจ้าเวสสันดร ทรงทอดพระเนตรอยู่, อ.เด็ก ท. อันพราหมณ์ชุก ย่อมนำไป
๑๔. เมื่อภิกษุ ฉันทออยู่, อ.บ้าน อันบุรุษ ย่อมกลับมา

หมายเหตุ: ในแบบฝึกหัดนี้ คำในวงเล็บมี (ข้าว) เป็นต้น เป็นคำสมมุติ ท่าน (ตุ๋ว) ให้เป็นข้าว (โอทโน) ถูกหุง เป็นต้น

๘. — . — ๖

๓๔. รวมอรรถของวิภัตติ

๑. ปฐมวิภัตติ แปลว่า **อันว่า**
เช่น ปุริโส คจฺจติ. อ.บุรุษ ย่อมไป
มคฺโค คจฺฉียเต. อ.หนทาง ย่อมถูกไป

๘. — . — ๖

๒. ทุตติยาวิภัตติ แปลว่า **ซึ่ง, สู, ยัง, ลิ่น, ตลอด, กะ, เฉพาะ, ใน.**

การแปลเนื้อความของกิริยาวิเสสณะ ไม่ต้องออกสำเนียงอายตนิบาต เช่น
เอกมนุตฺ - ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง, สุขฺ - สบาย, กายปฺปจาร์ก - การคนองกาย, สมฺ - เสมอ,
วิสมฺ - ไม่เสมอ

๘. — . — ๖

๓. ตติยาวิภัตติ แปลว่า **ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ, มี, ด้วยทั้ง, ใน**

ตติยาวิภัตติลงในอรรถ **ภณชะ** (เครื่องมือ) ให้แปลว่า “ด้วย” เช่น ปาเทน คจฺจติ
- ย่อมไป ด้วยเท้า, ส่วนที่ลงในกัตตา แปลว่า “อัน” เช่น ปุริเสน มคฺโค คจฺฉียเต - อ.ทาง

อันบุรุษ ย่อมไป, ที่ลงในอรรถเหตุ ให้แปลว่า “เพราะ” เช่น ทานน โภควา - ผู้มีทรัพย์ เพราะการให้ทาน

ในที่ประกอบกับ สห คัพท สหุธิ คัพท หรือไม่ประกอบกับคัพทเหล่านี้ แต่ลงในอรรถของ สห คัพท ก็ต้องแปลว่า “ไปด้วย” เช่น สเมน สหุธิ - กับ ด้วยพระสงฆ์, ส่วนตติยวิภัตติที่แปลออกสำเนียงว่า “โดย” นั้น เป็นตติยวิภัตติที่ลงในอรรถ “วิเสสน” เช่น โคตุเตน โคตโมนาโถ - พระพุทธเจ้า พระนามว่าโคตม โดยพระโคตร. (ในที่นี้เป็น ภินนาธิกรณนามวิเสสน) และตติยวิภัตติที่เป็น “กิริยาวิเสสน” แปลว่า “โดย” เช่น สเมน ธาวติ - ย่อมวิ่ง โดยพร้อมกัน, นอกจากอรรถเหล่านี้แล้ว ตติยวิภัตติ ยังแปลว่า “ใน” ได้อีก (ตติยวิภัตติลงในอรรถ สัตตมี) เช่น “เตน สมเยน” ในสมัยนั้น

๔. จตุตถวิภัตติ แปลว่า แก่, เพื่อ, ต่อ

จตุตถวิภัตติ เช่น สัมสุส เทติ - ย่อมถวาย แก่พระสงฆ์, อตุถาย อุบุปฺขชติ - เสด็จอุบัติขึ้น เพื่อประโยชน์, อาคนตุกานํ ภตุตํ - ภัตร (เพื่อประโยชน์) แก่อาคันตุกะ ท.

๕. ปัญจมีวิภัตติ แปลว่า แต่, จาก, กว่า, เหตุ, เพราะ, โดย

ปัญจมีวิภัตติ นอกจากจะแปลว่า “จาก” เช่น คามา จากหมู่บ้าน เป็นต้นแล้ว ยังสามารถแปลอรรถได้อีกหลายอย่าง เช่น สีลสุมา หินํ ทานํ - ทาน ต่ำ กว่าศีล, กสุมา - เพราะเหตุไร, ยสุมา - เพราะเหตุใด

สำหรับปัญจมีวิภัตติ ยังมีปัจจัยบางตัวลงแทนได้ เช่น “โตปัจจย” อุทาหรณ์ ทานโต - จากทาน, กว่าทาน, เพราะทาน, อนิจฺจโต - โดยความไม่แน่นอน หรือ ไม่แน่นอน (โตปัจจย ใน อนิจฺจโต มีอรรถ = อิติ แปลว่า “อนิจฺจโต - ว่าไม่เที่ยง”)

๖. ฉัญฐีวิภัตติ แปลว่า แห่ง, ของ, เมื่อ, อัน, ซึ่ง, แห่ง...หนา, บรรดา, กว่า

ฉัญฐีวิภัตติ นอกจากจะแปลว่า แห่ง, ของ เช่น ปุริสฺส - ของบุรุษ แล้วยังแปลได้อีกมาก เช่น

๑. **คามสฺส ปุชฺชิต** - อันชาวบ้าน บูชาแล้ว
๒. **พาลานํ อเสวนา** - การไม่ชองเสพ ซึ่งคนเลว
๓. **คาวินํ กณฺหา** - บรรดาแม่ว้าว ท. แม่ว้าวดำ
๔. **ธมฺมานํ ปวริ** - ประเสริฐ กว่าธรรม ท.
๕. **ทวารกสฺส รุทฺโต** - เมื่อเด็ก ร้องให้อยู่

๗.* สัตตมีวิภัตติ แปลว่า **ใน, ใกล้, ที่, ครั้นเมื่อ, ในเพราะ, เหนือ, บน, ใน...หนา, บรรดา, ด้วย, เพราะ, ซึ่ง**

สัตตมีวิภัตติ นอกจากจะแปลว่า “ใน” เป็นต้นแล้วยังแปลเนื้อความอย่างอื่นได้อีก เช่น

ภิกฺขุสฺส กุตุเตสฺส	- ครั้นเมื่อภิกษุ ท. นั่งแล้ว
ภิกฺขุสฺส โภชียมาเนสฺส	- ครั้นเมื่อภิกษุ ท. อันบุคคล ให้ฉันอยู่
ทวารเก รุทฺตเต	- ครั้นเมื่อเด็ก ร้องให้อยู่
ธมฺเม เทลียมาเน	- ครั้นเมื่อพระธรรม ถูกแสดงอยู่
คาวิสฺส กณฺหา	- บรรดาแม่โค ท. อ.แม่ว้าวตัวดำ
หตุเลสฺส ปิณฺฑทาย จรณฺติ	- อ.ภิกษุ ท. ย่อมเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต ด้วยมือ ท.
จมุเมสฺส หลุณเต	- (เสือดาว) ย่อมถูกล่า ในเพราะหนัง ท.
ภิกฺขุสฺส อภิวาเทนฺติ	- ย่อมไหว้ ซึ่งภิกษุ ท.
สาวตฺถิยํ คมิสฺสสามิ	- ข้าพเจ้า จักไป สู่เมืองสาวัตถี

๘. **ตฺร, ถ, ฐ, ฑ, ทา, หิ, ห, หิณฺจนํ, หํ, ทาจฺนํ, ทานิ, รหิ, ฐนา** ปัจจัยเหล่านี้ส่วนมากออกคำเนียงว่า “ใน” ที่แปลอย่างอื่น เช่น อันว่า, ซึ่ง, หรือ สู่ มีใช้น้อย

อุทาหรณ์ที่แปลว่า “ใน” เช่น ยตฺร, ยตฺถ - ในที่ใด, สพฺพธิ - ในที่ทั้งปวง, อธิ - ในภพนี้, กทา - ในกาลไร, ยหํ - ในที่ใด, กุทาจฺนํ - ในกาลบางครั้ง (แต่ไหนแต่ไรมา), กหํ - ในที่ไหน, อฐนา - ในกาลนี้ เป็นต้น. ในบางที่แปลอย่างอื่นได้อีก เช่น กุหํ **คจฺฉนฺติ** -

* อรรถของวิภัตติมี ปฐมา อันว่า, ทุตฺติยา ซึ่ง, สู่ เป็นต้นถึงสัตตมี ใน, ใกล้ เป็นต้น ต้องท่องให้จำได้ จึงจะมีประโยชน์มาก

อ.ท่าน ย่อมไป สู่ที่ไหน, ยตฺร = ยสุมา เพราะเหตุไร, ยตฺร = โย อ. บุคคลใด ดังนี้ เป็นต้น, ที่แปลดังนี้ ในพระบาลีมีน้อยมาก

คำสั่ง

จงท่องข้อความสำคัญ ๆ ให้คล่องแคล่ว แล้วดูอุทาหรณ์ที่แสดงไว้แล้วนั้นด้วย อย่าได้เกียจคร้านเบื่อก่อนหน้าที่ต้องบ่นเพียงเท่านั้นเลย เพราะว่าการท่องจำได้มากจะมีประโยชน์ช่วยเหลือเรามากทีเดียวในการศึกษาพระบาลีชั้นสูง ๆ ต่อไป

จบกัณฑ์ที่ ๒

—•—

กัณฑ์ที่ ๓

๓๕. ภวิสสันตี อาขยาตวิภัตติ อนาคตกาล = จัก (ท่อง)

๑. สุตติ, สุตฺนฺติ. สุตฺติ, สุตฺถ. สุตฺตมิ, สุตฺตม.
๒. ภวิสฺสุตฺติ, ภวิสฺสุตฺนฺติ. ภวิสฺสุตฺติ, ภวิสฺสุตฺถ. ภวิสฺสุตฺตมิ, ภวิสฺสุตฺตม.
๓. คมิสฺสุตฺติ, คมิสฺสุตฺนฺติ. คมิสฺสุตฺติ, คมิสฺสุตฺถ. คมิสฺสุตฺตมิ, คมิสฺสุตฺตม.
๔. เหฺสฺสุตฺติ, เหฺสฺสุตฺนฺติ. เหฺสฺสุตฺติ, เหฺสฺสุตฺถ. เหฺสฺสุตฺตมิ, เหฺสฺสุตฺตม.

ข้อควรทราบ

อนาคต คือกาลที่ยังมาไม่ถึง หรือยังไม่เกิดขึ้น (กาลข้างหน้า) และกิจการที่จะมีขึ้นแน่นอน เรียกว่า **อนาคต** มีคำแปล (อรรถ) ว่า “จะ” และ “จัก”

ภวิสฺสุตฺติ - จักมี, **เหฺสฺสุตฺติ** - จักเป็น, **นิกฺขมิสฺสุตฺติ** - จักออกไป, **ทฺสฺสุตฺติ** - จักให้, หรือจักถวาย, **ทฺสฺสุตฺตมิ** - จักให้, **วฺกฺขฺติ** - จักกล่าว, **เหตฺติ**, **เหตฺติติ**, **โหหฺติ** - จักเป็น

จงแสดงอุทาหรณ์ที่ได้กล่าวไปแล้วโดยเปลี่ยนกิจการให้เป็นอนาคตกาล สำหรับในกัณฑ์นี้ ข้าพเจ้าจะแสดงเพียงส่วนน้อยเท่านั้น และพึงจำวิธีใช้ด้วยว่า วิภัตติสองตัวแรก สำหรับประกอบกับนามศัพท์ สองตัวกลาง สำหรับประกอบกับ ตมฺหศัพท์ และสองตัวหลัง สำหรับประกอบกับ อมฺหศัพท์

—•—

อุทาหรณ์กิริยาอนาคตกาล

๑. อนาคตเต เมตเตยโย นาม พุทฺโธ ภวิสฺสตี.
๒. วสิสฺสตี นุ ตฺวํ อิมสฺมี วิหารเ อิมํ เตมาลํ.
๓. นาหํ วสิสฺสามิ อิมสฺมี วิหารเ อิมํ เตมาลํ.
๔. อหํ ทารเกน สทฺธิ อคฺคิรเถน เทวนครํ คมิสฺสามิ.
๕. มยํ อิมสฺมี วิหารเ สัมมสฺส อิมานิ จีวรานิ ทสฺสาม.
๖. ตุมฺเห อิมสฺมา วิหารา นิกฺขมิสฺสถ.
๗. มยํ เทวนครโต ลำปางนครํ คมิสฺสาม.
๘. อิหํ จีวรํ มม สนฺตํ หนฺสตี.
๙. ทาริกา กสฺมา สัมมสฺส อตฺถาย ภตฺตํ น ปจิสฺสตี.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

๑. เขา ท. จักเป็นคนพาล ในอนาคต
๒. สัตว์ ท. จักถึง ซึ่งอบาย
๓. ข้าพเจ้า ท. จักไป สู่กรุงเทพฯ ด้วยเครื่องบิน
๔. ชน ท. จักถวาย ซึ่งทาน แก่พระสงฆ์
๕. ท่าน ท. จักไป สู่เมืองลำปาง จากเมืองเชียงใหม่ ด้วยรถไฟ
๖. จีวรนี้ จักเป็นของมีอยู่ (สมบัติ) แห่งภิกษุ
๗. ข้าพเจ้า จะอยู่ ในวัดนี้ ตลอด ๓ เดือนนี้

ประโยคกรรมวาจก

๑. มยา ทารเกหิ สทฺธิ อคฺคิรเถน เทวนครํ คจฺฉิยิสฺสเต.
๒. ตยา อิมสฺมี วิหารเ นิกฺขุสฺมสฺส อิมานิ จีวรานิ ทิยิสฺสนฺเต.
๓. อมฺเหหิ เทวนครโต ลำปางนครํ อคฺคิรเถน อาคมิยิสฺสเต.
๔. ทาริกาย กสฺมา สัมมสฺส อตฺถาย ภตฺตํ น ปจฺจิสฺสเต.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

๑. เมืองลำปาง อันบุรุษ จักไป กับ ด้วยหญิงสาว
๒. เมืองลำปาง อันท่าน ท. จักมา จากกรุงเทพฯ ฯ ด้วยรถไฟ
๓. อ.ข้าว อันท่าน จักไม่หุง
๔. อ.ท่าน (ทาง) ท. อันข้าพเจ้า จักไป
๕. อ.ข้าพเจ้า (ข้าว) ท. อันท่าน จักหุง

๓๖. อักษรนี้ อาขยาตวิภัติ อดีตกาล = วันนี้ (แล้ว)

ท่องและแปล

อี, อู๋, โอ, ตล. อี, มหา.

อี	- อภวี, ภวี, อภวิ, ภวิ.	อู๋	- อภวุ, ภวุ, อภวีสุ, ภวีสุ.
โอ	- อภโว, ภโว, อภวิ, ภวิ.	ตล	- อภวิตล, ภวิตล, อภุตล, ภุตล.
อี	- อภวี, ภวี.	มหา	- อภวิมหา, ภวิมหา, อภวิมห, ภวิมห.

ข้อควรทราบ

อดีต หมายถึงกิจการกระทำ หรือเรื่องราวที่ล่วงเลยไปแล้ว ฉะนั้น จึงแปลกิจการ **อภวี, ภวี** ว่าเป็นแล้ว **อภมาลี** - ได้ไปแล้ว, **อโหลี** - ได้เป็นแล้ว, **อเหตุ** - เขา ท. ได้เป็นแล้ว, **อทาลี** - ได้ให้แล้ว ดังนี้ เป็นต้น และบทอดีตกิริยายังมีการเปลี่ยนไปก็หลายรูปแบบ

ขอให้นักศึกษาจงเปลี่ยนอุทาหรณ์ที่ได้แสดงไปแล้วนั้น ให้เป็นอดีตกิริยา ตามความสามารถที่จะทำได้ สำหรับในที่นี้จะแสดงเฉพาะอุทาหรณ์บางอย่างเท่านั้น

ประโยคกัตตฺวาจก ที่เป็นอดีต

๑. โคตโม นาม พุทฺโธ โลก อโหลี.
๒. อหํ อิมสฺมี วิหาเร อิมํ เตมาสํ อวลี.
๓. มยํ ตยา สห นาวาย ชลบูรินฺครํ อคมิมหา.

๔. ตุมเห พุทฺธสาสเน สัมมุตต จีวรํ อทตถ.
๕. ตุมเห กุโตะ อิมํ นครํ เกน อาคมิตถ.
๖. มยํ เทวนครโต อิมํ ลำปางนครํ อคฺคิเรถน อาคมิมฺหา.
๗. อิมสฺมึ นคเร สัมมุตต มหาวิหาโร อโหสิ.
๘. อเหตุํ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา.

ประโยคกรรมจาก ที่เป็นอดีต

๑. อมฺเหหิ ทาริกาหิ สห นาวาย ชลบุรีนครํ คจฺฉึยิตถ.
๒. ตุมเหหิ พุทฺธสาสเน สัมมุตต จีวรํ ทียิตถ.
๓. มยา เทวนครโต ลำปางนครํ วายูยานน อาคมึยิตถ.

ข้อควรทราบ

สมฺมาสมฺพุทฺธา - พระพุทธเจ้า ท., อรหนฺโต - ผู้สมควรได้รับการบูชาอย่างพิเศษ, อเหตุํ ได้ทรงมีแล้ว, อทฺธานํ - ในกาล, อตีตํ - อันล่วงเลยไปแล้ว. (วิภัตติอาชยาตที่ไม่ได้นำมาในที่นี้ ยังมีอีกมาก เมื่อศึกษาค้นคว้าคัมภีร์ไวยากรณ์ ก็จะได้รู้เอง)

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี (กตฺตฺวาจก)

๑. อ.พระพุทธเจ้า เป็นพระราชา พระนามว่า เวสสันดร ได้เป็นแล้ว
๒. อ.ข้าพเจ้า ท. ไปแล้ว สู่กรุงเทพฯ ฯ ด้วยรถไฟ
๓. อ.ท่าน มาแล้ว จากที่ไหน ด้วยอะไร (โดยอะไร)
๔. อ.ข้าพเจ้า มาแล้ว จากเมืองลำปาง ด้วยรถไฟ
๕. อ.ข้าพเจ้า ได้ถวายแล้ว ซึ่งอาหาร (บิณฑชะ) แก่พระสงฆ์ ที่กรุงเทพฯ ฯ

จงเปลี่ยนเป็นภาษาบาลี (กมฺมฺวาจก)

๑. อ.กรุงเทพฯ ฯ อันข้าพเจ้า ไปแล้ว ด้วยรถไฟ
๒. อ.เมืองเชียงใหม่ อันท่าน ท. มาแล้ว จากเมืองลำปาง ด้วยเครื่องบิน

ข้อควรทราบ

ยังไม่ได้วางกิริยาหลาย ๆ อย่างไว้ จึงยังไม่ต้องศึกษา **ตุมหวกุย** และ **อมหวกุย** ในที่นี้แสดงเฉพาะ **นามโยค**พอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ในเบื้องต้น นักศึกษาพึงกำหนดจดจำลักษณะ **กมฺมวาก** ไว้ก่อน

สำหรับกิริยาว่า **คจฺฉิยิตฺถ** เป็นต้น พึงทราบว่าแปลง **อา** วิกัตติเป็น **ตุล** วิธีที่แปลง **อา** วิกัตติในประโยค **กมฺมวาก** เป็น **ตุล** นี้ ในพระบาลีมีใช้มาก

๓๗. ปัญฺจมี อาชยาตวิกัตติ (จง, เถิด, ของจ)

ท่อง

ตุ	อนตุ	ตํ	อนตํ
หิ	ถ	สฺส	โวห
มิ	ม	เอ	อามเส
ภวตุ, ภเว	ภวนตุ	ภวตํ	ภวนตํ
ภวาหิ, ภว	ภวถ	ภวสฺส	ภวโวห
ภวามิ, ภเว	ภวาม	ภเว	ภวามเส

- ภวตุ, ภเว, ภวตํ - (เขา) จงเป็น
- ภว, ภวาหิ, ภวสฺส - (ท่าน) จงเป็น
- ภเว, ภวามิ - (ข้าพเจ้า) จงเป็น

กลอนลงปัญฺจมีวิกัตติในที่...

มีความหวัง การสบล ประชดคำ
 บังคับว่า อ้อนวอน ตอนสอบถาม
 प्रररณนา เชื้อชูเชิญ เพื่อแนะนำ
 ด้วยถ้อยคำ เรียก นิมนต์ ปัญฺจมี.

๑. อรรถ **อาณตฺติ** - จง (บังคับ)
 เช่น **คจฺจ อาวุโส ตฺวํ คามํ.**
อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **ตฺวํ** อ.ท่าน **คจฺจ** จงไป **คามํ** สู่มุมบ้าน
อาคจฺจ อาวุโส ตฺวํ วิหารํ.
อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **ตฺวํ** อ.ท่าน **อาคจฺจ** จงมา **วิหารํ** สู่วิหาร
๒. อรรถ **อชฺฌณฺฏ** - ขอจง (อ้อนวอน)
 เช่น **เทเสตฺถ ฆนฺเต ฆคฺวา ฐมฺมํ.**
ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ฆคฺวา** อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **เทเสตฺถ** ขอจงแสดง
ฐมฺมํ ซึ่งธรรม
๓. อรรถ **ยาจน** - ขอจง (การขอ)
 เช่น **ททาหิ เม คามวริ.**
ตฺวํ อ.ท่าน **ททาหิ** ขอจงให้ **คามวริ** ซึ่งบ้านส่วย **เม** แก่เรา
 เช่น **อิมํ จิวริ มยฺหํ เทมิ.**
ตฺวํ อ.ท่าน **เทมิ** ขอจงให้ **อิมํ จิวริ** ซึ่งจิวรีนี้ **มยฺหํ** แก่เรา
๔. อรรถ **ปตฺถนา** - จง (ปรารภนา)
 เช่น **อโย สุมณฺมาลา ว ปิยา โหมิ ภาวเกเว.**
อหํ อ.ดิฉัน **ปิยา** เป็นผู้เป็นที่รักของบุคคลอื่น หรือ เป็นหญิงสาวผู้น่ารัก
อโย สุมณฺมาลา **อิ** เพียงดั่ง **อ.ดอกมะลิ**นี้ **โหมิ** จงเป็น **ภาวเกเว** ในภพน้อย
ภพใหญ่ หรือ ในทุก ๆ ภพเกิด
๕. ก. อรรถ **อาสิฏฺฐ** - จง (ความหวังสำหรับตน)
 เช่น **อหํ อเวโร โหมิ อพฺยาปชฺโช โหมิ อนิโฆ โหมิ สฺวชฺชี อตฺตทานํ ปริหรามิ.**
อหํ อ.ข้าพเจ้า **อเวโร โหมิ** จงเป็นผู้ไม่มีเวร **อพฺยาปชฺโช โหมิ** จงเป็นผู้ไม่มี
 ความทุกข์ใจ **อนิโฆ โหมิ** จงเป็นผู้ไม่มีความทุกข์กาย **स्วชฺชี** เป็นผู้มีความ
 สุขกายสุขใจ (**หุตฺวา**) เป็น **ปริหรามิ** จงบริหาร (ตลอดชีวิต) **อตฺตทานํ**
 ซึ่งกายของตนเกิด
- ข. อรรถ **อาสิฏฺฐ** - จง (ความหวังสำหรับคนอื่น)
 เช่น **สพฺเพ สตฺตา อเวรา โหนฺตุ อพฺยาปชฺชา โหนฺตุ อนิฆา โหนฺตุ สฺวชฺชี อตฺตทานํ**
ปริหรนฺตุ.
สตฺตา อ.สัตว์ ท. **สพฺเพ** ทั้งปวง **อเวรา โหนฺตุ** จงเป็นผู้ไม่มีเวรเกิด

อพฺยาปชฺชา โหนตุ จงเป็นผู้ไม่มีความทุกข์ใจเกิด **อนิมา โหนตุ** จงเป็นผู้ไม่มีความทุกข์กายเกิด **สุขี อุตฺตานํ ปฺริหรณฺตุ** จงเป็นผู้มีความสุขกายสุขใจ บริหารซึ่งกายของตนเกิด

๖. อรรถ **สปล** - จง (การสาบแช่งด้วยความโกรธ)

เช่น **อัยํ วสฺโล มรตฺ**.

อัยํ วสฺโล อ.คนถ้อยนี้ **มรตฺ** จงตาย

๗. อรรถ **สปล** - จง (การสาบานเพื่อแสดงความบริสุทธิ์เป็นต้น)

เช่น **เอกิกา สยเน เสตฺ ฺยา เต อมฺเพ อวาหริ**.

ยา อ.หญิงใด **อวาหริ** ขโมยแล้ว **อมฺเพ** ซึ่งผลมะม่วง ท. **เต** ของท่าน **สา** อ.หญิงนั้น **เอกิกา** เป็นหญิงผู้เดียว **เสตฺ** จงนอน **สยเน** บนที่นอน

๘. อรรถ **สมปฺจุจฺจา** จัก (คำถามเพราะไม่แน่ใจ)

เช่น **กี นฺุ โภ อภิธมฺมํ วา วินยํ วา สฺุโณมิ กี ?**

โภ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **อหํ** อ.ข้าพเจ้า **อภิธมฺมํ วา สฺุโณมิ** **กี นฺุ** จักฟังซึ่ง อภิธรรมหรือหนอ (**อุทาหุ**) หรือว่า **วินยํ วา สฺุโณมิ** **กี นฺุ** จักฟัง ซึ่งวินัย หรือหนอ (หมายความว่า จักเรียนคัมภีร์อภิธรรมก่อนหรือจักเรียนคัมภีร์วินัยก่อน)

๙. อรรถ **วิธิ** - ฟัง (แนะนำวิธีทำ)

เช่น **เอวํ ปุณฺณํ กโรตฺุ โภ**.

โภ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ปุณฺณํ** อ.บุคคล **กโรตฺุ** ฟังกระทำ **ปุณฺณํ** ซึ่งบุญ **เอวํ** อย่างนี้

๑๐. อรรถ **อามนฺตฺน** - เชิญ (เชื้อเชิญ)

เช่น **อาคจฺจตฺุ ภวํ ภวํ อ.ท่าน** **อาคจฺจตฺุ** เชิญมา

เอตฺถ **นีสิตฺุ**. **นีสิตฺุ** เชิญนั่ง **เอตฺถ** ในที่นี้

๑๑. อรรถ **นิมนฺตฺน** ขอจง (นิมนต์)

เช่น **อิทฺวาเสตฺุ เม ภตฺุตํ ภควา สฺุวาตฺนาย ตํ**.

ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ภควา** อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อิทฺวาเสตฺุ** ขอจงรับ **ตํ** **ภตฺุตํ** ซึ่งภัตตรนั้น **เม** ของข้าพเจ้า **สฺุวาตฺนาย** เพื่อประโยชน์ แห่งปีติปราโมทย์อันจะมีในวันพรุ่งนี้ หรือเพื่อการฉันอาหารในวันพรุ่งนี้

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. ดูก่อนผู้มีอายุ อ.เธอ จงหุง ซึ่งข้าว
- ข. แนะนำสามเณร ผู้มีอายุ อ.เธอ จงแสดง ซึ่งธรรม
- ค. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ท่าน ขอจงให้ ซึ่งจีวร แก่กระผม
- ฌ. อ.ข้าพเจ้า ขอจงเป็นผู้มีปัญญา ในทุก ๆ ภพเกิด
- ง. อ.ข้าพเจ้า ขอจงอย่าเป็นคนพาล ในทุก ๆ ภพเกิด
- จ. อ.อาจารย์ ของข้าพเจ้า จงเป็นผู้ไม่มีเวร
- ฉ. อ.คนถ้อยนี้ จงใหม่ ในนรก (สบาล)
- ช. อ.ข้าพเจ้า จงใหม่ ในนรก (สาบาน)
- ซ. ข้าแต่อาจารย์ อ.ข้าพเจ้า จักเรียน ซึ่งคัมภีร์ปาฬิกศึกษา หรือว่า จักเรียน ซึ่งพระวินัย
- ฌ. โอ... สามเณร อ.เธอ จงฉัน ซึ่งข้าว อย่างนี้
- ญ. ข้าแต่ท่านอาจารย์ อ.ท่าน นิมนต์นั่ง ในที่นี้
- ฎ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ท่าน ขอจงรับ (ซึ่งภัตร) เพื่อฉันอาหารในวันพรุ่งนี้

จบอรรถปัญจมีวิภัตติ

๓๘. สัตตมี อาขยาตวิภัตติ (ควร, พิง)

ท่องและแปล

เอยฺย	เอยฺยํ	เอถ	เอริ
เอยฺยาลิ	เอยฺยาล	เอโถ	เอยฺยาโวห
เอยฺยามี	เอยฺยาม	เอยฺยํ	เอยฺยาเมห
ภเวยฺย, ภเว	ภเวยฺยํ	ภเวถ	ภเวริ
ภเวยฺยาลิ, ภเว	ภเวยฺยาล	ภเวโถ	ภเวยฺยาโวห
ภเวยฺยามี, ภเว	ภเวยฺยาม	ภเวยฺยํ, ภเว	ภเวยฺยาเมห

ควรถวาย

ภเวยย, ภเว - ฟังเป็น, สเจ ภเวยฺย - หากว่า ฟังเป็นไซ้, คจฺเจยฺยาสี - ฟังไป, (อรรถ **อนุมติ** คือการอนุญาตแก่บุคคลผู้ปรารถนาจะไปว่า ถ้าต้องการไป ก็ไปได้) สำหรับอรรถของสัตตมวิวิกัตติเหมือนกับปัญจวิวิกัตติ ได้แสดงไว้แล้วเป็นส่วนใหญ่

คจฺเจยฺย, คจฺเจ - ฟังไป, **ปจฺเจยฺย, ปจฺเจ** - ฟังหุง, **ลภฺเจยฺย, ลภฺเจ** - ฟังได้, **สียา อสฺส** - ฟังเป็น (เอยฺยวิวิกัตติ), **สียํ, อสฺส** - ฟังเป็น (เอยฺยวิวิกัตติ), **สเจ อสฺส** - ถ้าว่า ฟังเป็นไซ้ (เอยฺยวิวิกัตติ), **สเจ อสฺส** - ถ้าว่า ฟังเป็นไซ้ (เอยฺยวิวิกัตติ)

ท่องและแปล

๑. อัยํ กุมาโร พุทฺโธ ภเวยฺย.
๒. โภจนฺโต ทารกา ตุมฺเห ปณฺธิตา ภเวยฺยาล.
๓. ภนฺเต มยํ พาลา น ภเวยฺยาม.
๔. อหํ ภวากเว ปิโย ภเวยฺย.
๕. อาวุโส ตวํ คามํ คจฺเจยฺยาสี.
๖. เอหิ อาวุโส, คามํ ปิณฺฑาย คจฺเจยฺยาสี.
๗. สเจ ตุมฺเห ปุณฺณํ กเรยฺยาล, ปุณฺเณน สุกฺคิ ปาปุณฺเณยฺยาโวห.
๘. สเจ อัยํ ทารโก พาโล อสฺส, นิรยํ ปาปุณฺเณยฺย.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ทารกนี้ เป็นบัณฑิต ฟังเป็น
- ข. อ.ท่าน ท. เป็นคนพาล ไม่ฟังเป็น
- ค. อ.ข้าพเจ้า ท. เป็นบัณฑิต ทุก ๆ ภาพ ฟังเป็น
- ฌ. ดูก่อนผู้มีอายุ อ.ท่าน ฟังมา สู้วัด
- ง. ดูก่อนผู้มีอายุ อ.เธอ จงมา, (อ.เธอ) ฟังไป สู่เมืองลำปาง
- จ. ถ้าว่า อ.ข้าพเจ้า เป็นคนพาล ฟังเป็นไซ้, ฟังถึง ซึ่งนรก
- ฉ. ถ้าว่า อ.ท่าน ท. ฟังกระทำ ซึ่งบุญไซ้, ฟังไป สู่สวรรค์

ควรทราบ

ภเวย - ฟังเป็น, ภเวยฺยาล - ฟังเป็น, น ภเวยฺยาล - ไม่ฟังเป็น, เอหิ - จงมา, สเจ
 กเรยฺยาล - ถ้าว่า อ.ท่าน ท. ฟังกระทำไสร้, ปาปุณเยฺยาลโวห - ฟังถึง, สุกฺติ - ซึ่งสุคติ (ภพดี),
 ปิโย - เป็นผู้เป็นที่รักหรือเป็นชายหนุ่มผู้น่ารัก, นิรยํ - ซึ่งนรก

๓๙. กิตก์กิริยา อรรถภาวะ และกรรม

ตพฺพ อนีย ปัจจย (ท่อง)

โหตพฺพ, ภวิตพฺพ, ภวนียํ	- ควรเป็น, ฟังเป็น
คนตพฺพ, คมนียํ	- (อันเขา) ไป, ควรไป, ฟังไป
กตตพฺพ, กาทพฺพ, กรณียํ	- (อันเขา) กระทำ, ควรกระทำ, ฟังกระทำ
ทฎฐพฺพ	- (อันเขา) จดจำ, ควรจดจำ, ฟังจดจำ
เวทิตพฺพ	- (อันเขา) รู้, ควรรู้, ฟังรู้
รมณียํ	- (อันเขา) ฟังยินดี, ฟังรำเริง
โสตพฺพ, สวณียํ	- (อันเขา) ฟัง, ควรฟัง, ฟังฟัง
ปจิตพฺพ	- (อันเขา) หุง, ควรหุง, ฟังหุง, (ต้ม, แกง)

ท่องและแปล

ประโยคภาวจาก

๑. สามเณเรน นาม ทนฺเตน ภวิตพฺพ, น อทนฺเตน.
๒. ตยา พุทฺธํ วนฺทิตพฺพ.

ประโยคกัมมจาก

๔. มยา กรุงเทพนครํ คนตพฺพ, น เชียงใหม่นครํ.
๕. ตยา กุสลํ กาทพฺพ, น อกุสลํ.
๖. ตุมฺเหหิ อิทํ สนฺนิฎฺฐานํ ทฎฐพฺพ, อญฺฉํ น เวทิตพฺพ.
๗. เทวมนุสฺเสหิ ภควโต เซตวนํ รมณียํ, มนุสฺसानํ คาโม น รมณียो.

ข้อควรทราบ

ในประโยคภาววาจก บทกัณฑ์ จะต้องลงตติยวิภัตติ, ในที่มีกรรม บทกรรม ต้องลง ทุตติยวิภัตติ บทกิริยา ลง เต วัตตมานาวิภัตติ ปรัสสบท เอกวณะ หรือ สิปฐมาวิภัตติ นปุงสกลิงค์เท่านั้น

ในประโยคกัมมวาจก บทกรรมและบทกิริยา จะต้องลงปฐมวิภัตติ มีลิงค์ และวณะ เหมือนกัน

ทนต์ - คนสุภาพ, คนที่ฝึกแล้ว, **สนุนิฐานัน** - คำสันนิษฐาน, ตัดสินใจ

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อันข้าพเจ้า ฟังเป็นคนสุภาพ ฟังเป็น
- ข. อันคนพาล ไม่ฟังเป็นบัณฑิต
- ค. อ.หมู่บ้าน อันภิกษุ ท. ฟังไป เพื่อก่อนข้าว
- ฌ. อ.บุญ อันมนุษย์ ท. ฟังกระทำ เพื่อความสุข ในกาลข้างหน้า
- ง. อ.พระธรรม อันพระพุทธเจ้า ฟังทรงแสดง แก่เทวดาและมนุษย์ ท.
- จ. อ.หมู่บ้าน อันข้าพเจ้า ฟังไป
- ฉ. อ.อกุศล อันคนพาล ฟังกระทำ, (อ.อกุศล) อันบัณฑิต ไม่ฟังกระทำ
- ช. อ.วัด ของข้าพเจ้า ท. อันข้าพเจ้า ท. ฟังยินดี (รื่นรมย์), อ.บ้าน ของท่าน ท. อันข้าพเจ้า ท. ไม่ฟังยินดี ?
- ฌ. อ.คำพูด ของอาจารย์ อันลูกศิษย์ ควรฟัง, อ.คำพูด ของคนพาล (อันลูกศิษย์) ไม่ควรฟัง
- ฎ. อ.บาตร อันภิกษุ ควรเผา (รม)
- ฏ. อ.คำสันนิษฐาน อันข้าพเจ้า ท. ควรจดจำ
- ฐ. อ.ลูกศิษย์ อันอาจารย์ ฟังรู้

๕๐. ต ปัจจัยที่กล่าว กตฺตา (ท่อง)

ภูโต	- เป็นแล้ว
คโต	- ไปแล้ว, ย่อมไป, ถึงแล้ว, ย่อมถึง
รโต	- ยินดีแล้ว
อภิรโต	- ยินดียิ่งแล้ว
ชาโต	- เป็นแล้ว, เกิดแล้ว
มโต	- ตายแล้ว
จิโต	- ยืนอยู่แล้ว, ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
ปตฺโต	- ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ภินฺโน	- แยกแล้ว, ถูกทำลายแล้ว
ฉินฺโน	- ขาดแล้ว, ตัดแล้ว
สงฺกนฺโต	- ย้ายแล้ว
วิพฺกนฺโต	- ลี้กแล้ว
นิกฺขนฺโต	- ออกไปแล้ว
นิฏฺฐิตฺโต	- จบแล้ว, หหมดแล้ว, สำเร็จแล้ว
วสุตฺ วุตฺโต	- อยู่แล้ว ตลอดกาลฝน (ออกพรรษาแล้ว)

ท่องและแปล

๑. ปุริโส คามํ ปาเทน คโต.
๒. อหํ พุทฺธสฺสเน รโต.
๓. มาติโต ปุตฺโต ชาโต.
๔. ปุตฺโต มโต, ปุตฺเต มเต, ปิตา โรทติ.
๕. สามเณโร พุทฺธสฺสเน น รโต, วิพฺกนฺโต.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.เวลา ล่วงเลยไปแล้ว
- ข. อ.บาตร แยกแล้ว
- ค. อ.มนุษย์ ท. ย้ายไปแล้ว

ข้อควรทราบ

บทกัตติกริยาที่เป็นกัตตฺวาจก ต้องลงปฐมาวิริกัตติ และมี ลิงค์ วจนะ เหมือนกับ บทกัตตา และ ต ปัจจย เป็นต้น เป็นได้ทั้ง ๓ กาล

๔๑. ต ปัจจยที่กล่าว กรรม (ท่อง)

กโต	- (อันเขา) กระทำแล้ว, กระทำแล้ว
หโต	- (อันเขา) ฆ่าแล้ว
ปุเรกฺขโต	- (อันเขา) กระทำไว้ข้างหน้า, ตั้งไว้ข้างหน้า
ปริวุโต, ปริวาริตโต	- (อันเขา) แวดล้อมแล้ว
ททุโธ	- (อันไฟ) ไหม้แล้ว
ทฏฺโฐ	- (อันงู) กัดแล้ว
อนุสฺสึฏฺโฐ	- (อันเขา) สั่งสอนแล้ว
ทิสฺสึ	- (อันเขา) เห็นแล้ว
วุสฺสึ	- (อันเขา) ประพฤติแล้ว
ฉนฺโน	- (อันเขา) ปกปิดแล้ว
สุโต, สุตฺ	- (อันเขา) ฟังแล้ว, ฟังแล้ว
วุตฺ	- (อันเขา) กล่าวแล้ว
ลทฺ	- (อันเขา) ได้แล้ว
ปฏฺ	- (อันเขา) ทถามแล้ว
ปสฺ	- (อันเขา) สรรณฺเสริญแล้ว
ภุตฺ	- (อันเขา) กินแล้ว
ปีตฺ	- (อันเขา) ดื่มน้ำแล้ว

ท่องและแปล

๑. มยา ปุณฺณํ กตฺ, น ปาปี.
๒. ตยา ปุริโส หโต, มยา น หโต.
๓. อาจารย์โย ลิสฺเสหิ ปุเรกฺขโต.

๔. พุทฺโธ ภิกขุสํเเมน ปริวาริโต. (ปริวฺโต) ?
 ๕. อคฺคินา นโร ททฺโธ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.นางสาวน้อย อันข้าพเจ้า เห็นแล้ว
 ข. อ.ศีล อันข้าพเจ้า ประพฤติแล้ว
 ค. อ.บาป อันคนพาล ปกปิดแล้ว
 ชม. อ.สามเณร อันอาจารย์ สั่งสอนแล้ว

ข้อควรทราบ

บทกิตก์ กิริยาที่เป็นกัมมมาจาก ต้องลงปฐมวิภัตติ และมีลิงค์ วจนะ เหมือนบทกรรม

๔ — . — ๒

ข ปัจจัยที่กล่าวกรรม (ท่อง)

ทุกฺกริ	- (อันเขา) กระทำได้โดยลำบาก หรือกระทำโดยยาก
ทฺลฺลโก, ทฺลฺลโก	- (อันเขา) ได้โดยลำบาก, ได้โดยยาก
ทฺทฺทฺ	- (อันเขา) เห็นโดยลำบาก, เห็นได้ยาก
สุกริ	- (อันเขา) กระทำได้โดยสะดวก, กระทำได้ง่าย
สุลฺโก	- (อันเขา) ได้โดยสะดวก, ได้ง่าย
สุทฺ	- (อันเขา) เห็นโดยสะดวก, เห็นได้ง่าย

ท่องและแปล

๑. พาเลน ปุณฺณิ ทฺกฺกริ, ปาปี สุกริ.
๒. ปณฺทิตฺเตน ปาปี ทฺกฺกริ, ปุณฺณิ สุกริ.
๓. โลกสุมี มนุสฺสกาโว ทฺลฺลโก, น สุลฺโก.
๔. ปเรสํ วชฺชํ สุทฺ, อตฺตโน วชฺชํ ทฺทฺทฺ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. ดูก่อนท่านผู้มีอายุ.... อ.ความเป็นมนุษย์ () ได้โดยง่าย ในโลกหรือ ?
 ข. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ.... อ.ความเป็นมนุษย์ () ได้ไม่ง่าย (ได้ยาก) ในโลก
 ค. ดูก่อนท่านผู้มีอายุ.... อ.บุญ อันคนพาล กระทำได้ง่ายหรือ ?
 ชม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ.... อ.บุญ อันคนพาล กระทำได้ยาก
 ง. ดูก่อนท่านผู้มีอายุ.... อ.โทษ ของบุคคลอื่น เห็นได้ง่ายหรือ ?
 จ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ.... ครับ เห็นได้ง่าย
 ฉ. ดูก่อนท่านผู้มีอายุ.... อ.โทษ ของตน เห็นได้ยาก มิใช่หรือ ?

๔๒. ตเว, ตุํ ปัจจยฺ แปลว่า “อ.อัน, เพื่ออัน”

(ท่อง)

คนุตเว, คนุตฺ	- เพื่ออันไป
กาทเว, กาทฺ	- เพื่ออันกระทำ
ภวิตฺ	- เพื่ออันมี, เพื่ออันเป็น
ทฏฺจุํ	- เพื่ออันเห็น, เพื่ออันเฝ้า
รมิตฺ	- เพื่ออันยินดี (เพื่ออันรื่นรมย์)
ปจิตฺ	- เพื่ออันหุง
ปตฺตฺ	- เพื่ออันถึง, เพื่ออันบรรลุ
โสิตฺ	- เพื่ออันฟัง
วสิตฺ	- เพื่ออันอยู่
ฉินฺทิตฺ	- เพื่ออันตัด
ภินฺทิตฺ	- เพื่ออันทำลาย
วนฺทิตฺ	- เพื่ออันไหว
จริตฺ	- เพื่ออันเที่ยวไป
ปวิสิตฺ	- เพื่ออันเข้าไป

ท่องและแปล

๑. ทารโก ปุณณัม กาคู วิหาริ คจจติ.
๒. ทาริกา ธมมํ โสตุํ อิจจติ.
๓. ตูวํ ลิปปี อิจจติ.
๔. มยํ พุทฺธํ วนฺทิตูํ วิหาริ คมิตฺตสํ.
๕. อวฺกุโส เอถ, ปิณฺฑาย จริตุํ คามํ ปวิสิตฺตสํ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ท่าน ย่อมไม่ปรารถนา เพื่อฟัง ซึ่งธรรม
- ข. อ.ข้าพเจ้า ท. ย่อมปรารถนา เพื่อเรียน ซึ่งศิลปะ
- ค. อ.ท่าน ท. จงมา สู้วัด เพื่อฟัง ซึ่งธรรม
- ฌ. อ.ข้าพเจ้า ย่อมหุง ซึ่งข้าว เพื่อไป สุนคร

๔๓. ตุน, ตวาน, ตวา ปัจจัย แปลว่า “แล้ว”

(ท่อง)

หุตฺวา	- เป็นแล้ว
กาคฺตุน, กาคฺตวาน, กาคฺตวา	- กระทำแล้ว
ทตฺวา	- ให้แล้ว, ถวายแล้ว, ประทานแล้ว
สุตฺวาน, สุตฺวา	- ฟังแล้ว
คนฺตุน, คนฺตฺวาน, คนฺตฺวา	- ไปแล้ว
ภุตฺวาน, ภุตฺวา	- กินแล้ว
ปจิตฺตุน, ปจิตฺตฺวาน, ปจิตฺตฺวา	- หุงแล้ว
วนฺทิตฺตฺวาน, วนฺทิตฺตฺวา	- ไห้วแล้ว

ท่องและแปล

๑. มนุสฺสตา ทานํ ทตฺวา สคฺคํ ปาปฺปณฺนิสฺสนฺติ.
๒. สามเณฺรา ลีลํ สฺมาทิตฺตฺวา สคฺคํ คจฺฉิตฺตฺสนฺติ.

๓. ทารกา ลิปป์ ลิกขิตฺวา ปณฺชิตา ภวิสฺสนฺติ.
๔. อหํ พุทฺธํ วนฺทิตฺวา ปิณฺฑาย คามํ ปวิสิตฺตํ คมิสฺสามิ.
๕. พาลา ปาปํ กตฺวาน นิริเย ปจิสฺสนฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.นางสาวน้อย หุงแล้ว ซึ่งข้าว ย่อมกิน
- ข. อ.ข้าพเจ้า กินแล้ว ซึ่งข้าว จักนอน
- ค. อ.ท่าน ท. นอนแล้ว จงเรียน ซึ่งศิลปะ
- ฌ. อ.สามเณร ท. เทียวไปแล้ว เพื่อก่อนข้าว จะมา สู่วัด
- ง. อ.เด็กชาย อยู่แล้ว ในวัด จักอ่าน ซึ่งหนังสือ
- จ. อ.ท่าน ท. ไหว้แล้ว ซึ่งพระพุทธรเจ้า จงนอน

๔๔. มาน, อนุต ปัจจย (เมื่อ, อยู่, เป็นปัจจุบันกาล)

ภามาโน, ภานฺโต	- เป็นอยู่, เมื่อเป็น
สมาโน, สมนฺโต	- มีอยู่, เมื่อมี
คจฺจมาโน, คจฺจนฺโต	- ไปอยู่, เมื่อไป
ปจฺจมาโน, ปจฺจนฺโต	- หุงอยู่, เมื่อหุง
กโรนฺโต	- กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
วิหรนฺโต	- อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วนฺทมาโน, วนฺทนฺโต	- ไหว้อยู่, เมื่อไหว้

ท่องและแปล

๑. ตฺวํ คามํ คจฺจนฺโต ปิณฺฑํ ลภิสฺสสิ.
๒. อหํ ปิณฺฑํ ลภมาโน ภุจฺจิสฺสามิ.
๓. ทาริกา ภตฺตํ ปจฺจมาโน พุทฺธํ จิตฺเตน วนฺทติ.
๔. ทารโก ภตฺตํ ภุจฺจมาโน สยิตฺตํ อิจฺฉติ.
๕. อาจริโย อมรปุณฺนครเม มหาคนฺธารามे วิหรนฺโต อิมํ ปาฬิสฺสิกฺขํ ลิตฺติ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

- ก. อ.ข้าพเจ้า เมื่อเป็นเด็ก ย่อมอยู่ในวัดนี้
 ข. อ.ท่าน เมื่อเรียน ซึ่งศิลปะ จงฟัง ซึ่งคำ ของอาจารย์
 ค. อ.บัณฑิต เมื่อการกระทำ ซึ่งบุญ ย่อมทำ เพื่อถึง ซึ่งพระนิพพาน
 ชม. อ.ข้าพเจ้า เมื่ออยู่ ที่วัดท่ามะโอ ในนครลำปาง เรียนแล้ว ซึ่งปาฬิลีกขา

๔๕. จ, เจวศัพท

ในประโยคหนึ่งมี จ ศัพท์ตัวเดียวก็มี จ ศัพท์สองสามตัวก็มี สำหรับในที่นี้ สองสามตัวนั้น ส่วนมากจะเห็น เจวศัพท อย่างหน้า (เจว กับ จศัพทนั้น หากอยู่ในจฺณณียะ (ร้อยแก้ว) แล้ว เจวศัพทต้องอยู่หน้า จศัพทแน่นอน, แต่ในคาถา บางครั้งก็วาง เจว ไว้ข้างหลัง จศัพทบ้าง และบางครั้งก็วาง จศัพทไว้หลัง เจวศัพทที่ไม่แน่นอน)

ในประโยค (วากย) ที่มี จศัพทตัวเดียว ให้แปลว่า “ด้วย, อนึ่ง, ก็, ก็จริง” ถ้ามี จ สองสามศัพท์ ให้แปลว่า “ด้วย”

ท่องและแปล

จฺณณียปะเต ปุพฺพ เจว ปร จ นอกจากคาถา เจว ก่อน จ,
 คาถา ปเต เจว จ อนียต ในคาถา จ ก่อน เจว ก็มี.

จงแปลเป็นไทย

๑. พุทฺโธ โลเก อูปฺปชฺชติ, โส จ ฐมฺมํ เทเสติ, ตํ ฐมฺมํ เทวา เจว มนุสฺสา จ สฺสณฺนติ.
๒. พหู เทวา มนุสฺสา จ มงฺคลาณี อจินฺตยฺ.
๓. อหํ พุทฺธจฺจ ฐมฺมจฺจ สัมมจฺจ สรรณํ คโต.
๔. อเสวนา จ พาลานํ ปณฺทิตานํ เสวนา,
 ปุชา จ ปุชฺณียานํ เอตํ มงฺคลมุตฺตมํ.

จงเปลี่ยนเป็นบาลี

๑. อ. ข้าพเจ้า ย่อมกราบไหว้ ซึ่งพระพุทธเจ้าด้วย ซึ่งพระธรรมด้วย ซึ่งพระสงฆ์ด้วย
๒. อ. เทวดา ท. ด้วย อ. มนุษย์ ท. ด้วย เป็นอันมาก ย่อมถึง ซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง
๓. อ. การคบ (เสพ) ซึ่งคนพาล ด้วย อ. การไม่คบ (ไม่เสพ) ซึ่งบัณฑิตด้วย อ. การไม่บูชา ซึ่งบัณฑิต ผู้ควรบูชาด้วย อ. สามสิ่งเหล่านี้ เป็นอวมงคล ย่อมเป็น

๔๖. ปี, อปีคัพพ

ปี และ อปีคัพพ แปลว่า “แม่, กี่, ด้วย, และ” ซึ่งเหมือนกับ จ คัพพ ที่แสดงมาแล้ว ที่แปลว่า “ด้วย, และ” นั้น แสดงอรรถการรวบรวมซึ่งกันและกัน เช่น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ

อุทาหรณ์ของ ปี และ อปีคัพพ

๑. พาโล ทานํ น เทติ, ลีลํ น รกฺขติ.
๒. อหํ พุทฺธปี ฐมฺปิ สํหปี สรณํ คโต.
บางครั้ง ปี และ อปีคัพพ กล่าวอรรถ สมุทฺทวนา (การยกย่อง)
๓. พุทฺธปี* ตํ ฐมฺมํ ฅตฺวา พุทฺธภาวํ คโต.
แม่ อ. พระพุทธเจ้า ตรัสรู้แล้ว ซึ่งธรรมนั้น ทรงถึงแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระพุทธเจ้า

หมายความว่า พระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้น ประเสริฐที่สุด คนธรรมดาสามัญจะตรัสรู้เหมือนพระองค์มิได้เลย เพราะฉะนั้น อปีคัพพในที่นี้ กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า และพระธรรมว่าประเสริฐจริง ๆ

* ถึงในภาษาบาลี มีอรรถที่แตกต่างออกไป แต่ในภาษาไทยส่วนมากแปลว่า แม่เพียงผู้เดียว แม้นในที่นี้ เป็นการยกย่องสรรเสริญพระพุทธเจ้าและพระธรรม

๔. อปี* ทิพฺเพสุ กามสุ รติ โส นาธิคจฺจติ.

อ.เขานั้น ย่อมไม่ได้ ซึ่งความยินดี แม้นในกาม ท. อันเป็นทิพย์

อปีศัพท์ในที่นี้ สรรเสริญกามที่เป็นทิพย์ด้วย สรรเสริญผู้ไม่ยินดีในกามที่เป็นทิพย์นั้นด้วย หมายความว่า ในเทวโลกนั้น มีกามคุณที่น่ายินดีมากเพียงใด พระโพธิสัตว์ก็ยังไม่ประสงค์เสวยกามคุณนั้น แล้วเหตุใด พระองค์จะมายินดีกามคุณของมนุษย์ ซึ่งเป็นของต่ำเล่า

ในบางครั้ง อปีศัพท์ ยังกล่าวอรรถ ครหา - การติเตียน เช่น

๕. สามิเกน อู อูติ อุตฺตาสหิยามโน สุนฺโขปิ ทสฺสติ.

แม่ อ.สุนฺช ผู้อันเจ้าของ ให้เกิดความพยายามอยู่ (ยุแหย) ด้วยเสียงว่า อู อู ย่อมกัด (ยังกัดได้)

อปีศัพท์ในที่นี้ กล่าวอรรถ ครหา เพราะเอาสุนฺชมาเปรียบเทียบกับคน สุนฺชเป็นสัตว์เดรัจฉานที่ต่ำชนิดหนึ่ง แต่เมื่อเจ้าของ ยุให้กัดขโมยเป็นต้น ก็ยังกัดตามคำยุนั้น (เพราะเชื่อคำของเจ้าของ) แล้วท่านทั้งหลายผู้ได้สมณนามว่ามนุษย์ละ ทำไมไม่พยายามประพฤติตามคำของสัตบุรุษมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นที่ทรงแนะนำไว้

๖. สารถินา ปาชियมาโน โคโณปิ อฺชฺชมคฺคํ คจฺจติ.

แม่ อ.ว้าว ตัวอันนายสารถิ ชับไปอยู่ ย่อมไป สู่ทางอันตรง

หมายความว่า ว้าวเป็นสัตว์เดรัจฉาน ยังสามารถไปตรงได้ แต่ทำไมเล่า ท่านทั้งหลายผู้มีอาจารย์คอยตักเตือนสั่งสอนอยู่ จึงไม่ประพฤติตรง ๆ

อปีศัพท์ ในข้อ ๕ - ๖ ติเตียน สุนฺชและว้าวด้วย ติเตียนผู้ไม่มีความพยายาม และผู้ไม่ประพฤติตรง ๆ ด้วย

* อปี ศัพท์เป็น อัญจนปยุตฺต ประกอบในที่นี้ไม่สมควร เวลาแปล ต้องย้ายมาไว้หลัง กามสุ เป็น กามสุ อปี

๔๗. วาศัพท์

ในบางครั้ง วา ศัพท์ กล่าวอรรถ สมุจย - รวบรวม ที่แปลว่า “ด้วย” หรือ “และ” เหมือนกับ จ และ อปิ ศัพท์ เช่น

๑. ราชโต วา โจรโต วา อารกข์ คณหตุ.

จงถือเอา ซึ่งการอารักขา จากพระราชาด้วย จากโจรด้วย

ในบางครั้ง บรรดา วา ศัพท์ ๒ - ๓ ตัว เป็นต้น รวมกันอยู่ในประโยค (วากย) กล่าวเนื้อความ วิกัปปิ (ไม่แน่นอน) ได้แก่ เนื้อความอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น

๒. อิทํ ภตฺตํ อมหากํ ทูวินฺนํ น ปโหติ, ตฺวํ วา ภูณฺชิสฺสุ, อหํ วา ภูณฺชิสฺสามิ.

อ.ข้าวนี้ ย่อมไม่เพียงพอ แก่เรา ท. ๒ คน, อ.ท่าน จักฉัน หรือ, หรือว่า อ.กระผม จักฉัน

๔๘. เอวศัพท์

หากว่าประโยคสองประโยคมี ประธานต่างกัน มีกริยากล่าวอรรถเหมือนกัน ประโยคหนึ่งมี เอวศัพท์ อีกประโยคหนึ่งไม่มี เอวศัพท์นั้น มีเนื้อความห้ามประธานของประโยคอื่น นอกจากประโยคของตน มีคำแปลว่า “นั่นเทียว” หรือ “เท่านั้น” หากในที่ไม่มีเนื้อความห้าม ก็ทำเนื้อความของประโยคนั้นให้แน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่น

เช่น - สเจ อิทํ ภตฺตํ อมหากํ ทูวินฺนํ น ปโหติ, ตฺวํ มา ภูณฺชาหิ, อหเมว ภูณฺชิสฺสามิ.

ถ้าว่า อ.ข้าวนี้ ย่อมไม่เพียงพอ แก่เรา ท. ๒ คน ไชรั, อ.ท่าน จงอย่าฉัน, อ.กระผมนั่นเทียว จักฉัน

- อหํ ปิณฺฑทาย จริตฺวา สยเมว ภูณฺชึ.

อ.กระผม เทียวไปแล้ว เพื่อบิณฑบาต ฉันแล้ว ด้วยตนเองนั่นเทียว

๔๙. มาศัพท์

มา ศัพท์ กล่าวเนื้อความปฏิเสธ - ห้าม แปลว่า “อย่า, ไม่” มีได้ในประโยคที่มีกิริยาอาชยาตเป็น ปัญจมีวิภัตติ, อัชชตนิวิภัตติ และหิยัตตนิวิภัตติเท่านั้น มีในปัญจมีวิภัตติเป็นส่วนมาก

เช่น มา เต ภวานุตวนุตรายา. (ภวานตุ + อนุตรายา)

อ.อันตราย ท. จงอย่ามี แก่ท่าน (ขออันตรายทั้งหลาย จงอย่ามีแก่ท่าน)

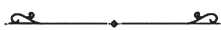
สรุปข้อควรจำ

จศัพท์ ปีศัพท์ และ วศัพท์ มีอรรถรวบรวมในที่มีสภาพเหมือนกันได้เท่านั้น อุปมาเหมือนแกงหมู แกงไก่ และแกงอื่น ๆ หากเป็นประเภทเดียวกัน ก็เทรวมกันได้ คนก็เช่นกัน หากมีสภาพเหมือนกันหรือตรงกัน ก็รวมเข้าหมู่เดียวกันได้

เอว ศัพท์ ก็ห้ามซึ่งคุณที่เหมือนกันเท่านั้น หากไม่เหมือนกัน ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องห้ามเลย เพราะฉะนั้น ในที่รวบรวมและในที่ห้าม ก็ต้องรวบรวม กัตตา กับ กัตตา, ห้าม กัตตา กับ กัตตา เป็นต้นเท่านั้น

สำหรับ ปี และ อปี ศัพท์ที่เป็น สมุภาวนา (ยกย่อง) ต้องตั้งอยู่หลังบทที่กล่าวอรรถ ประเสริฐ และอรรถ มาก ตรงกันข้ามกับ ปี และ อปี ศัพท์ที่เป็น ครหา (ติเตียน) ซึ่งตั้งอยู่หลังบทที่กล่าวอรรถ เลว และ อรรถ น้อย

จบกัณฑ์ที่ ๓

หมายเหตุ:

ภาษาบาลีที่เป็นภาษาที่มาในพระไตรปิฎกของพระพุทธเจ้า จึงยากที่จะนำมาแสดงได้ทั้งหมด โดยเฉพาะ ปาฬิลีกษา แล้ว ได้แสดงเพียงขั้นพื้นฐาน สำหรับนักศึกษา ผู้ที่จะศึกษาพระบาลีต่อเท่านั้น

นักศึกษาผู้เรียน ปาฬิลีกษา และ สทฺทสงฺเขป (ไวยากรณ์ย่อ) อันเป็นขั้นพื้นฐานนี้

จนคล่องชำนาญแล้ว หากต้องการเรียน **ธมฺมปทฺถุจกฺกา อํกุตฺตฺตฺรนิกายปาฬิ** และ **วินิจฺจน-
ปาฬิ (มหาวคฺค)** ก็คงจะเรียนได้โดยมีอาจารย์คอยช่วยเหลือแนะนำบางสิ่งบางอย่างที่เห็น
ว่ายาก ก็จะทำให้เข้าใจง่าย

เพราะฉะนั้น นักศึกษาที่เรียน **ปาฬิสึกฺขา** หนึ่งรอบแล้ว ยังไม่เข้าใจ ยังไม่คล่อง ก็
ควรเรียนรอบ ๒ อีก เมื่อคล่องปาก ขึ้นใจแล้ว ก็จะมีประโยชน์มากในการเรียนพระบาลี ชั้น
ต่อไป

ยํ พุทฺโธ ภาสเต วาจํ ธมฺมํ นิพพานปตฺติยา,
ทุกฺขสฺสฺสฺนตฺกิริยา สฺวา เว วาจาณ มุตฺตมา.

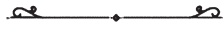
(วงคี่สตัยุตฺตปาฬิ)

พระพุทธเจ้าที่ประเสริฐ ทรงตรัสพระวาจาที่เป็น
ธรรมใด เพื่อการบรรลุพระนิพพานและเพื่อการ
กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ พระวาจานั้น เป็นพระวาจา
ที่ประเสริฐ กว่าพระวาจาทั้งหมดแล

จบปาฬิสึกฺขา

—•—

สัทสัทขเป (ไวยากรณั๋ย่อ)

๕๐. ไวยากรณั๋ย่อ แ่่งออกเป็น ๖ กัณท์

ในไวยากรณั๋ย่อชั้นประถมต้นนี้ แ่่งออกเป็น ๖ กัณท์ ดังนี้

๑. นามคณั๋ย่อ	๒. อาขยาคณั๋ย่อ
๓. สนธิย่อ	๔. สมาสย่อ
๕. ตัทธิย่อ	๖. กิตกั๋ย่อ

นักศึกษาคจะต้งเรียนทั้ง ๖ กัณท์ โดยเริ่มเรียนต้งแต่นามคณั๋ย่อลงมาตามลำดับ เมื่อเข้าใจและทรงจำนามคณั๋ย่อ อาขยาคณั๋ย่อได้หมดแล้ว ก็จะสามารถเข้าใจนามกัณท์ และอาขยาคกัณท์ ในคัมภีร์ศัพทศาสตร์ทั้งหลายได้ และเมื่อนักศึกษาเรียนปาฬิสิกขาเข้าใจ และทรงจำไว้ได้ ก็จะสามารถกัณท์อื่กด้วย

ไวยากรณั๋ย่อนี้ มีบางท่านอาจคิดว่าเขียนอย่างไม่เคารพ เหมือนกับคำพูดเล่นของเด็ก แต่ถึงอย่างไร ข้าพเจ้าก็เชื่อเหลือเกินว่า ท่านเหล่านั้นคงจะชอบใจเมื่อทราบถึงจุดประสงค์ว่า ที่เขียนขึ้นมานี้ ก็เพื่อให้สามเณรน้อย ๆ และผู้เริ่มเรียนภาษาบาลีได้เข้าใจบาลีชั้นประถมก่อน

เมื่อชำนาญในนามศัพท์ต่าง ๆ แล้ว จะแต่งคาลาก็ดี เขียนจุนฉนิยะ (ร้อยแก้ว) ก็ดี รจนาคัมภีร์ก็ดี หรือเข้าใจความหมายในพระไตรปิฎกก็ดี ได้โดยไมยาก ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะแสดงนามปทมาลา ๑๓ คณั๋ คือต้งแต่นปุริส เป็นต้น ถึงสัพพนามเป็นที่สุดก่อน ตามลำดับของวิภัติ ๑๖ ตัว รวมทั้งอาลปนะด้วย

๕๑. นามคณั๋ย่อ

ในนามคณั๋ย่อนี้ ท่านจำแนกนามศัพท์ออกเป็น ๓ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. ปุ่ลลึงค์	= ปุ่ลลึงค์ (เพศชาย)
๒. อิตถิลึงค์	= อิตถิลึงค์ (เพศหญิง)
๓. นปุ่สกลึงค์	= นปุ่สกลึงค์ (มิใช่เพศชายมิใช่เพศหญิง)

คัพทบางพวกมีวิธีสำเร็จรูปไม่ยากและวางรูปไว้ไม่ลับสนรู้ได้ง่าย ก็ถูกสมมติให้เป็น ปุงลึงค์ (เพศชาย)

คัพทบางพวกมีวิธีสำเร็จรูปยากและวางรูปไว้ลับสนรู้ได้ยาก ก็ถูกสมมติให้เป็น อิตถิลึงค์ (เพศหญิง)

คัพทบางพวกมีวิธีสำเร็จรูปไม่ง่ายไม่ยากและวางรูปไว้ลับสนก็ไม่ใช่ ไม่ลับสนก็ไม่ใช่ เช่นนี้ จึงถูกสมมติให้เป็น นปุงสกลึงค์ (เพศกระเทย)

ที่จัดเช่นนี้จัดโดยคล้อยตามสภาพที่มีอยู่ในโลก (โดยสมมติ) หมายความว่าบุคคล บางพวกมีขนมีหนวดมีกำลังมากและมีกิริยาอาการมีการยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น ไม่มี ลับลมคมใน เป็นเหตุให้ผู้พบเห็นรู้ได้ง่ายว่า เป็นชาย เช่นนี้ จึงถูกเรียกว่า **ปุงลึงค์** (เหตุให้รู้ ถึงความเป็นชาย)

บุคคลบางจำพวกมีสภาพไม่สะอาดมีกิริยาอาการที่ผู้พบเห็นจะรู้อาการเหล่านั้นได้ยาก จึงถูกเรียกว่า **อิตถิลึงค์** (เหตุให้รู้ถึงความเป็นหญิง)

บุคคลบางพวกมีสภาพอันไม่สะอาดก็ไม่ใช่ สะอาดก็ไม่ใช่กิริยาอาการรู้ได้ง่ายก็ไม่ใช่ รู้ได้ยากก็ไม่ใช่ จึงถูกเรียกว่า **นปุงสกลึงค์** (เหตุให้รู้ถึงความไม่ใช่ชาย ไม่ใช่หญิง) ที่กล่าว มานี้เป็นลึงค์โดยเนื้อความ เรียกว่า **อตุลึงค**

คัพทบางพวกมีเนื้อความของอิตถิลึงค์ แต่มีวิธีสำเร็จรูปได้ง่าย เป็นต้น ก็สมมติให้เป็น ปุงลึงค์ เช่น **มาตุคาม** - หญิงแม่บ้าน, **ทาโร** - เมีย เป็นต้น

คัพทบางพวกไม่มีเนื้อความของอิตถิลึงค์ แต่มีวิธีสำเร็จรูปได้ยาก เป็นต้น ก็ถูกสมมติ ให้เป็นอิตถิลึงค์ เช่น **ตฎา** - ตลิ่งชัน หรือ หน้าผา เป็นต้น

คัพทบางพวกไม่มีเนื้อความของนปุงสกลึงค์ แต่มีวิธีสำเร็จรูปได้โดยไม่ง่ายไม่ยาก เป็นต้น ก็ถูกสมมติให้เป็นนปุงสกลึงค์ เช่น **กลตุต** - เมีย เป็นต้น ทั้ง ๓ จำพวกนี้เป็นลึงค์ โดยคัพท เรียกว่า **สทุทลึงค**

๕๒. วิภัตติ

วิภัตติ มี ๒ ประการ คือ นามวิภัตติ และ อาขยาตวิภัตติ ในที่นี้จะกล่าวถึง วิภัตติ-นามก่อน

วิภัตติ คือ ศัพท์หมู่หนึ่งที่ลงหลังจากนามเพื่อจำแนกเนื้อความของบทความให้ต่างกันออกไป คือชี้ชัดลงไปว่า ศัพท์มีรูปอย่างนี้ มีเนื้อความกรรม (สิ่งที่ถูกกระทำ) มีรูปเช่นนี้ มีเนื้อความกรรมะ (เป็นเครื่องมือ) เป็นต้น อย่างหนึ่ง และยังให้รู้ถึง เอกพจน์ (ของสิ่งเดียว) พหูพจน์ (ของหลายสิ่ง) อย่างหนึ่ง มี ๑๔ ตัว นับอาลปนะด้วยเป็น ๑๖ ตัว แบ่งเป็น ๘ หมวด ๆ ละ ๒ ตัว สิ, โย. อัง, โย. นา, หิ. ส, นัง. สุมา, หิ. ส, นัง. สุมิ, ส. สิ, โย.

๕๓. ชื่อเรียกวิภัตติ ๒ หมวดในอรรถกถาและฎีกา

ปัจจตุต'มฺปโยคณฺจ

กรณํ สมนฺปทานิยํ,

นิสฺสกุกํ สามิวจันํ

ภุมฺมมาลปนมฺภูจฺมมํ.

ซึ่งต่างจากไวยากรณ์เรียกว่า ปฐมวิภัตติ เป็นต้น

ชื่อวิภัตติ		วิภัตติ		คำแปลของวิภัตติ (อายุตนิบาต)
จ.ฎี.	ไว.	เอก.	พหู	
ปัจจตุต	ปจฺมา	สิ	โย	อันว่า..., อันว่าทั้งหลาย
อุปโยค	ทฺตุติยา	อัง	โย	ซึ่ง, สู้, ยั้ง, ลิ่น, ตลอด, กะ, เฉพาะ, แห่ง, ใน, ให้เป็น...ทั้งหลาย
กรณ	ตติยา	นา	หิ	ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ, มี, ด้วยทั้ง, ใน...ท.
สมนฺปทาน	จตุตฺถิ	ส	นัง	แก่, เพื่อ, ต่อ, ...ท.
นิสฺสกุก	ปญฺจมี	สุมา	หิ	แต่, จาก, กว่า, เหตุ, เพราะ, โดย...ท,
สามิ	ฉฺฉูจึ	ส	นัง	แห่ง, ของ, เมื่อ, บรรดา, กว่า, อัน...ท.
ภุมฺม	สตุตฺถมี	สุมี	สุ	ใน, ใกล้, ที่, ครั้นเมื่อ, ในเพราะ, เหนือ, บน, ซึ่ง, ด้วย, เพราะ, จาก, ...ท.
อาลปน	อาลปน	สิ	โย	แน่ะ, ดูก่อน, ข้าแต่, โอ... ท.,

เมื่อรู้คำแปลของวิภัติแล้วก็ต้องแปลประกอบกับศัพท์ต่าง ๆ มีปริสศัพท์เป็นต้น
อย่างนี้

ป. เอก.	ปุริโส = อ.บุรุษ
ป. พหุ.	ปุริสา = อ.บุรุษทั้งหลาย
อา. เอก.	ปุริสา = แนะบุรุษ, ดูก่อนบุรุษ, ข้าแต่บุรุษ, โอบุรุษ
อา. พหุ.	ปุริสา = แนะบุรุษ ท., ดูก่อนบุรุษ ท., ข้าแต่บุรุษ ท., โอบุรุษ ท.
ท. เอก.	ปุริสํ = ซึ่งบุรุษ, ยังบุรุษ ฯลฯ ให้เป็น
ท. พหุ.	ปุริเส = ซึ่งบุรุษ ท.,
ต. เอก.	ปุริเสน = ด้วยบุรุษ, โดยบุรุษ, อันบุรุษ, ฯลฯ ในบุรุษ
ต. พหุ.	ปุริเสหิ, ปุริเสภิ = ด้วยบุรุษ ท.,
จ. เอก.	ปุริสสฺส = แก่บุรุษ, เพื่อบุรุษ, ต่อบุรุษ
จ. พหุ.	ปุริสานํ = แก่บุรุษ ท.,
ปญ. เอก.	ปุริสสุมา = แต่บุรุษ, จากบุรุษ, กว่าบุรุษ ฯลฯ โดยบุรุษ
ปญ. พหุ.	ปุริเสหิ, ปุริเสภิ = แต่บุรุษ ท.,
ฉ. เอก.	ปุริสสฺส = แห่งบุรุษ, ของบุรุษ ฯลฯ อันบุรุษ
ฉ. พหุ.	ปุริสานํ = แห่งบุรุษ ท.,
ส. เอก.	ปุริสสฺมี = ในบุรุษ, ใกล้บุรุษ, ที่บุรุษ ฯลฯ จากบุรุษ
ส. พหุ.	ปุริเสสุ = ในบุรุษ ท.,

ข้อควรทราบ

ในนามคณะนี้จะไม่แสดงวิธีสำเร็จรูปทั้งหมด จะบอกเฉพาะรูปพิเศษและสูตรที่
เกี่ยวกับคณะเท่านั้น การสำเร็จรูปโดยพิศดารนักศึกษาก็เข้าใจได้ตามวิธีของไวยากรณ์
ในคัมภีร์ไวยากรณ์อีกครั้งหนึ่ง

ครูจะต้องให้นักเรียนเรียนและท่องในเวลากลางวัน ส่วนกลางคืนก็ให้นักเรียนรวมกัน
เป็นกลุ่ม ๆ ทำตัวรูปพิเศษและนำศัพท์แจกตามที่มีอยู่ในคาถามาแจกพจนานุกรม และควรถาม
ถึงรูปศัพท์เดิมว่าเป็นลึงค์อะไร เป็นการันต์อะไร เมื่อถามเช่นนี้บ่อย ๆ นักศึกษาก็จะมีความ
เข้าใจในนามคณะมากขึ้น

๕๔. ปุริสาทิคนะ (ปุงลิงค์)

หมู่บทที่มี อการันต์เป็นที่สุด มี ปุริส ศัพท์เป็นต้น เฉพาะปฐมมาเมื่อสำเร็จรูปแล้ว มี โอ การันต์เป็นที่สุด (ปุริโส) เช่นนี้ชื่อว่า **ปุริสาทิคนะ** เป็นปุงลิงค์อย่างเดียว

ปุริโส - บุรุษ, บุคคล

ปุริสสทุตปทมาลา (บุรุษ, บุคคล)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. ปุริโส	ปุริสา
อา. โภ ปุริส, ปุริสา	ภวานโต ปุริสา
ท. ปุริส	ปุริเส
ต. ปุริเสน	ปุริเสหิ ปุริเสภิ
จ. ปุริสส	ปุริसानิ
ปฉ. ปุริสา ปุริสมหา ปุริสสมา	ปุริเสหิ ปุริเสภิ
ฉ. ปุริสส	ปุริसानิ
ส. ปุริเส ปุริสมหิ ปุริสสมิ	ปุริเสสุ

แจกเหมือน ปุริส ศัพท์

พุทฺโธ ธมฺโม สฺมิ โปโส

เทโว จ มนุสฺโส นโร,

มาตุคาโม โอโรโรติ

ปุริสาทิคนโณ มโต.

ศัพท์ว่า พระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์, ผู้ชาย, เทวดา, มนุษย์, คน, หญิงชาวบ้าน, นางสนม, นักศึกษาพึงทราบว่าเป็น ปุริสาทิคนะ

วิธีสำเร็จรูปโดยย่อ

- หลังจาก อการันต์ ในปุงลิงค์ แปลง ลี เป็น โอ = โส
- หลังจาก อการันต์ แปลงโยปฐมมาเป็น อา, โย ทุตฺติยา เป็น เอ ด้วยสูตร สพุพโย-นินมาเอ

๓. ตั้งลิวักัตติในอาลปนนะมีชื่อว่า ค = อาลปนเน ลี คสณโณ
 ในเพราะ ค เบื้องหลัง ทีฆะ อ เป็น อา = อการปีตาทยนุตานมา
 ในเพราะ ค เบื้องหลัง รัสสะ อา เป็น อ = อากาโร वा
 ลป ค = เสสโต โลปี คลีปี
๔. หลังจาก อการันต์ แปลง นา วิกัตติ เป็น เอน = โอต เนน
๕. เพราะ สฺ และ หิ วิกัตติเบื้องหลัง แปลง อ เป็น เอ = สฺหิสฺวกาโร เอ
๖. เพราะ สฺ วิกัตติเบื้องหลัง ลง สฺ อาคม = สาคโม เส
๗. เพราะ สฺ นํ และ หิ วิกัตติ เบื้องหลัง ทีฆะ อ เป็น อา, อิ เป็น อี, อุ เป็น อู บ้าง
 = สฺนํหิสฺ จ
๘. แปลง สฺมา เป็น มหา, หิ เป็น ภิ และ สฺมี วิกัตติ เป็น มฺหิ บ้าง = สฺมาหิสฺมีนํ
 มหาภิมฺหิ वा
๙. หลังจาก อการันต์ แปลง สฺมา เป็น อา และ สฺมี เป็น เอ บ้าง = สฺมาสมินํ वा

เมื่อทำวิธีเหล่านี้แล้ว รูปใดมีสระสองตัว ก็ต้องลบสระหน้า ปกติสระหลังไว้ ด้วยสูตร
 ว่า สรโลโปมาเทศปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกฺติ. แล้วจึงนำพยัญชนะที่ไม่มีสระไปประกอบกับ
 สระหลังด้วยสูตรว่า นเย ปรี ยุตฺเต เช่น

$$\text{ปฺริโส} = \text{ปฺริส} + \text{ลิ}$$

$$\text{ปฺริส} + \text{โอ} = \text{โส}$$

$$\text{ปฺริส} \times \text{โอ} = \text{สรโลโปมาเทศปจฺจยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกฺติ}$$

$$\text{ปฺริโส} = \text{นเย ปรี ยุตฺเต}$$

สำเร็จรูปเป็น ปฺริโส

ส่วนศัพท์อื่น ๆ นักศึกษาพึงเทียบวิธีสำเร็จรูปตามปฺริสศัพท์นี้

๕๕. จิตตาทิคณะ (นปฺงสกลิงค์)

หมูปทที่มี อการันต์เป็นที่สุด มี จิตฺต เป็นต้น เฉพาะปฺฐมาเมื่อสำเร็จรูปแล้ว
 มีนิกหิตเป็นที่สุด (จิตฺตํ) ชื่อว่า จิตตาทิคณะ ๆ นี้ เป็นนปฺงสกลิงค์เท่านั้น

จิตต์ - จิต

จิตตสัททพทมาลา (จิต)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. จิตต์	จิตตา จิตตานิ
อา. โภ จิตต จิตตา	ภวนฺตานิ จิตตา จิตตานิ
ท. จิตต์	จิตฺเต จิตฺตานิ
ต. จิตฺเตน	จิตฺเตหิ จิตฺเตภิ
จ. จิตฺตสฺส	จิตฺตานํ
ปญ. จิตฺตา จิตฺตมฺหา จิตฺตสฺมา	จิตฺเตหิ จิตฺเตภิ
ฉ. จิตฺตสฺส	จิตฺตานํ
ส. จิตฺเต จิตฺตมฺหิ จิตฺตสฺมี	จิตฺเตสุ

ศัพท์แจก เหมือน จิตต ศัพท์

<p>กุลฺลํ จ กุสลํ ปุณฺณํ ทุกฺขํ อกุสลํ ปาปํ ตระกฺกุล, กุสล, บุญ, ความทุกข, อกุศล, บาป, กรรม (การงาน) เป็นจิตตาทิคุณะ</p>	<p>กลตฺตํ อุกกํ สุขํ, กम्मํ จิตฺตาทิกํ มตฺ. เมีย, น้ำ, ความสุข; กรรม จิตตาทิกมม, มต.</p>
---	---

สูตรทำตัวรูป อकारันต์ในนปุงสกลิงค์โดยย่อ

๑. หลังจาก อकारันต์ แปลง ติ เป็น อ - ติ
๒. หลังจาก อकारันต์ แปลง โย เป็น นิ - อโต นิจจํ
๓. หลังจาก อकारันต์ แปลง นิ เป็น อา - สพุพโยนินมาเอ
๔. ในเพราะ นิ เบื้องหลัง ทิฆะ อ เป็น อา - โยสุกตนิการโลเปสุ ทิฆ

รูปที่เหลือทั้งหมด เหมือนกับ ปุริส ศัพท์

กมุ ศัพท์มีรูปที่แตกต่างจาก **จิต** ศัพท์ ในตติยวิภัติ ถึง สัตตมีวิภัติมีดังนี้

ด. กมุเมน กมุ นา กมุ นา	กมุเมหิ กมุเมภิ
จ. กมุมุตส กมุ โน	กมุมานิ
มี กมุมสุมา กมุมมหา กมุ นา	กมุเมหิ กมุเมภิ
ฉ. กมุมุตส กมุ โน	กมุมานิ
ส. กมุ นิ กมุเม กมุมมุหิ กมุมสุมี	กมุเมสุ

ทำเฉพาะรูปพิเศษ

- ด. เฉพาะ นา วิภัติ แปลง อ ของ กมุ เป็น อ, อุ ด้วยสูตร - อกมุมนุตส จ
 จ.ฉ. เฉพาะ ส วิภัติ แปลง อ ของ กมุ เป็น อุ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตร - อุนามหิ จ
 ตั้ง อุ ชื่อ ล - อวิญญวณณา ฉลา
 หลังจาก ล แปลง ส วิภัติ เป็น โน - ฉลโต สุตส โน วา
 หลังจาก ล แปลง สุมา วิภัติ เป็น นา - ฉลโต จ
 ส. แปลง สุมี วิภัติ เป็น นิ ด้วย ตู ศัพท์ในสูตร - พุรหมโต ตู สุมี นิ

รูปศัพท์ที่เหลือทั้งหมดทำเหมือน **ปฺริส** ศัพท์ ฯ

๕๖. กัญญาทิกณะ (อิตถीलิ่งค์)

หมู่บทที่มี **อา** ปัจจัย และ **ตา** ปัจจัยเป็นที่สุดชื่อว่า **กัญญาทิกณะ** เป็นอิตถीलิ่งค์
 เท่านั้น

กณฺวา - สำน้อย

กณฺวาสทฺทปทมาลา (ท่อง)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. กณฺวา	กณฺวา กณฺวาโย
อา. โภติ กณฺเว	โภติโย กณฺวา กณฺวาโย

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ท. กณฺณ	กณฺณา กณฺณาโย
ต. กณฺณาย	กณฺณาหิ กณฺณาภิ
จ. กณฺณาย	กณฺณานํ
ป. กณฺณาย	กณฺณาหิ กณฺณาภิ
อ. กณฺณาย	กณฺณานํ
ส. กณฺณาย กณฺณายํ	กณฺณาสุ

ศัพท์แจกเหมือน กณฺณา ศัพท์

สทฺธา เมตฺตา ปญฺญา คจฺจฯ ปุจฺจฯ ลิกฺขฯ ภิกฺขฯ ตณฺหา วาจา คาถา อมฺมา อนฺนา ปริสา จ สภา (สมา). (เด็กสาว) ศรัทฺธา, เมตฺตา, ปญฺญา, แม่น้ำคจฺจฯ, คำถาม, ข้อศึกษา, อาหาร, ตัณหา, วาจา, คาถา, แม่, แม่, บริษัท, ที่ประชุม, (สมา แจกเหมือน กณฺณา ศัพท์)

อมฺมา อนฺนา และ อมฺพา ศัพท์ ในอาลปนะไม่เป็น เอ เหมือน กณฺณเอ มีรูปเป็น อมฺม อมฺนา อนฺน อนฺนา เป็นต้น ปริสา, และ สภา ศัพท์ ในสัตตมีวิภัตติมีรูปเป็น ปริสตี. สภตี. โดยเอา สมี วิภัตติเป็น ตี ด้วยสูตรว่า ตีสภาปริสโต (โมคคฺลฺลาน) แต่ปัจจุบัน ใช้เป็น ปริสตี สภตี, โดยลบนิกคหิตเสียก็มี (ในปทฺรฺปฺลิตฺธิ ไม่ได้แสดงไว้)

วิธีสำเร็จรูปในอิตถิลิงค์

กณฺณา + อา หลังจาก อการันต์ ลง อา อิตถิลิงค์ปัจจัย

ด้วยสูตร = อิตถิลิมโต อาปจโย

๑. กณฺณา แยก - ลบ - รวม = ปุพฺพมโห ฯ, สรโลโป ฯ, นเย ปรี ยุตฺเต

กณฺณา ตั้งเป็นนาม ด้วย จ ศัพท์ใน ตทฺธิตสมาสกิตกา นามวาทเวตฺตนาทีสุ จ

กณฺณา + ลี ลง ลี วิภัตติ = ลิงคฺตฺเถ ปจฺมา

กณฺณา ลบ ลี วิภัตติ = เสสโต โลโป คสิปี

สำเร็จรูปเป็น กณฺณา

๒. ตั้ง อา ชื่อ ฆ = อา โฆ

หลังจาก ฆ ลบ โยวิภัตติ = ฆปโต จ โยนํ โลโป

- ๓. หลังจาก ข แผลง ลี ที่ชื่อ ค เป็น เอ = ขเต จ
- ๔. หลังจาก ข แผลง นา, ส, สฺมา, ส, สฺมี, วิกัตติ เป็น อาย = ขโต นาทินิ
- ๕. หลังจาก ข แผลง สฺมี วิกัตติ เป็น ยํ = ขปโต สฺมี ยํ วา

๕๗. มโนคณะ (ปุ + นปุ)

หม่อมบุที่มี อकारันต์เป็นที่สุดมี (มน) เป็นต้น เมื่อสำเร็จรูปแล้ว เหมือน บุริสาทิคณะ ต่างแต่มีลักษณะพิเศษกว่า บุริสาทิคณะ จึงได้ชื่อว่า **มโนคณะ** ๆ นี้ มี ๒ ประเภท คือ **มโนคณะ** อย่างหนึ่ง **มโนคณาติคณะ** อย่างหนึ่ง

๑. มโนคณะศัพท์ มีลักษณะ ๓

- ๑. นา, ส, สฺมี วิกัตติ เป็น ตา โส ลี อุทาหรณ์ว่า มนตา มนโส มนลี ตามลำดับ
- ๒. บทกรรมของกิริยา แปลง อํ วิกัตติ เป็น โอ อุทาหรณ์ว่า มโน ฤตฺวา รู้แล้ว ซึ่งใจ
- ๓. แปลง อ เป็น โอ กลางบทสมาสและตัดทิต อุทาหรณ์ มโนธาตุ มโนมยํ

มนสทฺทปทมาลา (ท่อง)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. มนํ มโน	มนา มนานิ
อา. เห มน มนา	เห มนา มนานิ
ทุ. มโน มนํ	มเน มนานิ
ต. มนตา มเนน	มเนหิ มเนภิ
จ. มนโส มนสุส	มนานํ
มี. มนฺสฺมา มนฺมุทา มนา	มเนหิ มเนภิ
ณ. มนโส มนสุส	มนานํ
ส. มนลี มเน มนฺมุหิ มนฺสุมี	มเนสุ

มโนคณะศัพท์

มโน วโจ วโย เตโซ ตโป เจโต ตโม ยโส,
 อโย ปโย ลีโร ฉนุโท สโร อูโร รโห อโห.
 ใจ วาจา วัย เดช ตบะ จิต ความมีดี ยศ
 เหล็ก น้ำมัน หัว ความขบใจ (ฉันทเจตสิก) สระน้ำ ออก ที่ลับ วัน

ทำตัวรูปเฉพาะรูปพิเศษ

๑. หลังจากมโนคณะศัพท์ แปลง อัม วิภัตติ เป็น โอ - จ ศัพท์ในสูตร สสุส โจ
๒. หลังจากมโนคณะศัพท์ แปลง นา, ส, สมี วิภัตติ เป็น อา, โอ, อิ - มโนคณาทีโต
 สมีนนานมีอา
๓. เพราะสระ อา, โอ, อิ เบื้องหลัง ลง ส อาคม - ส เสร วาคม
 รูปที่เหลือทำเหมือน ปุริส ศัพท์

จบมโนคณะศัพท์ ฯ

ข้อควรทราบ

ในลักษณะทั้ง ๓ นี้มีใช้จะเป็นไปได้แน่นอน ที่ไม่เป็นไปตามลักษณะนี้ก็ยังมีบ้าง เช่นใน
ลักษณะที่ ๑ นา, ส, สมี วิภัตติ มีรูปเป็น มเนน, มนสฺส, มนสฺมี ก็มี

ในลักษณะทั้ง ๒ บทกรรมของกิริยา แปลง อัม วิภัตติ เป็น โอ ก็มี ไม่แปลงเป็น โอ ก็มี
 มโน ฌตฺวา แปลง อัม เป็น โอ, มนํ ฌตฺวา ไม่แปลง อัม เป็น โอ (รู้แล้ว ซึ่งใจ)

ในลักษณะทั้ง ๓ กลางบทสมาสและตัทธิตเป็น โอ ก็มี ไม่เป็น โอ ก็มี เช่น มโนชาตุ
 มโนมยํ เป็น โอ กลางสมาส และตัทธิต, อยกปลุลํ ไม่เป็น โอ กลางสมาส, เพราะฉะนั้น
 นักศึกษาพึงสังเกตลักษณะของมโนคณะศัพท์ ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ และศัพท์มโนคณะ
 ทั้งหมด คัมภีร์ปทรูปลิตฺธิ กล่าวว่า เป็น ปุงลิงค์ ส่วนในคัมภีร์สัททนีติกกล่าวว่า เป็นปุงลิงค์ และ
 นปุงสกลิงค์ ในบาลี อรรถกถา และฎีกา ใช้เป็นนปุงสกลิงค์

๕๘. มโนคณาทิกณะ

มโนคณาทิกณะนี้มีลักษณะ ๒

พิลล์ พลล์ ทโม วาโห

ธามโธ ธามมฺ ชโร ชรา

ปทํ มุขนตฺยภูจฺจาทุยงก-

ปฺจฺจณฺณา มโน คณาทิกโ.

ฐ (ช่อง, โพรง) กำล้ง, การฝึก, เกวียน, กำล้ง, ไรค์ใช้, ความแก่, บท, หน้า, หน้า (ปาก) คัพทํทั้ง ๘ นี้ เป็นมโนคณาทิกณะเพราะมีเฉพาะลักษณะที่ ๑ เท่านั้น ในคณานี้คัพทํที่มี นิคคหิตเป็นที่สุดเป็น นปฺจฺจลลิ่งค์ มีโอการันต์เป็นที่สุด เป็นนปฺจฺจลลิ่งค์ ส่วน ชรา เป็นอิตถลลิ่งค์

พิลสทฺทปทมาลา (นปฺ)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. พิลล์	พิลา พิลานิ
อา. โภ พิล พิลา	ภวานฺตานิ พิลา พิลานิ
ทุ. พิลล์	พิเล พิลานิ
ต. พิลสา พิลเลน	พิเลหิ พิลลลิก
จ. พิลโส พิลสุส	พิลานํ
มี. พิลา พิลมฺหา พิลสุมา	พิเลหิ พิลลลิก
ฉ. พิลโส พิลสุส	พิลานํ
ส. พิลสิ พิลล พิลลหิ พิลลสุมี	พิลลลสุ

อาโป จ สรทโ วาโย

โรช ธรนฺตฺติ อาทโย,

อนฺตงกทวยสมฺปนฺนา

มโนคณาทิกโ มตา.

น้ำ, ฤดูอับลม (ปี) ลม, ฝุ่น (ฐลล) คัพทํทั้ง ๕ นี้มีลักษณะ ๒ คือ ลักษณะที่ ๒ และ ลักษณะที่ ๓ อาโป ถึง โรช เป็นนปฺจฺจลลิ่งค์, รัช เป็น นปฺจฺจลลิ่งค์

อาปสทฺทพทมาลา (ป๋)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อาโป	อาปา
อา. โภ อาป อาปา	ภวนุโต อาปา
ท. อาปี อาโป	อาเป
ต. อาเปน	อาเปหิ อาเปภิ
จ. อาปสุส	อาปานํ
มี. อาปสุมา อาปมฺหา อาปา	อาเปหิ อาเปภิ
ฉ. อาปสุส	อาปานํ
ส. อาปสุมี อาปมฺหิ อาเป	อาเปสุ

ถามสทฺทพทมาลา (ป๋)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ถาโม	ถามา
อา. โภ ถาม ถามา	ภวนุโต ถามา
ท. ถามํ	ถาเม
ต. ถามสา ถาเมน ถามุนา ถามโส	ถาเมหิ ถาเมภิ
จ. ถามโส ถามสุส ถามุโน	ถามานํ
มี. ถามุนา ถามสุมา ถามมฺหา ถามา	ถาเมหิ ถาเมภิ
ฉ. ถามโส ถามสุส ถามุโน	ถามานํ
ส. ถามสิ ถาเม ถมฺมฺหิ ถามสุมี	ถาเมสุ

(หากต้องการเป็นนปุงสกลิงค์ พึงแจกปฐมา, อาสฺปนนะ และทฺตุติยาวิภักฺติ ตามวิธีของ
นปุงสกลิงค์ ที่เหลือเหมือนกับปุงลิงค์)

ทำตัวรูปเฉพาะรูปพิเศษ

๑. เพราะ นา วิกัตติ แปลง อ ที่สุดของ ถาม เป็น อุ ด้วย อนต ศัพท์ในสูตร - อกมมนตสฺส จ
๒. หลังจาก อการันต์ แปลง นา วิกัตติ เป็น โส - โส วา (ภจ ๑๐๕ ใน ปทรูปลัทธิ ไม่แสดงไว้)
๓. เพราะ ส, สฺมา วิกัตติ แปลง สระ อ ที่สุดของ ถามศัพท์ เป็น อุ ด้วย จ ศัพท์ ในสูตร - อุนามหิ จ
๔. ตั้ง อุ ชื่อ ล - อิวณฺณวณฺณา ฌลา
๕. หลังจาก อุ ชื่อ ล แปลง ส วิกัตติ เป็น โน - ฌลโต สสฺส โน วา
๖. หลังจาก อุ ชื่อ ล แปลง สฺมา เป็น นา - ฌลโต จ

วิธีที่เหลือ เหมือน มน ศัพท์

๕๙. คุณวันตาทิคณะ (ปู่, นปู่)

หมู่บพที่มี วนฺตุ มนฺตุ ตวนฺตุ ตาวนฺตุ อวานฺตุ อิมฺนฺตุ ปัจจัยเป็นที่สุดชื่อว่า **คุณวันตาทิคณะ**

คุณวันตาทิคณะ ปุ่ลงิณฺคฺ รูปเดิมเป็น คุณวนฺตุ อุการันต์ มีรูปสำเร็จเป็น คุณวา อาการันต์ โดยแปลง นฺตุ กับ ลี เป็น อา ด้วยสูตรว่า อา ลิมฺหิ, และรูปว่า คุณวนฺโต แปลง อุ ที่ นฺตุ เป็น อ ด้วยสูตรว่า ลิมฺหิ วา, แปลง ลี วิกัตติ เป็น โอ ด้วยสูตรว่า โส, เช่นนี้เป็น **คุณวันตาทิคณะ ปุ่ลงิณฺคฺ**

คุณวนฺตฺสทฺทพทมาลา (ปู่)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. คุณวา คุณวนฺโต	คุณวนฺตา คุณวนฺโต
อา. โภ คุณวํ คุณว คุณวา	ภวนฺโต คุณวนฺตา คุณวนฺโต
ทฺ. คุณวํ คุณวนฺตํ	คุณวนฺเต
ต. คุณวตา คุณวนฺเตน	คุณวนฺเตหิ คุณวนฺเตภิ
จ. คุณวสฺส คุณวโต คุณวนฺตสฺส	คุณวตํ คุณวนฺตานํ

เอกวจนะ	พหูวจนะ
มี. คุณวตา คุณวุนตา คุณวุนตมหา คุณวุนตสุมา	คุณวุนเตหิ คุณวุนเตภิ
ฉ. คุณวสุส คุณวโต คุณวุนตสุส	คุณวตัม คุณวุนตานิ
ส. คุณวติ คุณวุนเต คุณวุนตมहि คุณวุนตสุมี	คุณวุนเตสุ

ในคัมภีร์ปทฺรฐิติทฺธิ กล่าวว่า ในเพราะ ลี วิภัตติ แปลง อุ ของ นตุ เป็น อ ด้วยสูตร สิมฺหิ วา, มีได้เฉพาะ หิมวุนตฺ คัพฺทํเท่านั้น แต่ในพระบาลี แม้คัพฺทอื่นที่ไม่ใช่ หิมวุนตฺ ก็แปลง อุ ของ นตุ เป็น อ ได้ เช่น อคุโล นาม นามเนน **ปญฺญวุนโต** (ชุตินฺธโร) (พทุฐวฺส)

คติมฺนโต สติมฺนโต ฐติมฺนโต จ โย อิลิ. (อานนฺทเถรคาถา) และใน ส วิภัตติ รูป คุณวสุส ในปทฺรฐิติทฺธิ ไม่ได้แสดงไว้ ส่วนในคัมภีร์โมคคัลลนํ กัถิ ในพระบาลี กัถิ มีใช้อยู่ จึงนำมาแสดงไว้ในที่นี้

วิธีทำรูปในคุณวันตาทีคณะ

๑. เพราะ ลี วิภัตติ แปลง นตุ กับ ลี เป็น อา = อา สิมฺหิ
๒. เพราะ ลี วิภัตติ แปลง อุ ของ นตุ เป็น อ = สิมฺหิ วา
๓. เพราะ สุ, นํ, หิ, โย วิภัตติ แปลง อุ ของ นตุ เป็น อ = นตุสฺสนโต โยสุ จ
๔. เพราะ อํ, นา, ส, สฺมี วิภัตติ แปลง อุ ของ นตุ เป็น อ ด้วย จ คัพฺทํ ในสูตร = นตุสฺสนโต โยสุ จ
๕. เพราะ โย แปลง นตุ กับ โย เป็น นโต = นตุสฺส นโต
๖. เพราะ ลี ชื่อ ค แปลง นตุ กับ ค เป็น อํ, อ, อา = อวณฺณา จ เค
๗. เพราะ ส, สฺมี, นา วิภัตติ แปลง นตุ กับ ส เป็น โต กับ สฺมี เป็น ติ กับ นา เป็น ตา = โตติตา สฺมีนาสุ
๘. เพราะ ส แปลง นตุ กับ ส เป็น นตุสฺส = นตุสฺส เส วา
๙. หลังจาก นตุ แปลง สุมา วิภัตติ เป็น นา = อมฺหตฺมฺหนตฺรราชพฺรหฺมตฺต ๑

ใน นปฺงสกลิงค์ คัพฺทํเดิมเป็น คุณวุนตฺ อุการันต์ เมื่อสำเร็จรูปแล้ว เป็น คุณวํ มีนิคคหิต เป็นที่สุด โดยแปลง นตุ กับ ลี เป็น อํ ด้วยสูตร = อํ นปฺสเก. เช่นนี้ เป็นคุณวันตาทีคณะ นปฺงสกลิงค์

คุณวนตุสทพทพมาลา (นป)

เอกวณะ	พหุวณะ
ป. คุณว์	คุณวนฺตา คุณวนฺติ คุณวนฺตานิ
อา. โภ คุณว์ คุณว คุณวา	ภวนฺตานิ คุณวนฺตา คุณวนฺติ คุณวนฺตานิ
ท. คุณว์ คุณวนฺตํ	คุณวนฺเต คุณวนฺติ คุณวนฺตานิ

ตติยวิภัติ ถึง สัตตมีวิภัติ แจกเหมือน ปุงลิงค์

ศัพท์แจกตาม

หิมวา สติมา เจว พนฺธฺมา ภฺตุตฺวาปิจ
 เอตฺตาวา จ ยาว ตาวา จนฺทิมมา คุณฺวาทโย.

หิมวา - ภูเขาหิมพานต์, สติมา - ผู้มีสติ, พนฺธฺมา - ผู้มีพวกพ้อง, ภฺตุตฺวา - ผู้กิน,
 เอตฺตาวา - มีเพียงนี้, ยาวา - เพียงใด, ตาวา - เพียงนั้น, จนฺทิมมา - พระจันทร์

วิธีทำตัวรูปคุณวันตาทิคณะ (นป)

- เพราะ ลี วิภัติ แปลง นฺตุ กับ ลี เป็น อํ = อํ นปฺสเก
- เพราะ โย วิภัติ แปลง อุ ของ นฺตุ เป็น อ = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ
- แปลง โย เป็น อิ ด้วย อนฺต ศัพท์ ในสูตร = นฺตุสฺสนฺโต โยสุ จ

วิธีที่เหลือ เหมือนในปุงลิงค์

๖๐. คัจฉันตาทิคณะ

หม่อมที่มี อนฺต ปัจจัยเป็นที่สุด มี คจฺฉนฺต เป็นต้น เมื่อสำเร็จรูปแล้ว มีนิคคหิตเป็นที่สุด (คจฺฉํ และ คจฺฉนฺโต) ชื่อว่า คัจฉันตาทิคณะ เป็นได้ ๒ ลิงค์คือ ปุ่ลิงค์ และ นปฺงสกลิงค์

คจจนตสทพทมาลา (ป)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. คจจํ คจจนุโต	คจจนุตา คจจนุโต
อา. โภ คจจํ คจจ คจจมา	ภวนุโต คจจนุตา คจจนุโต
ฑ. คจจํ คจจนุตํ	คจจนุเต
ต. คจจนุตา คจจนุเตน	คจจนุเตหิ คจจนุเตภิ
จ. คจจนุสส คจจนุโต คจจนุตสส	คจจนุตํ คจจนุตานํ
มี. คจจนุตา คจจนุตา คจจนุตมฺหา - สฺมา	คจจนุเตหิ คจจนุเตภิ
ณ. คจจนุสส คจจนุโต คจจนุตสส	คจจนุตํ คจจนุตานํ
ส. คจเจ คจจนุเต คจจนุตมฺหิ - สฺมี	คจจนุเตสุ

คจจนตสทพทมาลา (นป)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. คจจํ คจจนุตํ	คจจนุตา คจจนุติ คจจนุตานิ
อา. โภ คจจํ คจจ คจจมา	ภวนุ ตานิ คจจนุตา คจจนุติ คจจนุตานิ
ฑ. คจจํ คจจนุตํ	คจจนุตา คจจนุติ คจจนุตานิ

ตติยวิภัตติ ถึง สัตตมีวิภัตติ แจกเหมือนปุงลิงค์

ศัพท์แจกตาม

เอวํ สยํ จรํ ติฏฺฐํ
ซีรํ มียํ จวํ กรํ

ททํ ภูยञ्ชํ สุณํ ปจํ,
ภวํ สํ อรหํ มหํ.

เอวํ แจกเหมือน คจจนุต ผู้ไป, ผู้นอนอยู่, ผู้เที่ยวไปอยู่, ผู้ยืนอยู่, ผู้ให้อยู่, ผู้กินอยู่, ผู้ฟังอยู่, ผู้หุงอยู่, ผู้แก้, ผู้ตาย, ผู้ตาย, ผู้กระทำอยู่, ผู้เจริญ, ผู้สงบ, พระอรหันต์, ผู้ประเสริฐ ศัพท์ในกาลานี้บางศัพท์มีวิธีแจกพทมาลาใน ปุงลิงค์ ต่างจาก คจจนุต ศัพท์ จึงจะแจกไว้ต่างหาก, ส่วน อรหํ และ มหํ ศัพท์ มีรูปพิเศษเฉพาะในปฐมมาเท่านั้น มีรูปดังนี้ คือ

ป. อรหํ อรหฺนุโต อรหา	อรหฺนุโต อรหฺนุตา
ป. มหํ มหฺนุโต มหา	มหฺนุโต มหฺนุตา

รูปที่เหลือ แจกเหมือน คจฺจนุต ศัพท์ ในปวงลิงค์

วิธีทำรูปใน คัจฉันตาทิกณะ

- เพราะ ลี วิกัตติ แปลง นตุ กับ ลี เป็น อํ = สิมฺหิ คจฺจนุตาทินํ นุตสทฺโท อํ
- เพราะ วิกัตติ และปัจจัย ท. ที่ไม่ใช่ ลี แปลง นตุ เหมือน นตุ = เสเสสุ นตุว
วิธีที่เหลือมีแปลง นตุ กับ โย เป็น นฺโต เป็นต้น เหมือนคุณวันตาทิกณะ

กโรนุตสทฺทปทมมาลา (ป๋)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. กรํ กโรนฺโต	กโรนฺตา กโรนฺโต
อา. โภ กโรนฺต กโรนฺตา	ภวานฺโต กโรนฺตา กโรนฺโต
ทุ. กโรนฺตํ	กโรนฺเต
ต. กโรตา กโรนฺเตน	กโรนฺเตหิ กโรนฺเตภิ
จ. กโรโต กโรนฺตสฺส	กโรตํ กโรนฺตานํ
มี. กโรตา กโรนฺตา กโรนฺตมฺหา - สฺมา	กโรนฺเตหิ กโรนฺเตภิ
ฉ. กโรโต กโรนฺตสฺส	กโรตํ กโรนฺตานํ
ส. กโรติ กโรนฺเต กโรนฺตมฺหิ - สฺมี	กโรนฺเตสุ

ภวานุตสทฺทปทมมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ภวํ	ภวนฺโต ภวนฺตา ภวานฺโต ภวานฺตา
อา. เห ภวํ ภว ภวา ภวนฺต ภวนฺตา	เห ภวนฺโต ภวนฺตา ภวานฺโต ภวานฺตา
ทุ. ภวํ ภวานฺตํ	ภวนฺเต ภวานฺเต
ต. โภตา ภวตา โภเตน ภวานฺเตน	ภวานฺเตหิ ภวานฺเตภิ

เอกวจนะ	พหูวจนะ
จ. ภาสฺส ภวโต ภวนฺตสฺส โภโต โภนฺตสฺส	ภวตํ ภวนฺตานํ
มี. โภตา ภวตา ภวนฺตา ภวนฺตมฺหา - สฺมา	ภวนฺเตหิ ภวนฺเตภิ
ฉ. ภาสฺส ภวโต ภวนฺตสฺส โภโต โภนฺตสฺส	ภวตํ ภวนฺตานํ
ส. ภวติ ภวนฺเต ภวนฺตมฺหิ ภวนฺตสฺมี	ภวนฺเตสุ

สนฺตสทฺทพทฺมาลา (ปฺ)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. สํ สนฺโต	สนฺตา สนฺโต
อา. โภ สํ ส สา	ภวนฺโต สนฺตา สนฺโต
ทฺ. สํ สนฺตํ	สนฺเต
ต. สตา สนฺเตน	สนฺเตหิ สนฺเตภิ สพฺภิ
จ. สสฺส สโต สนฺตสฺส	สํ สนฺตานํ
มี. สตา สนฺตา สนฺตมฺหา สนฺตสฺมา	สนฺเตหิ สนฺเตภิ สพฺภิ
ฉ. สสฺส สโต สนฺตสฺส	สํ สนฺตานํ
ส. สติ สนฺเต สนฺตมฺหิ สนฺตสฺมี	สนฺเตสุ

ภวนฺต ศัพท์ ต่างจาก คจฺจนฺต ศัพท์ใน นา, ส วิภัตติเท่านั้น

๑. เพราะ โย วิภัตติ แปลง ว ของ ภวนฺต เป็น โอ = โอภาโว กฺวจิ โยสุ วการสฺส
๒. เพราะ ลี ชื่อ ค แปลง ภวนฺต ศัพท์ เป็น โภ = โภ เค ตฺ
เพราะ ค แปลง ภวนฺต ศัพท์ เป็น ภวนฺเต โภนฺต โภนฺตา ด้วย ตุศัพท์ ในสูตร
= โภ เค ตฺ
๓. เพราะ นา และ ส วิภัตติ แปลง ว ของ ภวนฺต ศัพท์ เป็น โอ = โอภาโว กฺวจิ
โยควิภาคะในสูตร โอภาโว กฺวจิ โยสุ วการสฺส
(โยควิภาค ก็คือ การแบ่งสูตรออกเป็น ๒ ส่วนเป็นต้น แล้วนำมาทำรูป)

วิธีที่เหลือ เหมือนกับคัจฉันตาทิกณะศัพท์

๖๑. ปุมาทิกณะ (ปุ)

หมู่ศัพท์ที่มี อकारันต์เป็นที่สุด มี **ปุม** ศัพท์เป็นต้น เมื่อสำเร็จรูปแล้ว มีอकारันต์เป็นที่สุด มี **ปุมา** ศัพท์เป็นต้น โดยแปลง อ กับ ลี เป็น อา ด้วยสูตร - ปุมนุตตสา ลิมฺหิ. ชื่อว่า **ปุมาทิกณะ** เป็นปunglingc'เท่านั้น

ปุม - ผู้ชาย

ปุมสทฺทปทปมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ปุมา ปุโม	ปุมาโน ปุมา
อา. เห ปุม่ ปุม ปุมา	เห ปุมาโน ปุมา
ทุ. ปุมานํ ปุม่	ปุมาโน ปุเม
ต. ปุมนา ปุมานา ปุเมน	ปุมานเอหิ ปุมานเอภิ ปุเมหิ - ภิ
จ. ปุมนุโน ปุมสฺส	ปุมานํ
มี, ปุมนา ปุมา ปุมนฺมหา ปุมสฺมา	ปุมานเอหิ - ภิ ปุเมหิ - ภิ
ณ. ปุมนุโน ปุมสฺส	ปุมานํ
ส. ปุมานเ ปุเม ปุมนฺหิ ปุมนฺหิ	ปุมานเอสุ ปุเมสุ ปุมาสุ

ยฺว ศัพท์ แจกตาม **ปุม** ศัพท์ มีพิเศษกว่าในรูปที่แปลง อ ที่สุดของ ยฺว เป็น อาน ด้วย จ ศัพท์ ในสูตรว่า หิวิกตฺติมฺหิ จ และใน สวิกัตติ รูป ยฺวโน ในคัมภีร์โมคคัลลภาวะก็ดี ในพระบาลีก็ดี มีอยู่ จึงแปลง อ เป็น อิ ด้วยสูตรว่า เตสุ วุฑฺธิ ฯ, ตั้ง อิ ชื่อ ฉ แล้วแปลง ส วิกัตติ เป็น โน ด้วยสูตรว่า ฉลโต สฺสฺส โน วา

ยฺวสทฺทปทปมาลา (ชายหนุ่ม)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ยฺวานโน ยฺวา	ยฺวานา ยฺวา
อา. โภ ยฺวาน ยฺวานา ยฺว ยฺวา	โภนุโต ยฺวานา ยฺวา
ทุ. ยฺวานํ ยฺวํ	ยฺวานเ ยฺเว

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ต. ยฺวานเนน ยฺเวน ยฺวานา	ยฺวานเนหิ ยฺวานเนภิ ยฺเวหิ - ภิ
จ. ยฺวานสฺส ยฺวสฺส ยฺวิโน	ยฺวานานํ ยฺวานํ
มี. ยฺวา ยฺวมฺหา ยฺวสฺมา ยฺวานา ยฺวานมฺหา ยฺวานสฺมา	ยฺวานเนหิ ยฺวานเนภิ ยฺเวหิ - ภิ
ฉ. ยฺวานสฺส ยฺวสฺส ยฺวิโน	ยฺวานานํ ยฺวานํ
ส. ยฺเว ยฺวมฺหิ ยฺวสฺมี ยฺวานเณ ยฺวานมฺหิ ยฺวานสฺมี	ยฺวานเณสุ ยฺเวสุ ยฺวสุ

มข ศัพท์ แจกปทมาลาเหมือนกัน จึงจะแจกปทมาลาไว้ต่างหาก (ในคัมภีร์ศัพท์นี้ติ กล่าวว่ามี มขวา เป็นศัพท์มี วนตุปัจจัยเป็นที่สุด จัดเป็นคุณวาทิคณะ)

อทฺ - ระยะเวลา

อทฺสทฺทปทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อทฺธา	อทฺธานโน
อา. โภ อทฺธ อทฺธา	โภโนโต อทฺธานโน
ทฺ. อทฺธานํ	อทฺธานโน
ต. อทฺธฺนา	อทฺธานเนหิ อทฺธานเนภิ
จ. อทฺธฺโน	อทฺธานํ
มี. อทฺธฺนา	อทฺธานเนหิ อทฺธานเนภิ
ฉ. อทฺธฺโน	อทฺธานํ
ส. อทฺธฺนินิ อทฺธฺนาเน	อทฺธฺนาสุ

สูตรทำตัวรูปใน ปุมาทิคณะ

๑. เพราะ ติ วิกัตติ แปลง อ ของ ปุมา กับ ติ เป็น อา = ปุมนุตฺตสา สิมฺหิ
๒. เพราะ โย วิกัตติ ท. แปลง อ ของ ปุมา กับ โย เป็น อาโน = โยสุวานโน
๓. เพราะ ติ ชื่อ ค แปลง อ ของ ปุมา กับ ค เป็น อํ = อมาลปเนกวจเน
๔. เพราะ นา วิกัตติ แปลง อ ของ ปุมา เป็น อา = อุนามฺหิ จ

๕. เพราะ ส, สฺมา วิกัตติ แปลง อ ของ ปุ่, กมุ่ และ ถาเ เป็น อู ด้วย จ ศัพท์
ในสูตร = อู นามหิ จ

๖. เพราะ หิ วิกัตติ แปลง อ ของ ปุ่ เป็น อาเน = หิวิกัตติหิ จ

๗. หลังจาก อี, อี ชื่อ ฉ และ อู อู ชื่อ ล แปลง สฺมา วิกัตติ เป็น นา บ้าง ด้วยสูตร
ว่า = ฉลโต จ

๘. เพราะ สฺมี วิกัตติ แปลง อ ของ ปุ่ เป็น อาเน = อาเน สฺมีหิ วา

๙. เพราะ สฺ วิกัตติ แปลง อ ของ ปุ่ เป็น อา = สฺสฺมีมา วา

ทำตัวรูป ยว ศัพท์

๑. แปลง อ ของ ยว เป็นต้น กับ ลี เป็น อา ด้วย อนุต ศัพท์ในสูตร = ปุ่มนุตสตา ลีหิ

๒. เพราะวิกัตติทั้งปวง แปลง อ ของ ยว เป็นต้น เป็น อาเน ด้วย จ ศัพท์ ในสูตร =
หิวิกัตติหิ จ

๓. เพราะ นา, สฺ วิกัตติ แปลง อ ของ ยว ศัพท์เป็นต้น เป็น อา ด้วย จ ศัพท์
ในสูตร = อกมุ่มนุตสจ จ

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ ปุ่ ศัพท์

จบปุ่มาทิกณะ

— . —

๖๒. ราชาทิกณะ (ปุ่)

หมูปทที่มี อการันต์เป็นที่สุด มี ราช ศัพท์เป็นต้น ใน ลี ปุ่มาวิกัตติ มีรูปสำเร็จเป็น
อการันต์ (ราชา) โดยแปลง ลี วิกัตติ เป็น อา ด้วยสูตรว่า สฺยา จ ชื่อว่า ราชาทิกณะ เป็น
ปงลึงค์อย่างเดียว

ราชา - พระราชา

ราชศัพท์ปทมาลา

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. ราชา	ราชาโน
อา. โภ ราช ราชา	โภโนโต ราชาโน
ท. ราชานํ ราชํ	ราชาโน
ต. รลฺลว ราชีนา ราเชน	ราชูหิ - ภิ, ราเชหิ - ภิ
จ. รลฺโลว ราชีโน	รลฺลํ ราชูนํ ราชานํ
มี. รลฺลว	ราชูหิ - ภิ, ราเชหิ - ภิ
ฉ. รลฺโลว ราชีโน	รลฺลํ ราชูนํ ราชานํ
ส. รลฺลเว ราชีนิ	ราชูสุ ราเชสุ

พฺรหฺมา - พรหม

พฺรหฺมศัพท์ปทมาลา (ปฺ)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. พฺรหฺมา	พฺรหฺมานโน
อา. โภ พฺรหฺเม	โภโนโต พฺรหฺมานโน
ท. พฺรหฺมานํ พฺรหฺมํ	พฺรหฺมานโน
ต. พฺรหฺมฺนา	พฺรหฺเมหิ พฺรหฺเมภิ
จ. พฺรหฺมฺโน พฺรหฺมฺสฺส	พฺรหฺมฺนํ พฺรหฺมานํ
มี. พฺรหฺมฺนา	พฺรหฺเมหิ พฺรหฺเมภิ
ฉ. พฺรหฺมฺโน พฺรหฺมฺสฺส	พฺรหฺมฺนํ พฺรหฺมานํ
ส. พฺรหฺมฺนิ	พฺรหฺเมสุ

อุตฺตา - ตน, จิต
อุตฺตสทฺทปทมาลา (ปฺ)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อุตฺตา	อุตฺตานิ
อา. โภ อุตฺต อุตฺตา	โภนุโต อุตฺตานิ
ทฺ. อุตฺตานํ อุตฺตํ	อุตฺตานิ
ต. อุตฺตนา อุตฺเตน	อุตฺตเนหิ อุตฺตเนภิ
จ. อุตฺตโน	อุตฺตานํ
มี. อุตฺตนา	อุตฺตเนหิ อุตฺตเนภิ
ณ. อุตฺตโน	อุตฺตานํ
ส. อุตฺตนิ	อุตฺตเนสฺสู อุตฺเตสฺสุ

อาตุํสทฺทปทมาลา (ตน)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อาตุํมา	อาตุํมานิ
อา. โภ อาตุํม อาตุํมา	โภนุโต อาตุํมานิ
ทฺ. อาตุํมานํ อาตุํมํ	อาตุํมานิ

ปทมาลาที่เหลือ เหมือนปฐิสศัพทํ

สขา - เพื่อน

สขสทพทพมมาลา (ป๋)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. สขา	สขานโน สขಾಯโน สขินโน
อา. โภ สข สขา สข	โภโนโต สขานโน สขಾಯโน สขินโน
ฑ. สขานํ สขารํ สขํ	สขานโน สขಾಯโน สขินโน
ต. สขินา	สขารเอหิ - ภิ, สขเอหิ - ภิ
จ. สขินโน สขิสฺส	สขินํ สขารานํ สขานํ
มี. สขินา	สขารเอหิ - ภิ, สขเอหิ - ภิ
ฉ. สขินโน สขิสฺส	สขินํ สขารานํ สขานํ
ส. สข	สขารเอสฺสุ สขเอสฺสุ

สูตรที่ใช้ทำตัวรูปในราชาคณะ

๑. หลังจาก ราช เป็นต้น แปลง ลี วิกัตติเป็น อา = สุยา จ
๒. หลังจาก ราช เป็นต้น แปลง โย วิกัตติเป็น อาโน = โยนมาโน
๓. หลังจาก พุรหุม ศัพท์ เป็นต้น แปลง อํ วิกัตติเป็น อานํ = พุรหุมตตสขราชาทิโต อมานํ
๔. เพราะ นา วิกัตติ แปลง ราช กับ นา เป็น รณฺหา = นามฺหิ รณฺหา วา
๕. เพราะ สฺ, นํ, หิวิกัตติ แปลง ราช เป็น ราชฺ = ราชสฺส ราชฺ สฺนํหิสฺสุ จ
๖. เพราะ ส วิกัตติ แปลง ราช กับ ส เป็น รณฺโห = ราชสฺส รณฺโห ราชินโน เส
๗. เพราะ นํ วิกัตติ แปลง ราช กับ นํ เป็น รณฺหํ = รณฺหํ นํมฺหิ วา
๘. หลังจาก ตุมฺห, อมฺห ศัพท์ เป็นต้น แปลง สฺมา วิกัตติ เป็น นา = อมฺหตุมฺห-นตฺรราชพุรหุมตตสขสฺตฤปิตาทิหิ สฺมา นาว
๙. เพราะ สฺมิ วิกัตติ แปลง ราช กับ สฺมิ เป็น รณฺเเว, ราชินิ = สฺมิมฺหิ รณฺเเว ราชินิ.

พุรหุม ศัพท์ มีรูปพิเศษ ๔ วิกัตติ คือ ค, นา, ส, สฺมิ

๑. หลังจาก พุรหุม แปลง ลี ชื่อ ค เป็น เอ = พุรหุมโต คสฺส จ

๒. เพราะ ส, นา วิกัตติ แปลง อ ของ พุรหุม เป็น อุ = อุตฺตํ สนาสุ
๓. เพราะ นํ วิกัตติ แปลง อ ของ พุรหุม เป็น อุ = อุตฺตํ โยควิภาคินสูตฺรว่า อุตฺตํ สนาสุ
๔. หลัง อี, อี ชื่อ ฉ และ อุ, อุ ชื่อ ล แปลง ส เป็น โน = ฉลโต สลโน वा
๕. หลังจาก พุรหุม เป็นต้น แปลง สฺมี วิกัตติ เป็น นิ = พุรหุมโต तु สฺมี นิ

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ ปุริส ศัพท์

อุตต ศัพท์ตั้งแต่ตติยวิกัตติต่างจาก ราช ศัพท์

๑. เพราะ นา วิกัตติ แปลง อ ที่สุดของ อุตต เป็น อ = จ ศัพท์ในสูตฺร อกมฺมนตฺสจ
๒. เพราะ หิ วิกัตติ แปลง อ ที่สุดของ อุตต เป็น อน = อุตตโนโต หิสฺมิมนตฺตํ
๓. หลัง อุตต แปลง ส วิกัตติเป็น โน = สลฺส โน
๔. หลัง อุตต แปลง สฺมา วิกัตติเป็น นา = สฺมา นา
๕. หลัง อุตต แปลง สฺมี วิกัตติเป็น นิ = ตโต สฺมี นิ

สขศัพท์

๑. หลังจาก สข แปลง โย วิกัตติ เป็น อาโย, โน = สขโต จาโยโน
๒. เพราะ โน, นา, นํ และ ส วิกัตติ แปลง อ ของ สข เป็น อี = สขนฺตฺสลิ โนนานํเสสุ
๓. หลังจาก สข แปลง ลี ชื่อ ค เป็น อ, อา, เอ = สขโต คสฺเส वा
๔. เพราะ สฺ, นํ, อํ วิกัตติ แปลง อ ของ สข เป็น อาร = สฺนํสฺ वा
๕. เพราะ หิ วิกัตติ แปลง อ ของ สข เป็น อาร = อาโร หิมฺหิ वा
๖. หลังจาก สข ศัพท์ แปลง สฺมี วิกัตติ เป็น เอ แนนอน = สฺมิเม

จบราชาทิกณะ

๖๓. สัตถาทิคมะ

หมู่ศัพท์ที่มี อูการันต์เป็นที่สุดมี สตุถุ เป็นต้น เมื่อสำเร็จรูปแล้วมี อาการันต์เป็นที่สุด (สตุถา) โดยแปลง อฺ เป็น อา แล้วลบ ลวิภัตติ ด้วยสูตรว่า สตุถุปีตาทินมา ลิสฺมี ลิลोโป จ ในคณะมี สตุถุศัพท์เป็นต้นเป็นปุงลิงค์, มาตุ ศัพท์เป็นต้น เป็นอิถิลิงค์

สตุถา - พระศาสดา

สตุถุสททปทมาลา

เอกวจนะ

พหูวจนะ

ป. สตุถา	สตุถาโร
อา. โภ สตุถ สตุถา	โภโนโต สตุถาโร
ทฺ. สตุถาริ	สตุถาเร สตุถาโร
ต. สตุถารา สตุถุณา	สตุถาเรหิ - ภิ, สตุถุหิ - ภิ
จ. สตุถุ สตุถุโน สตุถุสสุ	สตุถารานํ สตุถานํ สตุถุณํ
มี. สตุถารา	สตุถาเรหิ - ภิ, สตุถุหิ - ภิ
ฉ. สตุถุ สตุถุโน สตุถุสสุ	สตุถารานํ สตุถานํ สตุถุณํ
ส. สตุถริ	สตุถาเรสุ สตุถุสุ

กตฺตุ กตฺตุ วตฺตุ เนตฺตุ

เนตฺตุ นตฺตุ ธาตุ สมา,

ปีตุ ภาคฺตุ ชามาตุ จ

มาตุ ธีตุ วิเสสกา.

ผู้กระทำ, ผู้เลี้ยง, ผู้กล่าว, ผู้นำไป, หลาน, ผู้ทรงไว้, (แจกปทมาลาเหมือน สตุถุ ศัพท์) ผู้รักษา (พ่อ), ผู้กล่าว (พี่ชาย น้องชาย), ลูกเขย, ผู้บูชา (ผู้รักษา, แม่), ลูกสาว (ต่างจาก สตุถุ)

ปีตุ ภาคฺตุ ชามาตุ ๓ ศัพท์นี้ต้อง รัสสะ อา ที่ อาร เป็น อร

ปีตุ ศัพท์ ใน นา วิภัตติมีรูปเป็น เปตฺยา

เนตฺตุ ศัพท์ ใน สฺมี วิภัตติมีรูปเป็น เนตฺเต

มาตา - มารดา
มาตุสทุทปทมาลา (อิต)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. มาตา	มาตโร
อา. โภติ มาต มาตา	โภติโย มาตเร
ท. มาตรํ	มาตโร
ต. มาตรา มาตุยา มตุยา	มาตเรหิ - ภิ, มาตุหิ - ภิ
จ. มาตุ มาตุสฺส มาตุยา มตุยา	มาตฺรานํ มาตํานํ มาตุํ
มี. มาตรา มาตุยา มตุยา	มาตเรหิ - ภิ, มาตุหิ - ภิ
ฉ. มาตุ มาตุสฺส มาตุยา มตุยา	มาตฺรานํ มาตํานํ มาตุํ
ส. มาตริ มาตุยา มตุยา มาตุยํ มตุยํ	มาตเรสุ มาตุสุ

ชิตฺ ศัพท์ ไม่มีรูปเป็น ชิตฺยา ชิตฺยํ เหมือน มตุยา, มตุยํ

นตฺ ศัพท์ ในอิตถิลิงค์ กล่าวอรรถ หลานสาว ไม่ต้อง รัสสะ อาร เป็น อร มีรูปเป็น นตฺตาโร, นตฺตารี.

สูตรที่ใช้ทำตัวรูปในสัทธาทิกณะ

๑. เพราะ ลี วิกัตติ แปลง อุ ของ สตุฤ เป็นต้น เป็น อา และลบ ลี ด้วยสูตรว่า สตุฤปิตาทินมา ลิสฺมี ลีโลโป จ
๒. เพราะวิกัตติทั้งหลาย (เว้น ลี วิกัตติ) แปลง อุ ของ สตุฤ เป็นต้นเป็น อาร = อณฺเณสฺวารตฺตํ
๓. หลังจาก อาร แปลง โย วิกัตติเป็น โอ = ตโต โยนโม ตฺ
๔. หลังจาก อาร แปลง นา วิกัตติเป็น อา = นา อา
๕. เพราะ ส วิกัตติ แปลง อุ ของ สตุฤ เป็นต้น เป็น อุ และลบ ส = อุ สฺสมี สฺโลโป จ
๖. เพราะ นํ วิกัตติ แปลง อุ ของ สตุฤ เป็นต้น เป็น อาร = วา นํหิ
๗. เพราะ นํ วิกัตติ แปลง อุ ของ สตุฤ เป็นต้น เป็น อาร แน่นอน ของศัพท์อื่น ๆ ไม่แน่นอน = สตุฤนตฺตณฺจ

๘. หลังจาก อาร แปลง สมีวิภัตติ เป็น นิ = ตโต สมี นิ
 ๙. เพราะ อิ รัสสะ อาร เป็น อร = อาโร รสฺสุมิกारे

จบสัทธาतिकณะ

๖๔. รัตตาทิกณะ

รัตตาทิกณะนี้ มีทั้ง ๒ ลิงค์ คือ **อิตถิลิงค์** และ **นปฺงสกลิงค์** ในอิตถิลิงค์ มีกัณฑ์ ๓ คือ **อิกัณฑ์ อุกัณฑ์ และ อูการัณฑ์** ในกัณฑ์ทั้ง ๓ นั้น หมู่บทที่มี อิกัณฑ์เป็นที่สุด มี **รตุติ** เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นอิกัณฑ์ (รตุติ) โดยสภ ติ วิภัตติด้วยสูตรว่า **เสสโต โสปี คสิปี** ชื่อว่า **รัตตาทิกณะ อิตถิลิงค์** ฯ

รตุติ - ราตรี

รตุติสหุทพทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. รตุติ	รตุตี รตุติโย รตุโย
อา. โภติ รตุติ	โภติโย รตุตี รตุติโย รตุโย
ท. รตุตี	รตุตี รตุติโย รตุโย
ต. รตุติยา รตุยา	รตุตีหิ - ภิ, รตุติหิ - ภิ
จ. รตุติยา รตุยา	รตุตินํ รตุตินํ
มี. รตุติยา รตุยา	รตุตีหิ - ภิ, รตุติหิ - ภิ
ณ. รตุติยา รตุยา	รตุตินํ รตุตินํ
ส. รตุติยา รตุยา รตุติยํ รตุยํ รตุโต	รตุตีสู รตุตีสู

มติ นากิ ภูมิ โโพธิ ขนฺติ ยวติ โอสฺธิ,
 ปาฬิ สนฺธิ อิทฺธิ กิตฺติ ยุตฺตยงฺ'คฺลฺลิตฺติ ทฺนฺทฺภิกฺกิ.

ความรู้, สะตือ, แผ่นดิน, อริยมรรคญาณ, ความอดทน, หญิงสาว, ยา, บาลี, ปฏิสนธิ, ฤทธิ, ชื่อเสียง, ความสมควร, นิ้วมือ, กลองใหญ่, ศัพท์ในกาลานี้แจกปทมาลาเหมือน รตฺติ ศัพท์ ทฺกวิภตฺติ ยกเว้น สฺมิวิภตฺติ ไม่มีรูปเหมือน รตฺโต

อุการันต์ อิตถิลิงค์

ยาคุ ธาตุ กาสฺ เชนฺ ททฺทฺ กณฺทฺ กเรณฺ จ,
 รชฺชฺ สสฺสฺ ปิยงฺกุ'พฺ- ตฺยฺการนฺตฺติติกฺกา ตลา.

ศัพท์เหล่านี้ คือ ข้าวต้ม, ธาตุ, หลุม, แม่โคนม, โรคกลาก, โรคเกลื้อน, ช้างพัง, เชือก, แม่ยายแม่ฝัว, ต้นประยงค์ ดาว เป็นอิตถิลิงค์ อุการันต์ (ปิยงฺกุ+อุพฺ+อิตฺติการนฺต+อิตฺติกา)

อุการันต์ อิตถิลิงค์ มีรูปในปทมาลาเหมือน รตฺติ ศัพท์เป็นส่วนมาก ยกเว้นรูป รตฺโย, รตฺยา, รตฺยํ ดังนี้ จึงจะแจกปทมาลาไว้ต่างหาก

ยาคุสทฺทปทมาลา (ข้าวต้ม)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. ยาคุ	ยาคุ ยาคุโย
อา. โภติ ยาคุ	โภติโย ยาคุ ยาคุโย
ท. ยาคุ	ยาคุ ยาคุโย
ต. ยาคุยา	ยาคุหิ - ภิ, ยาคุหิ - ภิ
จ. ยาคุยา	ยาคุนํ ยาคุนํ
มี. ยาคุยา	ยาคุหิ - ภิ, ยาคุหิ - ภิ
ฉ. ยาคุยา	ยาคุนํ ยาคุนํ
ส. ยาคุยา ยาคุยํ	ยาคุสุ ยาคุสุ

อูการันต์ อิตถิลิงค์

วฐุ ชมพู จมุ กจจุ ทรภู ทรพู สุภู,
วามูรู นาคนาสูรู สุตนู'การอนตกา.

ลูกสะใภ้ (หญิงสาว), ต้นหว้า, ทหาร, โรคหิด, แม่น้ำสรภู, ตุ๊กแก, หญิงมีคิ้วงาม, หญิงมีขาอ่อนงามเหมือนงวงช้าง, หญิงมีกายงาม (หุ่นดี) ศัพท์เหล่านี้เป็นอูการันต์ อิตถิลิงค์ ศัพท์ในกาลานี้มีรูปเดิมเป็นอูการันต์ รูปสำเร็จจึงไม่ต้องทำรัสสะเป็น วฐุหิ, วฐุนิ, วฐุสุ

วฐุสทพทมาลา (หญิงสาว)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. วฐุ	วฐุ วฐุโย
อา. โภติ วฐุ	โภติโย วฐุ วฐุโย
ทุ. วฐุ	วฐุ วฐุโย
ต. วฐุยา	วฐุหิ วฐุภิ
จ. วฐุยา	วฐุนิ
มี. วฐุยา	วฐุหิ วฐุภิ
ณ. วฐุยา	วฐุนิ
ส. วฐุยา วฐุย	วฐุสุ

สูตรที่ใช้ทำตัวในรัตตาทิคณะ อิตถิลิงค์

- ตั้ง อี ชื่อ ป ด้วยสูตร = เต อิตถลขยาโป
- หลัง ป ลบ โย วิภัตติ = ฆปโต จ โยน โลโป
- เพราะ โย ที่ถูกลบแล้ว ทีฆะ อี เป็น อี = โยสุกตนิการโลเปสุ ทีฆ
- แปลง โย วิภัตติเป็น โอ ด้วย ตู ศัพท์ในสูตร = ตโต โยนโม ตู
- เพราะสระ โอ หลัง แปลง อี ที่ชื่อ ป เป็น ย = ปสณยสุส จ
- ลบ ตู ตัวหน้าเสียตัวหนึ่ง ด้วย จ ศัพท์ในสูตร = พยณชโน จ วิสณโยโค
- หลัง อี ที่ชื่อ ป แปลง นา, ส, สฺมา, ส และ สฺมี วิภัตติ เป็น ยา = ปโต ยา

จรัตตาทิคณะ อิตถิลิงค์

รัตตาทิคณะ (ป)

รัตตาทิคณะ ปุลงลิ่งศ์มีการันต์ ๖ คือ อา อิ อี อุ อู และ โอ การันต์

อาการันต์

ศาสทุพพมมาลา (สุนัข)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ลา	ลา ลาน
อา. เห ส ลา	โหนโต ลา ลาน
ท. ล	เส ลาน
ต. เสน	ลาหิ ลากิ ลานะหิ ลานะกิ
จ. สสุส ลาย	ลาน
มี. ลา สมุหา สสุมา	ลาหิ ลากิ ลานะหิ ลานะกิ
ฉ. สสุส	ลาน
ส. เส สมุหิ สสุมี	ลาสุ ลานะสุ

สูตรที่ใช้ในอาการันต์

๑. เพราะ โย และวิภัตติฝ่ายเอกวจนะ รัสสะ อา เป็น อ = อโฆ รัสสะเมกวจน-โยสุวปี จ
๒. เพราะวิภัตติทั้งหลาย แปลง อ เป็น อาน = จ ศัพท์ในสูตร หิวิภตุติมิหิ จ
๓. แปลง โย วิภัตติ เป็น โอ = ตุ ศัพท์ในสูตร ตโต โยนโม ตุ

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ ปุริส ศัพท์

อิการันต์

อคฺคิสทฺทพทมาลา (ไฟ)

เอกวจนะ	พหุจนะ
ป. อคฺคิณี อคฺคิ	อคฺคี อคฺคโย
อา. โภ อคฺคิ	โภนุโต อคฺคี อคฺคโย
ท. อคฺคี	อคฺคี อคฺคโย
ต. อคฺคินา	อคฺคีหิ - ภิ, อคฺคิหิ - ภิ
จ. อคฺคิโน อคฺคิสฺส	อคฺคีนํ อคฺคินํ
มี. อคฺคิสฺมา อคฺคิมฺหา อคฺคินา	อคฺคีหิ - ภิ, อคฺคิหิ - ภิ
ฉ. อคฺคิโน อคฺคิสฺส	อคฺคีนํ อคฺคินํ
ส. อคฺคิสฺมี อคฺคิมฺหิ	อคฺคีสฺสุ อคฺคิสฺสุ

อาทิ พฺยาธิ มเหสี'ติ
อติ ปาณิ อหิ กิมิ

สนธิ คณฺหิ มฺนิ กุจฺฉิ,
อริ ณาติ พลา'ติถิ.

เบื้องต้น, โรค, พระพุทธเจ้า, ฤาษี, การต่อ (สรสนฺธิ - ปุ้, ปฏฺธิสนฺธิ - อิต) ศัพท์ยาก (ข้อไม้ไฟ), ภิกษุ, ท้อง, ดาบ, ฝ่ามือ, งู, หนอน, คั้ตรู, ญาติ, การบวงสรวง, อาคันตุกะ (แขก)

สูตรที่ใช้ทำตัวรูปในอิการันต์

๑. เพราะ ติ วิกั้ตติ แปลง อิ ของ อคฺคิ ศัพท์ เป็น อินี = อคฺคิสฺสสินิ
๒. ตั้ง อิ ชื่อ ฌ = อิวณฺณวณฺณา ฌลา
๓. หลังจาก ฌ ลบ โย วิกั้ตติ = ฌปโต จ โยนํ โลโป
๔. เพราะ โย ที่ถูกลบแล้ว ทีฆะ อิ เป็น อี = โยสุ กตนิการโลเปสุ ทีฆํ
๕. หลังจาก ฌ แปลง ส วิกั้ตติ เป็น โน = ฌลโต สฺสส โน วา

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ ปุริส ศัพท์

อิการันต์

ทณทิสทพทมาลา (ผู้มีไม้เท้า)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ทณทึ	ทณทึ ทณทึโน
อา. โภ ทณทึ	โภโนโต ทณทึ ทณทึโน
ทุ. ทณทึนํ ทณทึ	ทณทึ ทณทึโน
ต. ทณทึนา	ทณทึหิ ทณทึภิ
จ. ทณทึโน ทณทึสส	ทณทึนํ
มี. ทณทึนา ทณทึมหา ทณทึสุมา	ทณทึหิ ทณทึภิ
ฉ. ทณทึโน ทณทึสส	ทณทึนํ
ส. ทณทึนิ ทณทึมิหิ ทณทึสุมิ	ทณทึสุ

ศัพท์แจกตาม

หตุถิ ทาจิ คณิ สัมมิ
โยคิ โรคิ สุขิ ทุกขิ

สามิ คามิ จ คามณิ,
จาริ จาคิ จ กุสลึ.

ข้าง, สัตว์ร้าย, ผู้มีคณะ, ผู้มีหมู, เจ้าของ หรือ สามิ, ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, ผู้มีความเพียร, ผู้มีโรค, ผู้มีความสุข, ผู้มีความทุกข์, ผู้มีความประพฤติ, ผู้มีการบริจาต, ผู้มีกุศล

สูตรที่ใช้ทำตัวรูปในอิการันต์

- เพราะวิภัตติฝ่ายเอกวจนะและโย วิภัตติทั้งหลาย รัสสะ อี เป็น อี ด้วยสูตร = อโฆ
รสสมกวจนโยสวาปิจ
- หลังจาก อี ชื่อ ฉ แผลง โย วิภัตติ เป็น โน = โยโน โน
- หลังจาก อี ชื่อ ฉ แผลง สุมิ วิภัตติ เป็น นิ = สุมิ นิ

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ อคฺคิ ศัพท์ ๗

อุการ์นต์

ภิกขุสหุทปทมาลา (ภิกษุ)

เอกวจนะ

พหุวจนะ

ป. ภิกขุ	ภิกขุ ภิกขโว
อา. โภ ภิกขุ	โภนโต ภิกขุ ภิกขเว ภิกขโว
ท. ภิกขุ	ภิกขุ ภิกขโว
ต. ภิกขุณา	ภิกขุหิ - ภิ, ภิกขุหิ - ภิ
จ. ภิกขุโน ภิกขุสส	ภิกขุโน ภิกขุโน
มี. ภิกขุณา ภิกขุมหา ภิกขุสมา	ภิกขุหิ - ภิ, ภิกขุหิ - ภิ
ฉ. ภิกขุโน ภิกขุสส	ภิกขุโน ภิกขุโน
ส. ภิกขุมหิ ภิกขุสมี	ภิกขุสุ ภิกขุสุ

ศัพท์แจกตาม

ปฏฺ ถานุ ภาณฺ ราหุ

เกตุ ปงฺคฺจฺจฺจฺ ลินฺธิ'ธฺ,

เวฬุ เวณฺ เนรุ เมรุ

คฺฐ'สุ เหตุ ชนฺตฺ จ.

คนฉลาด, ไหล่เขา, รัศมี, ราหู, ชง, คนเปลี้ย, อ้อย, มหาสมุทร, เชื้อไฟ, ไม้ไผ่, ไม้ไผ่, ภูเขาสุเมรุ) ภูเขาสุเมรุ, ครุ, ลูกศร, เหตุ, สัตว์ (ลินฺธิ'ธฺ = ลินฺธฺ + ธิ)

สูตรที่ใช้ทำตัวรูปในอุการ์นต์

- หลังจาก อุ ชื่อ ล แปลง โย วิภัตติเป็น โว = ลโต โวกาโร จ
- เพราะ เว, โว แปลง อุ ที่ชื่อ ล เป็น อ = เวโวสุ โล จ
- หลังจาก อุ ที่ชื่อ ล แปลง โย อาลปนะ เป็น เว, โว = ออกตรสุสา ลโต ยวาลปนสุส เวโว

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ อคฺติ ศัพท์

อูการ์นต์

สยมภูสททปทมาลา (พระสยมภูพุทธเจ้า)

เอกวจนะ

พหุวจนะ

ป. สยมภู	สยมภู สยมภูโว
อา. โภ สยมภู	โภนุโต สยมภู สยมภูโว
ฑ. สยมภู	สยมภู สยมภูโว
ต. สยมภูนา	สยมภูหิ สยมภูภิ
จ. สยมภูโน สยมภูสุส	สยมภูนั
มี. สยมภูนา สยมภูมหา สยมภูสุมา	สยมภูหิ สยมภูภิ
ฉ. สยมภูโน สยมภูสุส	สยมภูนั
ส. สยมภูมหิ สยมภูสมิ	สยมภูสุ

อภิกฺว วตตฺถ สยมภู

ปภฺว วิภฺว ปราภิกฺวทโย.

ศัพท์ทั้ง ๖ นี้แจกปทมาลาเหมือน สยมภู ส่วน สพฺพณฺณ เวทฺหฺว วิณฺณ เป็นต้น แปลง โย เป็น โน แทน โว และ สหฺภฺว ศัพท์ แปลง โย เป็น โว และ โน นักศึกษาพึงจดจำด้วยกาลานี้

โวโยโน ชนฺตฺโต โหนฺติ

โวโยว เหตุสทฺทโต,

สหฺภฺวสทฺทโต โวโน

โวว ภิกฺขาภิกฺวาทิต,

อมฺปภฺตฺติโต โยว

โนว สพฺพณฺณอาทิต.

หลังจาก ชนฺตฺ ศัพท์ มี โว โย โน หลังจาก เหตุ ศัพท์มี โว โย เท่านั้น หลังจาก สหฺภฺว ศัพท์ มี โว โน หลังจาก ภิกฺขุ ศัพท์ และ อภิกฺว ศัพท์มี โว เท่านั้น หลังจาก อมฺ ศัพท์ เป็นต้นมี โย อย่างเดียว หลังจาก สพฺพณฺณ ศัพท์เป็นต้น มี โน เท่านั้น

โอการันต์

โค - วั

โคสทุพทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. โค	คาโว คโว
อา. เห โค	โกนโต คาโว คโว
ทุ. คว คาว คาวุ	คาโว คโว
ต. คาเวน คเวน	โคหิ โคภิ
จ. คาวสุส ควสุส	คว คุนนุ โคนุ
มี. คาวา ความหา - สุม่า ควา ความหา - สุม่า	โคหิ โคภิ
ฉ. คาวสุส ควสุส	คว คุนนุ โคนุ
ส. คาเว ความหิ - สุมิ คเว ความหิ - สุมิ	คาเวสุ คเวสุ โคสุ

(โคศัพท์นั้น มิใช่หมายเอาวัตัวผู้เท่านั้น บางรูปหมายถึงวัตัวเมียด้วย ในคัมภีร์
โมคคัลลานะกล่าวว่า ส วิภัตติมีรูป คว ด้วย)

สูตรที่ใช้ทำตัวรูปในโอการันต์

๑. เพราะ โย วิภัตติ แปลง โอ ของ โค เป็น อว = โยสุ จ
๒. เพราะ นา, สุม่า, สุมิ, สุ วิภัตติ แปลง โอ ของ โค เป็น อว = จ ศัพท์ในสูตร
โยสุ จ
๓. เพราะ โย, นา, ส, สุม่า, สุมิ, สุ วิภัตติ แปลง โอ ของ โค เป็น อว =
จ ศัพท์ในสูตร อวุมหิ จ
๔. แปลง โย วิภัตติ เป็น โอ = ตุ ศัพท์ ในสูตร ตโต โยนโม ตุ
๕. เพราะ อัม วิภัตติ แปลง โอ ของ โค เป็น อว และ อว = อวุมหิ จ
๖. เพราะ อัม วิภัตติ แปลง อ ของ อว เป็น อุ = อวสุสุ วา
๗. หลังจาก อุ ที่ชื่อ ส แปลง อัม เป็น นิคคหิต = อัม นิคคหิตัม ฌลเปหิ
๘. เพราะ ส วิภัตติ แปลง โอ ของ โค เป็น อว = คาว เส

๙. แปลง นํ วิภัตติเป็น อํ แปลง โอ ของ โค เป็น อว = จ ศัพท์ในสูตร ตโต
 นมฺปติมหา ลุตเต จ समाเส
๑๐. เพราะ นํ วิภัตติ แปลง โค เป็น कु = จ ศัพท์ในสูตร สุหิनासु จ
๑๑. เพราะ นํ วิภัตติ ลง นุ อาคม ด้วย จ ศัพท์ ในสูตร = โน จ ทวาทีโต นํมิहि

จบริตตาทิคณะ ปุงลึงค์

รัตตาทิคณะ นปุงสกลึงค์

ในรัตตาทิคณะนี้ มี การันต์ ๕ คือ อิ - อี - อุ - อู - โอ

อิการันต์

อฎฺฐิจิ สตุถิ ทธ' กฺข'จฺฉิ วาริ สปิ นปฺสกา.
 เมล็ด (กระดูก) ขาอ่อน, นมสั้ม, นัยน์ตา, นัยน์ตา, น้ำ, เนยใส
 ศัพท์เหล่านี้เป็นรัตตาทิคณะ อิการันต์ นปุงสกลึงค์

อฎฺฐิจิสทฺทพทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อฎฺฐิจิ	อฎฺฐิจิ อฎฺฐิจินิ
อ. เห อฎฺฐิจิ	เห อฎฺฐิจิ อฎฺฐิจินิ
ท. อฎฺฐิจิ	อฎฺฐิจิ อฎฺฐิจินิ

รูปที่เหลือ เหมือนกับ อคฺคิ ศัพท์ ในปุงลึงค์

ทำตัวรูป

๑. แปลง โย วิภัตติ เป็น นิ = โยนํ นิ นปฺสเกหิ

อิการ์นต์

สุขการี, สีมยayi เป็นต้นเป็นอิการ์นต์ นปุงสกลิงค์ แจกปทมาลาเหมือน ทณฺฑิ คัพท ในปุงลิ่งค์ เพียงแต่ปฐมา สิ วิภัตติ ต้องรัสสะเป็น สุขการี, สีมยayi ส่วน โย วิภัตติเป็น สุขการีนิ, สีมยayi นิ เท่านั้น ที่เหลือเหมือน ทณฺฑิ คัพท

อุการ์นต์

อายุ จกขุ วสุ ทารุ	มธวมพุ ติปุ หิงคุ จ,
สิงคุ มตถุ วตถุ ชตุ	สาลวสสุ ผลุ ฟินทุ จ.

อายุ, ดวงตา, ทรัพย์, ไม้, น้ำผึ้ง, น้ำ, ดิบุก, มหาหิงค์ (ยา), ต้นมะรุุม, เนยเหลว, เรือง (วัตถุสิ่งของ, สวน, ที่ตั้ง), ครั้ง, เก่าบัว, น้ำตา, ข้อ (ปล้อง), จุด (หยาดน้ำ)

คัพทเหล่านี้เป็น รัตตาทิคณะ อุการ์นต์ นปุงสกลิงค์ แจกเหมือน อฎฺฐิ คัพท แต่ อายุ คัพท พิเศษใน นา ตติยวิภัตติมีรูปเป็น อายุสา เหมือนกับมโนคณะเท่านั้น

อุการ์นต์

โคตรภู, ฐมฺมณฺญู เป็นต้น เป็นรัตตาทิคณะ อุการ์นต์ นปุงสกลิงค์ แจกเหมือน สุขการี คัพท ๆ

โอการ์นต์

จิตตโคคัพท เป็น สมาส โอการ์นต์ ต้องรัสสะ โอ เป็น อุ ด้วยสูตร = สโร รสโ ส นปุงสเก แล้วมาเป็นนามมี อุการ์นต์เป็นที่สุด แจกปทมาลาเหมือน อุ การ์นต์ อายุ คัพท

อธิบาย อีการ์นต์ นปุงสกลิงค์

สุขการี ทานอันกระทำความสุข สีมยายี จิตผู้ไปเร็วเป็นปกติ ความจริงแล้ว อีการ์นต์ ในปุงลิ่งค์ หากกล่าวถึง จิต ทาน คีล และ ตระกูล เป็นต้น ก็เปลี่ยนเป็นนปุงสกลิ่งค์ไป เช่น ทณฺฑี คัพพ์ แปลว่า ชายผู้มีไม้เท้า ก็เป็นปุงลิ่งค์ ถ้าแปลว่า ตระกูลผู้มีไม้เท้า ก็เป็นนปุงสกลิ่งค์ แจกเป็น ทณฺฑี ทณฺฑี ทณฺฑีนิ เป็นต้น

สุขการี ถ้าแปลว่า ชายผู้กระทำความสุข ก็เป็นปุงลิ่งค์ แจกเหมือน ทณฺฑีคัพพ์ หากแปลว่า ทานอันกระทำความสุข ก็เป็นนปุงสกลิ่งค์ สีมยายีคัพพ์ ก็เช่นเดียวกัน

จบริตตาทิคณะ นปุงสกลิ่งค์

๖๕. นทาทิคณะ อิตถิลิ่งค์

หมู่บทที่สำเร็จรูป โดยลง อี ปัจจัย ด้วยสูตรว่า นทาทิโต วา อี และสูตรว่า ฌวณิก-
ณฺเวยณฺนตุหิ เป็นต้น ชื่อว่า นทาทิคณะ เป็นอิตถิลิ่งค์เท่านั้น

นที - แม่น้ำ

นทีสทฺทปทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. นที	นที นทีโย นชฺโช
อา. โภติ นที	โภติโย นที นทีโย นชฺโช
ทุ. นที นทียํ	นที นทีโย นชฺโช
ต. นชฺชา นทียา	นทีหิ นทีภิ
จ. นชฺชา นทียา	นทีนํ
มี. นชฺชา นทียา	นทีหิ นทีภิ
ฉ. นชฺชา นทียา	นทีนํ
ส. นชฺชํ นทียา นทียํ	นทีสุ

ศัพท์แจกตาม

อิติ นารี กุมารี จ
 มาตุลานี สิริ โภคี
 วนที คุณวที คาวี

ตรุณี พราหฺณี สชี,
 คจฺจนฺตี คจฺจตี คุณ-
 ทาสี ปฺลวี ปถวี.

ผู้หญิง, เด็กหญิง, หญิงสาว, หญิงผู้ประพฤติพรหมจรรย์, เพื่อนหญิง, ป้า, นำหญิง, สิริ, หญิงผู้มีทรัพย์, หญิงผู้ไปอยู่, หญิงผู้ไปอยู่, หญิงผู้มีคุณ, แม่วัว, ทาสหญิง, แผ่นดิน, แผ่นดิน.

บทเหล่านี้แจกพจนานุกรมเหมือน นทีศัพท์ ยกเว้นรูป ชฺโซ ชฺซา ชฺซั ดังนั้น จึงจะแจกไว้ต่างหากอีก

ทำตัวรูปเฉพาะรูปพิเศษ

๑. แปลง โย วิภัตติ เป็น โอ = ตุศัพท์ในสูตร ตโต โยนโม ตุ
๒. แปลง อี ชื่อ ป เป็น ย = ปสยลสส จ
๓. แปลง ทฺย เป็น ช = ยวตฺ ตลนทการานํ พยฺยชานานิ จลยชการตฺตํ
๔. ชฺ สทิสเทวภาวะ = ปฺร เทวภาโว จานเ
๕. หลัง อี ชื่อ ป แปลง นา, ส วิภัตติเป็น อา = อา ปโต โยควิภาค ในสูตร อมา ปโต สมีสมานํ วา
๖. หลังจาก อี ที่ชื่อ ป แปลง สฺมี เป็น อํ, สฺมา เป็น อา = อมา ปโต สมีสมานํ วา

วิธีที่เหลือ เหมือนกับ รตฺติ ศัพท์ ฯ

อิติสทฺทพจนานุกรม

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อิติ	อิติ อิติโย
อา. โภติ อิติ	โภติโย อิติ อิติโย
ทฺ. อิตฺติยํ อิตฺติ	อิตฺติ อิตฺติโย
ต. อิตฺติยา	อิตฺติหิ อิตฺติภิ

เอกวจนะ	พหุวจนะ
จ. อิตฺถิยา	อิตฺถินํ
มี. อิตฺถิยา	อิตฺถีหิ อิตฺถীগิ
ฉ. อิตฺถิยา	อิตฺถินํ
ส. อิตฺถิยา อิตฺถิยํ	อิตฺถีสํ

ปฺลวีสทฺทพทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ปฺลวี่	ปฺลวี่ ปฺลวี่โย
อา. โภติ ปฺลวี่	โภติโย ปฺลวี่ ปฺลวี่โย
ท. ปฺลวี่ ปฺลวี่ยํ	ปฺลวี่ ปฺลวี่โย
ต. ปฺลพฺยา ปฺลวี่ยา	ปฺลวี่หิ ปฺลวี่ภิ
ด. ปฺลพฺยา ปฺลวี่ยา	ปฺลวี่นํ
มี. ปฺลพฺยา ปฺลวี่ยา	ปฺลวี่หิ ปฺลวี่ภิ
ฉ. ปฺลพฺยา ปฺลวี่ยา	ปฺลวี่นํ
ส. ปฺลพฺยํ ปฺลวี่ยา ปฺลวี่ยํ	ปฺลวี่สํ

คาถาแจกตามยังมีศัพท์ที่มีรูปพิเศษอีก ๒ ศัพท์ คือ พฺราหฺมณี และ ทาสี ใน นา, ส, สฺมา วิภัตติ มีรูปเป็น พฺราหฺมณณฺญา, ทาสฺยา และ สัตตมวีวิภัตติ มีรูปเป็น พฺราหฺมณณฺญํ, ทาสฺยํ

ทำตัวรูปเฉพาะรูปพิเศษ

- หลังจาก อี ชื่อ ป แปลง นา และ ส วิภัตติเป็น อา = อา ปโต โยควิภาคิน อมา ปโต สฺมีสฺมานํ วา
- หลังจาก อี ชื่อ ป แปลง สฺมี เป็น อํ, สฺมา เป็น อา = อมา ปโต สฺมีสฺมานํ วา
- เพราะ อา และ อํ แปลง อี ชื่อ ป เป็น ย = ปสณฺยสฺส จ
- แปลง ว เป็น พุ = โฟ วสฺส

๖๖. คหปตาทิคณะ อิตถิลิงค์

หมู่บทที่สำเร็จรูปโดย ลง อินี ปัจจัยด้วยสูตร ปติภิกขุราชาธิการนุเตหิ อินี ฯ ชื่อว่า คหปตาทิคณะ เป็นอิตถิลิงค์แน่นอน

คหปตานีสทฺทพทมาลา

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. คหปตานี	คหปตานี คหปตานีโย
อา. โภติ คหปตานี	โภติโย คหปตานี คหปตานีโย
ทุ. คหปตานี คหปตานียํ	คหปตานี คหปตานีโย

ตั้งแต่ ตติยา ไปจนถึง สัตตมี แจกเหมือนกับ อิตถิลิงค์

ศัพท์แจกตาม

ภิกขุณี ราชินี เจว
ยภขินี จ ประจิตต-

ทณฺฑินี จ โปกฺขรณฺโณ,
วิทฺถุณี คหปตาทโย.

นางภิกษุณี, พระราชินี, หญิงผู้มีไม้เท้า, สระโปกขรณฺโณ, นางยภขินี, หญิงผู้รู้จักของบุคคลอื่น, ศัพท์เหล่านี้เป็นคหปตาทิคณะ

บทเหล่านี้แจกพทมาลาเหมือนกับ คหปตานี ศัพท์ เว้น โปกฺขรณฺโณ ศัพท์ที่มีรูปพิเศษ ในปฐมาวักตติ เป็น โปกฺขรณฺโณ นา, ส, สฺมา เป็น โปกฺขรณฺโณ สฺมี เป็น โปกฺขรณฺโณ จึงจะแจกไว้ต่างหาก

โปกฺขรณฺโณสทฺทพทมาลา

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. โปกฺขรณฺโณ	โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณโย
อา. เห โปกฺขรณฺโณ	เห โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณโย
ทุ. โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณยํ	โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณ โปกฺขรณฺโณโย

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ด. โปกฺขรณฺธิยา โปกฺขรณฺญา	โปกฺขรณฺธิหิ โปกฺขรณฺธิภิ
จ. โปกฺขรณฺธิยา โปกฺขรณฺญา	โปกฺขรณฺธินิ
มี. โปกฺขรณฺธิยา โปกฺขรณฺญา	โปกฺขรณฺธิหิ โปกฺขรณฺธิภิ
ฉ. โปกฺขรณฺธิยา โปกฺขรณฺญา	โปกฺขรณฺธินิ
ส. โปกฺขรณฺธิยา โปกฺขรณฺธิยํ โปกฺขรณฺญํ	โปกฺขรณฺธิสุ

ทำเฉพาะรูปพิเศษ

๑. แปลง อี ของ อินี ปัจจัยเป็น อ และแปลง น เป็น ณ = เตสุ วุทธิโลปาคม ฯ
๒. แปลง โย วิภัตติ เป็น โอ = ตุศัพท์ในสูตร ตโต โยนโม ตุ
๓. แปลง อี ที่ชื่อ ป เป็น ย = ปสณฺยสฺส จ
๔. แปลง ญย เป็น ณ = การศัพท์ในสูตร ยวตํ ตลนทการานํ พยณฺชนานิ ฯ
๕. ณ เทวภาวะ = ปร เทวภาโว จาเน
๖. หลังจาก อี ที่ชื่อ ป แปลง นา, ส วิภัตติเป็น อา = อา ปโต โยควิภาค ในสูตรว่า
อมา ปโต สฺมีสุมานํ วา
๗. หลังจาก อี ที่ชื่อ ป แปลง สฺมี เป็น อํ, สฺมา เป็น อา = อมา ปโต สฺมีสุมานํ วา

สรุปวิธีลงอิติลึงค์โชตกปัจจัย

๑. บทที่เป็นได้ ๒ ลึงค์ ลง อี ปัจจัย เป็นส่วนมาก ลง อินี ปัจจัยน้อย
เช่น สุนชี่, สุกวี, มกฺกภู, ยกฺขี มีรูปเป็น ยกฺขินิ บ้าง ฯ
๒. บทที่มี ณว, ณิก, เณยย, ณ, นุต และ นุต ปัจจัยเป็นที่สุด ลง อี ปัจจัยเท่านั้น ฯ
เช่น มาณวี, นาวิกิ, เวนเตยฺยิ, โคตมี, คจฺจนฺตี, คุณวณฺตี (ตามลำดับ)
๓. คุณนามที่มี อकारันต์เป็นที่สุด ลงเฉพาะ อา ปัจจัยเท่านั้น เช่น อภิรุปา, กณฺญา,
นีลา, มาลา, โสภณา, วฐู
๔. บทที่มี อี, อี, อุ, อุ เป็นที่สุด ลง อินี ปัจจัย
เช่น คหปตานี, ภิกฺขุณี, ทณฺฑินิ, โปกฺขรณฺธิ, ปรจิตฺตวิฑฺฐี

๖๗. สัพพนามคณะ

สัพพนาม คือ ศัพท์ที่ใช้แทน นามศัพท์ ทั่ว ๆ ไป มี ๒๗ ตัว คือ สพุพ, กตร, กตม, อุภย, อิตร, อญล, อญลตร, อญลตม, ปุพุพ, ปร, อปร, ทกขิน, อุตุตร, อรร, ย, ต, เอต, อิม, อมุ, กิ, เอก, อุภ, ทวิ, ติ, จตุ (ปญจ) ตุมห อมุห อิติ สตุตวีสติ สัพพนามานิ, ตานิ สัพพนามตตา ติลิงคานิ ฯ

สพุพ - ทั้งปวง

สพุพสพุทปทมมาลา (ปู้)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. สพุโ	สพุเพ
อา. โภ สพุพ สพุพา	โภนุโต สพุเพ
ทุ. สพุพ์	สพุเพ
ต. สพุเพน	สพุเพหิ สพุเพภิ
จ. สพุพสุส	สพุเพลั สพุเพสถานั
มี. สพุพสุมา สพุพสุมา	สพุเพหิ สพุเพภิ
ฉ. สพุพสุส	สพุเพลั สพุเพสถานั
ส. สพุพสุมี สพุพสุมี	สพุเพสุ

สพุพสพุทปทมมาลา (นปู้)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. สพุพ์	สพุพานิ
อา. โภ สพุพ สพุพา	ภวนุทานิ สพุพานิ
ทุ. สพุพ์	สพุพานิ

ตั้งแต่ ตติยวิภัติ เป็นต้นไป แจกเหมือนในปุงลิงค์

สพฺพาสพฺพปทมาลา อิตถิลิงค์

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. สพฺพ	สพฺพ
อา. โภติ สพฺเพ	สพฺพ
ทุ. สพฺพ	สพฺพ
ต. สพฺพ	สพฺพ
จ. สพฺพ	สพฺพ
มี. สพฺพ	สพฺพ
ณ. สพฺพ	สพฺพ
ส. สพฺพ	สพฺพ

สูตรทำตัวรูปในปุงลึงค์

- หลังจากสัพพนาม แปลง โย ปฐมาวิภคฺติ เป็น เอ = สพฺพนามการเต ปจฺโม
- เพราะ นํ วิภคฺติ แปลง อ ของสัพพนาม เป็น เอ = สพฺพนามานํ นํมุหิ จ
- หลังจากสัพพนาม แปลง นํ วิภคฺติ เป็น สํ, สานํ = สพฺพโต นํ สํสถานํ

นปุงสกลึงค์

- หลังจาก อการันต์ แปลง โย เป็น นิ = อโต นิจจํ
- ที่เหลือ เหมือนในปุงลึงค์

อิตถิลิงค์

- ในอาสฺปนนะ แปลง ลี ที่ชื่อ ค เป็น เอ = อเต จ
- หลังจาก อา ที่ชื่อ ข แปลง นา วิภคฺติเป็นต้น เป็น อาย = อโต นาทินํ
- หลังจาก ข, ป แปลง สฺมี เป็น สํ, ส เป็น สฺวา = อปโต สฺมีสถานํ สํสา
- เพราะ สํ, สฺวา ลง สฺ อาคม = สํสาเสกฺวจเนสุ จ

กตร ถึง อพยตม ๖ ศัพท์นี้แจกเหมือน สพพ ศัพท์ แต่ในอิตถิลิงค์มีรูปพิเศษคือ ใน ส วิภัตติ มีรูปเป็น กตริสุตา, สมี วิภัตติ มีรูปเป็น กตริสุสฺ. โดยแปลง อ เป็น อิ ด้วย จ ศัพท์ที่ตามมาในสูตร เอติมาสมิ

กตราสทฺทพทมาลา (ไหน)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. กตรา	กตรา กตราโย
อา. โภติ กตเร	โภติโย กตรา กตราโย
ทฺ. กตรํ	กตรา กตราโย
ต. กตราย	กตราหิ กตราภิ
จ. กตราย กตริสุตา	กตราสํ กตราสานํ
มี. กตราย	กตราหิ กตราภิ
ฉ. กตราย กตริสุตา	กตราสํ กตราสานํ
ส. กตราย กตริสุสํ	กตราสุ

ตั้งแต่ ปุพฺพ ถึง อธฺร ๖ ศัพท์นี้มีรูปต่างจาก สพพ ศัพท์ โดยแปลง โย ปฐมา เป็น อา มีรูปเป็น ปุพฺพา, แปลง สฺมา วิภัตติเป็น อา มีรูปเป็น ปุพฺพา และแปลง สฺมี วิภัตติเป็น เอ มีรูปเป็น ปุพฺเพ (เพราะ จ ศัพท์ในสูตร ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ ให้ทำได้บ้าง)

ปุพฺพโ - ช้างหน้า, ก่อน

ปุพฺพสทฺทพทมาลา (ปุ)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. ปุพฺพโ	ปุพฺเพ ปุพฺพา
อา. โภ ปุพฺพ ปุพฺพา	โภนุโต ปุพฺเพ ปุพฺพา
ทฺ. ปุพฺพํ	ปุพฺเพ
ต. ปุพฺเพน	ปุพฺเพหิ ปุพฺเพภิ

เอกวจนะ	พหุวจนะ
จ. ปุพฺพสฺส	ปุพฺพเพสํ ปุพฺพเพसानํ
มี. ปุพฺพวา ปุพฺพมฺหา ปุพฺพสุมา	ปุพฺพเพหิ ปุพฺพเพหิ
ฉ. ปุพฺพสฺส	ปุพฺพเพสํ ปุพฺพเพसानํ
ส. ปุพฺพเพ ปุพฺพมฺหิ ปุพฺพสุมี	ปุพฺพเพสุ

ในนปฺงสกลิงค์มีรูปแตกต่างเฉพาะปฐมา และทุติยวิภคฺติเท่านั้น ส่วนในอิติลึงค์ คัพท์ทั้ง ๖ นี้ แจกเหมือน สพฺพวา คัพท์ เว้น ทกฺขิณ และ อุตฺตร คัพท์ มีรูปพิเศษ ใน สฺมึวิภคฺติ มีรูปเป็น ทกฺขิณาย, อุตฺตราย เกินจาก สพฺพวา คัพท์ (เพราะว่า คัพท์ที่มาจากสูตร เนตาคิ สฺมิมาย ยา)

ลัพฺพนามตั้งแต่ ย คัพท์ ถึง อมฺห คัพท์ **ไม่มี**อาลปนะ ย คัพท์ แจกปทมาลาเหมือน สพฺพ คัพท์ **ทั้งสาม**ลึงค์

โส - นัน

ตสทฺทปทมาลา (ปฺ)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. โส	เน เต
ท. นํ ตํ	เน เต
ต. เนน เตน	เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ
จ. อสฺส นสฺส ตสฺส	เนลํ เนทานํ เตลํ เตทานํ
มี. อสฺมา นสฺมา ตสฺมา นมฺหา ตมฺหา	เนหิ เนภิ เตหิ เตภิ
ฉ. อสฺส นสฺส ตสฺส	เนลํ เนทานํ เตลํ เตทานํ
ส. อสฺมี นสฺมี ตสฺมี นมฺหิ ตมฺหิ	เนสุ เตสุ

ตสทพทพทมาลา (นป)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. นํ ตํ	นานิ ตานิ
ท. นํ ตํ	นานิ ตานิ
ต. เนน เตน	เนहि เนภि तेहि तेภि

ที่เหลือแจกเหมือน ปุ่ลิงค์

ตาสทพทพทมาลา (อิติลิ่งค์)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ส	นา नायो ता तायो
ท. นํ ตํ	นา नायो ता ताโย
ต. นาย ตาย	นาहि नाभि ताहि ताभि
จ. ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย นสฺสาย ติสฺสา ตสฺสา อสฺสา นสฺสา นาย ตาย	นาลํ นาสานํ ตาลํ ตาसानํ
มี. นาย ตาย	นาहि नाभि ताहि ताभि
ฉ. ติสฺสาย ตสฺสาย อสฺสาย นสฺสาย ติสฺสา ตสฺสา อสฺสา นสฺสา นาย ตาย	นาลํ นาสานํ ตาลํ ตาसानํ
ส. ติสฺสํ ตสฺสํ อสฺสํ นสฺสํ นายํ ตายํ	นาสุ ताสุ

เอโส - นั้น

เอตสทพทพทมาลา (ป)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. เอโส	เอเต
ท. เอตํ (เอณ)	เอเต
ต. เอเตน	เอเตहि เอतेภि

เอกวจนะ	พหุวจนะ
จ. เอตสฺส	เอเตสํ เอเตसानํ
มี. เอตมฺหา เอตสฺมา	เอเตหิ เอเตภิ
ฉ. เอตสฺส	เอเตสํ เอเตसानํ
ส. เอตมฺหิ เอตสฺมี	เอเตสุ

เอตสทฺทปทมาลา (นปฺ)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. เอตํ	เอตานิ
ท. เอตํ	เอตานิ
ต. เอเตน	เอเตหิ เอเตภิ

รูปที่เหลือ แจกเหมือนในปฺงลิ่งค์

เอตาสทฺทปทมาลา (อิติลิ่งค์)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. เอลา	เอตา เอตาโย
ท. เอตํ	เอตา เอตาโย
ต. เอตาย	เอตาหิ เอตาภิ
จ. เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย	เอตาสํ เอตาสานํ
มี. เอตาย	เอตาหิ เอตาภิ
ฉ. เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย	เอตาสํ เอตาสานํ
ส. เอติสฺสํ เอตายํ	เอตาสู

ข้อควรทราบ

ตา คัพทํ อิติลิ่งค์ ใน นํ วิภคฺติ รูปว่า อาสํ มีใช้น้อย ส่วน ตฺย สัพพนาม แจกปทมาลาเหมือน ต คัพทํ

สูตรที่ใช้ทำตัวรูป ต ศัพท์

๑. แปลง ต ของ เอต และ ต ศัพท์ เป็น ส = เอตเตสโต
๒. หลังจากสัพพนาม แปลง โย ปฐมา เป็น เอ = สพพนามการเต ปจโม
๓. แปลง ต สัพพนามเป็น น = ตสฺส วา นสฺตํ สพพตถ
๔. เพราะ ส, สฺมา, สฺมี, สํ, สฺตา วิกัตติ แปลง ต เป็น อ = สฺสฺมาสฺมีสฺสฺวตฺตํ
๕. เพราะ นํ วิกัตติในอิติลึงค์ แปลง อ เป็น เอ = สพพนามมานํ นํมฺหิ จ
๖. เพราะ สํ, สฺตา เอกวณะ ลง สฺ อาคม = สํสฺตาเสวกวเนสุ จ
๗. แปลง ส วิกัตติที่อยู่หลังจาก ตา, เอตา, อีมา เป็น สฺสฺาย = ตโต สฺสฺส สฺสฺาย
๘. หลังจาก ฆ, ป แปลง สฺมี เป็น สํ, ส วิกัตติเป็น สฺตา = ฆปโต สฺมีสฺตานํ สํสฺตา
๙. หลังจาก ฆ, ป แปลง สฺมี วิกัตติ เป็น ยํ = ฆปโต สฺมี ยํ วา
๑๐. หลังจาก ฆ แปลง นา วิกัตติเป็นต้น เป็น อาย = ฆโต นาทีนํ
๑๑. เพราะ สํ, สฺตา เอกวณะ แปลง อา ที่ ตา เป็น อิ = ตสฺสฺตา วา
๑๒. เพราะ สํ, สฺตา เอกวณะ แปลง อา ที่ เอตา และ อีมา เป็น อิ = เอติมาสฺมิ

อัย - นี้

อิมสทฺทพทมาลา (ป๋)

เอกวณะ	พหุวณะ
ป. อัย	อิเม
ท. อิมํ	อิเม
ต. อเนน อิมินา	เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ
จ. อสฺส อิมสฺส	เอสํ เอสฺตานํ อิเมสํ อิเมสฺตานํ
มี. อสฺมา อิมฺหา อิมฺสฺมา	เอหิ เอภิ อิเมหิ อิเมภิ
ณ. อสฺส อิมสฺส	เอสํ เอสฺตานํ อิเมสํ อิเมสฺตานํ
ส. อสฺมี อิมฺหิ อิมฺสฺมี	เอสุ อิเมสุ

อิมสททปทมาลา (นป)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อิหํ อิหมํ	อิมานิ
ท. อิหํ อิหมํ	อิมานิ

รูปที่เหลือเหมือนกับ ปุ่ลึงค์ ฯ

อิมาสททปทมาลา (อิติถิลิงค์)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อัย	อิมา อิมาย
ท. อิมํ	อิมา อิมาย
ต. อิมาย	อิมาหิ อิมากิ
จ. อสฺสาย อิมิสฺสาย อสฺสา อิมิสฺสา อิมาย	อิมาสํ อิมาสานํ
มี. อิมาย	อิมาหิ อิมากิ
ฉ. อสฺสาย อิมิสฺสาย อสฺสา อิมิสฺสา อิมาย	อิมาสํ อิมาสานํ
ส. อสฺสํ อิมิสฺสํ อิมายํ	อิมาสู

อสฺ - โน้น

อมุสททปทมาลา (ป)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อสฺ อมุ	อมู
ท. อมุ	อมู
ต. อมฺนา	อมูหิ อมุภิ อมุหิ อมุภิ
จ. อมุสฺส อมุสฺส	อมุสํ อมุสานํ อมุสํ อมุสานํ
มี. อมุมา อมุมา	อมูหิ อมุภิ อมุหิ อมุภิ
ฉ. อมุสฺส อมุสฺส	อมุสํ อมุสานํ อมุสํ อมุสานํ
ส. อมุมา อมุมา	อมุสุ อมุสุ

อมุสททปทมาลา (นปฺ)

เอกวจนะ	พหุจนะ
ป. อหฺ	อมฺ อมุณี
ท. อหฺ	อมฺ อมุณี

รูปที่เหลือ เหมือนในปฺงลิ่งค์

อมุสททปทมาลา (อิตถीलิ่งค์)

เอกวจนะ	พหุจนะ
ป. อสุ อมุ	อมฺ อมุโย
ท. อมุ	อมฺ อมุโย
ต. อมุยา	อมฺหิ อมุภิ อมุหิ อมุภิ
จ. อมุสฺสา อมุยา	อมฺลํ อมุสฺสานํ อมุลํ อมุสฺสานํ
มี. อมุยา	อมฺหิ อมุภิ อมุหิ อมุภิ
ฉ. อมุสฺสา อมุยา	อมฺลํ อมุสฺสานํ อมุลํ อมุสฺสานํ
ส. อมุสฺลํ อมุยํ	อมฺสุ อมุสุ

๑. เพราะ ลี วิภัตติ แปลง อิม ศัพท์ที่ไม่ใช่ นปฺ เป็น อยํ = อนุปฺสทสฺสตายํ ลิมฺหิ
๒. เพราะ นา วิภัตติ แปลง อิม ศัพท์ที่ไม่ใช่ อิตถीलิ่งค์เป็น อน และ อิมิ = อนิมิ นามฺหิ จ
๓. เพราะ สฺ, นํ, หิ วิภัตติ แปลง อิม ที่ไม่ใช่อิตถीलิ่งค์ เป็น เอ = สทฺพสฺลิมฺสฺเส วา
๔. เพราะ ส, สฺมา, สฺมี, ลํ, สฺา แปลง อิม เป็น อ = อิมสทฺทสฺส จ
๕. เพราะ ลํ, สฺา และ สฺสตาย เอกวจนะ แปลง อ ของ อิม เป็น อี = เอติมาสฺมิ

นปุงสกลิงค์

๖. เพราะ อัม และ ลี วิภัตติ แปลง อิม กับวิภัตติเป็น อิทํ = อิมสฺลิตฺมํลิสฺสู
นปฺปฺสเก

อมุคัพท

- ๗. เพราะ ลี วิภัตติ แปลง ม ของ อมุ เป็น ส = อมุสฺสโม สํ
- ๘. เพราะ อัม และ ลี วิภัตติ แปลง อิม กับ วิภัตติเป็น อหุํ = อมุสฺสทาหุํ

ข้อควรทราบ

ต ศัพท แปลว่า นั้น สำหรับใช้ในที โกล, เอต ศัพท แปลว่า นั้น ใช้ในที่ไมโกล
ไมโกล, อิม ศัพท แปลว่า นี้ ใช้ในที่โกล การกำหนดใช้เช่นนี้ ยังไม่แน่นอน เพราะ เอต ศัพท
ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ใช้ในทีไมโกล แต่ในพระวินัย เอต ศัพทมีใช้ในทีโกล เช่น เอตํ สํมาภู
อิฏฐิยามิ.

กีสทฺพทมาลา (ปฺ)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. โก	เก
ท. กัม	เก
ต. เกน	เกหิ เกภิ
จ. กสฺส กิสฺส	เกลฺลํ เกสฺสานํ
มี. กมฺหา กสฺมา	เกหิ เกภิ
ฉ. กสฺส กิสฺส	เกลฺลํ เกสฺสานํ
ส. กมฺหิ กิมฺหิ กสฺมี กิสฺมี	เกสุ

กีสทฺพทมาลา (นปฺ)

เอกวจนะ	พหุจนะ
ป. กิ	กานิ
ทฺ. กิ	กานิ

รูปที่เหลือ เหมือนในปฺลิงค์

กาสทฺพทมาลา (อิติลิ่งค์)

เอกวจนะ	พหุจนะ
ป. กา	กา กาโย
ทฺ. กํ	กา กาโย
ต. กาย	กาหิ กากิ
จ. กสุสา กาย	กาสํ กาสานํ
มี. กาย	กาหิ กากิ
ฉ. กสุสา กาย	กาสํ กาสานํ
ส. กสุสํ กายํ	กาสุ

สูตรที่ใช้ทำตัวรูป

๑. เพราะวิภัติทั้งหลาย แผลง กิ เป็น ก = เสเสสุ จ
๒. เพราะพยัญชนะหลัง ลปนิกคหิต = พยญชเน จ
๓. เพราะสระหลัง ลปนิกคหิต = กฺวจิ โลปํ

กิ ศัพท์ที่มี จิ นิบาตอยู่หลัง มีอรรถ **อปฺปก** แปลว่า **น้อย**

กีสทุทจิอนตปทมาลา

ปุ		อิตุ	
เอกวจนะ	พหุวจนะ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. โภจิ	เกจิ	กาจิ	กาโยจิ
ท. กณจิ	เกจิ	กณจิ	กาโยจิ
ต. เกนจิ	เกหิจิ	กายจิ	กาหิจิ
จ. กสฺสจิ	เกสณฺจิ	กายจิ กสฺสาคิ	กาสณฺจิ
มี. กสมฺมาจิ	เกหิจิ	กายจิ	กาหิจิ
ฉ. กสฺสจิ	เกสณฺจิ	กายจิ กสฺสาคิ	กาสณฺจิ
ส. กสฺสมิณฺจิ กิสมิณฺจิ	เกสฺสุจิ	กายณฺจิ กสฺสณฺจิ	กาสฺสุจิ

กีสทุทจิอนตปทมาลา (นปุ)

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. กิณฺจิ	กานฺจิ
ท. กิณฺจิ	กานฺจิ

รูปที่เหลือ เหมือนในปุงลิงค์

ก็ ศัพท์ที่มี ย อยู่หน้า มี จิ อยู่หลัง มีอรรธ สกธ (ทั้งหมดทั้งสิ้น) แปลว่า คนใดคนหนึ่ง หรือ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

กีสทุท ยปุพพ จิอนตสทุทปทมาลา

ปุ		อิตุ	
เอกวจนะ	พหุวจนะ	เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. โย โภจิ	เย เกจิ	ยา กาจิ	ยา กาจิ, ยาโย กาโยจิ
ท. ยํ กณจิ	เย เกจิ	ยํ กณฺจิ	ยา กาจิ, ยาโย กาโยจิ
ต. เยน เกนจิ	เยหิ เกหิจิ	ยาย กายจิ	ยาหิ กาหิจิ

ปู่		อิตุ	
เอกวจนะ	พหูวจนะ	เอกวจนะ	พหูวจนะ
จ. ยสฺส กสฺสจฺจิ	เยสํ เกสํณฺจิ, เยสํ เกสญฺจิ	ยสฺสา กสฺสาจฺจิ, ยาย กายจฺจิ	ยาสํ กาสญฺจิ
มี. ยสฺมา กสฺมาจฺจิ, ยมฺหา กมฺหาจฺจิ	เยหิ เกหิจฺจิ	ยาย กายจฺจิ	ยาหิ กาจฺจิ
ฉ. ยสฺส กสฺสจฺจิ	เยสํ เกสญฺจิ, เยสํ เกสํณฺจิ	ยสฺสา กสฺสาจฺจิ, ยาย กายจฺจิ	ยาสํ กาสญฺจิ
ส. ยสฺมี กสฺมีญฺจิ, ยสฺมี กิสฺมีญฺจิ	เยสุ เกสุจฺจิ	ยสฺสํ กสฺสญฺจิ, ยายํ กายจฺจิ	ยาสู กาสฺจฺจิ

กีสทฺท ยปฺพุพฺพ จิอนฺตสทฺทปทฺมาลา (นปฺ)

เอกวจนะ	พหูวจนะ
ป. ยํ กิณฺจิ	ยานิ กานิจฺจิ
ท. ยํ กิณฺจิ	ยานิ กานิจฺจิ

รูปที่เหลือเหมือนกับ ปุ่ลิงค์

คาถา กิ ศัพท์

จินฺโต กาโก จ กีสทฺโท	อปฺปกตฺตสฺส วาจโก,
ยการยฺตุโต อาทิมฺหิ	สกลตฺตสฺส วาจโก,
อจินฺโต จ อยาทิ จ	ปุจฺฉา วาจกสมฺมโต.

กา ศัพท์ โก ศัพท์ และ กิ ศัพท์ ที่มี จิ อยู่หลัง กล่าวอรรถว่า **อปฺป** = น้อย หากมี ย อยู่หน้า และมี จิ อยู่หลัง กล่าวอรรถว่า **สกล** = ทั้งหมดทั้งสิ้น ถ้าไม่มี จิ อยู่หลัง ไม่มี ย อยู่หน้า ก็กล่าวอรรถ **ปุจฺฉา** = คำถาม

กิ ศัพท์ที่ประกอบด้วย นามศัพท์

ปุงลิงค์ แจกเป็น กิโนโม, โกโนโม

นปุงสกลิงค์ แจกเป็น กิโนามิ, กิโนามิ

อิตลิลิงค์ แจกเป็น กิโนามา, กานามา เป็นต้น (สัตพนินติ กล่าวว่า แจกได้ทุกวิภัตติ)

นอกจากรูป กิโนโม, โกโนโม ในพระไตรปิฎกมีใช้น้อย ๆ

เอกศัพท์มีอรรถมาก

เอโก ทีสุ สงขยาตุลยา-

ตุลยาสหยมิสฺสน

เสฏฺฐณฺณสจฺจมุขเยสุ

อปฺปมฺหิ เกวลเปฺย จ.

เอก ศัพท์ มีอรรถสังขยา ตุลย (เหมือน), อตุลย (ไม่เหมือน), อสหยม (ไม่มีสหยม), มิสฺสน (อรรถผสม), เสฏฺฐ (อรรถประเสริฐ), ณฺณ (อื่น), สจฺจ (จริง), มุขย (ประธาน), อปฺป (น้อย), เกวล (อย่างเดียว, ล้วนๆ)

เอกสหพพมาลา (อรรถสงขยาเป็นต้น)

ปุ	นปุ	อิตลิล
ป. เอโก	เอกิ	เอกา
ท. เอกิ	เอกานิ	เอกิ
ต. เอเคน	เอเคน	เอกาย
จ. เอกสุส	เอกสุส	เอกิสฺสา เอกาย
มี. เอกมฺหา เอกสฺมา	เอกมฺหา เอกสฺมา	เอกาย
ฉ. เอกสุส	เอกสุส	เอกิสฺสา เอกาย
ส. เอกมฺหิ เอกสฺมี	เอกมฺหิ เอกสฺมี	เอกิสฺสํ เอกาย

เอกศัพท์มี อรรถ อนุณ (อื่น ๆ) มีเฉพาะพหูวนะเท่านั้น แจกเหมือน สหพ ศัพท์ พหูวนะ ทั้ง ๓ ลิงค์

ปู	นปู	อิติ
พหูวนะ	พหูวนะ	พหูวนะ
ป. เอเก	เอกานิ	เอกา เอกาโย
ท. เอเก	เอกานิ	เอกา เอกาโย
ต. เอเกหิ เอเกภิ	เอเกหิ เอเกภิ	เอกาหิ เอกาภิ
จ. เอเกสํ เอเกसानํ	เอเกสํ เอเกसानํ	เอกาสํ เอกาसानํ
มี. เอเกหิ เอเกภิ	เอเกหิ เอเกภิ	เอกาหิ เอกาภิ
ฉ. เอเกสํ เอเกसानํ	เอเกสํ เอเกसानํ	เอกาสํ เอกาसानํ
ส. เอเกสุ	เอเกสุ	เอกาสุ

เอกศัพท์อรรถ **มิสฺสน** (ผสมกัน) ไม่ใช่ศัพท์นาม มีทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ ๓ ลิงค์ แจกปทมาลาตาม ปุริส, จิตต, กณฺหา ศัพท์ ส่วนอรรถ **เสฏฺฐ** และ **สจฺจ** เป็นต้น ในไวยากรณ์ ไม่แสดงไว้ว่าแจกปทมาลาตามนาม หรือ ศัพท์นาม แต่พบในพระบาลีมีรูปเหมือน นามนาม ใน ลิงค์ทั้ง ๓ มี ปุริส เป็นต้น

ลง ก อาคมหลัง เอก ศัพท์มีรูปเป็น เอกโก แจกตาม ปุริสาคณะ, เอกกํ แจกตาม จิตตาคณะ, เอกิกา แจกเหมือน กัญญาทิกณะ ทั้งเอกวจนะ และพหูวจนะ

ลง กากิ ปัจจย หลัง เอก ศัพท์มีรูปเป็น เอกากิ แจกเหมือน ทณฺฑิ ปุงลิงค์, เอกากิ แจกเหมือน นปุงสกลิงค์, เอกากินิ แจกเหมือน ทณฺฑินิ อิติลลิงค์ทั้ง ๒ วจนะ

รูป **เอเกโก** (ปู), **เอเกกํ** (นปู), **เอเกกา** (อิติลลิงค์) เป็นคำวิจฉา (การกล่าวซ้ำว่า เอก, เอก) อย่างหนึ่ง แจกเหมือน เอก ศัพท์ ศัพท์นาม เป็นเอกวจนะอย่างเดียว ทั้ง ๓ ลิงค์

รูป **เอเกโก** (ลง ก อาคม) กับรูป **เอเกโก** (วิจฉา) นั้นมีเนื้อความต่างกันว่าลง ก อาคม หมายถึงคนเดียว สิ่งเดียว เช่น เอกโก (ชาย) คนเดียว, เอกกํ (ตระกูล) ๆ เดียว, เอกิกา (หญิง) คนเดียว, รูปวิจฉา หมายถึงหลายคนหลายสิ่ง เช่น เอเกโก คนหนึ่ง ๆ หรือทุก ๆ คน, เอเกกํ ตระกูลหนึ่ง ๆ หรือทุก ๆ ตระกูล, เอกิกา หญิงคนหนึ่ง ๆ หรือหญิงทุก ๆ คน

อุก ศัพท์ เป็นพหูวจนะอย่างเดียว มีรูปเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์

อุก - สอง

อุกสทฺทปทมาลา ๓ ลิงค์

พหูวนะ

- ป. อุโก อุเก
- ท. อุโก อุเก
- ต. อุโกหิ อุโกภิ อุเกหิ อุเกภิ
- จ. อุภินัน
- มี. อุโกหิ อุโกภิ อุเกหิ อุเกภิ
- ฉ. อุภินัน
- ส. อุโกสุ

อุกย ศัพท์ แจกปทมาลาเหมือน **สพฺพศัพท์** ทั้ง ๓ ลิงค์ แต่ใน **ปุงลึงค์** โย วิภัตติ มีรูปพิเศษกว่า **สพฺพ** ศัพท์ โดยแปลง โย เป็น โอ ด้วย ตู ศัพท์ในสูตร ตโต โยนโม ตู จึงมีได้ ๒ รูป (อุกโย อุกเย) รูปว่า อุกเย (ในคัมภีร์สัททนีติ ไม่มี) แต่ในพระบาลีมีรูปว่า **“อุกเย เทวมนุสฺสา”** **อุกย** ศัพท์ใน **นปุงสกลึงค์** อาจารย์ไวยากรณ์ทั้งหลาย ไม่ได้แสดงไว้ แต่ในพระบาลีมีรูปว่า **“อุกยานิ โข ปนสฺส ปาติโมกฺขานิ”** (**อุกย** ศัพท์นี้มีอรรถเท่า **อุก** ศัพท์ แปลว่า สอง)

สังขยา ตั้งแต่ ทฺวิ (๒) ถึง ปลฺจ (๕) เป็นพหูวนะอย่างเดียว ทฺวิ และ ปลฺจ มีรูปเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์

กติศัพท์ (เท่าไร) ในพระไตรปิฎกมีใช้มาก และอาจารย์บางท่านกล่าวว่า เป็น สัพพนาม แต่คัมภีร์ไวยากรณ์ต่าง ๆ ไม่กล่าวว่าเป็น สัพพนาม กติศัพท์ เป็นพหูวนะอย่างเดียว แจกเหมือน ทฺวิ ศัพท์

ทฺวิปทมาลา ๓ ลิงค์

พหูวนะ

กติปทมาลา ๓ ลิงค์

พหูวนะ

ป. เทว ทฺเว	กติ (ปฺริสา)
ท. เทว ทฺเว	กติ (ปฺริเส)
ต. ทฺวิหิ ทฺวิภิ	กติหิ กติภิ (ปฺริเสหิ)

ทวิปทมาลา ๓ ลิงค์

พหูวนะ

กติปทมาลา ๓ ลิงค์

พหูวนะ

จ. ทวินันน์ ทวินันน์	กตินันน์ (ปริसान์)
มี. ทวีหิ ทวีภิ	กติหิ กติภิ (ปริเสหิ)
ฉ. ทวินันน์ ทวินันน์	กตินันน์ (ปริसान์)
ส. ทวีสุ ทวีสุ	กติสุ (ปริเสสุ)

ติสทพทมาลา พหูวนะ

ปุงลึงค์	นปุงสกลึงค์	อิตถीलึงค์
ป. ตโย	ตีณิ	ติสโต
ท. ตโย	ตีณิ	ติสโต
ต. ตีหิ ตีภิ	ตีหิ ตีภิ	ตีหิ ตีภิ
จ. ตินณันน์ ตินณณันน์	ตินณันน์ ตินณณันน์	ติสสนันน์
มี. ตีหิ ตีภิ	ตีหิ ตีภิ	ตีหิ ตีภิ
ฉ. ตินณันน์ ตินณณันน์	ตินณันน์ ตินณณันน์	ติสสนันน์
ส. तीสุ	तीसु	तीसु

จตุสทพทมาลา ๓ ลิงค์

ปุงลึงค์ - พหูวนะ

อิตถीलึงค์ - พหูวนะ

ป. จตตารโ จตฺโร	จตสโต
ท. จตตารโ จตฺโร	จตสโต
ต. จตฺหิ - ภิ, จตฺหิ - ภิ, จตฺพภิ	จตฺหิ - ภิ, จตฺหิ - ภิ, จตฺพภิ
จ. จตฺนุนน์	จตสฺสนุนน์
มี. จตฺหิ - ภิ, จตฺหิ - ภิ, จตฺพภิ	จตฺหิ - ภิ, จตฺหิ - ภิ, จตฺพภิ
ฉ. จตฺนุนน์	จตสฺสนุนน์
ส. จตฺสุ จตฺสุ	จตฺสุ จตฺสุ

นปุงสกลึงค์ ป. จตตาริ, ท. จตตาริ รูปที่เหลือ เหมือนในปุงลึงค์

สูตรที่ใช้ทำตัวรูป

๑. เพราะ โย วิภัตติ แปลง ทวิ กับ โย เป็น เทว = โยสุ ทวินัน เทว จ
๒. เพราะ โย วิภัตติ แปลง ทวิ กับ โย เป็น ทเว = จ ศัพท์ในสูตร โยสุ ทวินัน เทว จ
๓. ในเพราะ น วิภัตติ แปลง ทวิ เป็น ทวิ = จ ศัพท์ในสูตร โยสุ ทวินัน เทว จ
๔. ในเพราะ น ลง น อาคม = โน จ ทวาทีโต นมฺหิ
๕. ในเพราะ โย วิภัตติ แปลง ตี กับ โย เป็น ติสฺโส, จตฺสฺโส (อิตฺ), ตโย, จตฺตารุ (ปฺ), ตีณิ, จตฺตาริ (นปฺ) = ติจตฺนฺนํ ติสฺโสจตฺสฺโสโตโยจตฺตารุตีณิจตฺตาริ
๖. ในอิตถิลิงค์ เพราะ น วิภัตติ ลง ส อาคม = จ ศัพท์ในสูตร โน จ ทวาทีโต นมฺหิ

ปลจ (๕) เป็น พหูพจน์อย่างเดียว มีรูปเหมือนกันทั้ง ๓ ลิงค์

ปลจสทฺทปทมาลา

- ป. ปลจ
- ท. ปลจ
- ต. ปลจหิ ปลจภิ
- จ. ปลจหนฺ
- มี. ปลจหิ ปลจภิ
- ฉ. ปลจหนฺ
- ส. ปลจสุ

สังขยา ตั้งแต่ จ (๖) เป็นต้น ถึง อฏฺจารส (๑๘) แจกปทมาลา เหมือนกับ ปลจ

สังขยา ตั้งแต่ เอกฺนวิสฺติ (๑๙) มีวจนะ และวิภัตติแตกต่างกันออกไป จะกำหนดได้ด้วย

กาลานี้

ทวาทีโย อฏฺจารสนฺตา	ติลิงฺเค พหฺวจากา,
วิสฺตยาที นวฺตฺยนฺตา	อิตถิลิงฺเคกวจากา.
สตาที อสงฺเขยฺยนฺตา	นปฺสกา ทฺวิวจากา,
โกฏฺติยมฺกฺโขภิณฺ	อิตถิลิงฺคา ทฺวิวจากา.

สังขยาทั้งหลายมี ทฺวิ เป็นต้น ถึง อฏฺจารส เป็นพหูพจน์ ในลิงค์ทั้ง ๓ ตั้งแต่ เอกฺนวิสฺติ ถึง นวฺนวุติ เป็นเอกพจน์ อิตถิลิงค์เท่านั้น, ตั้งแต่ เอกฺนสฺตํ ถึง อสงฺเขยฺย เป็น

นปฺงสกฺลิ่งค์ ๒ วจนะ, โภฏฺ, ปโภฏฺ, โภฏฺปโภฏฺ และ อุกฺโขภิณฺนี เป็นอิตถิลิ่งค์ ๒ วจนะ ๕

หมายเหตุ ที่กล่าววว่า **สตฺ** และ **โภฏฺ** เป็นต้น มี ๒ วจนะนั้น

หมายเอาในขณะแยกกันเป็น ๒ พวก เช่น เทว วิสฺติโย, เทว โภฏฺโย เป็นต้น แต่หากว่ากล่าวเนื้อความ "หนึ่ง" เช่น **สตฺ** หนึ่งร้อย, **โภฏฺ** หนึ่งโภฏฺ เป็นต้น ก็เป็นเอกวจนะแน่นอน

วิสฺติ ในคทาหมายเอาตั้งแต่ เอกฺนวิสฺติ ขึ้นไป, นวุติ หมายเอา นวนวุติ (๙๙) รูปนี้มีใช้มากในอรรถกถา เช่น "นวนวุติกปฺเป" เป็นต้น, ส่วน **สตฺ** หมายเอาตั้งแต่ เอกฺนสตฺ (๙๙) ขึ้นไป

วิสฺติสหุทฺปทมาลา อิตถิลิ่งค์

เอกวจนะ

ป. วิสฺติ

ท. วิสฺตี

ต. วิสฺติยา

จ. วิสฺติยา

มี. วิสฺติยา

ฉ. วิสฺติยา

ส. วิสฺติยํ

สังขยาที่เป็นเอกวจนะอย่างเดี่ยว เช่น **สตฺ** เมื่อต้องการกล่าวถึงหลาย ๆ ร้อย ต้องแยกออกเป็น ๒ พวก แล้วลง โย วิภักฺติ เป็น เทว สฺตานิ เป็นต้น

แยกพวกกันเป็นพหูวจนะ

ป. เทว วิสฺติโย

ท. เทว วิสฺติโย

ต. ทฺวีหิ วิสฺตีหิ

จ. ทฺวินฺนํ วิสฺตีนํ

ปญ. ทฺวีหิ วิสฺตีหิ

ฉ. ทฺวินฺนํ วิสฺตีนํ

ส. ทฺวีสุ วิสฺตีสุ

ตุมุหสทฺทปทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. ตฺว์ ตฺว์	ตุมุเห โว
ท. ตฺว์ ตฺว์ ตฺว์ ตฺว์	ตุมุหากํ ตุมุเห โว
ต. ตยา ตวยา เต	ตุมุเหหิ ตุมุเหภิ โว
จ. ตุมฺหํ ตว เต ตฺยฺหํ	ตุมุหากํ ตุมฺหํ โว
ปญ. ตยา ตวยา	ตุมุเหหิ ตุมุเหภิ
ฉ. ตุมฺหํ ตว เต ตฺยฺหํ	ตุมุหากํ ตุมฺหํ โว
ส. ตฺยิ ตฺยิ	ตุมุเหสุ

อมุหสทฺทปทมาลา

เอกวจนะ	พหุวจนะ
ป. อหํ	มยํ อมุเห โน
ท. มํ มม	อมุหากํ อมุเห โน
ต. มยา เม	อมุเหหิ อมุเหภิ โน
จ. อมุหํ มม มยฺหํ มม เม	อมุหํ อมุหากํ อสมุหากํ โน
ปญ. มยา	อมุเหหิ อมุเหภิ
ฉ. อมุหํ มม มยฺหํ มม เม	อมุหํ อมุหากํ อสมุหากํ โน
ส. มยิ	อมุเหสุ อสมุเมสุ

อธิบาย ตุมุห และ อมุห ศัพท์ เหมือนกันในลิงค์ทั้ง ๓ เช่น ตฺว์ อ.ท่าน ผู้ชาย อ. ท่าน ผู้หญิง อ.ท่าน ตระกูล ดังนั้นจึงเรียกว่า อลิงค์ เพราะไม่เป็นที่สังเกตว่า เป็นปุงลิงค์ อิตถิลิงค์ และนปุงสกลิงค์ แต่มีใช้ ไม่มีลิงค์ตามที่กล่าวไว้ ลิงคณฺจ นิปฺจจเต

วิธีทำตัวรูปของ ตุมุห และ อมุห ศัพท์นี้ พิสดารมาก จะไม่แสดงไว้ในที่นี้ และขอให้นักศึกษาพึงทราบว่า แปลง ตุมุห และ อมุห ศัพท์ กับวิภัตตินั้นๆ รวมกันแล้ว สำเร็จรูปตามวิภัตตินั้น ๆ

๖๘. ปัจจัยใช้ในอรรถของวิภัตตินาม ๑๕ ตัว

สพฺพาทิโต โต ตฺร ถ ธิ ว หี หํ ห ฐ หิณฺจณํ,
 ทา ทาจนํ ทานิ รหิ ฐนาติ ทส ปณฺจ จ.

สพฺพาทิโต หมายถึง สพฺพ, ย, ต, เอต. อิม, และ กิ คัพฺพ
 ลง โต ปัจจัยหลังจาก สพฺพาทิ ได้ทั้งหมด

ลง ตฺร, ถ, ธิ และ ทา ปัจจัยหลังจาก สพฺพ คัพฺพ เป็น สพฺพโต, สพฺพตฺร, สพฺพตถ, สพฺพธิ, สพฺพทา (สทา)

ลง ตฺร, ถ, หี และ ทา ปัจจัยหลังจาก ย สัพฺพนาม เป็น ยโต, ยตฺร, ยตถ, ยหี, ยทา

ลง ตฺร, ถ, หี, หํ, ทา, ทานิ ปัจจัยหลังจาก ต สัพฺพนาม เป็น ตโต, ตตฺร, ตตถ, ตหี, ตหํ, ตทา, ตทานิ

ลง ตฺร และ ถ ปัจจัย หลังจาก เอต สัพฺพนาม เป็น เอตโต, อโต, อตฺร, เอตถ, อตถ

ลง ห, ฐ, รหิ, ทานิ ฐนา, ปัจจัยหลังจาก อิม คัพฺพ เป็น อิตโต, อิท, อิท, เอตฺรหิ, อิทานิ, อฐนา

ลง ตฺร, ถ, ว, หี, หํ, หิณฺจณํ ทาจนํ, ทา และ รหิ ปัจจัยหลังจาก กิ คัพฺพ เป็น กุโต, กุตฺร, กุตถ, กตถ, กว, กุหี, กุหํ, กหํ, กุหิณฺจณํ, กุทาจนํ, กทา, กรหิ

จบสัพฺพนาม

จบนามคณะย่อ

—•—

๖๙. คำนำอาขยาต

ยํ ติกาลํ ติปุริสํ

กิริยาวาจิ ติการกํ,

อตฺลิ่งคํ ทฺวิวจนํ

ตทาขยาตฺนฺติ วุจฺจติ.

ยํ อ.บทใด **ติกาลํ** มีสามกาล **ติปุริสํ** มีบุรุษสาม **กิริยาวาจิ** เป็นตัวกล่าวกิริยา **ติการกํ** มีสามการกะ **อตฺลิ่งคํ** ไม่มีลิ่งคํทั้งสาม **ทฺวิวจนํ** มีสองวจนะ (**อตฺล** มีอยู่) ตํ อ. บทนั้น **วุจฺจติ** ย่อมถูกกล่าว **อาขยาตฺนฺติ** ว่า "**อาขยาต**"

ติกาลํ มีสามกาล คือ อดีตกาลก็มี ปัจจุบันกาลก็มี อนาคตกาลก็มี เช่น **อคฺจฺฉิ** - ได้ไปแล้ว (อดีตกาล), **คจฺจติ** - ย่อมไป (ปัจจุบัน), **คจฺฉิสฺสติ** - จักไป (อนาคต)

ติปุริสํ มีบุรุษสาม คือ ปฐมบุรุษ, มัชฌิมบุรุษ, อุตตมบุรุษ, ปฐมบุรุษ คือ บุคคลที่เราพูดถึง, มัชฌิมบุรุษ คือ บุคคลที่กำลังพูดอยู่กับเรา, อุตตมบุรุษ คือ ตัวเรา

กิริยาวาจิ กล่าวกิริยา คือ กล่าวถึงกิริยาอาการโดยความเป็นประธาน ไม่กล่าวถึงทััพพะวัตถุโดยความเป็นประธานเหมือนกับบทนาม เช่น **คจฺฉามิ** - ย่อมไป ในที่นี้ กล่าวถึงกิริยาเป็นประธาน คือกล่าวถึงกิริยาการไปโดยตรง แต่เมื่อกล่าวถึงการไปแล้วก็เชื่อว่ากล่าวถึงผู้ไปโดยอ้อมด้วย

(นามบทกล่าวถึงทััพพะ ส่วนอาขยาตกล่าวถึงกิริยา)

ติการกํ มีการกะสาม คือ ภาวการกะ, กัมมการกะ, กัตตุการกะ เช่น **คจฺฉิยเต** - การไป (ภาวะ), **คจฺฉิยเต** - ย่อมถูกไป (กัมมะ), **คจฺจติ** - ย่อมไป (กัตตุ)

อตฺลิ่งคํ ไม่มีลิ่งคํทั้งสาม คือ ไม่เป็นทั้ง อิตฺลิ่งคํ ปุงลิ่งคํ และนปุงสกลิ่งคํเหมือนกับนามบท

ทฺวิวจนํ มีสองวจนะ คือ เอกพจน์ พหูพจน์ เช่น **คจฺจติ** เป็นเอกพจน์, **คจฺจฺนฺติ** เป็นพหูพจน์

บทที่มีลักษณะทั้ง ๖ ตามที่กล่าวมานี้ ชื่อว่า **อาขยาตบท**

ผู้ชำนาญในนามปทมาลาและอาขยาตปทมาลา ก็ชื่อว่าชำนาญภาษาบาลีเกินครึ่งแล้ว ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงจะแสดงอาขยาตปทมาลาต่อไป เพื่อให้ให้นักศึกษาท่องจำไว้ทั้งหมดโดยย่อ

(ท่องเฉพาะรูปสำเร็จเป็นกิริยาแล้วเท่านั้น บทวิภัติข้างหน้าและข้างหลังไม่ต้องท่อง)

ข้อควรทราบ

ในอาขยาตปทมลานั้น ไม่ต้องทำวิธีสำเร็จรูป ท่องให้จำได้คล่องปากก็ใช้ได้แล้ว และในขณะท่อง จะให้เข้าใจได้ง่าย ก็ต้องสังเกตระเบียบดังต่อไปนี้

๑. **ติ, มิ, ตุ, มิ, เอยย, เอยยาสี, เอยยามิ, เอยยัม,** เป็น เอ ๘ อย่าง วิกัตติ ๘ ตัวนี้ เมื่อสำเร็จรูปแล้วมีรูปเป็น เอ ได้เช่น ภเว = ภู+อ+ติ

๒. **อนฺติ, อนฺเต** วิกัตติเป็น เร เฉพาะที่อยู่หลังจาก รัสสระที่มีครุอยู่หน้า เช่น คจฺนเร (คจฺน + อนฺติ) คจฺ เป็น ครุ ซึ่งอยู่หน้าของ จ อันเป็นรัสสระ อภิภูยเร (อภิภูย + อนฺเต) ภู เป็น ครุ อยู่หน้าของ ย อันเป็นรัสสระ, เมื่อมี อนฺติ และ อนฺเตวิกัตติที่อยู่หลังรัสสระเช่นนี้ จึงเป็น เร ได้, และอนฺติ, อนฺเต ที่เป็น เร นี้ หมายถึงเอา อนฺติ, อนฺเต ในภวิสสันต์วิกัตติด้วย

๓. ในหิยัตนีวิกัตติต้องลง อ อาคมหน้าธาตุ, ในปโรกขาวิกัตติ และ ภวิสสันต์วิกัตติต้องลง อี อาคมหลังธาตุ, ในอชฺชตนีวิกัตติและกาลาติปตติวิกัตติต้องลงทั้ง อ อาคมหน้าธาตุและ อี อาคมหลังธาตุ วิกัตติที่กล่าวมานี้ที่ไม่ลงอาคมก็มี

ในปโรกขาวิกัตติและภวิสสันต์วิกัตติ ลง อี อาคมได้เฉพาะที่มีวิกัตติเป็นพยัญชนะเท่านั้น เช่น ตฺลวิกัตติ เรวิกัตติ เป็นต้น. ส่วนที่มีวิกัตติที่เป็นสระ เช่น อ และ อุ เป็นต้น ไม่ต้องลง อี อาคม

๔. ในหิยัตนี และ อชฺชตนีวิกัตติ รัสสระ อา, อี, อุ, มหาวิกัตติ เป็น อ, อี, อุ, มห บ้าง, โอ หิยัตตนีวิกัตติ เป็น อ, โอ อชฺชตนีวิกัตติ เป็น อี, ตฺล หิยัตตนีวิกัตติ เป็น ล. อาอชฺชตนีวิกัตติ เป็น ตฺล บ้าง, และในที่ที่มี ตฺล และ มหาวิกัตติเบื้องหลังให้ลง อุ อาคมได้บ้าง

๕. ในกาลาติปตติวิกัตติให้รัสสระ สฺสาวิกัตติ เป็น สฺส, สฺสามหา เป็น สฺสามห, และแปลง เอ ของ สฺสเอวิกัตติ เป็น อ บ้าง

๖. ธาตุที่ไม่มีกรรม (ไม่มองหากกรรม) มี ภูธาตุเป็นต้น ถ้ามี อภิ อุปสัค เป็นต้น อยู่ข้างหน้าก็เป็นธาตุมีกรรม ดังนั้นจึงจะแสดงกัมมจากด้วยภูธาตุที่มี อภิ อุปสัคอยู่หน้า มี อภิภูยเต เป็นต้น และกัมมจากนี้ จะต้องมีวิกัตติเป็นฝ่ายอัตตโนบท รูปกัมมจากที่มีรูปเป็นปรัสสบทก็มี โดยแปลงวิกัตติฝ่ายอัตตโนบท เป็นปรัสสบท เช่นแปลง เต เป็น ติ

ดังนั้น จึงจะแสดงที่เป็นรูปอัตตโนบทก่อน แล้วแสดงรูปที่เป็นปรัสสบทภายหลัง รูปอัตตโนบท เป็นปรัสสบทนี้จะแสดงเฉพาะในคณะแรกเท่านั้น คณะต่อ ๆ ไปจะไม่แสดงแล้ว

๗. รูปภาววจาก มีเฉพาะวิภัตติฝ่ายอัตตโนบท ปฐมบุรุษ เอกพจน์เท่านั้น
๘. ปโรทขาวิภัตติและกาลาติปตติวิภัตติมีใช้น้อย ฟังอ่านแล้วสังเกตไว้ ส่วนปทมาลาของวิภัตติที่เหลือ มีใช้มาก จงท่องให้คล่องปากขึ้นใจ
๙. วิภัตติ ๘ หมวดนี้แบ่งได้เป็น ๓ กาล และมีคำแปลโดยย่อ ดังต่อไปนี้
 วัตตมานา - อยู่, ย่อม, จะ, ปัญจมี - จง, ขອງง, สัตตมี - ควร, ฟัง. ทั้งสามนี้จัดเป็นปัจจุบันกาล
 ปโรทขา - แล้ว (นาน), หิยัตตนิ - แล้ว (วานนี้), อัชชตนิ - แล้ว (วันนี้) ทั้งสามนี้จัดเป็นอดีตกาล
 ภวิสสันตี - จัก, กาลาติปตติ - จัก..แล้ว (อนาคตของอดีต) ทั้งสองนี้จัดเป็นอนาคตกาล

จบคำนำอาชยาต

๗๐. อาชยาต

หมู่บทอาชยาต ชื่อว่าอาชยาตคณะ ปัจจัยที่ทำให้ธาตุแตกต่างกันเรียกว่า **วิภวณปัจจัย** มี ๑๔ ตัว คือ อ, เอ และนิคคหิตอาคม, ย, ณ, ณา, อุณา, นา, ปุ, ณา, โ, ยิ, ฌ, ฌย.

อาชยาตคณะนี้ เมื่อจำแนกโดยวิภวณปัจจัยแล้ว ก็มี ๘ คณะ คือ

๑. ภูวาทิคณะ ลง **อปัจจัย**
๒. รุฐาทิคณะ ลง **อปัจจัยและนิกคหิตอาคม**
๓. ทิวาทิคณะ ลง **ยปัจจัย**
๔. สุวาทิคณะ ลง **ณ, ณา และ อุณาปัจจัย**
๕. กิยาทิคณะ ลง **นาปัจจัย**
๖. คหาทิคณะ ลง **ปุ, ณา และ ฌยปัจจัย**
๗. ตนาทิคณะ ลง **โ และ ยิปัจจัย**
๘. จุราทิคณะ ลง **ฌ และ ฌยปัจจัย**

(ตามลำดับสูตรดังนี้ ภูวาทิต โอ, รุฐาทิต นิกคหิต ปุพพณจ, ทิวาทิต โย, สุวาทิต ฌณอุณา จ, กิยาทิต นา, คหาทิต ปุณหา, ตนาทิต โอยิรา, จุราทิต ฌณยา)

๗๑. ภาวะทึดณะ

หมู่บทนี้สำเร็จรูปโดยลง อปัจจัย ด้วยสูตรว่า ภาวะทึโต อ ชื่อว่า ภาวะทึดณะ ๆ นี้
เป็นได้ ๓ วาจก คือ กัตตุวาจก, กัมมวาจก และ ภาววาจก

ภูธาตุ+อปัจจัย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
ติ	ภาวติ, ภเว	ภานุติ	อนุติ
ลี	ภาวลี	ภวถ	ถ
มิ	ภวามิ, ภเว	ภวาม	ม

อัตตโนบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
เต	ภาวเต	ภานุเต	อนุเต
เส	ภาวเส	ภวเวห	เวห
เอ	ภเว	ภวาเมห	เมห

กัมมวาจก

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
เต	อภิกฺขุยเต	อภิกฺขุยนุเต, อภิกฺขุยเร	อนุเต
เส	อภิกฺขุยเส	อภิกฺขุยเวห	เวห
เอ	อภิกฺขุยเอ	อภิกฺขุยาเมห	อาเมห

แปลงอัติโนบทเป็นปรัสสบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
เต	อภิกฺยติ	อภิกฺยन्ติ, อภิกฺยเร	อนฺเต
เส	อภิกฺยติ	อภิกฺยถ	เวห
เอ	อภิกฺยามิ	อภิกฺยาม	เมห

ภวตฺ+อป้งจัย+ป้งจมีวิภัตติ (กัตตุวจาก)

ปรัสสบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
ตุ	ภวตฺ, ภเว	ภวन्ตุ	อนฺตุ
หิ	ภวahi, ภว	ภวถ	ถ
มิ	ภวามิ, ภเว	ภวาม	ม

อัติโนบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
ตํ	ภวตํ	ภวन्ตํ	อนฺตํ
สฺสฺ	ภวสฺสฺ	ภวโหว	โหว
เอ	ภเว	ภวามเส	อามเส

กัมมวจาก

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
ตํ	อภิกฺยตํ	อภิกฺยन्ตํ	อนฺตํ
สฺสฺ	อภิกฺยสฺสฺ	อภิกฺยโหว	โหว
เอ	อภิกฺเย	อภิกฺยามเส	อามเส

ภฺรฐฐฐ+อป้จจ้ย+ส้ตตมีว้ก้ตติ (ก้ตตฐว้จก)

ป้ร้สสบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
เอยฺย	ภเวยฺย, ภเว	ภเวยฺยํ	เอยฺยํ
เอยฺยาสี	ภเวยฺยาสี, ภเว	ภเวยฺยาส	เอยฺยาส
เอยฺยามี	ภเวยฺยามี, ภเว	ภเวยฺยาม	เอยฺยาม

อ้ตตโนบท

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
เอล	ภเวล	ภเวรี	เอรี
เอโล	ภเวโล	ภเวยฺยาโวห	เอยฺยาโวห
เอยฺยํ	ภเวยฺยํ, ภเว	ภเวยฺยาเมห	เอยฺยาเมห

ก้มมว้จก

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
เอล	อภิภูเขล	อภิภูเขรี	เอรี
เอโล	อภิภูเขโล	อภิภูเขยฺยาโวห	เอยฺยาโวห
เอยฺยํ	อภิภูเขยฺยํ, อภิภูเข	อภิภูเขยฺยาเมห	เอยฺยาเมห

ภฺรฐฐฐ+ป้ร้กขาว้ก้ตติ (ก้ตตฐว้จก)

เอกวจนะ		พหุวจนะ	
อ	พภูว	พภูว	อุ
เอ	พภูเว	พภูวิตถ	ตถ
อํ	พภูว	พภูวิมฺห	มฺห

อัตตโนบท

เอกวณะ		พหุวณะ	
ตล	พภูวิตล	พภูวอเร	เร
ตลโ	พภูวิตลโ	พภูวโ	โ
อิ	พภูว	พภูวเม	เม

กัมวจาก

เอกวณะ		พหุวณะ	
ตล	อภพภูวิตล	อภพภูวอเร	เร
ตลโ	อภพภูวิตลโ	อภพภูวโ	โ
อิ	อภพภูว	อภพภูวเม	เม

อวคค+ภูฐต+อปจจย+หยยัตตนีวีกัตติ (กัตตวจาก)

อ	อภว, ภว, อภ, ภ
อ	อภ, ภ, อภ, ภ
อ	อภ, ภ, อภ, ภ, อภ, ภ
ตล	อภตล, ภตล, อภ, ภ
อ	อภ, ภ
ม	อภม, ภม, อภ, ภ
ตล	อภตล, ภตล
ตล	อภตล, ภตล
เส	อภเส, ภเส
ว	อภว, ภว
อิ	อภ, ภ
ม	อภม, ภม

กัมมวาทก

ตถ	อกฤษฏยตถ, อภิกฤษฏยตถ, อกฤษฏยถ, อภิกฤษฏยถ
ตถุ์	อกฤษฏยตถุ์, อภิกฤษฏยตถุ์
เส	อกฤษฏยเส, อภิกฤษฏยเส
วหิ์	อกฤษฏยวหิ์, อภิกฤษฏยวหิ์
อิ	อกฤษฏยอิ, อภิกฤษฏยอิ
มฺหเส	อกฤษฏยมฺหเส, อภิกฤษฏยมฺหเส

อักษตนิวิภัตติกัตตวาทก

อิ	อภวิ, ภวิ, อภวิ, ภวิ
อุ	อภวุ, ภวุ, อภวิส, ภวิส, ภวิส
โอ	อภโว, ภโว, อภว, ภว, อภวิ, ภวิ
ตถ	อภวิตถ, ภวิตถ, อภวตถ, ภวตถ
อิ	อภวิ, ภวิ
มฺหา	อภวิมฺหา, ภวิมฺหา, อภวิมฺห, ภวิมฺห, อภวฺมฺหา, ภวฺมฺหา, อภวฺมฺห, ภวฺมฺห
อา	อภวา, ภวา, อภวิตถ, ภวิตถ
อุ	อภวู, ภวู, อภวู, ภวู
เส	อภวิเส, ภวิเส
วหิ์	อภวิวหิ์, ภวิวหิ์
อ	อภว, ภว, อภว, ภว
เมห	อภวิเมห, ภวิเมห

กัมมวาทก

อา	อกฤษฏยอา, อภิกฤษฏยอา, อกฤษฏยอิตถ, อภิกฤษฏยอิตถ
อุ	อกฤษฏยอุ, อภิกฤษฏยอุ, อกฤษฏยอุ, อภิกฤษฏยอุ
เส	อกฤษฏยอิเส, อภิกฤษฏยอิเส

กัมมวาทก

วห้	อกฤษญยิวห้, อฤษญยิวห้
อ้	อกฤษญย, อฤษญย, อกฤษญย้, อฤษญย้
เมห	อกฤษญยเมห, อฤษญยเมห

ภวิสสันตีวิภัตติกัตตวาทกปทมาลา

สสตี	ภวิสสตี	ภวิสสตี, ภวิสสเร	สสนตี
สสลี	ภวิสสลี	ภวิสสถ	สสถ
สสามี	ภวิสสามี	ภวิสสาม	สสาม
สสเต	ภวิสสเต	ภวิสสสนเต, ภวิสสเร	สสนเต
สสเส	ภวิสสเส	ภวิสสเวห	สสเวห
สส้	ภวิสส้	ภวิสสามเมห	สสามเมห

กัมมวาทก

สสเต	อฤษญยีสสเต
สสนเต	อฤษญยีสสนเต, อฤษญยีสสเร
สสเส	อฤษญยีสสเส
สสเวห	อฤษญยีสสเวห
สส้	อฤษญยีสส้
สสามเมห	อฤษญยีสสามเมห

กาลาติปัตติวิภัตติกัตตุวากปทมมาลา

สุตา	อภวิสตา, ภวิสตา, อภวิสส, ภวิสส
สุตฺตํ	อภวิสตฺตํ, ภวิสตฺตํ
สุเต	อภวิสเต, ภวิสเต. อภวิสส, ภวิสส
สุตถ	อภวิสตถ, ภวิสตถ
สุตฺ	อภวิสตฺ, ภวิสตฺ
สุตฺตมฺหา	อภวิสตฺตมฺหา, ภวิสตฺตมฺหา, อภวิสตฺตมฺห, ภวิสตฺตมฺห
สุตถ	อภวิสตถ, ภวิสตถ
สุตฺตีสฺ	อภวิสตฺตีสฺ, ภวิสตฺตีสฺ
สุตเต	อภวิสตเต, ภวิสตเต
สุตเวห	อภวิสตเวห, ภวิสตเวห
สุตฺ	อภวิสตฺ, ภวิสตฺ
สุตฺตมฺหเต	อภวิสตฺตมฺหเต, ภวิสตฺตมฺหเต

กัมมวาก

สุตถ	อภิญฺยิตฺตถ
สุตฺตีสฺ	อภิญฺยิตฺตีสฺ
สุตเต	อภิญฺยิตฺตเต
สุตเวห	อภิญฺยิตฺตเวห
สุตฺ	อภิญฺยิตฺตฺ
สุตฺตมฺหเต	อภิญฺยิตฺตมฺหเต

ภวาทิคณิกธาตุ

คจฺจติ ปจติจฺจติ ตฺทติ ปวิสฺสติ นฺทติ,
 โหติ สยติ ติฏฺฐติ ชฺโชตฺยาที ภวาทโย.

คจฺจติ - ย่อมไป, ปจติ - ย่อมหุง, อิจฺจติ - ย่อมปรารธนา, ย่อมไคร้, ตฺทติ - ย่อมแทง,
 ปวิสฺสติ - ย่อมเข้าไป, นฺทติ - ย่อมทึ่ง, โหติ - ย่อมมี, สยติ - ย่อมนอน, ติฏฺฐติ - ย่อมตั้ง,
 ย่อมยืน, ชฺโชติ - ย่อมบวงสรวง

กิริยาเหล่านี้แจกปทมาลาเหมือน ธาตุ

๗๒. รุชาทิคณะ

หมู่บทที่สำเร็จรูปโดยการลง อป้องจัยและนิคคหิตอาคม ด้วยสูตรว่า รุชาทิโต นิคคหิต
 ปุพฺพผลจ ชื่อว่า รุชาทิคณะ

รุชธาตุ+อป้องจัย+วัตตมานาวิกัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
รุชฺชติ, รุชฺเช	รุชฺชนฺติ, รุชฺชเว	รุชฺชเต	รุชฺชนฺเต, รุชฺชเว
รุชฺชติ	รุชฺชถ	รุชฺชเส	รุชฺชเวห
รุชฺชามิ, รุชฺเช	รุชฺชาม	รุชฺเช	รุชฺชามเห

กัมมวาก

นิรุชฺชเต	นิรุชฺชนฺเต, นิรุชฺชเว
นิรุชฺชเส	นิรุชฺชเวห
นิรุชฺชเม	นิรุชฺชามเห

รุธธาตุ+อปัจจัย+ปัลลภมีวิภัติ (กัตตุวาก)

รุธตฺ, รุทธ	รุธนตฺ	รุธตํ	รุธนตํ
รุธธาหิ, รุทธ	รุธถ	รุธตฺสฺ	รุธโวห
รุธธามิ, รุทธ	รุธธาม	รุทธ	รุธธามเส

กัมมวาก

นिरุชฌตํ	นिरุชฌนตํ
นिरุชฌตฺสฺ	นिरุชฌโวห
นिरุชฌ	นिरุชฌามเส

รุธธาตุ+อปัจจัย+สัทตมีวิภัติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท

อัตตโนบท

รุทธยฺย, รุทธ	รุทธยฺยํ	รุทธ	รุทธํ
รุทธยฺยาสิ, รุทธ	รุทธยฺยาล	รุทธโ	รุทธยฺยวโห
รุทธยฺยามิ, รุทธ	รุทธยฺยาม	รุทธยฺยํ, รุทธ	รุทธยฺยามเส

กัมมวาก

นिरุชฌล	นिरุชฌรํ
นिरุชฌลโ	นिरุชฌยฺยวโห
นिरุชฌยฺยํ, นिरุชฌ,	นिरุชฌยฺยวเส

รฐธาตु+ปโรกขาวิภตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
รฐนุช, รฐโรช	รฐนุช	รฐนุชิตถ	รฐนุชिरे
รฐนุเช	รฐนุชิตถ	รฐนุชิตุโถ	รฐนุชिโวह
รฐนุช	รฐนุชिमह	รฐนุचि	รฐนุचिमेह

กัมมวาก

นिरुชुमितถ	निरुचुमरे
निरुचुमितुलो	निरुचुमिवोह
निरुचुमि	निरुचुमिमेह

(ออาคม)+รฐธาตु+อปัจจย+หियยัตตनीวิภตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท

อรฐนุชา, รฐนุชา, อรฐนุช, รฐนุช	อรฐนุช, รฐนุช, อรฐนุช, รฐนุช
อรฐนุชो, รฐนุชो, อรฐนุช, รฐนุชि, อรฐนุचि.	อรฐนุชत्त, रฐनุचत्त, अरुनुचत्त, रनुचत्त
อรฐนุช, रฐनुच	อรฐนุชमहा, रनुचमहा, अरुनुचमह, रनुचमह

อัตตโนบท

อรฐนุชत्त, रनुचत्त, अरुनुचत्त, रनुचत्त	อรฐนุชत्तु, रनुचत्तु
อรฐนุชसे, रनुचसे	อรฐนุชवुह, रनुचवुह
อรฐนุचि, रनुचि	อรฐนุชमहसे, रनुचमहसे

กัมมวาจก

นิริชฌตถ, นิริชฌถ นิริชฌเส นิริชฌี	นิริชฌตถุ นิริชฌวห นิริชฌมมเส
--	-------------------------------------

(ออาคม)+รุธธาตุ+อชชตนิวิภัตติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสบท

อรุณธี, รุณธี, อรุณธิ, รุณธิ อรุณโธ, รุณโธ, อรุณธ, รุณธ, อรุณธิ, รุณธิ อรุณธี, รุณธี	อรุณฐุ, รุณฐุ, อรุณฐิสฺ, รุณฐิสฺ, อรุณฐิสฺ, รุณฐิสฺ อรุณฐิตถ, รุณฐิตถ, อรุณฐตถ, รุณฐตถ อรุณฐิมหา, รุณฐิมหา, อรุณฐิมห, รุณฐิมหิ, รุณฐุมห, อรุณฐุมหา, รุณฐุมหา, อรุณฐุมห
--	---

อัตตโนบท

อรุณธา, รุณธา, อรุณฐิตถ อรุณฐิสเส, รุณฐิสเส อรุณธ, รุณธ, อรุณฐิ, รุณฐิ	อรุณฐ, รุณฐ, อรุณฐ, รุณฐ, รุณฐิตถ อรุณฐิวห, รุณฐิวห อรุณฐิเมห, รุณฐิเมห
--	---

กัมมวาจก

นิริชฌมา, นิริชฌิตถ นิริชฌิสเส นิริชฌ, นิริชฌิ	นิริชฌญ, นิริชฌญ นิริชฌิวห นิริชฌเมห
--	--

รฐธต+ภวสสันตวภตต (ภตตวภค)

ปรสสบท

อตตโนบท

รฐธตสสตี	รฐธตสสนต, รฐธตสเร	รฐธตสเต	รฐธตสสนเต, รฐธตสเร
รฐธตสสตี	รฐธตสสธ	รฐธตสเส	รฐธตสเวท
รฐธตสสาม	รฐธตสสาม	รฐธตสส	รฐธตสสามเ

นบพหน้า+รฐธต+ยปงจย+ภวสสันตวภตต (ภมวภค)

นรฐธตสสเต	นรฐธตสสนเต, นรฐธตสเร
นรฐธตสสเส	นรฐธตสเวท
นรฐธตสส	นรฐธตสสามเ

(ออคม)+รฐธต+ภลตปตตวภตต (ภตตวภค)

ปรสสบท

อรฐธตสสา, รฐธตสสา, อรฐธตส, รฐธตส	อรฐธตสส, รฐธตสส
อรฐธตสเส, รฐธตสเส, อรฐธตส, รฐธตส	อรฐธตสธ, รฐธตสธ
อรฐธตสส, รฐธตสส	อรฐธตสสามเ, รฐธตสสามเ
	อรฐธตสสามเ, อรฐธตสสามเ

อตตโนบท

อรฐธตสธ, รฐธตสธ	อรฐธตสส, รฐธตสส
อรฐธตสเส, รฐธตสเส	อรฐธตสเวท, รฐธตสเวท
อรฐธตสส, รฐธตสส	อรฐธตสสามเ, รฐธตสสามเ

กัมมวาทก

นิริชฌิตตถ	นิริชฌิตตีสู
นิริชฌิตตเส	นิริชฌิตตเวท
นิริชฌิตตี	นิริชฌิตตสามเส

รฐาทิกณิกฐาตุ

สุมฺภติ ฉินฺทติ เจว	ภินฺทติ ยฺยชฺติ ตถา,
ภฺยชฺติ มฺยจฺติ จาปี	รฐาทิกตฺตฺวาจโน.
นิริชฌเต สฺพฺภเต จ	ฉิชฺชเต ภิชฺชเต ตถา,
ยฺยชฺชเต ภฺยชฺชเต จาปี	มฺยจฺเต กมฺมวาจโน.

สุมฺภติ - ย่อมตี, ฉินฺทติ - ย่อมตัด, ภินฺทติ - ย่อมทำลาย, ยฺยชฺติ - ย่อมพยายาม,
ภฺยชฺติ - ย่อมกิน, มฺยจฺติ - ย่อมปล่อย. รฐาทิกตฺตฺวาจโน เป็นรฐาทิรูปอันกล่าวกัตตา

นิริชฌเต - ย่อมถูกกิน, สฺพฺภเต - ย่อมถูกตี, ฉิชฺชเต - ย่อมถูกตัด, ภิชฺชเต - ย่อม
ถูกทำลาย, ยฺยชฺชเต - ย่อมถูกประกอบ, ภฺยชฺชเต - ย่อมถูกกิน, มฺยจฺเต - ย่อมถูกปล่อย,
กมฺมวาจโน เป็นรูปอันกล่าวกรรม

๑๓. ทิวาทิคณะ

หมุ่ศัพท์ที่สำเร็จรูปโดยการลง ย วิภทรณปัจจัย ด้วยสูตรว่า ทิวาทิโต โย ชื่อว่าทิวาทิ-
คณะ

ทิวธาตฺ+ยปัจจัย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
ทิวพฺพติ, ทิวพฺเพ	ทิวพฺพนฺตฺติ, ทิวพฺพเร	ทิวพฺพเต	ทิวพฺพนฺตฺเต, ทิวพฺพเร
ทิวพฺพลี	ทิวพฺพล	ทิวพฺพลเส	ทิวพฺพเวห
ทิวพฺพามิ, ทิวพฺเพ	ทิวพฺพาม	ทิวพฺเพ	ทิวพฺพามฺเห

ทิวธาตฺ+ยปัจจัย+ปญฺจมีวิภัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
ทิวพฺพตฺ, ทิวพฺเพ	ทิวพฺพนฺตฺ	ทิวพฺพตํ	ทิวพฺพนฺตํ
ทิวพฺพahi, ทิวพฺพ	ทิวพฺพล	ทิวพฺพสฺส	ทิวพฺพโวห
ทิวพฺพามิ, ทิวพฺเพ	ทิวพฺพาม	ทิวพฺเพ	ทิวพฺพามเส

ทิวธาตฺ+ยปัจจัย+ปโรกขาวิภัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
ทิวทิวพฺพ	ทิวทิวพฺพ	ทิวทิวพฺพิตฺถ	ทิวทิวพฺพิเร
ทิวทิวพฺเพ	ทิวทิวพฺพิตฺถ	ทิวทิวพฺพิตฺถโ	ทิวทิวพฺพิโวห
ทิวทิวพฺพ	ทิวทิวพฺพมฺห	ทิวทิวพฺพิ	ทิวทิวพฺพิเมห

อาปฺพุพ+ปฺทธาตุ+ยฺปัจจย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาจก)

อาปฺพุชชติ | อาปฺพุชฺชนติ, อาปฺพุชฺเช เป็นต้น แจกปฺพทมาลาเหมือน ทิวธาตุ
อาปฺพุชเช

(ในทิวาทิคณะ กัมมวาจก ก็เหมือนกับ กัตตุวาจก คือ ลง ยฺปัจจยในอรรถกรรม เมื่อสำเร็จรูปแล้วก็เหมือนกับกัตตุวาจก ดังนั้น จะไม่แสดงอีก และในวิภัตติที่เหลือ มีอชฺชตนี้ เป็นต้น ก็ให้นักศึกษาประกอบเหมือนในทิวาทิคณะที่แสดงมาแล้ว)

อุปฺพุชชติ อาปฺพุชชติ กุชฺฌติ ตุสฺสติ ตลา,
วิชฺฌติ มลฺลติ เจว สมาทียติ ปจฺจติ,
มุจฺจติ นิชฺชติ เจว ภิชฺชติ จ ทิวาทโย.

อุปฺพุชชติ - ย่อมเกิดขึ้น, **อาปฺพุชชติ** - ย่อมถึง, ย่อมต้อง, **กุชฺฌติ** - ย่อมโกรธ, **ตุสฺสติ** - ย่อมยินดี, **วิชฺฌติ** - ย่อมยิง, ย่อมแทง, ย่อมเจาะ, **มลฺลติ** - ย่อมสำคัญ, ย่อมรู้, **สมาทียติ** - ย่อมถือเอาด้วยดี, ย่อมสมทาน, **ปจฺจติ** - ย่อมสุก, ย่อมเสียดผล, ย่อมใหม่, **มุจฺจติ** - ย่อมพ่น, **นิชฺชติ** - ย่อมขาด, **ภิชฺชติ** - ย่อมแตก, **ทิวาทโย** เป็นทิวาทิธาตุ

๗๔. สวาทิคณะ

หมู่ธาตุที่สำเร็จรูปโดยการลง ญ, ณ, อุณา วิกรรมปัจจย ด้วยสูตรว่า สวาทิตไถ ญฺณานุณา จ ชื่อว่า สวาทิคณะ

สุธาตุ+ญ,ณ+ยฺปัจจย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสพท

สุโณติ, สุณฺนาติ, สุเณ	สุณฺนติ
สุโณลฺลิตฺติ, สุณฺนาลฺลิตฺติ, สุณฺนลฺลิตฺติ	สุโณล, สุณฺนาล
สุโณมิ, สุณฺนามิ, สุเณ	สุโณม, สุณฺนาม

อัติโนบท

สุณเต	สุณนุเต
สุณเส	สุณเวห
สุณ	สุณามะห

กัมมวาก

สุยเต	สุยนุเต, สุยเร
สุยเส	สุยเวห
สุย	สุยามะห

ปัญจมีวิภัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท

สุโณตฺ, สุนาตฺ, สุณ	สุณนตฺ
สุโณหิ, สุนาหิ, สุน	สุโณถ, สุนาถ
สุโณมิ, สุนามิ, สุณ	สุโณม, สุนาม

อัติโนบท

สุณตํ	สุณนตํ
สุณสสุ	สุณโวห
สุณ	สุณามเส

สุธาตุ+ณาปัจจัย+สัตตมีวิภัติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท

อัตตโนบท

สุณยุย, สุณ	สุณยุยฺ	สุณถ	สุณร์
สุณยุยาลี, สุณ	สุณยุยาล	สุณโถ	สุณยุยวโห
สุณยุยามี, สุณ	สุณยุยาม	สุณยุยฺ, สุณ	สุณยุยามะห

ปบทหน้า+อปธาตุ+อุณาปัจจัย+วัตตมานาวิภัติ (กัตตุวาก)

ปาปฺณาคี, ปาปฺณ	ปาปฺณนฺติ	ปาปฺณเต	ปาปฺณนฺเต
ปาปฺณาลี	ปาปฺณาล	ปาปฺณเส	ปาปฺณเวห
ปาปฺณามิ	ปาปฺณาม	ปาปฺณ	ปาปฺณามะห

หิยัตตนีวิภัติ กัตตุวาก

อปาปฺณา, ปาปฺณา, อปาปฺณ, ปาปฺณ อปาปฺโณ, ปาปฺโณ, อปาปฺณ, ปาปฺณ, อปาปฺณิ, ปาปฺณิ อปาปฺณํ, ปาปฺณํ, อปาปฺณ, ปาปฺณ	อปาปฺณฺ, ปาปฺณฺ, อปาปฺณฺ, ปาปฺณฺ อปาปฺณฺตล, ปาปฺณฺตล, อปาปฺณล, ปาปฺณล อปาปฺณฺมหา, ปาปฺณฺมหา, อปาปฺณฺมห, ปาปฺณฺมห
--	--

อัตตโนบท

อปาปฺณฺตล, ปาปฺณฺตล, อปาปฺณล, ปาปฺณล อปาปฺณฺเส, ปาปฺณฺเส อปาปฺณฺ, ปาปฺณฺ	อปาปฺณฺตลฺ, ปาปฺณฺตลฺ อปาปฺณฺวหฺ, ปาปฺณฺวหฺ อปาปฺณฺมหเส, ปาปฺณฺมหเส
--	---

สวาทิฌนิกฐต

ปหิฌนติ มิฌนติ จ สกุกุฌนติ จ สวาทโย,
 สุยเต ปาปียเต จ ปตียเต จ สกุกเต.

ปหิฌนติ - ย่อมส่งไป, มิฌนติ - ย่อมตวง, สกุกุฌนติ - ย่อมอาจ, สวาทโย เป็นสวาทิฐต,
 สุยเต - ย่อมถูกไต้ยิน, ปาปียเต - ย่อมถูกถึง, ปหียเต - ย่อมถูกส่งไป, สกุกเต -
 ความสามารถ. (รูปเหล่านี้กล่าวกรรมและภาว)

๑๕. กียาทิฌณะ

หมุ่ศัพท์ที่สำเร็จรูปโดยการลง นา วิกรรมปัจจัย ด้วยสูตรว่า กียาทิโต นา ชื่อว่า
 กียาทิฌณะ

กิฐต+นาปัจจัย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวจาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
กิฌนติ, กิฌ	กิฌนุติ	กิฌเต	กิฌนุเต
กิฌนาลี	กิฌนาล	กิฌเส	กิฌนเวห
กิฌนามิ, กิฌ	กิฌนาม	กิฌเ	กิฌนเมห

กัมมวจาก

กียเต	กียนุเต, กียเร
กียเส	กียเวห
กียเ	กียาเมห

(ออาคม)+กัธธาตุ+ณาปัจจัย+อัชชตณีวิภัตติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสบท

ป.	อกุกิณิ, กิณิ, อกุกิณิ, กิณิ	อกุกิณุ, กิณุ, อกุกิณิสฺ, กิณิสฺ, อกุกิณิสฺ, กิณิสฺ
ม.	อกุกิณเณ, กิณเณ, อกุกิณณ, กิณณ, อกุกิณิ, กิณิ	อกุกิณิตฺถ, กิณิตฺถ, อกุกิณุตฺถ, กิณุตฺถ
อุ.	อกุกิณิ, กิณิ	อกุกิณิมฺหา, กิณิมฺหา, อกุกิณิมฺห, กิณิมฺห, อกุกิณุมฺหา, กิณุมฺหา, อกุกิณุมฺห, กิณุมฺห

อัตตโนบท

อกุกิณา, กิณา, อกุกิณณ, กิณณ อกุกิณิสฺ, กิณิสฺ อกุกิณิ, กิณิ, อกุกิณณ, กิณณ	อกุกิณุ, กิณุ, อกุกิณุ, กิณุ อกุกิณิวุหิ, กิณิวุหิ อกุกิณิเมห, กิณิเมห
---	--

กียาतिकณิกธาตุ

ชินาติ จ จินาติ จ

มินาติ ลุณาติ เจว

วิกุกิยเต กิยเต จ

ลายเต มียเต เจว

ชานาติ จ ปญฺญาติ

ฐนาติ จ กียาทยไ.

ชียเต จียเตปิ จ,

ลฺวยเต ฐยเต ตถา.

ชินาติ - ย่อมชนะ, จินาติ - ย่อมสั่งสม, ย่อมสิ้นไป, ชานาติ - ย่อมรู้, ปญฺญาติ - ย่อมปรากฏ, มินาติ - ย่อมวัด, ลุณาติ - ย่อมเกี่ยว, ฐนาติ - ย่อมหว่านไหว กียาทยไ เป็นกียาติธาตุอันกล่าวกัตตา

วิกุกิยเต - ย่อมถูกขาย, กิยเต - ย่อมถูกซื้อ, ชียเต - ย่อมถูกชนะ, จียเต - ย่อมถูกสั่งสม, ลายเต - ย่อมถูกรู้, มียเต - ย่อมถูกวัด, ลฺวยเต - ย่อมถูกเกี่ยว, ฐยเต - ความหว่านไหว ตถา เป็นกียาติกัมมรูป ภาวรูป เหมือนอย่างนั้น

๗๖. คหาทคณะ

หมุ่ศัพท์ที่สำเร็จรูปโดยการลง **ป** และ **ณ**หาปัจจัย ด้วยสูตรว่า คหาทิต **ป**ป
 ณา **ช**ื่อว่า คหาทคณะ

คหาต+ณหาปัจจัย+วัตตมานาวิกัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
คณาหติ, คณาเห	คณาหติ, คณาหเร	คณาหเต	คณาหเต, คณาหเร
คณาหสิ	คณาหส, คณาหส	คณาหเส	คณาหเวห
คณาหมิ, คณาเห	คณาหาม	คณาเห	คณาหามเห

กัมมวาก

คยาหเต	คยาหเต, คยาหเร
คยาหเส	คยาหเวห
คยาเห	คยาหามเห

คหาต+ณหาปัจจัย+ภวิสสันตีวิกัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท		อัตตโนบท	
คณหิสฺสตี	คณหิสฺสตี, คณหิสฺสเร	คณหิสฺสเต	คณหิสฺสเต, คณหิสฺสเร
คณหิสฺสตี	คณหิสฺสตี	คณหิสฺสเส	คณหิสฺสเวห
คณหิสฺสามี	คณหิสฺสามี	คณหิสฺสึ	คณหิสฺสามี

กัมมวาทก

คยหิสฺสเต	คยหิสฺสนุเต, คยหิสฺสเร
คยหิสฺสเส	คยหิสฺสเวห
คยหิสฺสํ	คยหิสฺสामะห

คหฺราตุ+ปฺปปัจจย+วัตตมานาวิภฺตติ (กัตตุวาทก)

ปรีสสบท		อิตฺตโนบท	
เมปฺปติ, เมปฺเป	เมปฺปนฺติ, เมปฺปเร	เมปฺปเต	เมปฺปนฺเต, เมปฺปเร
เมปฺปติ	เมปฺปถ	เมปฺปเส	เมปฺปเวห
เมปฺปามิ, เมปฺเป	เมปฺปาม	เมปฺเป	เมปฺปามะห

๗๗. ตนาทิกณะ

หฺมูคฺัพท์ที่สำเร็จรูปโดยการลง โอ และ ยิร วิภฺรณปัจจยด้วยสูตรว่า ตนาทิต โอยิรา
ชื่อว่า ตนาทิกณะ

ตฺนุราตุ+โอปัจจย+วัตตมานาวิภฺตติ (กัตตุวาทก)

ปรีสสบท		อิตฺตโนบท	
ตฺโนติ	ตฺโนนฺติ	ตฺนุเต	ตฺโนนฺเต
ตฺโนติ	ตฺโนถ	ตฺนุเส	ตฺนุเวห
ตฺโนมิ	ตฺโนม	ตฺนุเว	ตฺนุเมห

กรธาตฺ+โอปัจจย+วัตตมานาวิภตฺติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสบท

อัตตโนบท

กโรติ	กโรนฺติ	กโรเต	กโรนฺเต
กโรสิ	กโรถ	กโรเส	กโรเวห
กโรมิ	กโรม	กเร	กโรเมห

กรธาตฺ+ยิรปัจจย+วัตตมานาวิภตฺติ (กัตตุวาจก)

กยิรติ, กยิเร	กยิรฺนฺติ	กยิรเต	กยิรฺนฺเต
กยิรสิ	กยิรถ	กยิรเส	กยิรเวห
กยิรามิ, กยิเร	กยิราม	กยิเร	กยิราเมห

กัมมวาจก

กรียเต	กรียนฺเต, กรียเร
กรียเส	กรียเวห
กรียเ	กรียาเมห

ปบุพฺพ อปธาตฺ โอปัจจยวัตตมานาวิภตฺติกัตตุวาจกปทมลา

ปรัสสบท

ปบุโปติ	ปบุโปนฺติ
ปบุโปสิ	ปบุโปถ
ปบุโปมิ	ปบุโปม

ตนาทิกณิกธาตุ

สกุโกติ ปบุโปติ เจว	ชาโครติ ตนาทโย,
ปตายเต ปตลลเต	กรียเต จ กยุยเต,
สกุเกเต ปาปียเต จ	ชาครียเต จ กมุมา.

สกุโกติ - ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ, **ปบุโปติ** - ย่อมถึง, **ชาโครติ** - ย่อมตื่น **ตนาทโย** เป็นตนาทิกณิกธาตุ,

ปตายเต, ปตลลเต - ย่อมถูกแผ่ไป, **กรียเต, กยุยเต** - ย่อมถูกกระทำ, **สกุเกเต** - ความสามารถ, **ปาปียเต** - ย่อมถูกถึง, **ชาครียเต** - การตื่น **กมุมา** เป็นกัมมรูป และ ภาวรูป

๗๘. จุราทิกณะ

หมู่ศัพท์ที่สำเร็จรูปโดยการลง **ณ, ณย** วิกรณปัจจัย ด้วยสูตรว่า จุราทิต์ **ณณยา** ชื่อว่า **จุราทิกณะ**

จุราตุ+ณปัจจัย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสบท

โจเรติ	โจเรณติ
โจเรสิ	โจเรถ
โจเรมิ	โจเรม

จุราตุ+ณยปัจจัย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาจก)

ปรัสสบท

อัตตโนบท

โจรอยติ, โจรอย	โจรยณติ	โจรยเต	โจรยณเต
โจรอยสิ	โจรยถ	โจรยเส	โจรยเวห
โจรยามิ, โจรย	โจรยาม	โจรย	โจรยามะห

กัมมวาก

โจรียเต โจรียเส โจรียเอ	โจรียนุเต, โจรียเร โจรียเวท โจรียามุห
-------------------------------	---

จินุทธาตุ+ณปะจัจย+วัตตมานาวิภัตติ (กัตตุวาก)

ปรัสสบท

จินุเตติ จินุเตสิ จินุเตมิ	จินุเตนุติ จินุเตถ จินุเตม
----------------------------------	----------------------------------

จุราทิกณิกชาตุ

จินุเตติ จ มนุเตติ จ ปาเลติ ซาณฺเฐติ ตถา,
เวเทติ คณฺเฐติ จาปี อิเม จุราทิสชาตโว.

จินุเตติ, จินุตยติ - ย่อมคิด, มนุเตติ, มนุตยติ - ย่อมปรึกษา, ปาเลติ, ปาลยติ - ย่อมรักษา, เวเทติ, เวทยติ - ย่อมเสวย, คณฺเฐติ, คณฺยติ - ย่อมนับ, ย่อมคำนวณ อิเม อ.ชาตุ ท. เหล่านี้ จุราทิสชาตโว เป็นจุราทิสชาตุ (โหนฺติ) ย่อมเป็น

จบจุราทิกณะ

(สำหรับในอาชยาตปทมาลา ที่แสดงมาแล้วก็พอเข้าใจได้แล้ว)

จบอาชยาตคณฺเฐยอ

๑๙. สนิธิกัณท์

สนธิ หมายถึง การติดต่อบทระหว่างบท ๒ บท โดยไม่มีการลบริกัตติซึ่งแตกต่างกันกับสมาส แต่ก่อนที่จะศึกษาสนธิ นักศึกษาควรศึกษาและทำความเข้าใจกับจำนวนอักขระ ๔๑ ตัว ตลอดถึงชื่อต่าง ๆ มี ทีฆะ (เสียงยาว) รัสสะ (เสียงสั้น) เป็นต้น ที่มีใช้ในสนธิกัณท์ก่อน

๒๐. สนิธิ ๕ อย่าง

ในสนธิกัณท์ ท่านจำแนกประเภทออกเป็น ๕ ด้วยกัน คือ

๑. สระสนธิ
๒. พยัญชนะสนธิ
๓. นิคคหิตสนธิ
๔. อาคมสนธิ
๕. อาเทสสนธิ

๒๑. วรรณะ ๔๑ ตัว

วรรณะ ๔๑ ตัว มี อ เป็นต้น มี อัม เป็นที่สุด เรียกว่า **อักขระ**

อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ
 ก ข ค ฌ ง
 จ ฉ ช ฌ ฌ
 ฎ ฐ ฑ ฒ ณ
 ต ถ ท ธ น
 ป ผ พ ภ ม
 ย ร ล ว ส ห พ อัม

๒๒. ธนิตอักขระ ๑๐

ธนิตอักขระ มี ๑๐ คือ

ข - ฌ, ฉ - ฌ, ถ - ฐ, ผ - ภ (ต้องสวดออกเสียงหนัก ๆ)

วรรณะ ๘ ตัว มี อ เป็นต้น มี โอ เป็นที่สุด ชื่อว่า **สระ**

สระ ๓ ตัว คือ อ, อิ, อุ ที่สวดเสียงสั้น ชื่อว่า **รัสสะ**

สระ ๕ ตัว คือ อา, อี, อู, เอ, โอ ที่สวดเสียงยาว ชื่อว่า **ทีฆะ**

อักษร ๓๓ ตัว มี ก เป็นต้น มี อ เป็นที่สุด ชื่อว่า พยัญชนะ
 พยัญชนะ ๒๕ ตัว มี ก เป็นต้น มี ม เป็นที่สุด ชื่อว่า วรรณ
 โดยแบ่งเป็น ๕ วรรณ ๆ ละ ๕ ตัว คือ กวรรณ, จวรรณ, ฎวรรณ, ตวรรณ, ปวรรณ
 พยัญชนะ ๘ ตัว มี ย เป็นต้น มี อ เป็นที่สุด ชื่อว่า อวรรณ

ตารางแสดงวิธีเขียนสระและพยัญชนะ

สระล้วน ๆ	อ	อา	อี	เอี	อุ	อู	เอ	โอ
สระที่จะผสมกับพยัญชนะ	-	-า	-ิ	-ี	-ุ	-ู	-เ	-โ
พยัญชนะล้วน ๆ	ก	ข	ค	ฃ	ง	(ถึง) พ	ย	ว
การเขียนสระผสมกับ	ก	กา	กิ	กี	กู	กุ	เก	โก
พยัญชนะตามสภาพเป็นจริง	◦	◌◦	◦	-	-	-	-	-
การเขียนสระผสมกับพยัญชนะ	ก	กา	กิ	กี	กู	กุ	เก	โก
ตามความนิยม	-◦	◌◦	◦	-	-	-	-	-

๘๓. สระสนธิ

๑. ในเพราะสระหลัง ลบสระหน้าเสีย

ปทสมุพนฺธ	ปทจฺเจท	ปทสมุพนฺธ	ปทจฺเจท
โลกคฺคปฺคฺคโล	= โลก + อคฺคปฺคฺคโล	สมตฺตายสฺมา	= สเมตฺ + อายสฺมา
ตีณฺมฺานิ	= ตีณฺ + อิมฺานิ	สพฺเพว	= สพฺเพ + เว
โนหฺเต	= โนหฺ + เต	ตยสฺสุ	= ตโย + อสฺสุ
มาตฺตฺปฺจฺจฺจฺจํ	= มาตฺ + อุปฺจฺจฺจํ	อสฺนฺเตตฺถ	= อสฺนฺโต + เตตฺถ

โลก คัพทฺ และ อคฺค คัพทฺ มีสระอยู่ทั้งสองบท เมื่อมีสระอยู่เช่นนี้ ต้องลบสระหน้าเสีย

ตัวอย่างการทำตัวรูป

โลกคฺคปฺคฺคโล คัพทฺเดิมเป็น โลก + อคฺคปฺคฺคโล

- ลบสระ อ ที่ ก (ก)
 - นำ ก ไปประกอบสระ อ หลัง
 - สำเร็จรูปเป็น โลกคคปคคโล
- รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒. ในที่สระหน้า และสระหลังมีรูปไม่เหมือนกัน ให้ลบสระหลังบ้าง

ปทสมพนฐ	ปทจเฉท	ปทสมพนฐ	ปทจเฉท
ยสฺสทานิ	= ยสฺส + อิทานิ	จกฺขุณฺทริยํ	= จกฺขุ + อินฺทริยํ
สณฺณวาทิ	= สณฺณว + อิติ	อกตณฺณวณฺณ	= อกตณฺณว + อนฺณ
ฉายาว	= ฉายา + อิว	วนฺนทเท	= วนฺนท + อหํ
กถาว	= กถา + เอว	โสหํ	= โส + อหํ
อิตฺติปี	= อิติ + อปี	จตฺตารโสม	= จตฺตาร + อิม
อสุสมณฺณิ	= อสุสมณฺณ + อนฺณ	ปาโตว	= ปาโต + เอว

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ยสฺสทานิ ศัพท์เดิมเป็น ยสฺส + อิทานิ

- ลบสระ อ หลังเสีย
- สำเร็จรูปเป็น ยสฺสทานิ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๓. เมื่อลบสระหน้าแล้วให้แปลง อิวณฺณ เป็น เอ, อฺวณฺณ เป็น โอ (อ,อี เรียก อิวณฺณ, อฺว,อฺว เรียก อฺวณฺณ)

ปทสมพนฐ	ปทจเฉท	ปทสมพนฐ	ปทจเฉท
พนฺนุสฺเสว	= พนฺนุสฺส + อิว	โนเปติ	= น + อฺวเปติ
อฺวเปกฺขติ	= อฺว + อิกฺขติ	เอโกณฺสํ	= เอก + อฺวณฺสํ
อฺวเปโต	= อฺว + อิตฺโต	วามฺโร	= วาม + อฺวโร
อเวจฺจ	= อว + อิจฺจ	โวทกํ	= วิ + อฺวทกํ
ชินฺริตํ	= ชิน + อฺวริตํ	อเตว	= อติ + อิว

ตัวอย่างการทำตัวรูป

พนฺธุสฺเสว ศัพท์เดิมเป็น พนฺธุสฺส + อิว

- ลบสระ อ หน้าแล้ววิการสระ อิ หลังเป็น เอ
- นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ เอ หลัง
- สำเร็จรูปเป็น พนฺธุสฺเสว

โนเปติ ศัพท์เดิมเป็น น + อุเปติ

- ลบสระ อ หน้าแล้ววิการสระ อุ เป็น โอ
- นำพยัญชนะไปประกอบกับสระ โอ หลัง
- สำเร็จรูปเป็น โนเปติ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๔. เมื่อลบสระหน้าแล้ว ให้ที่หะสระหลัง (ที่หะ อ เป็น อา, อิ เป็น อี, อุ เป็น อู)

ปทสมฺพนฺธ	ปทจฺเจท	ปทสมฺพนฺธ	ปทจฺเจท
พฺพุทธานุสฺสติ	= พฺพุท + อนุสฺสติ	พฺพุปการิ	= พฺพุ + อุปการิ
สาตฺถิกา	= ส + อตฺถิกา	โยปายิ	= โยปิ + อัย
ปญฺญวาสฺส	= ปญฺญวา + อสฺส	อปฺปสฺสุตฺตายิ	= อปฺปสฺสุตฺโต + อัย
ยานิธ ฎฺฏานิ	= ยานิ + อิธ ฎฺฏานิ	สทฺธิธ	= สทฺธา + อิธ
อติโต	= อติ + อิติ	ตถูปมํ	= ตถา + อุปมํ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

พฺพุทธานุสฺสติ ศัพท์เดิมเป็น พฺพุท + อนุสฺสติ

- ลบสระ อ หน้า ที่หะสระหลัง (อ เป็น อา)
- สำเร็จรูปเป็น พฺพุทธานุสฺสติ

๕. เมื่อลบสระหลังแล้ว ให้ที่หะสระหน้า

ปทสมฺพนฺธ	ปทจุເທ	ปทสมฺพนฺธ	ปทจุເທ
โลกສສາຕິ	= โลกສ + อิติ	วิหฺชຸວ	= วิหฺชຸ + อิว
ວິຕິປຕນຸຕິ	= วิ + อติປຕນຸຕິ	ກິສູ໌	= กິສູ + อិธ
ວິຕິນາເມນຸຕິ	= วิ + อติນາເມນຸຕິ	ສາຣູຕິ	= ສາຣູ + อิติ
ສໍມາຣູປິ	= ສໍມາຣູ + อปี		

ตัวอย่างการทำตัวรูป

โลกສສາຕິ ศัพท์เดิมเป็น โลกສ + อิติ

- ลบสระ อี หลัง ที่หะสระหน้าเป็น อา
- สำเร็จรูปเป็น โลกສສາຕິ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๖. ในเพราะสระหลัง ให้แปลง เอ ของ เม, เต, เย, ปพฺพเต, เก, เจ เป็น ย

ปทสมฺพนฺธ	ปทจุເທ	ปทสมฺพนฺธ	ปทจุເທ
ມຸຍາຍໍ	= เม + อຍໍ	ຕຸຍາຫໍ	= เต + อหໍ
ຕຸຍສຸສ	= เต + อສຸສ	ປພຸປຕຸຍາຫໍ	= ປພຸປຕ + อหໍ
ຍຸຍສຸສ	= ເຍ + ອສຸສ	ກຸຍສຸສ	= ເກ + ອສຸສ
		ຈຸຍສຸສ	= ເຈ + ອສຸສ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ມຸຍາຍໍ ศัพท์เดิมเป็น เม + อຍໍ

- ในเพราะสระ อ หลังเอา เอ ของ เม เป็น ย
- ที่หะสระ อ หลังเป็น อา
- สำเร็จรูปเป็น มຸຍາຍໍ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๗. ในเพราะสระหลัง แปลง โอ ของ ก, ข, ย, ส*, และ อุ เป็น ุ (ส* มาจาก ต สัพพนาม)

ปทสมุพนุช	ปทจุเจท	ปทสมุพนุช	ปทจุเจท
ยาวตกุวสุส	= ยาวตโก + อสุส	สุวาคต์	= สุ + อาคต์
กุตโ	= โก + อตุโ	จกขวาปาล์	= จกขุ + อาปาล์
อลขุวสุส	= อลโข + อสุส	พหุวาพาโร	= พหุ + อาพาโร
ยุวยั	= โย + อยั	วตุเถวตุถ	= วตุถุ + เอตุถ
สุวสุส	= โส + อสุส	น เตวว	= น ตุ + เอว
อนวทุธมาลี	= อนุ + อทุธมาลี		

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ยาวตกุวสุส ศัพท์เดิมเป็น ยาวตโก + อสุส

- ในเพราะสระหลัง แปลง โอ เป็น ุ
- สำเร็จรูปเป็น ยาวตกุวสุส

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๘. ในเพราะสระเบื้องหลัง แปลง ติ ของ อติ, ปติ, อิติ เป็น จ

ปทสมุพนุช	ปทจุเจท	ปทสมุพนุช	ปทจุเจท
อจจนตุ	= อติ + อนุตุ	ปจเจตุ	= ปติ + เอตุ
อจโจทาทา	= อติ + โอทาทา	อิจจสุส	= อิติ + อสุส
ปจจโย	= ปติ + อโย	อิจเจตุ	= อิติ + เอตุ
ปจจหารติ	= ปติ + อาหารติ	อิจจาติ	= อิติ + อาติ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

อจจนตุ ศัพท์เดิมเป็น อติ + อนุตุ

- ในเพราะสระหลัง แปลง ติ ทั้งตัว เป็น จ
- จุ เทวภาวะ เป็นสองตัว
- สำเร็จรูปเป็น อจจนตุ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๙. ในเพราะสระหลัง แปลง ฐ ของ อิฐ ศัพท์ ที่เป็นเบื้องจาก "เอก" ศัพท์ เป็น ท ทำตัวรูป (มี ๑ ตัว)

เอกมิทาห์ ศัพท์เดิมเป็น เอก + อิฐ + อห

- ในเพราะ อิ หลัง แปลงนิคคหิต (◌) เป็น ม (เป็น เอกมิฐ + อห)
- ในเพราะสระ อะ หลัง แปลง ฐ เป็น ท
- ลบสระหน้าเพราะสระหลัง และที่ฆะสระหลัง อ เป็น อา
- สำเร็จรูปเป็น เอกมิทาห์

๑๐. แม้ไม่มีสระในเบื้องหลัง ก็แปลง ฐ เป็น ห, ต เป็น ฎ เป็นต้นได้

ปทสมพนุช	ปทจุเจท	ปทสมพนุช	ปทจุเจท
สาหุทสุสน	= สาธุ + ทสุสน	นิปฺผลติ	= นิ + ปฺผลติ
ทุกกฏ	= ทุกกฏ	นิพพาน	= นิ + วาน
นิกฺขมติ	= นิ + กมติ	นิจฺจโย	= นิ + จโย

ตัวอย่างการทำตัวรูป

สาหุ ทสุสน ศัพท์เดิมเป็น สาธุ + ทสุสน

- เอา ฐ เป็น ห
- สำเร็จรูปเป็น สาหุ ทสุสน

๑๑. ในเพราะสระหลัง แปลง อิ เป็น ย

ปทสมพนุช	ปทจุเจท	ปทสมพนุช	ปทจุเจท
วุตฺยสุส	= วุตฺติ + อสุส	พฺยกาสิ	= วิ + อกาสิ
วิทฺยานุญเต	= วิตฺติ + อนุญเต	พฺยณฺชน	= วิ + อณฺชน
พฺยาคโต	= วิ + อากโต	ทาสฺยห	= ทาสี + อห
		นทฺยาสฺนโน	= นที + อาสนฺโน

ตัวอย่างการทำตัวรูป

วุตฺยสุส ศัพท์เดิมเป็น วุตฺติ + อสุส

- ในเพราะสระหลัง แปลง อิ เป็น ย, ลบ ต ตัวหนึ่ง
- สำเร็จรูปเป็น วุตฺยสุส

๘๔. พยัญชนะสนธิ

๑๒. ในเพราะการรักษาฉันท์และการสวดสะดวง ให้ที่หะ หรือ รัสสะ ธรรมดาได้

ปทสมุพนธ	ปทจุเจท
มุณี จเร	= มุณี + จเร
ขนฺตี ปรมฺ	= ขนฺตี + ปรมฺ
โกวาทิ นาม	= โกวาทิ + นาม

ตัวอย่างการทำตัวรูป

มุณี จเร ศัพท์เดิมเป็น มุณี + จเร

- เพราะการรักษาฉันท์ ที่หะ อิ เป็น อิ
- สำเร็จรูปเป็น มุณี จเร

๑๓. ในเพราะพยัญชนะเบื้องหลัง ลบ โอ ของ โส, เอโส ศัพท์ แล้วลง อ อาคมในที่ลบนั้น

ปทสมุพนธ	ปทจุเจท
ส สीलวา	= โส + สीलวา
เอส ฐมฺโม	= เอโส + ฐมฺโม
เอส อตุโล	= เอโส + อตุโล

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ส สीलวา ศัพท์เดิมเป็น โส + สीलวา

- ในเพราะพยัญชนะเบื้องหลัง ลบสระ โอ หน้าแล้วลง อ อาคม
- สำเร็จรูปเป็น ส สीलวา

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๑๔. เทวภาว อักษรที่อยู่หลังจาก อ, อิ, อุ และ อา (เทวภาว คือการทำพยัญชนะตัวหนึ่งให้เป็นสองตัว)

ปทสมพนฺธ

อิฐปฺปมาโท

ปกฺกโม

วิปฺปยุตฺโต

สุปฺปฎฺติปฺนโน

อกฺกโม

ปทจฺเจท

= อิฐ + ปฺปมาโท

= ป + กฺกโม

= วิ + ippยุตฺโต

= สุ + ปฏฺติปฺนโน

= อา + กฺกโม

ตัวอย่างการทำตัวรูป**อิฐปฺปมาโท** ศัพท์เดิมเป็น อิฐ + ปฺปมาโท

- หลังจากสระ อ ปุ สทิสเทวภาว
- สำเร็จรูปเป็น อิฐปฺปมาโท

(สทิส - เหมือนกัน, เทว - สอง, ภาว - ความเป็น ๒ ตัวเหมือนกัน)

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๑๕. เมื่อมีอักษรตัวที่ ๒ ของวรรคทั้ง ๕ คือ ข ฉ ฐ ถ ผ อยู่หลังจาก อ, อิ, อุ และ อา อักษร ก็ทำ **อสทิสเทวภาว** อักษรตัวที่ ๑ ในวรรคของตน เข้าข้างหน้าได้

เมื่อมีอักษรตัวที่ ๔ ของวรรคทั้ง ๔ คือ ฆ ฌ ฑ ฑ ฏ อยู่หลังจาก อ, อิ, อุ และ อา อักษร ก็ทำ **อสทิสเทวภาว** อักษรตัวที่ ๓ ในวรรคของตน เข้าข้างหน้าได้

(อสทิส-ไม่เหมือนกัน, เทว-สอง, ภาว-เป็น, เป็น ๒ ตัวไม่เหมือนกัน)

ปทสมพนฺธ

รูปกฺขนุโธ

นิจฺจโย

จชฺฌมานปฺผลโธ

ยตฺตรฎฺฐิจิตฺตํ

ยสฺตเถโร

ปทจฺเจท

= รูป + ขนุโธ

= นิ + จโย

= จ + ฌมานปฺผลโธ

= ยตฺตร + จิตฺตํ

= ยส + เถโร

ปทสมพนฺธ

นิทฺฐโน

ฌมานปฺผลโธ

นิพฺภยํ

อกฺกชาโต

ปทจฺเจท

= นิ + ฐโน

= ฌมาน + ผลโธ

= นิ + ภยํ

= อา + ชาโต

ตัวอย่างการทำตัวรูป

รูปกฺชนฺโร ศัพท์เดิมเป็น รูป + ชนฺโร

- พยัญชนะตัวที่ ๑ ซ้อนตัวที่ ๒ (ซ้อน ก)
- สำเร็จรูปเป็น รูปกฺชนฺโร

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำตัวรูปเช่นเดียวกันนี้

๑๖. แต่ถ้ามีอักษรตัวที่ ๑ ที่ ๓ และที่ ๕ ของทุก ๆ วรรค ให้ทำ สทิสเทวภาว เท่านั้น เช่น เมื่อมี ก ก็ทำเป็น กฺ เทวภาว เป็น กฺก เมื่อมี ค ก็ทำเป็น คฺ เทวภาว เป็น คฺค ดังนี้ เป็นต้น

๘๕. นิคคหิตสนธิ

๑๗. ในเพราะพยัญชนะวรรคเบื้องหลัง แปลงนิคคหิต เป็น วัคคันตะ (วคฺคนฺต คือพยัญชนะที่สุดวรรค ได้แก่ งฺ ญฺ ญฺ นฺ มฺ อักษร ของวรรคนั้น ๆ)

ปทสมฺพนฺธ	ปทจุเจท	ปทสมฺพนฺธ	ปทจุเจท
ตณฺหฺกโร	= ตณฺหฺ + กโร	ชฺตินฺธโร	= ชฺตฺ + ธโร
รณฺณชฺโห	= รณฺ + ชโห	สมฺมโต	= สฺ + มโต
สณฺจฺโธ	= สฺ + จฺโธ		

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ตณฺหฺกโร ศัพท์เดิมเป็น ตณฺหฺ + กโร

- เพราะพยัญชนะวรรค แปลง นิคคหิต เป็น งฺ
- สำเร็จรูปเป็น ตณฺหฺกโร

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๑๘. ในเพราะ เอว ศัพท์ก็ดี หิ นิบาตเบื้องหลังก็ดี แปลง นิคคหิต เป็น ญ

ปทสมุพนฺธ	ปทจุเฑท	ปทสมุพนฺธ	ปทจุเฑท
ปจฺจตุตฺถญเฑว	= ปจฺจตุตฺ + เอว	ตญเฑว	= ตํ + เอว
ตญหิ	= ตํ + หิ	เอวญหิ	= เอวํ + หิ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ปจฺจตุตฺถญเฑว ศัพท์เดิมเป็น ปจฺจตุตฺ + เอว

- ในเพราะ เอว ศัพท์ แปลง นิคคหิต เป็น ญ, แล้ว ญ เทวภาว
- สำเร็จรูปเป็น ปจฺจตุตฺถญเฑว

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๑๙. ในเพราะ ย เบื้องหลัง แปลง นิคคหิต ของ สํ อุปสัค และนิคคหิตอันมี ย สัพพนาม อยู่หลัง พร้อมกับ ย เป็น ญ

ปทสมุพนฺธ	ปทจุเฑท
สญโยโค	= สํ + โยโค
สญยุตฺตํ	= สํ + ยุตฺตํ
ยญยเทว	= ยํ + ยเทว

ตัวอย่างการทำตัวรูป

สญโยโค ศัพท์เดิมเป็น สํ + โยโค

- ในเพราะ ย แปลง นิคคหิต กับ ย เป็น ญ, ญ เทวภาว
- สำเร็จรูปเป็น สญโยโค

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒๐. ในเพราะสระหลัง แปลง นิคคหิต เป็น มุ และ ฑ อักษร

ปทสมุพนฺธ	ปทจุเฑท
ตมหํ	= ตํ + อหํ
ยทนิจฺจํ	= ยํ + อนิจฺจํ
ยมาหุ	= ยํ + อาหุ
เอตทโวจ	= เอตํ + อโวจ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ตมห์ ศัพท์เดิม เป็น ต + อหฺ

- ในเพราะสระหลัง แปลง นิคคหิต เป็น ม
- สำเร็จรูปเป็น ตมห์

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๘๖. อาคมสนธิ

๒๑. ในเพราะสระหลัง ลง ย, ว, ม, ฑ, ฌ, ฏ, ฐ, ฑ และ ฌ อาคม

ปทสมพฺพณฺ	ปทจุเจท	ปทสมพฺพณฺ	ปทจุเจท
นยิมสฺส	= น + อิมสฺส	ลหุเมสฺสติ	= ลหุ + เอสฺสติ
วุกฺกชติ	= อฺ + ทิกฺกชติ	สมฺมทณฺณา	= สมฺมา + อณฺณา
อิโต นายติ	= อิโต + อายติ	สพฺภิเรว	= สพฺภิ + เรว
ยสฺมาติห	= ยสฺมา + อิห	ฉพฺภิณฺณา	= ฉ + อภิณฺณา

ตัวอย่างการทำตัวรูป

นยิมสฺส ศัพท์เดิมเป็น น + อิมสฺส

- ในเพราะสระหลัง ลง ย อาคม
- สำเร็จรูปเป็น นยิมสฺส

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒๒. ในเพราะพยัญชนะเบื้องหลัง ลง โอ อาคม

ปทสมพฺพณฺ	ปทจุเจท
อติปฺปโค โช	= อติปฺป + โช
ปโรสตี	= ปร + สตี
ปโรสทสฺสตี	= ปร + สทสฺสตี
ปโรปณฺณาสี	= ปร + ปณฺณาสี

ตัวอย่างการทำตัวรูป

อติปโปโค โข ศัพท์เดิมเป็น อติปป + โข

- ในเพราะ ข เบื้องหลัง ลง โอ และ ค อาคม
- สำเร็จรูปเป็น อติปโปโค โข

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้ (ไม่มี ค อาคม)

๒๓. ลง นิคคหิต อาคม เพื่อการสวดสะดวง ในบางที่

ปทสมุพนุช

ปทจุเฉท

จกขุ อุกปาติ

= จกขุ + อุกปาติ

อวลีโร

= อว + ลีโร

ยาวณจิธ

= ยาว + จ + อิธ

อณฺฏฺถุลาณี

= อณฺ + ฏฺถุลาณี

ตัวอย่างการทำตัวรูป

จกขุ อุกปาติ ศัพท์เดิมเป็น จกขุ + อุกปาติ

- ลง นิคคหิต อาคม
- สำเร็จเป็น จกขุ อุกปาติ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๘๗. นิคคหิตโลปสนธิ

๒๔. ลบนิคคหิต เพื่อการสวดสะตวก และเพื่อรักษานันท์

ปทสมพจนฺธ	ปทจฺเจท	ปทสมพจนฺธ	ปทจฺเจท
ตาสาหํ	= ตาสํ + อหํ	อริยสจฺจาน ทสฺสนํ	= อริยสจฺจานํ + ทสฺสนํ
วิทฺฐนคฺคํ	= วิทฺฐนํ + อคฺคํ	พฺพุทฺธาน สาสนํ	= พฺพุทฺธานํ + สาสนํ
อทาสาหํ	= อทาสี + อหํ	สารถฺโต	= สํ + รตฺโต
จิรปฺปวาสิ	= จิรํ + ปฺปวาสิ	ตถาคตฺตาหํ	= ตถาคตฺตํ + อหํ
เอวาทํ	= เอวํ + อหํ	คนฺตุกามो	= คนฺตุํ + กามो

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ตาสาหํ ศัพท์เดิมเป็น ตาสํ + อหํ

- ลบ นิคคหิต (ลบสระหน้า ทีฆะสระหลัง)
- สำเร็จรูปเป็น ตาสาหํ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒๕. หลังจาก นิคคหิต ลบสระของ อิติ, อิว, อิทานิ, อสิ, เอว, อปิ เป็นต้น

ปทสมพจนฺธ	ปทจฺเจท	ปทสมพจนฺธ	ปทจฺเจท
กิณฺติ	= กิ + อิติ	ตฺวํสิ	= ตฺวํ + อสิ
อภินนฺทฺตฺติ	= อภินนฺทฺตํ + อิติ	สทิสํ	= สทิสํ + เอว
อุตฺตตฺตํ	= อุตฺตตฺตํ + อิว	อุตฺตรปี	= อุตฺตรํ + อปิ
จกฺกํ	= จกฺกํ + อิว	อิทปี	= อิทํ + อปิ
กลินฺทานิ	= กลี + อิทานิ	ทาตุปี	= ทาตุํ + อปิ
กินฺทานิ	= กิ + อิทานิ		

ตัวอย่างการทำตัวรูป

กินฺติ ศัพท์เดิมเป็น กิ + อิติ

- หลังนิคคหิต ลบ อิ ที อิติ

- แปลง นิคคหิต เป็นวัคคันตะ น
- สำเร็จรูปเป็น กิณุตติ

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒๖. พยัญชนะสังโยค เป็น วิสังโยค บ้าง (พยัญชนะ ๒ - ๓ ตัวที่รวมกันอยู่ในสระตัวเดียวกัน เรียกว่า **สังโยค** เช่น สุต การลบบพยัญชนะสังโยคตัวหน้า คือ ส แล้วตัวหลัง คือ ส เรียกว่า **วิสังโยค**)

ปทสมุพฺนธ	ปทจฺเจท	ปทสมุพฺนธ	ปทจฺเจท
เอวฺส	= เอวฺ + อสฺส	อคฺยาคารี	= อคฺคิ + อาคารี
ปฺปฬฺสา	= ปฺปฬฺ + อสฺสา	วฺตฺยสฺส	= วฺตฺติ + อสฺส

ตัวอย่างการทำตัวรูป

เอวฺส ศัพท์เดิมเป็น เอวฺ + อสฺส

- ลบบพยัญชนะที่ชื่อว่า สังโยค ตัวหน้าคือ ส (หลังจากนิคคหิต ลบสระหลัง)
- สำเร็จรูปเป็น เอวฺส

รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๘๘. อาเทสสนธิ

๒๗. ในเพราะสระเบื้องหลัง แปลง อภิ เป็น อพฺภ และ อธิ เป็น อชฺฌ

ปทสมุพฺนธ	ปทจฺเจท	ปทสมุพฺนธ	ปทจฺเจท
อพฺภุทฺธิรฺตํ	= อภิ + อุทฺธิรฺตํ	อชฺฌโฆกาโส	= อธิ + โอกาโส
อพฺภุกฺขานํ	= อภิ + อกฺขานํ	อชฺฌมาคฺมา	= อธิ + อาคฺมา
อพฺภุคฺคโตะ	= อภิ + อุคฺคโตะ	อชฺฌปคฺโตะ	= อธิ + อุปคฺโตะ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

อพฺภุทฺธิรฺตํ ศัพท์เดิมเป็น อภิ + อุทฺธิรฺตํ

- แปลง อภิ เป็น อพฺภ

- สำเร็จเป็น อพุกุทรีติ
รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒๘. แปลง ปติ อุปสัค เป็น ปฏิ บ้าง

ปทสมุพนธ	ปทจุเจท
ปฏคฺคิ	= ปติ + อคฺคิ
ปฏฺหณฺณติ	= ปติ + หนฺณติ
ปฏฺฐุพเทสวาโส จ	= ปติ + ฐุพเทสวาโส จ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

ปฏคฺคิ ศัพท์เดิมเป็น ปติ + อคฺคิ
- แปลง ปติ เป็น ปฏิ
- ลบสระ อิ หน้า
- สำเร็จรูปเป็น ปฏคฺคิ
รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๒๙. ในเพราะพยัญชนะเบื้องหลัง แปลง อว เป็น โอ บ้าง

ปทสมุพนธ	ปทจุเจท
โอนทฺโธ	= อว + นทฺโธ
โอวทติ	= อว + วทติ

ตัวอย่างการทำตัวรูป

โอนทฺโธ ศัพท์เดิมเป็น อว + นทฺโธ
- แปลง อว เป็น โอ
- สำเร็จรูปเป็น โอนทฺโธ
รูปที่เหลือ นักศึกษาพึงทำเช่นเดียวกันนี้

๘๙. อุปสคฺคณิปาต

อุปสัค ๒๐ ตัว คือ ป ปรา นิ นี อู ทู สํ วิ อว อนุ ปริ อธิ อภิ ปติ สฺ ออ อติ
อปี อป อูป อิติ วีสติ อุปสคฺคา

นิบาต โดยย่อ คือ จ วา เห อเห เร อเร สเจ เสว อชฺช ยถา ตถา ยาวตา ยาว ตาว
อฺปริ อนุโต ตโร โอรํ ปารํ เภฏฺฐา ดังนี้ เป็นต้น

จบสนธิย่อ

—•—

๙๐. สมาสกัณฑ์

การย่อบทตั้งแต่ ๒ บทขึ้นไปให้เป็นบทเดียวกัน เพื่อให้เนื้อความ และวิภัตติเป็นอันเดียวกันเรียกว่า สมาส (การย่อบท)

๙๑. สมาสว่าโดยย่อมี ๖ อย่าง

๑. อพยयीภาวสมาส	๒. กम्मธารยสมาส
๓. ทิคูสมาส	๔. ตปฺปุริสสมาส
๕. พหุพพีหิสสมาส	๖. ทวนุทสมาส

(พฺยย' กम्म ทิคู ตปฺปุ- พหุ' ทวนุทา สมาสกา)

๙๒. อพยयीภาวสมาส

อพยयीภาวสมาส คือ สมาสที่มี **อพยยบท** คือ อุปสัคบทและนิบาตบทอยู่ข้างหน้า และเป็นประธาน เช่น อุปนครี = อุป + นครี, อุป เป็นอุปสัค มีอรรถว่า ไกล และอยู่หน้า, นครีศัพท์ เมือง หรือนคร เมื่อย่อเข้ากัน นครสฺส สมิปิ สำเร็จรูปเป็น อุปนครี ไกล แห่งนคร อรรถว่า ไกล เป็นประธานในสมาสนี้ (สมาสนี้ มุ่งหมายเอาที่ ไกล มิได้มุ่งหมายเอาตัวนคร)

บทข้างหน้าลงัญญีวิภัตติ นครสฺส สมิปิ ปฐมาวิภัตติ อุปนครี ไกลแห่งนคร

ทรธานิ อภาโว = นิทฺทรถํ. อ. ความไม่มี แห่งความเร่าร้อน

รถสฺส ปจฺฉา = อนฺุรถํ. ภายหลัง แห่งรถ

วาทสฺส ปจฺฉา = อนฺุวาทํ. ภายหลัง แห่งลม

โสทสฺส อนฺุคตํ = อนฺุโสตํ. ไปตาม แห่งกระแส

วาทสฺส ปฏฺฐิโลมํ = ปฏฺฐิวาทํ. ทวน แห่งลม

โสทสฺส ปฏฺฐิโลมํ = ปฏฺฐิสอตํ. ทวน แห่งกระแส

อตฺตานมตฺตานํ ปติ = ปจฺจตฺตํ. เฉพาะ ซึ่งตน เฉพาะตน ๆ

อา กุมารเหหิ = อากุมาริ. (ยโส) อ.ยศ (ชื่อเสียง) (กัจจายนสูตร) ของพระมหา-
กัจจายนะ ถึงเด็ก ท.

อา ปาณโกภฺยิยา = อาปาณโกภฺยิ. ถึง ที่สุดแห่ง ชีวิต

ภิกฺขุชย สมิทฺธิติ = สุกฺกิขุ. ความสมบรูณ์ แห่งข้าว

ภิกฺขุชย อสมิทฺธิติ = ทุพฺภิกฺขุ. ความไม่สมบรูณ์ แห่งข้าว

วฺขุทฺฒานํ ปฺภฺยิปาภฺยิ = ยถาวฺขุทฺฒ. ลำดับ แห่งผู้เฒ่า ท. (ผู้เจริญ)

สทฺธิ อนฺติกุมิตฺวา (กโรตฺติ) = ยถาสทฺธิ. ไม่เกินไปแล้ว ซึ่งความสามารถ (ยอม
กระทำ), ย่อมไม่กระทำล่วงซึ่งความสามารถ

พลํ อนฺติกุมิตฺวา (กโรตฺติ) = ยถาพลํ. ไม่ก้าวล่วงแล้ว ซึ่งกำลัง (ยอมกระทำ)

กมํ อนฺติกุมิตฺวา (กโรตฺติ) = ยถากุมํ. ไม่ก้าวล่วงแล้ว ซึ่งลำดับ (ยอมกระทำ)

พลสฺส อนฺรูปี = ยถาพลํ. ตามกำลัง

กมสฺส อนฺรูปี = ยถากุมํ. ตามลำดับ

ชีวสฺส ยตฺตโก ปริจฺเจโท = ยาวชีว. กำหนด เพียงไร แห่งชีวิต

อายุสฺส ยตฺตโก ปริจฺเจโท = ยาวตายุก. กำหนดเพียงไร แห่งอายุ

ยตฺตเคน อตฺโถ = ยาวตตล. ความต้องการ ด้วยวัตถุมีประมาณเท่าใด

ปพฺพตสฺส ติโร = ติโรปพฺพต. ภายนอกแห่งภูเขา

ปาสาทสฺส อนฺโต = อนฺโตปาสาท. ภายใน แห่งปราสาท

วสฺตสฺส อนฺโต = อนฺโตวสฺส. ภายใน แห่งฤดูฝน (ภายในพรรษา)

นฺครสฺส พหิ = พหินฺคร. ภายนอก แห่งนคร

ปาสาทสฺส อฺปริ = อฺปริปาสาท. เบื้องบน แห่งปราสาท

มณฺจสฺส เหมฐา = เหมฐามณฺจ. ภายใต้ แห่งเตียง

ภตฺตสฺส ปฺเร = ปฺเรภตฺต. ในกาลก่อน แห่งภัตฺร

คฺงคฺย โอรํ = โอรคฺงค. ฝั่งนี้ แห่งแม่น้ำคฺงคา

คฺงคฺย ปารํ = ปารคฺงค. ฝั่งโน้น แห่งแม่น้ำคฺงคา

สท มกฺขิกาย = สทกฺขิก. กับ ด้วยแมลงวัน

เย เย วฺขุทฺฒา = ยถาวฺขุทฺฒ. ผู้เจริญใด ๆ

วฺขุทฺฒานํ ปฺภฺยิปาภฺยิ = ยถาวฺขุทฺฒ. ตามลำดับ แห่งผู้เจริญ

๙๓. กัมมธารยสมาส

กัมมธารยสมาส คือ สมาสที่มีบทนามสองบทมีเนื้อความเดียวกัน เช่น มหนุโต ปุริโส บุรุษผู้ประเสริฐ ที่กล่าวว่ามีเนื้อความเดียวกันเพราะ บุรุษ และ ประเสริฐ เป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน แยกออกจากกันไม่ได้ และเมื่อย่อ มหนุโต และ ปุริโส เข้าเป็นสมาสแล้ว สำเร็จเป็น มหาปุริโส มีวิภัตติเดียวกัน นี่เป็นลักษณะของกัมมธารยสมาส ๆ นี้ จำแนกออกเป็น ๙ ประเภทคือ

วิเสสนปุพฺพปโท	วิเสสนุตฺตรปโท,
วิเสสโนภโย เจว	อุปมานุตฺตรปโท.
สมุภาวนาปุพฺพปโท	อวธารณปุพฺพโก,
น-กุปฺพปโท เจว	ปาทีปุพฺพปโทติ จ.

๑. วิเสสนปุพฺพปท บทหน้าเป็นวิเสสนะ และมี วจนะ วิภัตติ เสมอกับบทประธาน

เช่น มหนุโต จ โส ปุริโส จาติ = มหาปุริโส. บุรุษผู้ประเสริฐ
 มหนุตถจ ตํ พลลจจาติ = มหพุลล์. กำลังมาก
 สนุโต จ โส ปุริโส จาติ = สปุริโส. บุรุษผู้สงบ, สัตบุรุษ
 นีสถจ ตํ อุปลลจจาติ = นีสุปปลล์. ดอกบัวเขียว
 พุราหุณฺณี จ สา ทาริกา จาติ = พุราหุณฺนทาริกา. เด็กหญิงพราหมณ์
 ขตฺติยา จ สา กถฺถวา จาติ = ขตฺติยกถฺถวา. นางกษัตริย์

๒. วิเสสนุตฺตรปท บทหลังเป็นวิเสสนะ และมี วจนะ วิภัตติ เสมอกับบทประธาน

เช่น สาริปฺตโต จ โส เถโร จาติ = สาริปฺตตฺตเถโร. พระสารีบุตรเถระ
 วินโยจ โส ปิฎฺฐกํ จาติ = วินยปิฎฺฐกํ. พระวินัยปิฎก
 อวิชฺชา จ สา ปจฺจโย จาติ = อวิชฺชาปจฺจโย. อวิชชาเป็นปัจจย

๓. วิเสสโนภยปท บททั้งสองเป็นวิเสสนะ และมี วจนะวิภัตติ เสมอกับประธาน.

เช่น สีสถจ ตํ อถฺถจจาติ = สีสถฺถหํ. ทั้งเย็นทั้งร้อน

๔. อุปมานุตฺตรปท มีบทหลังเป็นอุปมา โดยไม่ตรงกันข้ามกับชื่อ

เช่น พุทฺโธ จ โส อาทิจฺโจ จาติ = พุทฺธาทิจฺโจ. พระพุทธเจ้าเพียงดังพระอาทิตย์

๕. สมุภาวนาปุพฺพปท มีบทหน้าถูกยกขึ้น (ด้วย อิติ)

เช่น ฐมฺโม อิติ สถฺถวา = ฐมฺมสถฺถวา. ความหมายรู้ว่าธรรม
 ปาโณ อิติ สถฺถวา = ปาณสถฺถวา. ความหมายรู้ว่าสัตว์มีชีวิต

อนิจจํ อิติ สลฺยา = อนิจจสลฺยา. ความหมายรู้ว่าไม่เที่ยง

ธิตา อิติ สลฺยา = ธิตุสลฺยา. ความหมายรู้ว่าลูกสาว

๖. อวธารณปุพฺพปท มีบทหน้าประกอบด้วย เหว เพื่อห้ามเนื้อความอื่น

เช่น สทฺธา เหว ธนํ = สทฺธาธนํ. ทรัพย์คือศรัทธา

จกฺขุ เหว อินฺทริยํ = จกฺขุอินฺทริยํ. อินฺทริยํคือจักขุ

๗. นนิปาตปุพฺพปท มีบทหน้าเป็น น นิบาต

เช่น น พฺราหฺมโณ = อพฺราหฺมโณ. ไม่ใช่พราหมณ์

น กุสลํ = อกุสลํ. อกุศล

น กตฺวา = อกตฺวา. ไม่กระทำ

๘. กุพฺพปท มีบทหน้าเป็น กุ นิบาต.

เช่น กุจฺฉิตํ อนฺนํ = กทฺนํ. ข้าวเก่าเกลียด

อปปกํ ลวณํ = กาลวณํ. เกลื่อน้อย

๙. ปาทิปุพฺพปท มีบทหน้าเป็น ป อุปสัคค์ เป็นต้น.

เช่น ปธานํ วจฺนํ = ปาวจฺนํ. พระดำรัสอันประเสริฐ (ปาพจน์, พระไตรปิฎก)

สุนฺทโร คนฺโธ = สุกฺคนฺโธ. มีกลิ่นหอม

อโสกณฺถํ กตํ = ทุกฺกณฺถํ. กรรมอันกระทำไม่ดี

วิธีตั้งวิเคราะห์ บททั้งสอง ต้องลงปฐมวากิตติ ต ศัพท์ ต้องตามลึงค์ของบทหน้า คือ บทหน้าเป็นปุงลึงค์ ก็ต้องเป็นปุงลึงค์ บทหน้าเป็นอิถลึงค์ ก็ต้องเป็นอิถลึงค์ และ บทสำเร็จ ก็ต้องตามลึงค์ของบทหลัง ฟังสังเกตดูในข้อ ๒

จบกัมมธารยสมาส

๙๔. ทิคุสมาส

ทิคุสมาส คือ กัมมธารยสมาสที่มีสังขยาอยู่หน้า

เอโก จ โส ปุคฺคโล จาติ = เอกปุคฺคโล. บุคคลผู้เดียว

เทว รตฺติโย = ทิวรตฺตํ. ๒ ค่ำ

ติสุโส รตฺติโย = ทิวรตฺตํ. ๓ ค่ำ

ตโย โลกา = ทิวโลกํ. โลก ๓

จตุตฺตาริ สจฺจานิ = จตุสจฺจํ. อริยสัจจ์ ๔

ปญฺจ สีลานิ = ปญฺจสีลํ. ศีล ๕

ปญฺจ ลิกฺขาปทานิ = ปญฺจลิกฺขาปทํ. ลิกฺขาปท ๕

ฉ อายตฺตานิ = สพายตฺตํ. อายตนะ ๖

สตุตฺต อหานิ = สตุตฺตาทํ. ๗ วัน, หนึ่งสัปดาห์

สตุตฺต โคธาวริโย = สตุตฺตโคธาวริ. แม่น้ำโคธาวรี ๗ สาย

นว โลกุตฺตรานิ = นวโลกุตฺตรํ. โลกุตฺตรธรรม ๙

สตุตฺต โยชนานิ = สตุตฺตโยชนํ. ๗ โยชน

ทสฺสทสฺสํ จกฺกวาพานิ = ทสฺสทสฺสจกฺกวาพานิ. หมิ่นจักกรวาททั้งหลาย

สังขยา

เอกาทส	๑๑	เอกุนวีสติ	๑๙
ทฺวาทส	๑๒	วีส, วีสติ	๒๐
เตรส	๑๓		
จตุทฺทส, จุทฺทส, โจทฺทส	๑๔		
ปญฺจทส, ปญฺณรส	๑๕		
โสฬส	๑๖		
สตุตฺตรส	๑๗		
อฏฺฐารส	๑๘		

๙๕. ตปฺปริสสมาส

ตปฺปริสสมาส คือ สมาสที่มีบท ๒ บท ๆ หนึ่งลง **อํ** ทุตฺยวิภคฺติเป็นต้น ถึง สัตตมี-
วิภคฺติ บทหลังลงปฐมวิภคฺติ ตปฺปริสสมาส มีเนื้อความของบทหลังเป็นประธาน เช่น ภูมึ
คโตะ ภูมึคโตะ (ผู้ไปสู่พื้นดิน) บทว่า ภูมึ เป็นบทหน้า ต้องลง **อํ** ทุตฺยวิภคฺติ คโตะ เป็นบทหลัง
ต้องลง ลิปฺฐมาวิภคฺติ นักศึกษาพึงกำหนดเรียกชื่อของสมาสนี้ตามวิภคฺติของบทหน้า เช่น
ภูมึคโตะ นี้เป็น **ทุตฺยัตปฺปริสสมาส** หากบทหน้าลงสัตตมีวิภคฺติ ก็เรียก **สัตตมีตปฺปริสสมาส**

ทุตฺยัตปฺปริสสมาส

- อุ. ภูมึ คโตะ = ภูมึคโตะ. ผู้ไปสู่พื้นดิน
 สฺขํ ปตฺโต = สฺขปฺตฺโต. ผู้ถึงซึ่งสุข

ตตฺยัตปฺปริสสมาส

- อุ. พุทฺเธน ภาสึโต = พุทฺธภาสึโต. **อันพระพุทฺธเจ้าตรัสแล้ว**
 สลฺเลน วิทฺโธ = สลฺลวิทฺโธ. **อันลูกศรแทงแล้ว**
 ลีเลน สมฺปนฺโน = ลีลสมฺปนฺโน. **ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล**
 เอเกน อุณฺวิสฺติ = เอกุนฺวิสฺติ. **ยี่สิบหย่อนด้วยหนึ่ง**
 อสฺเสน ยุตฺโต รโธ = อสฺสรโธ. **รถอันบุคคลเทียมแล้วด้วยม้า**

จตุตฺถัตปฺปริสสมาส

- อุ. กจฺฉินฺสฺส ทฺสฺสํ = กจฺฉินฺทฺสฺสํ. **ผ้าเพื่อกจฺฉิน**
 อาคนฺตฺกสฺส ภตฺตํ = อาคนฺตฺกภตฺตํ. **ข้าวเพื่ออาคินฺตฺกะ**
 พุทฺธานํ เทยฺยํ = พุทฺธเทยฺยํ. **ดอกไม้ที่ถวายแด่พระพุทฺธเจ้า**

ปญฺจมีตปฺปริสสมาส

- อุ. เมถุนฺมหา อเปโต = เมถุนาเปโต. **หลีกออกแล้วจากเมถุน**
 นครินฺมหา นิคฺคโต = นครนินฺคโต. **ออกไปแล้วจากนคร**
 ปิณฺฑปาตฺตมหา ปฏฺฐิกฺกนฺโต = ปิณฺฑปาตฺตปฏฺฐิกฺกนฺโต. **กลับมาแล้วจากปิณฺฑปาต**

โจรมุหา ภยํ = โจรภยํ. ภัยจากโจร
 ทุจจริตมहा วิรติ = ทุจจริตวิรติ. การเว้นจากทุจริต
 กम्मโต ชาตํ = กम्मชํ. รูปที่เกิดเพราะกรรม

ณฺฐจิตฺตปฺปฺริสสมาส

อุ. รัณโณ ปฺริโส = ราชปฺริโส. บุรุษของพระราชา
 รัณโณ ปฺตุโต = ราชปฺตุโต. บุตรของพระราชา
 พุทฺธสฺส สวโก = พุทฺธสวโก. สาวกของพระพุทธเจ้า
 เทวานํ ราชานํ = เทวราชานํ. ราชาของเทวดา

สत्ตมิตฺตปฺปฺริสสมาส

อุ. รัปฺสฺมึ สลฺลนา = รัปฺสลฺลนา. ความสำคัญในรูป
 สํสารสฺมึ ทฺกขํ = สํสารทฺกขํ. ทุกข์ในสงสาร
 ฌมฺเม รโต = ฌมฺมรโต. ยินดีแล้วในธรรม
 จกฺขุสฺมึ นิสฺสํ วิญฺญานํ = จกฺขุวิญฺญานํ. จิตอาศัยแล้วในจักขุ
 วิกาเล โภชนํ = วิกาลโภชนํ. โภชนะในเวลาวิกาล
 ปพฺพเต จีโต = ปพฺพตฺจฺโ. ตั้งอยู่บนภูเขา
 ปงฺเก ชาตํ = ปงฺกชํ. เกิดแล้วในโคลนตม

๙๖. พหุพฺพิหิสมาส

พหุพฺพิหิสมาส คือสมาสที่มีเนื้อความของบทอื่นจากบทที่ถูกย่อเป็นประธาน บทที่ถูกย่อเข้ากันเป็นสมาส เรียกว่า **"สกบท"** (บทของตน) ส่วนบทที่ไม่นับเข้าในบทที่ถูกย่อนั้น เรียกว่า **"อณฺยบท"** (บทอื่นจากบทสมาส) อณฺยบท นั้น มีเนื้อความเป็นประธานในสมาส เช่น สห วิตฺกฺเคน เมื่อย่อเป็นบทสมาสเป็น สวิตฺกโก เนื้อความของ **"สห"** ก็ดี ของ **"วิตฺกฺเคน"** ก็ดี มิได้เป็นประธานในบทสมาส อรรถของ **"อณฺยบท"** ซึ่งอยู่นอกบทสมาส เท่านั้น เป็นประธานในสมาสนี้ ฉะนั้น สวิตฺกโก จึงแปลได้ว่า ธรรมอันเป็นไปด้วยวิตกได้บทอื่น คือ ธรรม เป็นประธาน

- ปฐมา.** สห วิตกุเคน โย วตตตีติ สวิตกุโก. ธรรมที่เป็นไปกับด้วยวิตก
- ทุดิยา.** อาคตา สมณา อิมํ = อาคตสมโณ. วัดอันสมณะมาสู่
- ตติยา.** ชิตานิ อินุทริยานิ เยน โสยํ = ชิตินุทริโย. พระอริยผู้มือินุทริย์อันชนะแล้ว
ชิตโต มาโร เยน โสยํ = ชิตมาโร. พระพุทธเจ้าผู้มืมารอันทรงชนะแล้ว
- จตุตถิ.** ทินโน สุงโก ยสฺส โสยํ = ทินนุสุงโก. พระราชาผู้มืส่วยอันชวาวนครถวายเป็นแล้ว
- ปญจมี.** นิคฺคโต ชโน ยสฺมา โสยํ = นิคฺคตชโน. อ. หมู่บ้านอันบุคคลออกแล้ว
- ฉฎฐิ.** ฉินโน หตฺโต ยสฺส โสยํ = ฉินนุหตฺโต. อ. บุคคลผู้มืมีอันชวาดแล้ว
- สप्तมि.** สมฺปนฺโน สฺสฺโส ยสฺมี โสยํ = สมฺปนฺนสฺสฺโส. ชนบทอันมีชวากล้าสมบุรณ์

๙๗. ทวนทสมาส

ทวนทสมาส คือ สมาสที่มีบทนาม ๒ บทขึ้นไป เมื่อย่อเข้ากันเป็นบทสมาสแล้ว มีเนื้อความของตน ทุก ๆ บท เป็นประธาน ซึ่งต่างจากกัมมชารยสมาส ที่มีเนื้อความรวมกัน แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ

๑. **สมาหารทวนทสมาส** บทสำเร็จเป็นเอกวจนะ นปฺงสกลิงค์ (เพราะรวบรวม)

๒. **อสมาหารทวนทสมาส (อิตริตฺโรยค)** บทสำเร็จเป็นพหุวจนะ ตามลิงค์ของบทหลัง (เพราะไม่รวบรวม)

วิธีตั้งวิเคราะห์ ให้แยกศัพท์ของบทสมาส ออกมาตั้งเป็นปฐมาวิกัตติ ตามลิงค์ของบทนั้น ๆ และใส่ จ ศัพท์ไว้ข้างหลังบทนามนั้น ๆ ไม่ต้องมี อิติศัพท์

๑. เช่น จกฺขุ จ โสโต จ = จกฺขุโสโต.	ตา และ หู
คิตฺ จ วาทิตฺ จ = คิตฺวาทิตฺ.	นึ่ง และ ฉาบ
ผาโล จ ปาชนํ จ = ผาลปาชนํ.	ผาลไถ และ ปุ๊ก
หตฺถิ จ อสฺโส จ = หตฺถิอฺสฺส.	ข้าง และ ม้า
ทํสา จ มกฺสา จ = ทํสมกฺส.	เหลือบ และ ยุง
อหิ จ นกฺโล จ = อหินกฺล.	งู และ พังพอน
สีลํ จ ปญฺญาณํ จ = สีลปญฺญาณํ.	ศีล และ ปัญญา
อชา จ เอพกา จ = อเชพก.	แม่แพะ และ แกะ

๒. เช่น สมโน จ พราหมโน จ = สมณพราหมณา. สมณะ และ พราหมณ์
 สารีปุตโต จ โมคคัลลานโน จ = สารีปุตตโมคคัลลانا.
 พระสารีบุตร และ พระมหาโมคคัลลานะ
 เทโว จ มนุสฺโส จ = เทวมนุสฺสา. เทวดา และ มนุษย์
 มาตา จ ปิตา จ = มาตাপิตโร. มารดา และ บิดา
 ธาตุโย จ ลิงฺคานิ จ = ธาตุลึงฺคานิ. ธาตุ และ ลิงค์

จบวันทสมาส

จบสมาส

๙๘. ตัทธิตกัณฑ์

ตัทธิต คือ ปัจจัยหมู่หนึ่ง ที่มีประโยชน์เกื้อกูลแก่เนื้อความของนามบท **ตัทธิต** คัพพ์เดิมเป็น **ตัม + หิ** แปลง **ห** เป็น **ธ** แล้วแปลงนิคคหิตเป็น **ท** สำเร็จรูปเป็น **ตัทธิต** มีวิเคราะห์ว่า **เตสํ หิตํ ตัทธิตํ หิตํ** อ.ปัจจัยอันมีประโยชน์เกื้อกูลแก่เนื้อความ **เตสํ** แห่งบทนาม **ท**. เหล่านั้น **ตัทธิตํ** ชื่อว่า **ตัทธิต** เช่น วลีจฺจสฺส อปจํ วลีจฺจโ จ บทว่า วลีจฺจสฺส กล่าวถึงทัพพะอย่างเดียว คือ ฤษีวลีจฺจระ เมื่อลง **ณ** ปัจจัย ในเบื้องหลัง สำเร็จรูปเป็น วลีจฺจโ แล้วกล่าวอรรถ ๒ อย่าง คือ ลูกของ, ฤษีวลีจฺจระ อรรถว่า ลูกของ เป็นอรรถที่เกิดขึ้นมาจาก ตัทธิตปัจจัย

เพราะเหตุที่ตัทธิตปัจจัย ลงหลังจากนามแล้วทำให้เนื้อความของนามบท เปลี่ยนเป็น อย่างอื่น จึงได้ชื่อว่า **ตัทธิต** ปัจจัยอันมีประโยชน์เกื้อกูลแก่นามบท

๙๙. ตัทธิตปัจจัยแบ่งออกเป็น ๖ หมวด

๑. อปจตัทธิต
๒. อเนกตตตัทธิต
๓. อสฺสตตตัทธิต
๔. สงฺขยตตตัทธิต
๕. ภาวตตตัทธิต
๖. อพฺยตตตัทธิต

ในตัทธิตทั้ง ๖ นั้น บทสำเร็จของตัทธิตทั้ง ๔ เบื้องแรก คือ อปจตัทธิต อเนกตตตัทธิต อัสสตตตัทธิต มีลิงค์ตามลิงค์ของประธาน

เช่น วลีจฺจโ เป็นปุงลิงค์ เพราะมีประธานคือ ทารโก เป็นปุงลิงค์ หากมีประธาน เป็น กุมาริ อิตถิลิงค์ ก็ต้องมีรูปเป็น วลีจฺจจิ อิตถิลิงค์ เช่นเดียวกัน และยังต้องมี วจนะและ วิภตติตรงกับประธานอีกด้วย

๑๐๐. อปจตทฐิต

บุตรก็ดี ธิดาก็ดี หลานก็ดี เหลนก็ดี ซึ่งว่า **อปจ** ในที่นี้ลงปัจจัย ๑๐ ตัว คือ **ณ, ฌายน, ฌาน, ฌะย, ฌิ, ฌิก, ฌिय, ฌุย, ฌว, ฌเณร,** สำหรับปัจจัยที่มี **ณ** อนุพันธ์อักษรลงหลังจากบทใด ให้วุทธิสระหน้าของบทนั้น คือ วุทธิ **อ** เป็น **อา, อิ อี** เป็น **เอ** และ **อุ อุ** เป็น **โอ** แล้วลบ **ณ** อนุพันธ์ นั้นเสีย

(อปจ เป็นนปุงสกลิงค์แน่นอน ไม่เปลี่ยนไปตามลิงค์อื่น)

๑. ลง **ณ** ปัจจัยในอรรถว่า วลีฏฐส อปจํ.

เช่น วลีฏฐโ = ลูกชาย, หลานชาย, เหลนชายของฤาษีวลีฏฐะ

วลีฏฐี = ลูกสาว, หลานสาว, เหลนสาวของฤาษีวลีฏฐะ.

๒. ลง **ฌายน, ฌาน,** ปัจจัยในอรรถว่า วจฐส อปจํ เป็นต้น

เช่น วจฉายโน วจฉายโน = ลูกชายของฤาษีวัจฉายะ

วจฉายนี วจฉายนี = ลูกสาวของฤาษีวัจฉายะ

กจฉายโน กจฉายโน - ลูกชายของฤาษีกัจฉายะ

กจฉายนี กจฉายนี - ลูกสาวของฤาษีกัจฉายะ

๓. ลง **ฌะย** ปัจจัยในอรรถว่า กตติกาย อปจํ.

เช่น กตติเกโย - ลูกชายของนางกัตติกา

กตติเกयी - ลูกสาวของนางกัตติกา

๔. ลง **ฌิ** ปัจจัยในอรรถว่า ทกขฐส อปจํ.

เช่น ทกขิ - ลูกชายของฤาษีทักษะ

๕. ลง **ฌิก** ปัจจัยในอรรถว่า สกยปุตตฐส อปจํ,

เช่น สกยปุตติโก - โอรสของศากยบุตร หรือ โอรสของพระพุทธเจ้า

๖. ลง **ฌिय** ปัจจัยในอรรถว่า สกยปุตตฐส อปจํ.

เช่น สกยปุตติโย - โอรสของศากยบุตร หรือ โอรสของพระพุทธเจ้า

๗. ลง **ฌุย** ปัจจัย ในอรรถว่า กุณทณียา อปจํ.

เช่น โกณทณโย - ลูกชายของนางกุณทณียา

๘. ลง **ฌว** ปัจจัยในอรรถว่า อุปคฐส อปจํ.

เช่น โอปคโว - ลูกชายของอุปค

๙. ลง **ฌเณร** ปัจจัยในอรรถว่า วิธวาย อปจํ เป็นต้น

เช่น เวธเวโร - ลูกของแม่หม้าย
 ตามณโร - ลูกของพระอุปัชฌาย์
 (สมณุตต อุปชฌายุตต ปุตโต ปุตตภูจนियตฺตา)

วิธีทำตัวรูปโดยย่อ

วาสิฏฺโฐ ศัพท์เดิมเป็น วสิฏฺฐ

- ลง ณ ปัจจัย ในอรรถว่า (วสิฏฺฐุตต อปจํ) ลูกของวสิฏฺฐะ
- ในเพราะ ณ อนุพันธ์ วุทธิ อ ที่ ว เป็น อา และ ลบ ณ อนุพันธ์อักษร ลบ อ ที่ จ (วาสิฏฺฐ)
- นำพยัญชนะไปประกอบสระหลัง
- ลง ลี ปฐมวิภัติ
- แปลง ลี เป็น โอ
- สำเร็จรูปเป็น วาสิฏฺโฐ.

๑๐๑. อเนกตฤตฑูต

ลง ณิก ปัจจัยในอรรถ สัมภูจ เป็นต้น

- ก. ลง ณิก ปัจจัยในอรรถว่า ติเสน สัมภูจ.
 - เช่น เตลิกัม - โภชนะอันระคนด้วยงา
- ข. ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถว่า นาวาย ตรติ.
 - เช่น นาวิก - ผู้ข้ามด้วยเรือ (นายเรือ)
- ค. ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถว่า สกณฺเณน จรติ.
 - เช่น สากฺกิก - ผู้เที่ยวไปด้วยเกวียน
- ฌ. ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถว่า สีเสน วหติ.
 - เช่น สีลิก - ผู้นำไปด้วยศิระษะ
- ง. ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถว่า ปรทาร์ คจฺจติ.
 - เช่น ปารทาร์ิก - ผู้ไปมาหาสู่ภรรยาของบุคคลอื่น
- จ. ลง ณิก ปัจจัย ในอรรถว่า อภิธมฺมํ อธิเต, อภิธมฺมํ ชานาติ
 - เช่น อาภิธมฺมิก - ผู้เรียนพระอภิธรรม, หรือผู้ชำนาญพระอภิธรรม

- เวณียโก - ผู้เรียนพระวินัย, หรือผู้ชำนาญพระวินัย
 สุตตุนติโก - ผู้เรียนพระสูตร, หรือผู้ชำนาญพระสูตร
 เวຍยากรณิโก - ผู้เรียนไวยากรณ์, หรือผู้ชำนาญไวยากรณ์
- ฉ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถ กายเนน กโตะ, วจสา กตัม, มนสา กตัม.
 เช่น กายิโก - ความเพียรอันบุคคลทำด้วยกาย
 วาสลิกัม - กรรมอันบุคคลกระทำด้วยวาจา
 มานลิกัม - กรรมอันบุคคลกระทำด้วยใจ
- ช. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถ สรีเร สนุธิธานา, กายे สนุธิธานัม, มนสิ สนุธิธานัม.
 เช่น สารีกา - เวทนาอันประชุมลงในสรีระ
 กายิกัม - ทุกข์อันประชุมลงในกาย
 มานลิกัม - ทุกข์อันประชุมลงในใจ
- ฌ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า ทวาเร นิยุตฺโต เป็นต้น
 เช่น โทวาริโก - ผู้ประกอบที่ประตุ (ยามผู้รักษาประตุ)
 ภาณูทาคาริโก - ผู้ประกอบในโรงเก็บของ (ผู้รักษาคลัง)
- จ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า วิธมา อสฺส สิบปิ เป็นต้น
 เช่น เวณิโก - ผู้มีการดีดพิณเป็นศิลปะ
 วลีโก - ผู้มีการเป่าขลุ่ยเป็นศิลปะ
- ฉ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า เตลล์ อสฺส ภาณูทํ เป็นต้น
 เช่น เตลลิกโก - ผู้มีน้ำมันเป็นสินค้า (พ่อค้าน้ำมัน)
 คนุธิโก - ผู้มีของหอมเป็นสินค้า (พ่อค้าเครื่องสำอาง)
- จ. ลง ฦก ปัจจัย ในบทว่า อูรพุกัม หนตุวา ชีวิติ เป็นต้น
 เช่น โอรพุกิโก - ผู้ฆ่าแกะเลี้ยงชีพ
 มาควิโก - ผู้ฆ่าเนื้อเลี้ยงชีพ (พรานเนื้อ)
 มจฺฉิโก - ผู้ฆ่าปลาเลี้ยงชีพ (ชาวประมง)
 สากุณฺนิโก - ผู้ฆ่านกเลี้ยงชีพ (พรานนก)
- ฉ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า ชาเลน หโต.
 เช่น ชาลิกโก - ปลาอันถูกฆ่าด้วยแห
- ซ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า สุตฺเตน พทฺโธ.
 เช่น สุตฺติโก - ผู้ถูกผูกด้วยด้าย (คนแต่งงานกัน)

- ณ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า วตเถน กิตฺ.
- เช่น วตถิกิ - ภัณฑะ อันบุคคลซื้อด้วยผ้า
 สาทิกิ - ภัณฑะ อันบุคคลซื้อด้วยเงินร้อย
- ต. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า อุกุเชน ทิพพติ.
- เช่น อุกุชิกิ - ผู้เล่นด้วยสกา
 สาลากิกิ - ผู้เล่นด้วยสลาถ
- ถ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า จาโป อสฺส อาวุธฺ.
- เช่น จาปิกิ - ผู้มีธนูเป็นอาวุธ
- ท. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า วาโต อสฺส อาพาโธ.
- เช่น วาติกิ - ผู้มีโรคลม
- ธ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า พุทฺเธ ปสนฺโน.
- เช่น พุทฺธิกิ. - ผู้เลื่อมใสในพระพุทฺธเจ้า
 ธมฺมิกิ - ผู้เลื่อมใสในพระธรรม
 สํมิกิ - ผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์
- น. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า พุทฺธสฺส สนฺตโก.
- เช่น พุทฺธิกิ - ทรีพฺยของพระพุทฺธเจ้า
 ธมฺมิกิ - ทรีพฺยของพระธรรม
 สํมิกิ - ทรีพฺยของพระสงฆ์
 ปุคฺคฺลิกิ ทรีพฺยของบุคคล
 (สํมิกิ จิวริ จิวรอันเป็นทรีพฺยของพระสงฆ์ = สํมสฺส สนฺตกิ)
- ป. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า กุมฺโภ อสฺส ปริมาณํ.
- เช่น กุมฺภิกิ. - วัตถุอันมีประมาณหนึ่งกุมภะ
- ผ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า กุมฺภสฺส ราสิ, กุมฺภํ อรหติ.
- เช่น กุมฺภิกิ. - กองแห่งกุมภะ, หรือปัจจัยอันสมควรต่อหนึ่งกุมภะ
- พ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า ปิสฺสุกุลํ สีลํ ยสฺส.
- เช่น ปิสฺสุกุลิกิ - ผู้มีปกติทรงไว้ซึ่งผ้าบังสกุล (ปิงฺสุกุลิกิรุตฺตงคฺ)
- อารณฺณิกิ - ผู้มีปกติอยู่ในป่า (อารณฺณิกิรุตฺตงคฺ)
 โสทานิกิ - ผู้มีปกติอยู่ในป่าช้า (โสทานิกิรุตฺตงคฺ)
- ภ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า อปาเย ชาโต.

- เช่น อาปายโก - ผู้เกิดในอบาย
 เนรยโก - ผู้เกิดในนรก
- ม. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า ราชคเห ชาโต, ราชคเห วสตี.
 เช่น ราชคหิโก - ผู้เกิดในเมืองราชคฤห์, ผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์
 สาวตลิกโก - ผู้เกิดในเมืองสาวัตถี, ผู้อยู่ในเมืองสาวัตถี
 นาคริโก - ผู้เกิดในเมือง, ผู้อยู่ในเมือง
 คามิโก - ผู้เกิดในหมู่บ้าน, ผู้อยู่ในหมู่บ้าน
- ย. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า โลเก วิทิตโต.
 เช่น โลกิโก - ธรรมอันปรากฏในโลก, เป็น โลกิโย ก็ได้
- ร. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า มาติโต อาคตัง.
 เช่น มาติกั - ทรัพย์อันมาจากแม่, (มรดกตกทอด)
 ปิติกั - ทรัพย์อันมาจากพ่อ, เป็นรูป มตติกั เปตติกั ก็ได้
- ล. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า จตุมหาราเช ภตติ เอเตลั
 เช่น จาตุมหาราชิกา. - เทวดาผู้รักษาดินท้าวจตุมหาราช ท.

อเนกตถตทฐิต

หมวดที่สอง

๑. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า เตน รตตัง, ตสส อิทัง เป็นต้น
- ก. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า กสาเวน รตตัง.
 เช่น กาสาวัง - ผ้าอันบุคคลย้อมด้วยน้ำฝาด
 โกสมุภัง - ผ้าอันบุคคลย้อมด้วยดอกคำ
- ข. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า มหีสส อิทัง.
 เช่น มาหิสัง - ทรัพย์ของควาย (เนื้อ, หนัง, น้ำมัน เป็นต้น)
 กจายนัง - ทรัพย์ของอาจารย์กัจจายนะ (หรือคัมภีร์กัจจายนะ)
 โสคตัง - ทรัพย์ของพระพุทธเจ้า (คำสั่งสอน)
- ค. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า อุทุมพรสส อวิทุเร ภวัง.
 เช่น โอทุมพรัง - วิมานอันเกิดขึ้นในที่ใกล้แห่งต้นมะเดื่อ
- ฦ. ลง ฦก ปัจจัย ในอรรถว่า มนสิ ภวัง, อูรสิ ภโว, มิตุเต ภวา, ปุเร ภวา.

- เช่น มานส์ - สุขอันเกิดขึ้นในใจ
 โอรโส - ลูกอันเกิดในอก
 เมตตา - ธรรมอันเกิดขึ้นในมิตร
 โปรี - คำพูดอันเกิดขึ้นในเมือง

ง. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า มุร่าย ชาโต, มุร่าย อาคโต, มุร่า อสุส นิวาโส, มุร่าย อีสโร.

- เช่น มาตุโร - ผู้เกิดในเมืองมูร่า. หรือ ผู้มาจากเมืองมูร่า, หรือ ผู้ที่อยู่ในเมืองมูร่า หรือพระราชผู้ครองเมืองมูร่า
 เวรรณโซ - ผู้เกิดในเมืองเวรัญชา ฯลฯ
 นาคโร - ผู้เกิดในเมือง ฯลฯ
 ชานปโท - ผู้เกิดในชนบท ฯลฯ

จ. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า กตติกาย นิยุตโต.

- เช่น กตติโก - เดือนอันประกอบด้วยดาวกัตติกา (เดือน ๑๒)
 มาคสิโร - เดือนอันประกอบด้วยดาวมิกสิระ (เดือนอ้าย)
 ผุสโส - เดือนอันประกอบด้วยดาวผุสสะ (เดือนยี่)
 มาโฆ - เดือนอันประกอบด้วยดาวมฆะ (เดือน ๓)
 ผคฺคุโน - เดือนอันประกอบด้วยดาวผคฺคุนิ (เดือน ๔)
 จิตโต - เดือนอันประกอบด้วยดาวจิตตะ (เดือน ๕)
 เวสาโซ - เดือนอันประกอบด้วยดาววิสสา (เดือน ๖)
 เชฏฺโฐ - เดือนอันประกอบด้วยดาวเชฏฐะ (เดือน ๗)
 อาสาโพโห - เดือนอันประกอบด้วยดาวอาสาพหิ (เดือน ๘)
 สาวโณ - เดือนอันประกอบด้วยดาวสวณะ (เดือน ๙)
 โปกฺกฺฐปโท - เดือนอันประกอบด้วยดาวโปกฺกฺฐปทะ (เดือน ๑๐)
 อสฺสยฺุโซ - เดือนอันประกอบด้วยดาวอัสสยฺุชะ (เดือน ๑๑)

ฉ. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า เวยฺยกรณํ อธิเต, พุยากรณํ ชานาติ.

- เช่น เวยฺยากรโณ - ผู้เรียนคัมภีร์ไวยากรณ์, หรือผู้ชำนาญคัมภีร์ไวยากรณ์

ช. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า วสาตินํ วิสโย.

- เช่น วสาโต - ที่อันเป็นที่อยู่ของพระเจ้าวสาติ

ฌ. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า อุทุมฺพรา อสฺมี สนฺติ.

เช่น โอทุมพโร - ที่อันมีต้นมะเดื่อ

ญ. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า ปุริโส ปริมาณ อสุส.

เช่น โปริส - น้ำอันมีประมาณ (ลือก) เท่าตัวบุรุษ (ยืนชูมือ)

๒. ลง **ณฺย, ณฺยยก** ปัจจัยในอรรถ **ชาติ, วสติ, อรหติ, หิต** เป็นต้น

ก. ลง ณฺย, ณฺยยก ปัจจัยในอรรถ พาราณสีย ชาโต, พาราณสีย วสติ.

เช่น พาราณสียโย - ผู้เกิดในเมืองพาราณสี, ผู้อยู่ในเมืองพาราณสี

พาราณสียโก - ผู้เกิดในเมืองพาราณสี, ผู้อยู่ในเมืองพาราณสี

คงเคยโย - ปลาตัวเกิดในแม่น้ำคงคา, หรือปลาอยู่ในแม่น้ำคงคา

โกเลยโย - สุนัขเกิดในบ้าน (กุล ชาโต)

- สุนัขอยู่ในบ้าน (กุล วสติ)

ข. ลง ณฺย ปัจจัยในอรรถว่า ทกฺขินฺ อรหติ.

เช่น ทกฺขินฺโย - ผู้ควรรับซึ่งทักษิณาทาน

ค. ลง ณฺย ปัจจัยในอรรถว่า ปดสฺส หิต.

เช่น ปาเถยฺ - วัตถุอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ทาง (เสปียงเดินทาง)

สาปเตยฺ - ทรัพย์อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เจ้าของทรัพย์

(สสฺส ปติ สปติ. เจ้าของทรัพย์, สปติสฺส หิต สาปเตยฺ)

ปทีเปยฺ - น้ำมันอันเป็นประโยชน์ต่อประทีป (ตะเกียง)

๓. ลง **อิม, อिय, อิก**, ปัจจัยในอรรถว่า **ชาติ, นียุตฺ, ตํ อสุส อตฺถิ, ตมฺหิ ภาโว** เป็นต้น

ก. ลง อิม ปัจจัยในอรรถว่า ปจฺฉา ชาโต.

เช่น ปจฺฉิม - ผู้เกิดในภายหลัง

ปจฺฉิมา (ชนตา)- หมู่ชนผู้เกิดในภายหลัง

อนฺติโม - ผู้เกิดในที่สุด

เหฏฺฐิม - ผู้เกิดในภายใต้

ข. ลง อिय ปัจจัยในอรรถว่า มนุสฺสชาติยฺ ชาโต.

เช่น มนุสฺสชาติโย - ผู้เกิดในชาติมนุษย์

โลกิโย - ผู้เกิดในโลก

ค. ลง อิม, อिय, อิก ปัจจัยในอรรถว่า อนฺเต นียุตฺ, ปฺตุโต อสุส อตฺถิ.

เช่น อนฺติโม - ผู้ประกอบในที่สุด

อนติโย	- ผู้ประกอบในที่สุด
อนติโก	- ผู้ประกอบในที่สุด
ปุตติโม	- ผู้มีบุตร
ปุตติโย	- ผู้มีบุตร
ปุตติโก	- ผู้มีบุตร
- ฌ. ลง อีย ปัจจัยในอรรถว่า ปญจวคเค ภโว.
 เช่น ปญจวคคิโย - ผู้เกิดในพวก ๕ หรือผู้นับเนื่องในหมู่ ๕
 ฉพพคคิโย - ผู้เกิดในพวก ๖, หรือพวกภิกษุฉัพพัคคีย์
- ง. ลง อีย ปัจจัยในอรรถว่า อุทเร ภवं, อตฺตโน อิทิ.
 เช่น อุทริยํ - อาหารใหม่อันมีในท้อง
 อตฺตนิยํ - ทรัพย์ของตน
๔. ลง ย, ญย, ปัจจัยในอรรถว่า สาธุ, หิต, ภว, ชาต เป็นต้น
- ก. ลง ญย ปัจจัยในอรรถว่า กम्मนิ สาธุ, สภายํ สาธุ, ปริสายํ สาธุ.
 เช่น กम्मญญํ - วัตถุอันดีในกิจการงาน
 สพุภํ - คำพูดดีในสภา
 ปาริสชโซ - บริวารผู้ดีในสภา
- ข. ลง ญย ปัจจัยในอรรถว่า เมธาย หิตํ, ปทานํ หิตํ, รตฺตส หิตา, สมณานํ หิตํ.
 เช่น เมชฺชํ - เนยใสอันเป็นประโยชน์แก่น้ำมัน
 ปชฺชํ - น้ำมันอันเป็นประโยชน์แก่เท้า
 รจฺจา - ทางอันเป็นประโยชน์แก่รถ
 สามญญํ - วัตถุอันเป็นประโยชน์แก่กุลแก่สมณะ
- ค. ลง ญย ปัจจัยในอรรถว่า คาเม ภโว, กวิมฺหิ ภवं, อรุเป ภवं, ฌนฺโต ชาตํ.
 เช่น คมฺโม - ข้อประพฤติอันเกิดในหมู่บ้าน
 กายุยํ - กายอันเกิดในกวี
 อารุเปยํ - จิตอันเกิดในอรุภพ
 ฌญญํ - น้ำมันอันเกิดจากเต้านม
๕. ลง กณ, ณ, ตา ปัจจัยในอรรถว่า สมุห
๖. ลง ตา ปัจจัยในอรรถ สกตฺถ หรือ สวตฺถ

- ก. ลง กณฺ, ฌ ปัจจัยในอรรถว่า อฏฺฐจฺจนฺ สฺมุโห, คามานํ สฺมุโห, ชนนานํ สฺมุโห.
 เช่น อฏฺฐจโก - หมูแห่งแปด
 คามตา - ประชุมแห่งหมู่บ้าน
 ชนตา - หมูแห่งชน
- ข. ลง ตา ปัจจัยในอรรถว่า สกตฺถ วา เทโวเยว เทวตา.
 เช่น เทวตา - เทวตา

หมายเหตุ

สกตฺถ หรือ **สฺวตฺถ** มาจาก โส เยว อตฺโถ สฺวตฺโถ. โส เยว อ.อรรถของบทนั้นนั้นเทียว อตฺโถ เป็นอรรถของปัจจัย **สฺวตฺโถ** ชื่อว่า **สกตฺถ** ได้แก่ **อรรถของบทหน้า** หมายความว่า ปัจจัย ไม่มีอรรถพิเศษกว่า อรรถของบทหน้า ๆ มีอรรถเช่นไร ดังนั้นจึงเรียกว่า ลงในอรรถ **สกตฺถ** หรือ **สฺวตฺถ** (อรรถของบทเดิม) ในที่นี้ เทวคัพพํ มีอรรถ เทวตา เมื่อลง ตา ปัจจัยมาแล้ว ก็ยังคงมีอรรถว่า เทวตาอยู่เช่นเดิม

๑. ลง อาลฺุ ปัจจัยในอรรถ ความมากของธรรมมี **อภิขฺฌา** เป็นต้นนั้น
- ก. ลง ก อาคมเป็น อภิขฺฌาลูก, ลีตาลูก เป็นต้น
 เช่น อภิขฺฌาลูก - ผู้มีอภิขฺฌามาก (อภิขฺฌา อสฺส พหฺลลา)
 ลีตาลูก - ผู้มีความหนาวมาก, คนขี้หนาว (ลีตา อสฺส พหฺลลา)
๒. ลง ก ปัจจัยในอรรถ **ปฏฺฐิภาค** (เหมือนกัน) **กฺุจฺฉิต** (นำเกลียด) **อนุกฺปฺป** (ความสงสาร) **สญฺญา** (ชื่อ) เป็นต้น
- ก. ลง ก ปัจจัยในอรรถ ปฏฺฐิภาควา หตฺถิโน อิว.
 เช่น หตฺถิกา - รูปอันเหมือนกับช้าง ท. (รูปปั้นช้าง, ตุ๊กตาช้าง)
 อสฺสกา - รูปอันเหมือนกับม้า ท. (รูปปั้นม้า, ตุ๊กตาม้า)
 โคณกา - รูปอันเหมือนกับวัว ท. (รูปปั้นวัว, ตุ๊กตาวัว)
- ข. ลง ก ปัจจัยในอรรถว่า กฺุจฺฉิต สมนฺโณ.
 เช่น สมนฺนโก - สมณผู้นำเกลียด
 มุณฺทโก - หัวโล้นนำเกลียด
- ค. ลง ก ปัจจัยในอรรถว่า อนุกฺมฺปิโต ปฺุตฺโต.
 เช่น ปฺุตฺตโก - ลูกน้อยผู้นำสงสาร
 กฺุญฺโก - คนรับจ้าง (ลง ก ปัจจัยในอรรถ ขุทฺทก)

รถโก - รถคันเล็ก (ขุททโก รโถ ลง ก ปัจจัยในอรรถ ขุททก)

๙. ลง **ตุตก, วนตุ** ปัจจัย หลังจาก กิ, ย, ต, เอต ศัพท์ในอรรถ ปริมาณ

ก. ลง **ตุตก** ปัจจัยในอรรถว่า กิ ปริมาณ ยสุส เป็นต้น

เช่น กิตตกัม - มีประมาณเท่าใด

ยตุตกัม - มีประมาณเพียงใด

ตตุตกัม - มีประมาณเพียงนั้น

เอตุตกัม - มีประมาณเพียงนี้

ข. ลง **วนตุ** ปัจจัยในอรรถว่า กิ ปริมาณ ยสุส.

เช่น กิวา - มีประมาณเท่าไร (กิ+วนตุ แปลง นตุ กับ ลี เป็น อา)

ยาวา - มีประมาณเพียงใด (ย+วนตุ แปลง นตุ กับ ลี เป็น อา)

ตาวา - มีประมาณเพียงนั้น (ต+วนตุ แปลง นตุ กับ ลี เป็น อา)

หมายเหตุ

วนตุ ปัจจัย อาจารย์บางท่าน กล่าวว่า เป็น "**อาวนตุ**" ปัจจัย ส่วนรูปว่า **ยวตโก** และ **ตวตโก** สำเร็จมาจาก **อวตค** ปัจจัย

๑๐. ลง **มย** ปัจจัยในอรรถ ถูกกระทำด้วยสิ่งนั้น, เกิดขึ้นเพราะสิ่งนั้น, มีสิ่งนั้น เป็นปกติ

ก. สุวณฺณมโย - รถที่ถูกกระทำด้วยทองคำ. (สุวณฺณน ปกโต) หรือ รถที่มีทองคำเป็นสภาพ (สุวณฺณํ ปกติ ยสุสาติ)

ข. อิทธิมยํ - บาตรและจีวรอันสำเร็จแล้วเพราะฤทธิ์ (อิทธิยา นิพพตฺตํ)

มโนมยํ - ฤทธิ์อันสำเร็จแล้วเพราะฉานจิต (มนสา นิพพตฺตํ)

ค. ลง **มย** ปัจจัย ในอรรถ **สกตฺถ** (อรรถของบทเดิม)

อุ ทานมยํ - ทาน (ทานเมว ทานมยํ)

สีลมยํ - ศีล (สีลเมว สีลมยํ)

ภาวนามยํ - ภาวนา (ภาวนาเยว ภาวนามยํ)

เหตุที่เรียกว่า **อเนกตฺถตฺทริต** เพราะกล่าวอรรถมากมายหลายประการ

จบอเนกัถตตฺทริต

๑๐๒. ภาวตฤทธิ

๑. ลงปัจจัย ๓ ตัว คือ **ณฺย, ตฺต, ตา** ในอรรถ ภาว (อรรถอันเป็นเหตุเกิดขึ้น)
 - ก. ลง **ณฺย** ปัจจัยในอรรถว่า อลสฺส ภาโว เป็นต้น
 - เช่น อลสฺย^{*} - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เกียจคร้าน
 - อาโรคฺย - ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่มีโรค
 - โกสฺสล - ความเป็นแห่งบุคคลผู้ฉลาด
 - ปณฺทิจจ - ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีปัญญา
 - พาหุสจฺจ - ความเป็นแห่งบุคคลผู้ศึกษามาก
 - อิสฺสรีย - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นใหญ่
 - ข. ลง **ตฺต, ตา** ปัจจัย ในอรรถว่า มนุสฺส ภาโว เป็นต้น
 - เช่น มนุสฺสตฺต - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นมนุษย์
 - มนุสฺสตา - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นมนุษย์
 - ทณฺทิตฺต - ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีไม้เท้า
 - ทณฺทิตา - ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีไม้เท้า
๒. ลงปัจจัย ๔ ตัว คือ **ตฺตน, เณฺย, ณ, กณฺ** ในอรรถ ภาว (เป็นเหตุมา)
 - ก. ลง **ตฺตน** ปัจจัย ในอรรถ ฆารสฺส ภาโว.
 - เช่น ฆารตฺตน - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นชายชู้
 - ชายตฺตน - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นภรรยา
 - ข. ลง **เณฺย** ปัจจัย ในอรรถว่า สฺจฺฉโน ภาโว.
 - เช่น สฺฉเจยฺย - ความเป็นแห่งบุคคลผู้สะอาด
 - ค. ลง **ณ, กณฺ** ปัจจัยในอรรถว่า วิสมสฺส ภาโว เป็นต้น
 - เช่น เวสม - ความเป็นแห่งของไม่เสมอกัน
 - คารว - ความเป็นแห่งบุคคลผู้เคารพ
 - อชฺชว - ความเป็นแห่งบุคคลผู้ตรง
 - มททว - ความเป็นแห่งบุคคลผู้อ่อนโยน
 - รามณฺย - ความเป็นแห่งที่อันรื่นรมณ์

* อลสฺย ความเป็นแห่งบุคคลผู้เกียจคร้าน อันเป็นเหตุเป็นมาแห่ง อลส ศัพท์

๓. ลง ฦๅ ๒ ัจ๒๒ ในอรรด กมม และ อรรด สกตถ
- ก. ๒ีร๒ - กรรมของบุคคลผู้กล้าหาญ (๒ีรานํ กมมํ) หรือ ความเป็น
แห่งบุคคลผู้กล้าหาญ (๒ีรสส ภา๒ กิ๒ได้)
- เภสช๒ - ๒าอันเป็นการงานของหมอ (ภิสคคสส กมมํ) หรือ
(ภิสคคสส ภา๒ กิ๒ได้)
- สาเจย๒ - การงานของคนหลอกลวง (สจสส กมมํ)
- ลง ฦๅ ๒ ัจ๒๒ ในอรรด ๒ีรานํ กมมํ ๒็นต้น
- ข. ยถากุจ๒ - ตามความเป็นจริง. (ยถา กุ๒เม๒ ยถากุจ๒. ฦๅ)
- การุณ๒ - ความสงสาร (กรุณา เ๒ การุณ๒)
- ๒ตตกลล๒ - กรรมอันมีเวลาอันถึงแล้ว (๒ตตกาล๒ เ๒ ๒ตตกลล๒. ฦๅ)
- ลง ฦๅ ๒ ัจ๒๒ ในอรรดว่า ยถา กุ๒เม๒ ยถากุจ๒ ๒็นต้น

จบภา๒ต๒ธิ๒

๑๐๓. ๒ิส๒ต๒๒ธิ๒

(๒๒ธิ๒นี้๒๒๒เข้าใน อเนก๒ถ๒๒๒ธิ๒)

บุคคลผู้วิเศษกว่าบุคคลอื่น เรียกว่า ๒ิส๒

๑. ลง ๒ ัจ๒๒ ๕ ๒ัว คือ **๒ร, ๒ม, อิส๒, อ๒, อ๒ุ๒** ในอรรด ๒ิส๒ นั้น
- ก. ลง **๒ร** ๒็นต้นในอรรดว่า ส๒ุเพ อ๒เม ๒า๒า, อ๒มิเม๒ล๒ ๒ิส๒เสน ๒า๒๒ิ...
หรือ ๒า๒าน๒ ๒ิส๒โส. ผู้วิเศษกว่าคนเล๒ ท. (คนเล๒ล๒น๒ดี)
- เช่น ๒า๒๒โร - คนเล๒โดย๒ิเศษ
๒า๒๒โม - คนเล๒โดย๒ิเศษ
๒า๒ิสิ๒โก - คนเล๒โดย๒ิเศษ
๒า๒ิ๒ - คนเล๒โดย๒ิเศษ
๒า๒ิ๒ุ๒ - คนเล๒โดย๒ิเศษ
- ข. ลง **๒ร** ๒ ัจ๒๒ ๒็นต้นในอรรดว่า ส๒ุเพ อ๒เม ๒ุ๒ุ, อ๒มิเม๒ล๒ ๒ิส๒เสน
๒ุ๒ุ๒ิ ... หรือ
๒ุ๒ุ๒ ๒ิส๒โส. ผู้วิเศษ กว่าคนฉ๒๒๒ ท.

เช่น ปฏุโตร	- คนฉลาดโดยพิเศษ
ปฏุโหม	- คนฉลาดโดยพิเศษ
ปฏิลิโก	- คนฉลาดโดยพิเศษ
ปฏิวโย	- คนฉลาดโดยพิเศษ
ปฏิวุโจ	- คนฉลาดโดยพิเศษ

จบวิเสสศัพท์

๑๐๔. อสฺสตุถิตฺตฺ

๑. ลง วี, อิล, ส, ว, อาล ปัจจัยในอรรถว่า อสฺส อตุถิ
 ฉะนั้น จึงเรียกว่า อสฺสตุถิตฺตฺ ในบางวิเคราะห์เช่น คฺุณ ยสฺมี วิชฺชติ คฺุณวา.
 ไม่มี อสฺส อตุถิ แต่ก็เรียกว่า อสฺสตุถิตฺตฺ ได้ เพราะ วิชฺชติ และ อตุถิ มีอรรถเหมือนกัน,
 ตามฉบับสืบลเดิม เรียกว่า อตุถยฺตุถิตฺตฺ ตัทธิตฺที่มีอรรถ อตุถิ
 - ก. ลง วี ปัจจัยในอรรถว่า เมธา อสฺส อตุถิตฺติ เมธาวี.
 เช่น เมธาวี - ผู้มีปัญญา
 เมธาวิณฺ์ - หลิงผู้มีปัญญา
 เมธาวิ - ตระกูลผู้มีปัญญา
 มายาวิ - ผู้มีมายา ฯลฯ
 - ข. ลง อิล ปัจจัยในอรรถว่า ปิจฺฉํ อสฺส อตุถิตฺติ เป็นต้น
 เช่น ปิจฺฉิล - ต้นไม้มียาง
 ชฺฉิล - ฤาษีผู้มีชฺฉา
 ตฺุณฺพิล - นกตัวมีจงอยปาก
 - ค. ลง ส ปัจจัยในอรรถว่า สฺุเมธา อสฺส อตุถิตฺติ เป็นต้น
 เช่น สฺุเมธโส - ผู้มีปัญญาดี
 โลมโส - ผู้มีขน
 - ฅ. ลง ว ปัจจัยในอรรถว่า เกธา อสฺส อตุถิตฺติ.
 เช่น เกสโว - ผู้มีผมงาม
 - ง. ลง อาล ปัจจัยในอรรถว่า วาจา อสฺส อตุถิตฺติ.
 เช่น วาจาโล - ผู้มีคำพูด (คนพูดมาก)

๒. ลง สี่ ปัจจัย เบื้องหลังจาก ตป ศัพท์, ลง อิก อี ปัจจัย หลัง ทณฺฑ ศัพท์, ลง ร ปัจจัย หลัง มฐ ศัพท์เป็นต้น

ก. ลง สี่ ปัจจัยในอรรถว่า ตโป อสฺส อตฺถิติ เป็นต้น

เช่น ตปสฺสตี - ฤาษีผู้มีตบะ

ตปสฺสทินี - หญิงผู้มีตบะ

ยสฺสตี - ผู้มีชื่อเสียง

เตชฺสตี - ผู้มีเดช

ข. ลง อิก, อี ปัจจัยในอรรถว่า ทณฺฑิ อสฺส อตฺถิติ เป็นต้น

เช่น ทณฺฑิโก, ทณฺฑิ - ผู้มีไม้เท้า.

ลํษี - อาจารย์ผู้ใหญ่ผู้มีหมู่คณะ

ฉตฺติโก, ฉตฺติ - ผู้มีร่ม, หรือ ผู้กั้นร่ม

ถาณิโก, ถาณิ - ผู้มีญาณ, หรือ ผู้มีปัญญาดี

ค. ลง ร ปัจจัยในอรรถว่า มฐ อสฺส อตฺถิติ เป็นต้น

เช่น มฐโร - น้ำตาลอันมีรสหวาน

กุญฺชโร - ช้างตัวมีคาง

นคโร - พื้นที่อันมีต้นไม้

มุขโร - คนปากกล้า

๓. ลง วนฺตฺ ปัจจัย หลังจาก คุณ ศัพท์, ภค ศัพท์ เป็นต้น, ลง มนฺตฺ ปัจจัยหลัง สติ ศัพท์ เป็นต้น ลง ณ ปัจจัยหลัง สทฺฐา ศัพท์เป็นต้น

ก. ลง วนฺตฺ ปัจจัยในอรรถว่า คุณ อสฺส อตฺถิติ เป็นต้น

เช่น คุณวา - ผู้มีคุณ

คุณวตี - หญิงผู้มีคุณ

ภควา - พระพุทธเจ้าผู้มีโชค (ภโค ยสฺส อตฺถิติ)

ข. ลง มนฺตฺ ปัจจัยในอรรถว่า สติ อสฺส อตฺถิติ เป็นต้น

เช่น สติมา - ผู้มีสติ

พนฺธุมา - ผู้มีญาติ

สติมตี - หญิงผู้มีสติ

ค. ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า สทฺฐา อสฺส อตฺถิติ เป็นต้น

เช่น สทฺฐโร - ผู้มีศรัทธา

- ปณโณ - ผู้มีปัญญา
 ตาปโส - ฤๅษีผู้มีตบะ (ลง ณ ปัจจัยหลัง ตป คัพพ์ วุทธิ อ ที่ ต เป็น อา แล้วลง ส อาคม)
 ตาปสี - หลิงฤๅษี
 อายสฺมา - ผู้มีอายุยืน (สกตล แปลตามศัพท์) หรือท่าน (อธิบายตุล แปลอธิบาย) ลง มนตุปัจจัยในอรรถ อายุ อสุส อตถิติ, หลัง อายุ คัพพ์ แปลง อู เป็น อส

จบอัสสัถิตัทธิต

๑๐๕. สงฺขยาดทฺธิต

๑. ลงปัจจัย ๔ ตัว คือ ม, ถ, จ, ตย ในอรรถ ปุรณ (เป็นเหตุเต็ม)
 - ก. ลง ม ปัจจัยในอรรถว่า ปณฺจณฺํ ปุรโณ
 - เช่น ปณฺจโม - เหตุเต็มแห่ง ๕ หรือที่ ๕
 - ปณฺจมา - บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๕ หรือบารมีที่ ๕
 - ปณฺจมี - บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๕ หรือบารมีที่ ๕
 - ปณฺจมํ - จิตเป็นเหตุเต็มแห่ง ๕ หรือจิตที่ ๕
 - ข. ลง ถ ปัจจัยในอรรถว่า จตฺตณฺํ ปุรโณ
 - เช่น จตฺตโถ - เหตุเต็มแห่ง ๔, หรือที่ ๔
 - จตฺตถา - บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๔, หรือบารมีที่ ๔
 - จตฺตถิ - บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๔, หรือบารมีที่ ๔
 - จตฺตถํ - จิตเป็นเหตุเต็มแห่ง ๔, หรือจิตที่ ๔
 - ค. ลง จ ปัจจัยในอรรถว่า ฉนฺนํ ปุรโณ (แล้ว ฎ เทวภาว)
 - เช่น ฉนฺนโจ - เหตุเต็มแห่ง ๖, หรือที่ ๖
 - ฉนฺนจา - บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๖, หรือบารมีที่ ๖
 - ฉนฺนจิ - บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๖, หรือบารมีที่ ๖
 - ฉนฺนจํ - จิตเป็นเหตุเต็มแห่ง ๖, หรือจิตที่ ๖
 - ฅ. ลง ตย ปัจจัยในอรรถว่า ทฺวินฺนํ ปุรโณ, ตินฺนํ ปุรโณ
 - เช่น ทฺติโย - เหตุเต็มแห่ง ๒, หรือที่ ๒

ทุดิยา	-	บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๒, หรือบารมีที่ ๒
ทุดิย์	-	บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๒, หรือบารมีที่ ๒
ตติโย	-	เหตุเต็มแห่ง ๓, หรือที่ ๓
ตติยา	-	บารมีเป็นเหตุเต็มแห่ง ๓ หรือบารมีที่ ๓
ตติย์	-	จิต เป็นเหตุเต็มแห่ง ๓, หรือจิตที่ ๓

หมายเหตุ

คำว่าเหตุเต็ม หมายถึง ลังขยา ที่กล่าวถึงของสิ่งเดียว เช่น ปรุจโม ที่ ๕ ถ้าเป็นบุคคล ก็หมายถึงคนที่ ๕ เท่านั้น มิได้หมายถึงคน ๕ คน

๑๐๖. ลำดับสังขยา

เอโก, เอกา, เอกัม	= ๑	ปรุจโม, ปรุจมา, ปรุจมัม	= ที่ ๑
เทว	= ๒	ทุดิโย, ทุดิยา, ทุดิย์	= ที่ ๒
ตโย, ติสฺโส, ตีณิ	= ๓	ตติโย, ตติยา, ตติย์	= ที่ ๓
จตุตาโร, จตุสฺโส, จตุตาริ	= ๔	จตุตฺโต, จตุตฺตา, จตุตฺถิ, จตุตฺถัม	= ที่ ๔
ปรุจ	= ๕	ปรุจโม, ปรุจมา, ปรุจมี, ปรุจมัม	= ที่ ๕
ฉ	= ๖	ฉฺุจโ, ฉฺุจจา, ฉฺุจจฺิ, ฉฺุจจฺัม	= ที่ ๖
สตุต	= ๗	สตุตโม, สตุตมา, สตุตมี, สตุตมัม	= ที่ ๗
อญฺจ	= ๘	อญฺจโม, อญฺจมา, อญฺจมี, อญฺจมัม	= ที่ ๘
นว	= ๙	นวโม, นวมา, นวมมี, นวมมัม	= ที่ ๙
ทส	= ๑๐	ทสโม, ทสมมี, ทสมมัม	= ที่ ๑๐
เอกาทส, เอการส	= ๑๑	เอกาทสโม	= ที่ ๑๑
ทฺวาทส	= ๑๒	ทฺวาทสโม	= ที่ ๑๒
เตรส	= ๑๓	เตรสโม	= ที่ ๑๓
จฺุทฺทส	= ๑๔	จฺุทฺทสโม, จาตุทฺทโส	= ที่ ๑๔
ปนฺนรส	= ๑๕	ปนฺนรสโม, ปนฺนรโส	= ที่ ๑๕

ถ้าเป็นอดีตถึงค์ กึ่ง อี ปัจจัย

เอกาทศ	= ที่ ๑๑		
ทวาทศ	= ที่ ๑๒		
เตรศ	= ที่ ๑๓		
จตุทศ	= ที่ ๑๔		
ปนุทศ	= ที่ ๑๕ เป็นต้น		
โสฬส	= ๑๖	โสฬสโม	= ที่ ๑๖
สตตฺรศ	= ๑๗	สตตฺรศโม	= ที่ ๑๗
อฏฺจารศ	= ๑๘	อฏฺจารศโม	= ที่ ๑๘
เอกุนวิศติ (ยี่สิบหยาอนหนึ่ง)	= ๑๙	เอกุนวิศติโม	= ที่ ๑๙
วิศํ, วิศติ	= ยี่สิบ	วิศติโม	= ที่ ๒๐
ตีศํ, तीस्ति	= ๓๐	ตีศโม	= ที่ ๓๐
จตุตาลีศํ	= ๔๐	จตุตาลีศติโม	= ที่ ๔๐
ปณฺณาสํ	= ๕๐	ปณฺณาสติโม	= ที่ ๕๐
สฏฺจि	= ๖๐		
สตตฺติ, สตตฺริ	= ๗๐		
อสีติ	= ๘๐		
เอกาสีติ	= ๘๑		
เอกุนนวุติ	= ๘๙		
นวุติ	= ๙๐		
เอกุนสตํ	= ๙๙		
สตํ	= ๑๐๐		
สหสฺสํ	= ๑๐๐๐		
ทสสหสฺสํ	= ๑๐,๐๐๐ (นิยฺตุํ = ๑๐,๐๐๐)		
สตสหสฺสํ	= ๑๐๐,๐๐๐ (ลกฺขํ = ๑๐๐,๐๐๐)		
ทสสตสหสฺสํ	= ๑,๐๐๐,๐๐๐		
โกฏิ	= หนึ่งโกฏิ		
ปโกฏิ	= หนึ่งปโกฏิ		
โกฏิปโกฏิ	= หนึ่งโกฏิปโกฏิ		

อกุโฆภินี = หนึ่งอักโฆภินี
 อสงขเขยยุย = หนึ่งอสงไชย

- ก. ทวิ (๒) ถึง อฏฐารส (๑๘) เป็นพหุจนะทั้ง ๓ ลings์
 ข. เอกนวิสติ (๑๙) ถึง นวนวุติ* (๙๙) เป็นเอกจนะ อิตถิลings์อย่างเดียว
 ค. เอกนสตํ (๙๙) ถึง อสงขเขยยุย เป็นเอกจนะ นปุงสกลings์อย่างเดียว
 ง. โภภี, ปโภภี, โภภีปโภภี, อกุโฆภินี เป็นเอกจนะ อิตถิลings์อย่างเดียว

สังขยาที่เป็นเอกจนะอย่างเดียว แต่เมื่อแยกออกเป็นสองพวก ต้องลงวิภัติพหูจนะเสมอ เช่น สตํ เป็นต้น เมื่อต้องการกล่าวถึงหลาย ๆ ร้อย ก็ต้องเขียนแยกออกจากกัน เป็น "เทว สทานิ" ร้อย ท. สอง "เทว โภภีโย" โภภี ท. สอง "จตุตารี อสงขเขยยุยานิ" อสงไชย ท. ลี้ ดังนี้ เป็นต้น ฯ

จบ สงขยatatthit

๑๐๗. อพุยยตthit

๑. ลง กุขตตุํ ปัจจัยในอรรธ วาร (ครั้งคราว) ลง ธา, ชฌํ และ โส ปัจจัยในอรรธ วิชาค และ อาการ, ลง ถา, ถํ และ ตลตตทา ปัจจัยในอรรธ ปการ

- ก. ลง กุขตตุํ ปัจจัยในอรรธ เอโก วาโร เป็นต้น
 เช่น เอกกุขตตุํ - ครั้งเดียว (เอโก วาโร)
 ทวิกุขตตุํ - สองครั้ง (เทว วาเร)
 ติกุขตตุํ - สามครั้ง (ตโย วาเร)
 พหุกุขตตุํ - หลายครั้ง (พหู วาเร)
 กตติกุขตตุํ - ก็ครั้ง (กตติวาโร วาโร)

ข. ลง ธา ปัจจัยในอรรธว่า เอเคน วิชาเคน เป็นต้น

- เช่น เอกธา - โดยส่วนเดียว (เอเคน วิชาเคน)
 ทวิธา - โดยส่วนสอง หรือมีสองอย่าง
 กติธา - มีกี่อย่าง
 พหุธา - มีหลายอย่าง (พหุติ วิชาเคหิ โดยประการ ท. อันถูก

* คูอธิบายในศัพท์พจนาน

จำแนก)

- ค. ลง ชุมน์ ปัจจัยในอรรถว่า เอโก วิภาโค เป็นต้น
 เช่น เอกชุมน์ - เป็นพวกเดียว (เอโก วิภาโค)
 เทวชุมน์ - สองอย่าง (เทว วิภาคา)
- ฆ. ลง โส ปัจจัยในอรรถว่า สพุเพน อากาเรน, สพุเพน ปกาเรน เป็นต้น
 เช่น สพุทโส - โดยอาการทั้งหมด (สพุเพน อากาเรน)
 - โดยประการทั้งปวง (สพุเพน ปกาเรน)
 อุปายโส - โดยเหตุ หรือ โดยอุบาย
 จานโส - โดยฉับพลัน, โดยทันที, โดยฐาน
 โยนิโส - โดยเหตุอันสมควร
- ง. ลง ถา ปัจจัยในอรรถว่า เยน อากาเรน, เยน ปกาเรน เป็นต้น
 เช่น ยถา - โดยอาการอย่างไร หรือโดยประการไร (เยน อากาเรน)
 ตถา - โดยอาการอย่างนั้น หรือ โดยประการนั้น
 อถถถา - โดยอาการอย่างอื่น หรือ โดยประการอื่น
 อิตถถา - โดยอาการนอกนี้ หรือ โดยประการนอกนี้
 อุกถถา - โดยอาการทั้งสอง หรือ โดยประการทั้งสอง
- จ. ลง ถัม ปัจจัยในอรรถว่า เกน ปกาเรน เป็นต้น
 เช่น กถัม - โดยประการใด (เกน ปกาเรน)
 อิตถัม - โดยประการนี้ (อัย ปกาโร)
- ฉ. ลง ตถตตทา ปัจจัยในอรรถ ปการ
 เช่น ยถตตทา - ประการใด
 ตถตตทา - ประการนั้น

จบอภัยยศัพท์

จบศัพท์ย่อ

๑๐๘. กิตก์กัณฑ์ย่อ

อาจารย์ครับ... กิตก์ คืออะไรครับ ?... คำว่า กิตก์ นี้เป็นชื่อของ **ปัจฉัยจำพวกหนึ่ง** มี **ณ ปัจฉัย** เป็นต้น ที่ทำให้นักศึกษาหมดความสงสัย (สี่สถาน กงขั กิริติ อปเนตติ กิโต) หมายความว่า ลำพังธาตุอย่างเดียว เมื่อนักศึกษาเห็นแล้ว ก็เป็นเหตุให้สงสัยได้ว่า ธาตุนี้เป็นวจาก (สาธนะ) อะไร เพราะธาตุนั้น ไม่มีเนื้อความกล่าวถึง **กตตุวจาก** หรือ **กมุมวจาก** เป็นต้น แต่เมื่อลงปัจฉัยข้างหลังธาตุแล้ว ก็ทำให้รู้ได้ว่า ธาตุนี้เป็น **กตตุวจาก** หรือ **กมุมวจาก** เป็นต้น ความสงสัยก็หมดไป เพราะเห็นปัจฉัย (ปัจฉัย หิ ทิสวา สาธเน นิราสโก โหติ) เพราะฉะนั้น ปัจฉัยที่ทำให้หมดความสงสัยนั้น จึงถูกเรียกว่า **กิตก์** โดยตรง ส่วนธาตุที่ประกอบกับกิตก์ปัจฉัยนี้เรียกว่ากิตก์ได้ (โดยอ้อม) กัณฑ์ที่แสดงกิตก์เหล่านั้นก็เรียกว่า **กิตก์กัณฑ์**

๑๐๙. สาธนะ ๗

ในกิตก์กัณฑ์นี้ มี **สาธนะ ๗** อย่าง คือ

๑. กตตุสาธน
๒. กมุมสาธน
๓. กรณสาธน
๔. สมุปทานสาธน
๕. อปาทานสาธน
๖. อธิกรณสาธน
๗. ภาวสาธน

คำว่า **สาธน** คือ ความสามารถ (สตุติ) ที่ทำกิจการให้สำเร็จ (สาเชตติ สาธน) ส่วนกิจการที่ประธานทำให้สำเร็จ ก็เรียกว่า **สาธน** ได้ ดังนั้น สาธนะ จึงจัดเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. สตุติสาธน
๒. กิริยาสาธน

ในสาธนะทั้งสองนั้น ปัจฉัยที่กล่าวถึงความสามารถที่ให้อำนาจสำเร็จกิจการได้เป็นสาธนะ โดยตรง ส่วนที่ประกอบกับปัจฉัยเหล่านั้นเรียกว่า **กตตุสาธนะ** เป็นต้น เป็นสาธนะโดยอ้อม

ในสาธนะทั้ง ๗ นั้น ภาวสาธนะ เป็น**กิริยาสาธน** ส่วนสาธนะ ๖ นอกนี้เป็น **สตุติสาธน**

คำแปลของสาธนะ ๑ (ท่องจำ)

กตฺตฺสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า ผู้ เช่น การโก ผู้กระทำ
กมฺมสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า ถูก หรือ อันเขา เช่น กโต ถูกกระทำ, อันเขากระทำ
กรณสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า เป็นเครื่อง เช่น กรณ เป็นเครื่องกระทำ
สมฺปทานสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า เป็นที่ เช่น ทานโย เป็นที่ให้
อปาทานสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า เป็นแดน เช่น นิคุคโต เป็นแดนหลีกเลี่ยง
อธิกรณสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า เป็นที่ เช่น จานํ เป็นที่ตั้ง
ภาวสาธน	- แปลออกสำเนียงว่า การ, ความ, อัน, พึ่ง เช่น ภวิตพฺพ ความเป็น, พึ่งเป็น

๑๑๐. ปัจจัยที่ลงในสาธนะเหล่านั้น มีดังนี้

ตพฺพ, อนีนฺย, ญฺ, ณ, อ, ต, ตวนฺตฺ, ตาวี, ตฺ, ญ, กฺวิ, ณฺ, มาน, อนฺต

ตพฺพ, อนีนฺย ปัจจัย

กร + ตพฺพ + อนีนฺย

เช่น กตฺตพฺพํ, กรณีนฺย = ถูกกระทำ, พึ่งกระทำ, ควรกระทำ, กระทำได้, ต้องกระทำ
 กตฺตพฺพโ, กรณีนฺโย = ถูกกระทำ, พึ่งกระทำ, ควรกระทำ, กระทำได้, ต้องกระทำ
 กตฺตพฺพา, กรณีนฺยา = ถูกกระทำ, พึ่งกระทำ, ควรกระทำ, กระทำได้, ต้องกระทำ
 คนฺตพฺพํ, คมณีนฺย = พึ่งไป ฯลฯ (คมฺ ชาติ)
 ปจิตพฺพํ, ปจณีนฺย = พึ่งหุง ฯลฯ (ปจ ชาติ)
 ภวิตพฺพํ, ภวณีนฺย = พึ่งเป็น ฯลฯ (ภฺ ชาติ)

ลง ญฺ ปัจจัย ในอรรถว่า (กโรตีติ การโก เป็นต้น)

เช่น การโก ผู้กระทำ (กร ชาติ+ญฺ)
 การิกา หญิงผู้กระทำ (กร ชาติ+ญฺ)
 การกั ตระกูลผู้กระทำ (กร ชาติ+ญฺ)

ทายโก	ผู้ให้	(ทา ชาติ+ณฺว)
ทายิกา	หญิงผู้ให้	(ทา ชาติ+ณฺว)
ทายกั	ตระกูลผู้ให้	(ทา ชาติ+ณฺว)
ปาจโก	ผู้หุง	(ปจ ชาติ+ณฺว)
ปาจิกา	หญิงผู้หุง	(ปจ ชาติ+ณฺว)
ปาจกั	ตระกูลผู้หุง	(ปจ ชาติ+ณฺว)
อุปาสโก	บุรุษผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย.	(อาส ชาติ+ณฺว)
อุปาสิกา	หญิงผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย.	(อาส ชาติ+ณฺว)
อุปาสกั	ตระกูลผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย.	(อาส ชาติ+ณฺว)
นายโก	ผู้นำไป	(นี ชาติ+ณฺว)
นายิกา	หญิงผู้นำไป	(นี ชาติ+ณฺว)
นายกั	ตระกูลผู้นำไป	(นี ชาติ+ณฺว)

ลง ณ ปัจจัยในอรรถว่า กุมภกั กโรตีติ กุมภกาโร.

เช่น กุมภกาโร	ผู้กระทำซึ่งหม้อ	(ช่างหม้อ) (กุมภ+กร+ณ)
มาลากาโร	ผู้กระทำดอกไม้	(ช่างดอกไม้) (มาลา+กร+ณ)
กาโร	การกระทำ หรือกรรมอันถูกกระทำ	(กร+ณ)

ลง อ ปัจจัย

เช่น ตกฺกโร	ผู้กระทำซึ่งกรรมนั้น	(โจร)
นิสฺสโย	ที่อาศัย	(นิปฺพุพฺพ ลี+อ)
วินโย	เป็นที่สั่งสอน, เป็นเครื่องสั่งสอน	(วิ-นี+อ)
ชโย	เป็นที่สิ้นไป	(ชี+อ)
ชโย	การชนะ	(ชี+อ)
ปภโว	ที่เป็นแดนเกิดขึ้นเบื้องต้นแรก	(ป+ภฺว+อ)
สฺงคฺโห	การย่อ	(สํ+คห+อ)
นิกฺคโห	การข่ม	(นิ+คห+อ)
ปคฺคโห	การสรรเสริญ	(ป+คห+อ)
อาคม	การมา หรือ อักษรอาคม	(อา+คม+อ)

ลง ต ปัจจัย

เช่น คโต	ไปแล้ว, ผู้ไป	(คมฺ+ต)
----------	---------------	---------

คโต	อันเขาไปแล้ว	(คมุ+ต)
กโต	ถูกกระทำแล้ว, (อันเขาทำแล้ว)	(กร+ต)
รโต	ยินดีแล้ว	(รมุ+ต)
ภุโต	กินแล้ว หรือถูกกินแล้ว	(ภุช+ต)
ภูโต	เป็นแล้ว	(ภู+ต)
ภาวโต	ถูกให้เป็นแล้ว หรือถูกให้เจริญแล้ว	(ภู+ต)
การโต	ถูกให้กระทำแล้ว	(กร+ต)
ยาจโต	ถูกขอแล้ว	(ยาจ+ต)
นีโต	ถูกนำไปแล้ว	(นี+ต)
คีตัม	การร้องเพลง	(เค+ต)
คตัม	การไป	(คมุ+ต)
จิตัม	การยื่น	(จา+ต)
ชิต	ถูกชนะแล้ว	(ชิ+ต)
ฌาโต	ถูกรู้แล้ว	(ฌา+ต)

ลง ทวณฺตุ, ตาวี ปัจจัย

เช่น ภุตฺวา, ภุตฺตาวี	ผู้กินแล้ว	(ภุช+ตวณฺตุ, ตาวี)
หุตฺวา, หุตฺตาวี	ผู้บูชาแล้ว	(หุ+ตวณฺตุ, ตาวี)
วุติตฺวา, วุติตฺตาวี	ผู้ประพฤติแล้ว	(วส+ตวณฺตุ, ตาวี)

ลง ตฺ ปัจจัย

เช่น กตฺตา	ผู้กระทำ	(กร+ตฺ)
ภตฺตา	ผู้เลี้ยง, เจ้านาย, ผัว	(ภร+ตฺ)
วตฺตา	ผู้กล่าว	(วจ+ตฺ)
เนตฺตา	ผู้นำไป	(นี+ตฺ)
โสตฺตา	ผู้ฟัง	(สุ+ตฺ)
สาเวตฺตา	ผู้ให้ไต่ยิน หรือ ผู้ประกาศ	(สุ+เณ+ตฺ)
ธตฺตา	ผู้ทรงไว้	(ธ+ตฺ)
ทตฺตา	ผู้ให้	(ทา+ตฺ)

ลง ญฺ ปัจจัย

เช่น นนฺทณฺ	ความยินดี หรือ วัตถุอันถูกยินดี	(นนท+ญ)
-------------	---------------------------------	---------

คหณั	การถือเอาหรือวัตถุอันถูกถือเอา	(คห+ยุ)
ฌาณั	ฌาณ	(ฌา+ยุ)
วิญญาณั	วิญญาณ	(วิ+ฌา+ยุ)
ฌานั	ฌาน	(ฌเ+ยุ)
ปุรณั	เป็นเหตุเต็ม	(ปุร+ยุ)
ทานั	วัตถุอันถูกให้ หรือเจตนาเป็นเครื่องให้	(ทา+ยุ)
สมุปทานั	เป็นที่ให้ด้วยดี	(สั+ป+ทา+ยุ)
อปาทานั	เป็นที่นำออกแล้วถือเอา	(อป+อา+ทา+ยุ)

ลง ยุ ปัจจัยในอรรถ ตสุลีล

เช่น โฆสโน	ผู้มีปกติปาวร้อง	(ฆุส+ยุ)
ภาสโน	ผู้มีปกติกล่าว	(ภาส+ยุ)
โกธโน	ผู้มีปกติโกรธ	(กุธ+ยุ)
จลโน	ผู้มีปกติหวั่นไหว	(จล+ยุ)
มณฑโน	ผู้มีปกติตกแต่ง	(มณฑ+ยุ)
โรจโน	ผู้มีปกติงาม	(รุจ+ยุ)

ลง กวิ ปัจจัย

เช่น อูรโค	ผู้ไปด้วยอก	(อูร+คมุ+กวิ)
สยมภู	ผู้เป็นเอง	(สั+ภู+กวิ)
สงโซ	ผู้ซุคดี	(สั+ชน+กวิ)

ลง ณี ปัจจัย

เช่น พุรหมจารี	ผู้มีปกติประพฤติพหุจรรัย	(พุรหม+จร+ณี)
พุรหมจารินี	หญิงผู้มีปกติประพฤติพหุจรรัย	(พุรหม+จร+ณี+อินี)
ธมฺมจารี	ผู้มีปกติประพฤติธรรม	(ธมฺม+จร+ณี)

(ตสุลีล ศัพท์เต็มเป็น ต+ลีล = ปกติของสิ่งนั้น หรือ วาสนาที่ติดตามมาโดย

ปกติ)

ลง มาน, อนุต ปัจจัย

เช่น คจฺจมาโน, คจฺจนฺโต	เมื่อไป หรือ ไปอยู่	(คมุ+อ+มาน, คมุ+อ+อนุต)
คจฺจยมาโน	เมื่อถูกไป, อันเขาไปอยู่	(คมุ+อิ+ย+มาน)
กฺุรฺมาโน	เมื่อกระทำ	(กร+โอ+มาน)

กุพพนุโต	เมื่อกระทำ	(กร+โอ+อนุต)
กโรนุโต	เมื่อกระทำ	(กร+โอ+อนุต)
กริยมาโน	เมื่อถูกกระทำ, หรืออันเขากระทำอยู่	(กร+อิ+ย+มาน)
ภวติ	ย่อมเป็น	(ภ+อ+ติ)

บทที่มี มาน และ อนุต ปัจจัยเป็นที่สุด ต้องมองหากิริยาหลังเสมอ เพราะเป็นกิริยา
ยังไม่สำเร็จยังต้องเป็นไปอีก หรือ ยังต้องกระทำต่อไปอีก จึงต้องมองหากิริยาที่เป็นประธาน
เช่น ภวติ เป็นต้น ฯ

จบกิตกั

จบสัททสังเขป

๙ . ๒

การฝึกอ่าน เขียน และพูด

๑๑๑. บทเรียนที่ ๑

มโหสถกุมาร วตถุ

๑. โพธิสตุโต มโหสถกุมารโ อมรํ นาม กณฺถํ คเหตุวา อากจฺจนฺโต เอกสฺมี จาเน พทรฺรุกข์ ทิสฺวา ตสฺส มูเล นิสฺสีทิ.
๒. อมฺรา เทวี ผลสมฺปนฺนํ พทรฺรุกข์ ทิสฺวา อาห "สํมิ อภิรฺหิตฺวา พทรฺผลํ โอิจฺนิตฺวา ททาหิ, มยฺหมฺปิ เทหิ" ติ.
๓. "ภทฺเท อหํ กิลมามิ, อภิรฺหิตฺุํ น สกฺโกมิ. ตวเมว อภิรฺหา" ติ.
๔. อมฺราเทวี ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา อภิรฺยุห สาชนฺตเร นิสฺสีตฺวา ผลํ โอิจฺนิ.
๕. โพธิสตุโต อาห "ภทฺเท ผลํ มยฺหํ เทหิ" ติ.
๖. "อฺณฺหผลํ ขาทิสฺสฺสฺสิ, อฺทาหุ สีสฺสฺสฺสฺ ?"
๗. "ภทฺเท อฺณฺหผลเณ เม อตฺโถ"
๘. อมฺราเทวี ผลานิ ภูมฺิยํ ขิปีตฺวา อาห "สํมิ ขาทาหิ" ติ.
๙. โพธิสตุโต ผลานิ คเหตุวา ฐเมนฺโต ขาทิตฺวา ปฺน อาห "ภทฺเท สีสฺสฺสฺสฺ เม เทหิ" ติ,
๑๐. อมฺราเทวี พทรฺปฺผลานิ ตินฺภูมฺิยา อฺปริ ขิปีตฺวา อาห "สํมิ ขาทา" ติ, โพธิสตุโต ตํ คเหตุวา ขาทิ.

แบบฝึกหัด (ก)

๑. นายสุทัต เรียกนายจันทร์แล้ว ไปสู่วัด
๒. เขาเห็นต้นมะม่วงที่มีผลตกในที่แห่งหนึ่ง แล้วพูดว่า "แนะนำจันทร์ ท่านขึ้นสู่ ต้นมะม่วง แล้วจงเก็บผลมะม่วง และจงให้ข้าพเจ้าด้วย
๓. นายจันทร์พูดว่า ผมขึ้นไม่ได้ ท่านนั้นแหละจงขึ้น
๔. นายสุทัต ขึ้นสู่ต้นมะม่วงแล้ว นั่งในระหว่าง แห่งคาบบ เก็บผลมะม่วงแล้ว เคี้ยวกิน
๕. นายจันทร์ ขอว่า แนะนำสุทัต เอาผลมะม่วงให้ผมด้วย
๖. นายสุทัต เก็บลูกมะม่วงแล้ว เมื่อจะโยนลง พูดว่า แนะนำจันทร์ ท่านจงกิน

๗. นายจันท์ รับลูกมะม่วงแล้ว เคี้ยวกิน
๘. หลังจากนั้น เมื่อนายสุทัต ลงจากต้นมะม่วงแล้ว เขาทั้งสองพากันกลับสู่บ้าน (อมพ - มะม่วง, อุโกปี - เขาทั้งสอง, ตโต ปรี - หลังจากนั้น)

๑๑๒. บทเรียนที่ ๒

คามทารกวัตถุ

๑. สุทัต จัน ทร นามกา คามทารกา วิหาริ อาคจฺจนฺตา เอกิ มฺรฺฐผลิ จิณฺจารุกฺขิ ทิสฺวา อารุหิสฺสุ.
๒. พุทฺธรกฺขิตฺ นาม สามณฺเวิ นิวาเรติ "มา อารุหิตฺถ, มา อารุหิตฺถา" ตี.
๓. เต เอวิ นิวาริยมาณาปิ อารุหนฺติเยว. จันฺทร ปน "อมฺเหสุ อารุหนฺเตสุ กิ ภวิสฺสตีติ" ปี ภณฺตี.
๔. สามณฺเวิ มหาสทฺท กตฺวา ภิกฺขุณฺโ อาริเจติ "อิธ ภนฺเต คามทารกา จิณฺจารุกฺขิ อารุหนฺตี" ตี.
๕. อายสฺมา จกฺกปาโล ตํ สทฺทํ สุตฺวา กุทฺโธ อาห "เอถ สามณฺเระ เลทฺทฺฐนา ปหริตฺวา ปาเตถา" ตี.
๖. พหุ สามณฺเระ อาคนฺตฺวา ปริวาเรตฺวา เลทฺทฺฐนํ ปหริสฺสุ.
๗. เตปี ทารกา ภิตา สีสํ สีสํ โอรุยฺห คามาภิมฺขา ปลาเยสฺสุ.
๘. "เอวิ โข อารุโส สมคฺคกมฺมํ นาม กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ยถิจฺฉิตํ สมิขฺฉติเยวา" ตี.

ข้อควรทราบ

คามทารโก = เด็กชาวบ้าน, มฺรฺฐผลิ = อันมีผลหวาน, จิณฺจา = มะขาม, นิวาเรติ = ย่อมห้าม, อารุหนฺติเยว = ย่อมขึ้นนั้นเที่ยว, อมฺเหสุ อารุหนฺเตสุ กิ ภวิสฺสตีติ = เมื่อพวกเขาเข้าเจ้าขึ้น อะไรจะเกิดขึ้นเล่า, อิธ ภนฺเต = ในที่นี้ครับ, กุทฺโธ = โกรธ, เลทฺทฺฐ = ก้อนดิน, ปาเตติ = ให้ตก, คามาภิมฺขา = บ่ายหน้าไปสู่บ้าน, สมคฺคกมฺมํ = การงานของบุคคลผู้พร้อมเพรียงกัน หรือการงานอันพร้อมเพรียงกัน, กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา = ดีก็ดี ชั่วก็ดี, ยถิจฺฉิตํ = ตามความปรารถนา, สมิขฺฉติเยว = ย่อมสำเร็จนั้นเที่ยว

แบบฝึกหัด (ข)

๑. เด็กหญิงทั้งหลาย ผู้มีชื่อว่า มาลีและอัจฉรา มาอยู่ สุวัตเห็นแล้ว ซึ่งกอดอกไม้ เก็บอยู่
๒. สามเณร ธรรมรักขิตะ ห้ามว่า พวกเธออย่าเก็บเลย
๓. เด็กหญิงทั้งหลาย แม้จะถูกห้ามอย่างนี้ ย่อมเก็บนั้นเทียว
๔. สามเณรธรรมรักขิตะ เรียกสามเณรสังฆรักขิตะ แล้วขว้างด้วยก้อนดิน
๕. แม้เด็กหญิงทั้งหลาย เป็นผู้กลัว ย่อมวิ่ง มุ่งหน้าไปสู่อันโดยเร็ว
๖. หลังจากนั้น พ่อแม่ของเด็กหญิง ท. มาสุวัตแล้ว บอกเรื่องนี้ แก่พระมหาเถระ
๗. พระมหาเถระ ไม่พูดคำอะไร ๆ กะสามเณร ท.

(เอตมตฺถํ = เอตํ + อตฺถํ = ซึ่งเหตุนี้, น กิณฺณจิ วเทติ = ไม่กล่าวซึ่งคำอะไร ๆ, เถโร = พระเถระ)

๑๑๓. บทเรียนที่ ๓

มโหสถปณฺฑิตวตฺถุ

๑. มโหสถปณฺฑิตโธ อตฺตโน อนุจฉวิกํ กุมาริกํ ปรีเยสฺมาโน อมฺราเทวี นาม โปราณกเสฏฺฐจิกุลสฺส ธีตฺรํ ทิสฺวา ตํ วิมฺลิตฺกามา ตสฺสา เคเห กติปาหํ วสิ.
๒. อถ นํ วิมฺสนฺโต อาห "ภทฺเท อทฺตมนาลิกตณฺฑุเล คเหตฺวา ปาโถว มยฺหํ ยาคุณฺจ ปุปลยฺจ ภตฺตยฺจ ปจาทิ" ติ
๓. อมฺรา เทวี "สาธฺว" ติ สมฺปฏฺิจฉิตฺวา ตณฺฑุเล โกณฺฎฺเทว มุลตณฺฑุเลหิ ภตฺตํ, มชฺฉิมตณฺฑุเลหิ ยาคุํ, กณฺเกหิ ปุวํ ปจิตฺวา, ปจฺมํ ยาคุํ อทาสิ.
๔. โส ตสฺสา จิตฺตํ วิมฺลิตฺกามา "ยาคุํ ปจิตุํ อชานนฺตี กิมตฺถํ มม ตณฺฑุเล นาสี" ติ วตฺวา ภูมียํ ปาเตสิ.
๕. "สามิ สเจ ยาคุ น สุนฺทรา, ปุวํ ขาทา" ติ.
๖. ตมฺปิ ตเถว อทาสิ.
๗. "สามิ สเจ ปุโป น สุนฺทโร, ภตฺตํ ภูณฺชา" ติ.
๘. ภตฺตํปิ ตเถว กตฺวา กุทฺโธ วิย "คจฺจ ทฺวาเร นิสีทา" ติ อาห.
๙. อมฺราเทวี ปน อกุชฺฉิตฺวาว "สาธฺว สามิ" ติ วตฺวา คนฺตฺวา นิสีทิ.

"กั อมฺม สุมเน" ?

"กั ตาต กนิฏฺฐภาติก" ?

"วิลปฺลิต อมฺมา" ?

"น วิลปามิ กนิฏฺฐภาติก".

"ภายลิต อมฺม" ?

"น ภายามิ กนิฏฺฐภาติก".

เอตตํ วัตฺวา กาลมกาลี.

๒. เสฏฺฐิ ชีตุ สรีริกัจจํ กตฺวา โรทฺหนโต สตุลฺล สนฺตีกํ อาคนฺตฺวา เอตมตฺถํ อารโจะสิ.
 อถ นํ ภควา อาห

"น เต คหปติ ชีตา วิลปติ. กนิฏฺฐตฺตาเยว กนิฏฺฐภาติกาทิ ตํ อาลปติ,
 ตฺวํ หิ โสตาปนฺโน, ตว ชีตา ปน สกทาคามินี" ติ. "เอวํ ภนฺเต" ? "เอวํ คหปติ"
 "ภนฺเต มม ชีตา อีธ ฅาตกานํ อนฺตเร นนฺทมานา วิจริตฺวา อีโต คนฺตฺวาปิ
 นนฺทนฺนฺจฺจาเนเยว นิพฺพตฺตา" "อาม คหปติ อปฺปมตฺตา นาม คหฺนฺจฺจา วา ปพฺพชิตา
 วา อีธ โลกฺ เจว ปฺรโลเก จ นนฺทนฺตฺติเยว

อีธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ

กตฺปฺลฺโย อุกฺยตฺถ นนฺทติ,

ปฺลฺยลํ เม กตฺนฺตฺติ นนฺทติ

ภียโย นนฺทติ สุกฺตํ คโต.

ข้อควรทราบ

กุมาริกา = หญิงสาว, ปกฺโกสาเปติ = ให้เรียก, วิลปติ = ย่อมเพ้อ, เอตตํ = เพียง
 นี้, วัตฺวา = กล่าวแล้ว, กาลี = ความตาย, สรีริกัจจํ = ฅาปนกิจ (เผา), คหปติ = คหบดี,
 กนิฏฺฐตฺตาเยว = เพราะความที่แห่งท่าน เป็นน้องชายนั้นเทียว, เอวํ ภนฺเต = อย่างนั้น
 หรือครับ, นนฺทนฺนฺจฺจานํ = ที่เป็นที่ยินดี, เปจฺจ = ในภพหน้า, กตฺปฺลฺโย = ผู้มีบุญอันกระทำ
 ไว้แล้ว, ภียโย = โดยยิ่ง, คโต = ถึงแล้ว, สมานํ = เมื่อเป็น

แบบฝึกหัด (ฅ)

๑. ท่านกลัวข้าพเจ้าไหม ?
๒. ข้าพเจ้าไม่กลัวคนเช่นท่าน
๓. และท่านไม่กลัวข้าพเจ้าหรือ ?
๔. ข้าพเจ้าจะกลัวท่านทำไม
๕. แน่พี่ใหญ่ ข้าพเจ้ากลัวท่านจริง
๖. โอน้องชาย เธออย่ากลัวเราเลย, เธอจงกลัวอาจารย์เท่านั้น
๗. แน่น้องชาย เธอชอบใจคำพูดของเราหรือ ?
๘. ครับพี่ ผมชอบใจคำพูดของพี่
๙. ชน ท. มาก ตายแล้ว แม้ในอดีต กำลังตาย แม้ในปัจจุบัน จะตาย แม้ในอนาคต
๑๐. คนแก่กว่าข้าพเจ้าตาย ก็มีมาก, คนอ่อนกว่าข้าพเจ้าตาย ก็มีมาก, คนเสมอกับข้าพเจ้าตาย ก็มีมาก

(ภاتا, ภาทิก = พี่ชาย, เชฏฐภاتا, เชฏฐภาทิก = พี่ชายใหญ่, กนิฏฐภاتا, กนิฏฐภาทิก = น้องชาย, มยา = กว่าข้าพเจ้า, วุฑโฒ = ผู้แก่, สโม = ผู้เสมอ, นโว = ผู้อ่อน, ผู้ใหม่, ตาทิส, ตุมหาทิส = ผู้เช่นกับท่าน)

๑๑๕. บทเรียนที่ ๕

อทุตฺตโปสถิกวตฺถุ

๑. อนาถปิณฑิกสฺส เสฏฺฐิโน เคเห อุโปสถทิวเส สายมาลํ น ภูณฺชนฺติ. สพฺเพ อุโปสถิกา โหนฺติ. อนุตฺมโส ถนปายิโนปิ ทารเก มุขํ วิกฺขาลेतฺวา จตฺตมธฺรํ มุเข ปกฺขิปาเปตฺวา อุโปสถิกเ กาทเรติ ฯ
๒. น จิรํ ตํ เคหํ สมฺปตฺโต ภาติโก อุโปสถภาวํ อชานนฺโต กมฺมกรณฺตถาย อรณฺถํ คจฺจติ. อถสฺส ปตฺโตถนํ ปจีสุ.
๓. โส ทิวสํ อรณฺถเเว กมฺมํ กตฺวา สายํ อาคนฺตฺวา ภาตฺตํ วฑฺฒेतฺวา ทิยมาณํ ฉาโตมฺหิตี สหสา อภฺยชิตฺตฺวา จินฺตฺเตสิ "อณฺเณสุ ทิวเสสุ อิมสฺมี เคเห 'ภาตฺตํ เทล, พุยฺยณฺนํ เทลา' ตี มหาโกลาทโล โหติ. อชฺช สพฺเพ นิสฺสทฺทา นิปชฺชีสุ, มยฺหเมว เอกสฺส ภาตฺตํ วฑฺฒยฺีสุ, กิ นฺุ โข เอตํ" ตี.

๔. เอวํ จินฺเตตฺวา ปุจฺฉิตฺวา การณํ ฌตฺวา ตํ ภตฺตํ อภฺยชิตฺวา ว มุขํ วิกุขาเลตฺวา
อุโปสถกฺคานิ อธิฏฺฐหนฺโต อุปทฺตฺมโปสถกมฺมํ อกาลิ.
๕. ตสฺส สกฺลทิวสํ กมฺมํ กตฺวา ฉาตสฺส สรีเร วาตา กุปฺปิสฺสุ.
๖. เสฏฺฐิ ตํ ปวตฺตี สุตฺวา จตฺมธฺรํ คาหาเปตฺวา ตสฺส สนฺตํ อากฺขนฺตฺวา
"กุ ตาตา" ติ ปุจฺฉิ.
"สามี วาตา เม กุปฺปิตา."
"เตน हि อฏฺฐาย อิํ เกสฺสฺหฺ ขาทาहि."
"ตฺมเหปิ ขาทถ สามี."
"อมฺหากํ อผาสุกํ นตฺถิ, ตวํ ขาทาहि."
"สามี อหํ อุโปสถกมฺมํ กโรหนฺโต สกฺลํ กาคฺตุํ นาสกฺขี. อุปทฺตฺมกมฺมมฺปิ เม
วิกฺลํ มา อโหสิ" ติ น อิจฺฉิ.
"มา เอวํ กิริ ตาตา" ติ วุจฺจมาโนปิ อนิจฺฉิตฺวา, อรุณฺเ อฏฺฐหนฺเต, มิลาตมาลา
วีย กาลํ กตฺวา นิโครธฺรกุเข เทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ.

ข้อควรทราบ

สายนมาโส - อาหารค้ำ. อุโปสถโก - ผู้รักษาอุโบสถ. ถนปายี-เด็กน้อย. อนุตมโส -
โดยกำหนดมีในที่สุด หรือ โดยต่ำสุด. ภติโก - คนรับจ้าง. อุโปสถภาโว - ความเป็นวันอุโบสถ.
ปตฺโตทโน (ปตฺต + โอทโน) - ข้าวสุกแฉ่งหนึ่ง. วทฺเตตฺวา - คด (ให้เจริญ). ฉาโต - ผู้หิว.
สทฺสา - อย่างรีบเร่ง. อผาสุกํ - ไม่สบาย. วิกฺลํ - พร่อง. อฏฺฐหนฺเต - เมื่อขึ้น. มิลาต -
เหยี่ยวเฉา

แบบฝึกหัด (ง)

๑. ผู้มีอายุ ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้รักษาอุโบสถ ในวันอุโบสถ
๒. ข้าพเจ้า ท. เป็นผู้รักษาอุโบสถ ในวันอุโบสถ
๓. หญิงคนหนึ่ง อุ้มเด็กน้อยมา
๔. เธอเป็นเด็กเล็ก
๕. ปากของเธอ มีกลิ่นเหม็น, เธอแปรงฟัน ด้วยแปรงสีฟัน
๖. หลังจากที่บ้วนปากแล้ว จงกินข้าว
๗. จงใส่จตุมธฺรเข้าไป ในปาก ของเด็กน้อย

๘. ลูกจ้าง เข้าในป่า เพื่อทำงาน เขาไม่รู้ว่าเป็นวันอุโบสถ เมื่อเขากลับมา ย่อมรักษาอุโบสถครึ่งวัน
๙. หุงข้าวเพื่อข้าพเจ้าหรือ หากหุงจงคตมา ข้าพเจ้าหิวแล้ว
๑๐. หุงข้าวสารแ่งหนึ่งไว้ เพื่อท่าน คนเดียว ข้าพเจ้า จะเอามาให้
๑๑. มีความโกลาหล ว่า "ท่าน จงให้ข้าว ท่าน จงให้แกง
๑๒. จัดข้าวจานหนึ่ง ไม่พอแก่ข้าพเจ้าหรือก จงคตมาอีก
๑๓. อย่าพูดอย่างนี้ซิ มันไม่ดี
๑๔. อรุณ ยังไม่ขึ้นหรือ ?
๑๕. ดอกไม้ ท. เขียวเฉาแล้ว จงพรหม ด้วยน้ำ

—•—

๑๑๖. บทเรียนที่ ๖

วาสุทตตาทเววี วตถุ

๑. โกสมพิยั อูเทโน นาม ราชา รชชั กาทเรติ. อูชเชนิยั ปน จณทปชชโชโต นามราชา อโหสิ. อูเทโน ราชาน หตถิกนตัม นาม สิปปิ ชานาติ. มนตัม ปริวตเตตวา หตถิกนตวีณั วาเทนุโต นาเค ปลาเยติปิ คณหาติปิ. จณทปชชโชตสสุต วาสุทตตาทเววี นาม ธีตา อตถิ.
๒. เอกสมมี สมเย จณทปชชโชโต อูเทนั หตถิรูปเกน วญเจตวา คณหิตวา -
 "ตัม มนตัม ทสสุติ, น ทสสุตี" ติ ปุจฉิ.
 "ทสสุตมิ, คณสมเย ปน มัม วนทิสสุตมิ"
 "กยาหัม ตัม วนทิสสุตมิ. น วนทิสสุตมิ"
 "อหิปี เต น ทสสุตมิ"
 "เอวั สนุเต ราชานั เต กริสสุตมิ"
 "โกโรหิ, สรีรสสุต เม อิตฺสโร. น ปน จิตฺตสสุต"
 "อณฺณสสุต วนทิตฺวา คณนฺตสสุต ทสสุตี" ?
 "อาม มหาราช"

"เตนหิ อมหากัม ฆเร เอกา ชุชชา อตฺถิ, ตสฺสา อนฺโตสสาณิยํ วนฺทิตฺวา นิสิณฺนาย ตฺวํ พหิสสาณิยํ จิโธว มนฺตํ วาเจหิ"

"สาธู มหาราช ชุชชา วา โหตุ ปิธสฺปิณี วา. วนฺทนฺติยา ทสฺสามิ"

๓. ตโต ราชชา คนฺตฺวา ธีตรํ วัสฺสทตฺตํ อาห
"อมฺม เอโก สงฺขกฺกุจฺจิ อนคฺฆมนฺตํ ชานาติ. อณฺณํ ชานาเปตฺตํ น สกฺกา ตฺวํ อนฺโตสสาณิยํ นิสีทิตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา มนฺตํ คณฺห. โส พหิสสาณิยํ จตฺวา ตฺยหํ วาเจสฺสตี" ติ.
๔. อุเทโน ตสฺสา อนฺโตสสาณิยํ วนฺทิตฺวา นิสิณฺนาย พหิ จิโธ มนฺตํ วาเจสิ. อถ นํ เอกทิวสํ ปฺนปฺปฺนํ วุจฺจมานปี มนฺตปทํ วัตตํ อสฺสโกนฺตี อาห
"หเร ชุชเช อติพฺโหลจฺกโปลํ ตว มุขํ โปถยิสฺสามิ. เอวํ นาม วเทหิ" ติ.
"หเร ทฺวฺจฺสงฺกฺกุจฺจิ กิ วเทสิ. กิ มาทิสฺสา ชุชชา นาม โหติ"
๕. โส สานิกณฺณํ อุกฺขิปิตฺวา "กาสิ ตว" นฺติ ปุจฺฉิ.
"รณฺโณ ธีตา วัสฺสทตฺตา นามาหํ"
"ปีตา เต มยฺหํ กเถนฺโต 'ชุชชา' ติ กเถสิ" "มยฺหํ ปี กเถนฺโต ตํ สงฺขกฺกุจฺจิ กสฺมา กเถสิ"
๖. ตโต ปฏฺจาย มนฺตคฺคหณฺํ วา ลิปฺปคฺคหณฺํ วา นตฺถิ. ราชธีตา ปีตรํ วยเจตฺวา เอกํ ทฺวารณฺเจว หตฺถิวาหนนฺจ ยาจิ.
๗. อุเทโนปี ตํ หตฺถิวาหนํ อารุยฺห ราชธีตรํ อาทาย ปลายิตฺวา อคฺคฺมเหสิฏฺฐจาเน จเปสิ.

แบบฝึกหัด (จ)

๑. สามเณรพุทฺธรักฺขิตะ ลักเอาหนังสือของสามเณรธัมมรักฺขิตะไป
๒. สามเณรธัมมรักฺขิตะ รู้ซึ่งความที่แห่งหนังสือถูกลัก ย่อมขอคืนภายหลัง
๓. ท่านจะให้หนังสือ ของข้าพเจ้าคืน หรือจะไม่ให้
๔. จะให้ทำไม ข้าพเจ้าจะไม่ให้
๕. ถ้าไม่ให้ ข้าพเจ้า จักบอก หลวงพ่อ
๖. บอกเลย ข้าพเจ้าก็จะบอกเหมือนกัน
๗. สามเณรพุทฺธรักฺขิตะ ลักเอาหนังสือของผมไปครับ

๘. จริงรี สามเณรพุทธรักขิตะ
๙. ไม่จริงครับ เขาแลกกับจีวรของผม
๑๐. พุดจริงนะ อย่าโกหก
๑๑. ผมไม่โกหก หรอกครับ
๑๒. ใครรู้บ้าง ?
๑๓. สามเณรสังฆรักขิตะ รู้ครับ
๑๔. สังฆรักขิตะ เธอรู้หรือเปล่า ?
๑๕. ไม่รู้ครับ
๑๖. เธอพูดโกหก หากเป็นคนอื่นต้องตบแก้มเธอแน่ ส่วนเราไม่ตบหรือ เราจะไม่ลงโทษกรรม ให้เธอตักน้ำ เธอจงให้หนังสือเขาคิน และจงรับไตรสรณคมน์ใหม่ (ไปตุลกั = หนังสือ, คหิตภาโว = เหตุที่ถือเอา, สจจัม กิร = จริงรี, ปริวตุเตตฺวา = แลกเปลี่ยน, มุสา = คำไม่จริง)

๑๑๗. บทเรียนที่ ๗

ตาปสสหายกวดตุ

๑. อตีเต อลลภปฺปราชา เจว เวฏฺฐทีปกราชา จ อุโภ ทหฺรกาลโต ปฏฺฐาย สหายกา เอกาจริยกุลเ สิปปี คณฺหิตฺวา ปีตูนํ อจฺจเยน ราชานอ อเหตุํ.
๒. อปรภาเค รชฺชานิ ปุตฺตทาสฺส นียฺยาเตตฺวา อิลิปพพชฺชํ ปพพชฺชิสฺสุ. วิสุํ ทฺวีสุ ปพพเตสุ วสิสุ.
๓. อุโปสฺสทิวเส ปน อตฺถิกาวสฺส ชานนาย อคฺคิ ชาเลสุํ. อปรภาเค เวฏฺฐทีปก- ตาปโส กาลํ กตฺวา มหฺสกุโข เทวราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติ.
๔. โส "มม สหายกํ ปสฺสิสฺสามิ" ติ มคฺคิกเวสํ คเหตุวา อลลภปฺปตาปสฺส สนฺตีกํ อาคนฺตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ. อถ นํ โส อาห -
 "กุโต อาคโตสิ" ติ
 "มคฺคิกปฺริโสหํ ฆนฺเต ทฺุโรโตว อาคโตมฺหิ"
 "กิ ปน ฆนฺเต อโย อิมสฺสมิ จานเ เอกโกว วสฺติ. อณฺโณปิ โกจิ อตฺถิ"
 "อตฺถิ เม เอโก สหายโก."
 "กุหิ โส"

"เอกสุมิ ปุพฺพเต วสตี. อุโปสถทิวเส ปน อคฺคิ น ชาเลตี, มโต ภวิสฺสตี" ตี

"เอวํ ภนฺเต ?"

"เอวมาวุโส"

"อหํ โส ภนฺเต"

"กุหิ นิพฺพตฺโตตี ?"

"เทวโลเก ภนฺเต"

"อปี นุ โข ออยยานํ อิมสุมิ จาเน วสนฺตานิ โกจิ อุปทฺทโว อตฺถิ ?"

"อาม อาวุโส หตฺถิ นิสฺสาย กิลมามิ"

"กึ เต ภนฺเต หตฺถิ กโรนฺตี ?"

"สมฺมุชฺชนฺภูจฺจาเน ลณฺฑํ ปาเตนฺตี. ปาเทหิ ภูมียํ ปหริตฺวา ปัสฺสุ อุตฺตรนฺตี.

สฺวาทํ ลณฺฑํ จฑฺฑเนนฺโต ปัสฺสุ สมํ กโรนฺโต กิลมามิ"

"กึ ปน เตสํ อนาคมนํ อิจฺฉถ ?"

"อามาวุโส"

"เตน หิ เตสํ อนาคมนํ กริสฺสามิ" ตี ตาปสฺสส หตฺถิกนฺตวีณญฺเจว

หตฺถิกนฺตมนฺตญฺจ ทตฺวา ปกฺกามิ.

๕. ตาปโลปี ปลายนมนฺตํ วตฺวา ปลายนมนฺตํ ปหริตฺวา หตฺถิโน ปลาเยตฺวา วสตี.

ข้อควรทราบ

ทหฺรกาล = สมัยเป็นเด็ก, สหายก = เพื่อนรัก, เอกาจริยกุลํ = สำนักอาจารย์
 คนเดียวกัน, อจฺเจยน = โดยการล่วงไป, วิสฺสุ = คนละที่, อตฺถิภาโว = ความมีอยู่, ชาเลสุํ =
 ก่อ (ไฟ), มหฺสกุโข = ผู้มีศักดิ์ใหญ่, มคฺคิกเวโส = เพศแห่งบุคคลผู้เดินทาง, มคฺคิกปุริโส
 = บุรุษเดินทาง, อุปทฺทโว = อันตราย, อตฺถิ อปี นุ โข = มีอยู่หรือหนอ, นิสฺสาย = อาศัย
 แล้ว, กิลมามิ = เหน็ดเหนื่อย, สมฺมุชฺชนฺภูจฺจาเน = ที่กวาดขยะ, ลณฺฑํ = ของโสโครก, ปัสฺสุ =
 ฝุ่นละออง, อุตฺตรนฺตี = ฟุ้งขึ้น, จฑฺฑเนนฺโต = ทิ้ง, สมํ = ให้เสมอ, ปกฺกามิ = หลีกไปแล้ว,
 ปลายนมนฺตํ = มนต์เป็นเหตุให้หนี

แบบฝึกหัด (จ)

๑. ท่านเป็นฤาษีหรือเป็นสมณะ ?
๒. ข้าพเจ้าไม่ใช่ฤาษี แต่เป็นสมณะผู้เดินทาง
๓. ท่านมาจากไหน มาทำไม ?
๔. ข้าพเจ้ามาแต่ที่ไกล เพื่อพบเพื่อนรัก
๕. เพื่อนของท่าน อยู่ที่ไหน ?
๖. เพื่อนของข้าพเจ้า อยู่ที่วัดนี้
๗. เขาชื่ออะไร ?
๘. เขาชื่อสามเณรพุทธรักชิตะ
๙. ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นเขาเลย คิดว่ากลับไปแล้ว ท่านรู้ว่าเขาอยู่ที่วัดไหนหรือ ?
๑๐. ข้าพเจ้ารู้ว่า เขายังอยู่ที่นี้ เขายังไม่กลับ
๑๑. ถ้าอย่างนั้น ท่านจงค้นหาเขาเอง
๑๒. ครับ

— . —

๑๑๘. บทเรียนที่ ๘

บูรณตปฺปราชวตฺถุ

๑. โกสมพิยํ บูรณตปฺปรณฺโณ เทวี คพฺภินิ โหติ, สา รณฺณา สทฺธิ เหมนฺเต พาลาตปฺป
ตปฺมานา นิสิตฺติ.
๒. หตฺถิลิงคสฺกุโณ อากาเสน อาคจฺจนฺโต รตตกมฺพลํ ปารูปิตฺวา นิสินฺนํ เทวี ทิสฺวา
"มัสเปลีสํ" ติ สณฺณาย เวเคน โอตริตฺวา นชฺปญฺชเรน อคฺคเหสิ.
๓. ตโต หิมวณฺตปฺปเทเส มหานิโครฺชรุกฺขํ เนตฺวา วิฐฺปพฺภนฺตเร จเปลีสึ. อถ เทวี
ปาณิสทฺททฺยเจว มุขสทฺททฺยจ กตฺวา ปลาเปลีสึ, อรุณฺคฺคฺคฺมณเวลายถจ คพฺภวฺภูจฺจํ
โหติ.
๔. อลฺลคปฺปตาปสฺสสฺปิ โข ตโต อวิฑูเร วสนฺนุจฺจํ โหติ. โส "สกุเเมหิ ขาติตฺมํสาณํ
อาหริตฺวา โภคฺชฺชเวตฺวา รสํ กตฺวา ปวิสฺสามิ" ติ ตสฺมี รุกฺขมฺมุเล ปรีเยสนฺโต
ทารกสทฺทํ สุตฺวา อุลฺโลเกนฺโต ทิสฺวา ปุจฺฉิ

"กาลิ ตวั" ?
 "มนุสฺสิตถีมฺหิ"
 "กถํ อาคตาลี"
 "สกุณฺณ อนีตามฺหิ"
 "โอตฺราหิ"
 "ชาติสมฺภเวท ภายามิ ออยย"
 "กาลิ ตวั"
 "ขตฺติยามฺหิ"
 "อหฺปิ ขตฺติโยเยว"
 "เตน หิ อารุยฺห ปุตฺตํ เม โอตาเรหิ"
 "อาม ภคินิ"
 "มา มํ หตฺเถน จุปี"

๕. อปรภาเค ตาปสฺสส ภิชฺชิ.

ทวารโก ปน ตสฺส สนฺติเก หตฺถิกนฺตวิณฺณเจว หตฺถิกนฺตมนฺตญจ ลภิตฺวา
 วยปตฺตกาเล ปิตุ อจฺเจเนน โกสมฺพี คนฺตฺวา อุเทโน นาม ราชา อโหสิ.

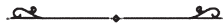
ข้อควรทราบ

คพฺคินิ = หลิงตั้งครรรค์, เหมนฺต = ถดูหนาว, พาลาตโป = แดดอ่อน, ตปฺมาน = ผิง,
 หตฺถิลิงคสฺกุณ = นกหัสดีลิงค์, รตฺตคกมฺพลํ = ผ้ากำพลแดง, มํสเปสิ = ก้อนเนื้อ, นขปฺลฺขร
 = กรงเล็บ, วิภฺวปฺพนฺตฺร (วิภฺว + อพฺพนฺตฺร) = ระหว่างคาคบ, คพฺภุจฺจฺจฺจํ = การคลอด
 บุตร, โภภฺเวตฺวา = ทบแล้ว, กถํ = อย่างไร, อนีตา = ถูกลำมา, ชาติสมฺภเว = การปะปน
 ด้วยชาติ, ขตฺติย = ชาตีกษัตริย์, โอตฺราหิ = ท่านช่วยพาวุตรข้าพเจ้าลง, จุปี = ตะเต้อง,
 วยปตฺต = ผู้ถึงซึ่งวัย

แบบฝึกหัด (ข)

๑. ในเมือง ของท่าน ท. มีคนผิงแดดในถดูหนาวไหม ?
๒. คนในเมือง ของข้าพเจ้า ย่อมผิงแดด ในถดูหนาว
๓. ในเมืองของท่าน มีนกหัสดีลิงค์ไหม ?
๔. มีครับ

๕. เมืองของท่าน ท. ไกลจากภูเขาหิมาลัย หรือใกล้ ?
๖. ไหมไกล จากภูเขาหิมาลัย
๗. ในประเทศนี้ พระราชวัง ตั้งอยู่ที่ไหน ?
๘. ตั้งอยู่ที่กรุงเทพ ครับ
๙. ท่านไม่ได้ยินเสียงร้องและเสียงปรบมือหรือ ?
๑๐. ครับ ได้ยิน มันเป็นเสียงอะไร ?
๑๑. นกกระจาบป่า ท. มาเพื่อกินข้าวนี้เป็นเสียงร้องไล่ให้หนีจากพราวตกใจ
(สมิ๊ป = ใกล้, วิหิ = ข้าวเปลือก, วนจาคโก = นกกระจาบป่า, ตาสนสทุโท = เสียงร้องให้ตกใจ)

๑๑๙. บทเรียนที่ ๙

มาลุตตฤ

๑. เทว ภิกขุ อรณฺณายเต วสนฺติ, เอโก กภาพตฺเถโร นาม. เอโก ชุณฺหตฺเถโร นาม
๒. อถกทิวสํ สีสํ นิสฺสาย เตสํ วิวาโท อุตฺปาที.
"ภนฺเต ชุณฺห สีสํ นาม กภาพกฺเข โหตี. ตฺวํ ปน 'กทา โหตี' ตี มณฺณลลิตี ?"
"อหํ ปน 'สีสํ นาม ชุณฺหปฺกฺเข โหตี' ตี มณฺณลลิตี"
๓. เต อุโกปปี อตฺตโน กงฺขํ ฉินฺทิตฺตํ อสกุโกนฺดา สตฺถารํ ปุจฺฉิสฺสุ.
๔. อถ สตฺถา อาห

"กาเพ วา ยที วา ชุณฺเห
ยทา วายตี มาลุตฺ,
วตฺชานี หิ สีสานี
อุโก'ตฺถ มปฺปราชิตา" ตี.

แบบฝึกหัด (ฉ)

๑. ผู้มีอายุ ข้าพเจ้าทั้งสองคน จักอยู่วัดในป่า
๒. ท่านหนาวในเวลาไหน ในเวลาข้างขึ้นหรือข้างแรม
๓. ท่านมีความเห็นอย่างไร อย่าเถียงกับผมนะ
๔. ผมไม่เถียงหรอก ผมมีความเห็นว่าหนาวในข้างแรมจริง

๕. ไม่ใช่ ในเวลาที่ลมพัดมา ข้างขึ้นก็ดี ข้างแรมก็ดี ย่อมหนาว
๖. ท่านแพ้ ผมชนะ
๗. ไม่ใช่ แพ้ทั้งสองนั้นแหละ
๘. ไม่จริง ชนะทั้งสองนั้นแหละ

๑๒๐. บทเรียนที่ ๑๐

โสภนาโสภนวิวาทตถุ

๑. คงคายมุนานํ สมากคมภูจฺจเน มจฺจนา วสนฺติ, คงเคฺยโย จ ยามุเนฺยโย จ.
๒. เอกทา เตสํ โสภนาโสภนํ นิสฺสาย วิวาโท โหติ.
๓. คงเคฺยโย อาห -
"อหํ โสภามิ. ตวํ น โสภสี" ติ.
๔. ยามุเนฺยโยปิ อาห-
"น ตวํ โสภสี, อหเมว โสภามิ" ติ.
๕. เต คงคาตีเร เอกํ กจฺจปํ นิปนฺนํ ทิสฺวา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ปุจฺฉิสฺสุ-
"กึ นุ โข สมฺม กจฺจป คงเคฺยโย โสภติ, อุทาหุ ยามุเนฺยโย" ติ. ?
๖. อถ กจฺจปโ อาห-
"คงเคฺยโยปิ โสภติ, ยามุเนฺยโยปิ โสภติ. ตุมฺเหหิ ปน ทฺวีหิ อหเมว
อติเรกตรํ โสภามิ" ติ.

กาลา

โสภติ มจฺฉิ คงเคฺยโย
อโถ โสภติ ยามุโน,
จตุปฺปโท' ยํ ปุริโส นิโครธปริมณฑโล,
อีสมายตคฺวีโว จ สพฺเพว อติโรจติ.

คำแปลคาถา

มจฺโฉ อ.ปลา คงเคยโย ตัวเกิดในแม่น้ำคงคา โสภติ ย่อมงดงาม อโถ อื่น
จากนั้น มจฺโฉ อ.ปลา ยามฺโน ตัวเกิดในแม่น้ำยมุนา โสภติ ย่อมงดงาม อโย
บุริโส อ.บุรุษนี้ คือเรา จตุปปโท ผู้มีสี่เท้า นิโครธปริมณฑโล ผู้มีตัวกลมประดุจต้นไทร
อิสมาตคฺวีโว จ (อิส + आयตคฺวีโว จ) ผู้มีก้านคอยาวเล็กน้อย อติโรจติ ย่อมงามล่ง
สพฺเพว ซึ่งพวกเธอ ท. ทั้งปวงนั้นเทียว ฯ

แบบฝึกหัด (ญ)

๑. ปลาสองตัวคือ ปลาตัวเกิดในแม่น้ำปิง และปลาตัวเกิดในแม่น้ำวัง อาศัยอยู่ที่ปากน้ำของแม่น้ำทั้งสอง
๒. เต่าใหญ่ตัวหนึ่ง นอนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง
๓. เต่าสำคัญว่าตัวหล่อกว่าปลา ท.
๔. แท้ที่จริง ปลาซึ่งไม่มีเท้า ย่อมงดงามกว่าเต่าซึ่งมี ๔ เท้า เสียอีก
๕. การทงตัว เป็นธรรมดาของสัตว์โลก
๖. เพราะฉะนั้น เมื่อท่านเทียบตัวเองดูแล้ว ไม่พึงดูหมิ่นคนอื่น

จบการฝึกเขียนบาลีเบื้องต้น

ข้อความตอนท้ายหนังสือ

๑๒๑. ประโยคพิเศษ

ประโยคพิเศษ ๆ ในพระบาลี อรรถกถาและฎีกายังมีอยู่อีกมาก ที่มีได้อธิบายไว้ในปาฬิกขา ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงนำมาอธิบายไว้ในที่นี้ พร้อมทั้งตัวอย่างตามพระบาลี เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาใหม่ผู้ประสงค์จะเรียนพระไตรปิฎกต่อไป ดังนั้น จึงจะแสดงประโยคอนุาทร ก่อน

ประโยคอนุาทร

ประโยคอนุาทร ก็คือการรวมประโยค ๒ ประโยค ให้เป็นประโยคเดียวกัน, ฟังดูตัวอย่างข้างล่าง จะเข้าใจได้โดยไมยาก

ประโยคอนุาทรีย

(๑) ก. ทารโก รุทนต์
เด็กเมื่อร้องไห้

ประโยคอนุาทร

บิดา ปพพชติ.
พ่อก็ไปบวช

ในที่นี้การบวชของพ่อ แสดงให้รู้ว่าพ่อไม่อาทร (ไม่ไยดี) ลูก เพราะฉะนั้นกิริยาอาการบวชจึงเรียกว่า อนุาทรกิริยา, และ บิดา เป็นกัตตาของ ปพพชติ จึงเรียกว่า อนุาทร-วนตุตตุตกตุตา (กัตตาที่ลูกกิริยาไม่เอื้อเพื่อกล่าวถึง)

ส่วน รุทนต์ การร้องไห้ของลูกผู้ถูกทอดทิ้งจึงเรียกว่า อนุาทรียกิริยา, และ ทารโก เป็นกัตตาของ อนุาทรียกิริยา จึงเรียกว่า อนุาทรียวนตุตตุตกตุตา

ถ้าหากต้องการทำประโยคทั้งสองนี้ให้เป็นประโยคเดียวกัน (ประโยคอนุาทร) จะต้องเปลี่ยนกัตตาและกิริยาของประโยค อนุาทรีย ให้เป็น ัจฉฐี หรือสัตตมมีวิกัตติ และต้องมีลิงค์ วชนะ เหมือนกัน ส่วนประโยคอนุาทร ให้อยู่คงรูปเดิมไม่ต้องเปลี่ยนแปลงประโยคอนุาทร ัจฉฐีวิกัตติ ให้แปลว่า เมื่อ, สัตตมมีวิกัตติ แปลว่า ครั้นเมื่อ ดูตัวอย่างข้างล่าง

ข. ทารกสุส รุทนต์, บิดา ปพพชติ (ัจฉฐี)
เมื่อเด็ก ร้องไห้อยู่, อ.พ่อ ย่อมบวช

ค. ทารเก รุทนต์สุมี, บิดา ปพพชติ. (สัตตมมี)
ครั้นเมื่อเด็ก ร้องไห้อยู่, อ.พ่อ ย่อมบวช

ข้อ ก. สมมุติเรียกว่า ประโยคอนุาทรีย อนุาทร เพราะว่าจะเป็นแน่นอนในข้อ ข. และ ค.

ขอให้นักศึกษาจงฝึกทำตัวอย่างต่อไปนี้

(๒) ก. เวสสบุตร เปกขุนโต, ชูชโก ทารเก เนติ.

ข. เวสสบุตร เปกขุนโต, ชูชโก ทารเก เนติ.

ค. เวสสบุตร เปกขุนโต, ชูชโก ทารเก เนติ.

เมื่อพระเจ้าเวสสันดร ทอดพระเนตรอยู่, อ.พราหมณ์ชูชก ย่อมนำไป ซึ่งเด็ก ท. ครั้นเมื่อพระเจ้าเวสสันดร ...

(๓) ก. มหาชน เปกขมาน, มจจุ คิลาน เนติ.

ข. มหาชน เปกขมาน, มจจุ คิลาน เนติ.

ค. มหาชน เปกขมาน, มจจุ คิลาน เนติ.

เมื่อมหาชน มองดูอยู่, อ.ความตาย ย่อมนำไป ซึ่งคนไข้ ครั้นเมื่อมหาชน ...

ในข้อ ก. บทอนาถริยกิจริยา แสดงไว้เป็น กิตกิจริยา (อนุต, มาน ปัจจัย) เช่น เปกขุนโต เป็นต้น ก็เพื่อให้นักศึกษาสังเกตเห็น ลิงค์ วจนะ วิภัตติตรงกัน. แม้เป็นอาชยัตกิจริยา เช่น เวสสบุตร **เปกขติ** เมื่อจะทำเป็นประโยคเดียวกัน (อนาทร) ก็ให้เปลี่ยน อาชยัตกิจริยานั้น มาเป็นกิตกิจริยา (อนุต, มาน ปัจจัย) ฉัญฐี หรือสัตตมวิภัตติ เหมือนกันอย่างนี้

ประโยคอนาทร กัมมวาก

บางครั้งประโยคอนาทร มีอนาถริยกิจริยาเป็น กัมมวาก เพราะฉะนั้น บทกรรมและ บทอนาถริยกิจริยา ต้องเป็น ฉัญฐี หรือ สัตตมวิภัตติ ส่วนบท กัตตา (อนภิตกัตตา) ของ อนาถริยกิจริยา จะต้องเป็น ตติยวิภัตติ หรือฉัญฐีวิภัตติเสมอ ฟังดูตัวอย่างต่อไปนี้.

ประโยคอนาถริย

ประโยคอนาทร

กัตตา กัมมะ กิริยา

(๑) ก. มยา โอวาโท ทิยมาโน. ตํ ตวํ น สุโณสิ.

ข. มยา โอวาทสุส ทิยมานสุส ตํ ตวํ น สุโณสิ

ค. มยา โอวาทสมิ ทิยมานสมิ ตํ ตวํ น สุโณสิ.

เมื่อโอวาท อันเรา ให้อยู่, อ.เธอ ย่อมไม่ฟัง ซึ่งโอวาทนั้น ครั้นเมื่อโอวาท ...

(ในที่นี้ ทิยมาน เป็นกิจริยากัมมวาก ดังนั้น มยา อันเป็นบท กัตตา แม้มายู่ใน ข้อ ข. ก็ไม่ต้องเปลี่ยนแปลง)

ในที่นี้พบว่า โอวาทสส กับ ตํ สองบทนี้กล่าวเนื้อความเดียวกัน จะเขียนให้มีวิภัตติต่างกันอย่างที่แสดงมาแล้วนี้ก็ไม่ผิด แต่ขอให้นักศึกษาทราบว่ายังสามารถเขียนได้อีกสองวิธี คือ บทที่มีเนื้อความเดียวกันก็ต้องเขียนให้มีลิงค์ วจนะ วิภัตติเหมือนกันเป็น มยา โอวาทํ ที่ยมานํ ตํ ตุवं น สุโณสิ, อีกอย่างหนึ่ง เป็น มยา โอวาทํ ที่ยมานํ ตุवं น สุโณสิ. ทั้งสองวิธีนี้เรียกว่า พุติยาตุลยาธิกรณวิเสสนวิเสสย มีใช้มากในพระบาลี อรรถกถา และฎีกา

(๒) ก. พุทุเชน ฐมา เทลียมานา. เอกจุเจ ภิกขุ สยนติ.

ข. พุทุเชน ฐมานํ เทลียมานานํ เอกจุเจ ภิกขุ สยนติ.

ค. พุทุเชน ฐเมสุ เทลียมานesu เอกจุเจ ภิกขุ สยนติ.

อ.พระธรรม ท. อันพระพุทเจ้า ทรงแสดงอยู่, อ.ภิกษุ ท. บางพวก ย่อมนอน.

เมื่อพระธรรม ท. อันพระพุทเจ้า ทรงแสดงอยู่, อ.ภิกษุ ท. บางพวก ย่อมนอน.

ครั้งเมื่อพระธรรม ท. อันพระพุทเจ้า ทรงแสดงอยู่, อ.ภิกษุ ท. บางพวก ย่อมนอน.

(ในที่นี้บทกรรม (ฐมานํ) เป็นพหูพจน์ ปุงลิงค์ บทอนาทรียกิริยา ก็ต้องเป็นพหูพจน์ลิงค์เดียวกัน)

ประโยคลักษณะ

ประโยคลักษณะก็มีสองประโยค เหมือนประโยคอนุาทร คือเป็นลักษณะประโยคหนึ่ง (ประโยคของผู้จดจำ) เป็น ลักษณะ ประโยคหนึ่ง (ประโยคถูกจดจำ) และประโยคลักษณะนี้ต้องเป็นสัตตมีวิภัตติอย่างเดียว แปลว่า **ครั้งเมื่อ** ในประโยคลักษณะที่มีลักษณะกิริยาเป็นกัมมวาก บทกรรม (ลกขณวตฺตฺตฺกมฺ) ก็ต้องมีลิงค์ วจนะ วิภัตติ เหมือนกับ ลักษณะกิริยาเช่นเดียวกันกับประโยคอนุาทร พึงดูตัวอย่างต่อไปนี้.

ประโยคลักษณะ

ประโยคลักษยะ

๑. ก. โโพธิสตุโต ชายมาโน

มาตา ปโมทติ.

ข. โโพธิสตุเต ชายมาเน,

มาตา ปโมทติ.

อ.พระโพธิสัตว์ ประสูติอยู่, อ.พระมารดา ย่อมยินดียิ่ง

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ ประสูติอยู่, อ.พระมารดา ย่อมยินดียิ่ง

๒. ก. ภิกขุ ภูตฺตา

บุริโส ปจจาจฺจติ.

ข. ภิกขุสุ ภูตฺเตสุ,

บุริโส ปจจาจฺจติ.

อ.ภิกษุ ท. ฉันทแล้ว,

อ.บุรุษ ย่อมกลับมา

ครั้งเมื่อภิกษุ ท. ฉันทแล้ว,

อ.บุรุษ ย่อมกลับมา

ปฐมลักษณะ (ประโยคลักษณะที่เป็นปฐมวิภัตติ)

นักศึกษาพึงสังเกตตัวอย่างของประโยคอนุาทร และประโยคลักษณะทั้งสองนั้น ประโยคหนึ่ง ๆ จะต้องมืบทกิริยา ๒ บท และมีบทกัตตา ๒ บท มีสภาพต่างกัน คือ ไม่ใช่คน ๆ เดียวกัน

ส่วนตัวอย่างที่จะแสดงต่อไปนั้ก็มีบทกิริยา ๒ บท เช่นกัน แต่บทกัตตามีสภาพเหมือนกัน คือ เป็นคน ๆ เดียวกัน หากมีลักษณะเช่นนี้ บทกัตตาก็ดี บทลักษณะกิริยาก็ดี ไม่ต้องลงสัตตมีวิภัตติ ให้ลงปฐมวิภัตติ และลบบทกัตตาเสียบทหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กัตตา	กัตตา
๑. อหิ ทำมะโอาอาราเม วิหรนโต,	อหิ อิมิ ปาพิสิกุขิ อุกคณหามิ.
มยิ ทำมะโอาอาราเม วิหรนเต,	อหิ อิมิ ปาพิสิกุขิ อุกคณหามิ. (ผิด)
อหิ ทำมะโอาอาราเม วิหรนโต อิมิ ปาพิสิกุขิ อุกคณหามิ. (ถูก)	
อ.เรา เมื่ออยู่ ในวัดทำมะโ, อ.เรา ย่อมเรียน ซึ่งปาพิสิกุขานี้	
ครั้งเมื่อเรา อยู่อยู่ ในวัดทำมะโ, อ.เรา ย่อมเรียน ซึ่งปาพิสิกุขานี้. (ผิด)	
อ.เรา เมื่ออยู่ ในวัดทำมะโ ย่อมเรียน ซึ่งปาพิสิกุขานี้. (ถูก)	
๒. สามเณโร คามิ คโต, โส (สามเณโร) ปิณฺหํ ลภติ.	
สามเณเร คามิ คเต, โส (สามเณโร) ปิณฺหํ ลภติ. (ผิด)	
สามเณโร คามิ คโต ปิณฺหํ ลภติ. (ถูก)	
อ.สามเณร ไปแล้ว สูบ้าน. อ.สามเณรนั้น ย่อมได้ ซึ่งก้อนข้าว.	
ครั้งเมื่อสามเณร ไปแล้ว สูบ้าน, อ.สามเณรนั้น ย่อมได้ ซึ่งก้อนข้าว. (ผิด)	
อ.สามเณร ไปแล้ว สูบ้าน ย่อมได้ ซึ่งก้อนข้าว. (ถูก)	

นักศึกษาพึงจดจำไว้ว่า ประโยคลักษณะ ที่มีกัตตา ๒ ตัว มีใช่คน ๆ เดียวกัน บทกัตตาและกิริยาของประโยคลักษณะ จะต้องลงสัตตมีวิภัตติ หากมีกัตตา ๒ ตัวเป็นคน ๆ เดียวกัน ต้องลงปฐมวิภัตติ

เพราะฉะนั้น ถ้าจะเขียนประโยคลักษณะ ก็ต้องทำให้เป็น ๒ ประโยคก่อน แล้วดู กัตตาต่างกันหรือเหมือนกัน ถ้าต่างกันต้องลงสัตตมีวิภัตติในบทลักษณะวันตกัตตา และ ลักษณะกิริยา. ถ้ากัตตา (ประธาน) คนเดียวกันก็ต้องลงปฐมวิภัตติ ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น

วุตต, อวุตต

ในประโยคกัตตุวาก บทกัตตา ต้องลงปฐมวิภัตติ และบทกรรม ต้องลงทุติยา หรือ ัญญูวิภัตติ. ส่วนในประโยคกัมมวาก บทกรรม ต้องลงปฐมวิภัตติ และบทกัตตา ต้องลง ตติยา หรือ ัญญูวิภัตติ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

บทที่ลงปฐมวิภัตติ เรียกว่า วุตต คือ ประธาน ส่วนบทที่ลงทุติยา ัญญู และตติยา วิภัตติ เรียกว่า อวุตต ดังนั้น ในประโยคกัตตุวาก บทกัตตา เป็น วุตตกัตตา และบทกรรม เป็น อวุตตกัมมะ ส่วนในประโยคกัมมวาก บทกรรมเป็น วุตตกัมมะ และบทกัตตาเป็น อวุตตกัตตา เช่น

๑. ปุริโส มคฺคํ คจฺจติ. (ปุริโส เป็น วุตตกัตตา, มคฺคํ เป็น อวุตตกัมม)
๒. ปุริเสน มคฺโค คจฺจียเต. (ปุริเสน เป็น อวุตตกัตตา, มคฺโค เป็น วุตตกัมม)

บางทีในประโยคหนึ่งมีบทกรรม ๒ - ๓ บท หากอยู่ในประโยคกัตตุวาก ก็เป็น อวุตตกัมมะทั้งหมด ต้องลงทุติยาวิภัตติ เช่น

๑. โคปาโล คาวี ชีรํ ทุหติ. (นายโคบาล ย่อมรีด ช้างนม กะแม่ว)
๒. อชปาโล อหํ คามํ เนติ. (คนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป ซึ่งแพะ สู่มุ่บ้าน)

ในประโยคกัมมวาก หากมีบทกรรม ๒ - ๓ บท วุตตกัมมะ คือบทที่ลงปฐมวิภัตติ ก็ได้บทเดียว ที่เหลือเป็น อวุตตกัมมะ ต้องลงทุติยาวิภัตติ แต่มีปัญหาอยู่ว่า บทไหนเป็น วุตตกัมมะ บทไหนเป็น อวุตตกัมมะ นำรู้จึ่งเลย เพราะว่าถ้าไม่รู้ก็เขียนไม่ถูกแน่นอน หากว่า นักศึกษาอยากจะรู้ก็ต้องท่องคานี้ก่อน

ทุห ยาจ รุธิ ปุจฺจ	ภิกฺข สาส วจาทโย,
นี วห หรมาที จ	อุภเย เต ทฺวิกมฺมกา.
นียาทินํ ปธานญจ	อปธานํ ทฺหาทินํ,
การิตะ สุทฺธกตฺตา จ	กมฺม' มาชฺยาตโฉริ.

ธาตุทั้งหลาย มี ทุห, ยาจ, รุธิ, ปุจฺจ, ภิกฺข, สาส และ วจาตฺ เป็นต้น เป็นทฺหาทิตฺธาตุ, ธาตุทั้งหลาย มี นี, วห และ หร เป็นต้น เป็น นฺยาทิตฺธาตุ ธาตุทั้งสองพวกนั้นเป็นธาตุมี ๒ กรรม คือ มีบทกรรม ๒ บท

ประธานกัมมะ (บทกรรมที่เป็นประธาน) ของพวก นฺยาทิตฺธาตุ ด้วย อปธานกัมมะ (พวก กรรมที่ไม่เป็นประธาน) ของพวก ทฺหาทิตฺธาตุ ด้วย ต้องเป็นวุตตกัมมะ ปฐมวิภัตติ ในประ

โยคกัมมจาก. สุทธกัตตา (ประธานในประโยคกัตตฺตฺวาจก) เป็นวุตตกัมมะ ในการิตกัมมจาก ปัจจัย. (กิริยากัมมจากที่มีการิตปัจจัย)

จงดูตัวอย่างประกอบจะเข้าใจได้โดยไมยาก

นฺยาธิธาตฺ

๑. ก. อชปาโล อชฺ คามํ เนติ.
อ.คนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป ซึ่งแพะ สู่หมู่บ้าน
- ข. อชปาเลน อโช คามํ นียเต.
อ.แพะ อันคนเลี้ยงแพะ ย่อมนำไป สู่หมู่บ้าน
๒. ก. ภารวาโห ภารํ เคหํ วหติ.
อ.คนนำภาระ ย่อมนำไป ซึ่งภาระ สู่เรือน
- ข. ภารวาเหน ภาโร เคหํ วหียเต.
อ.ภาระ อันคนนำภาระ ย่อมนำไป สู่เรือน
๓. ก. ธิตา อุกกํ เคหํ หรติ.
อ.ธิดา ย่อมนำไป ซึ่งน้ำ สู่เรือน
- ข. ธิตรา อุกกํ เคหํ หรียเต.
อ.น้ำ อันธิดา ย่อมนำไป สู่เรือน

ข้อ ก. เป็นประโยคกัตตฺตฺวาจก, ข้อ ข. เป็นประโยคกัมมจาก บทที่มีอักษรตัวดำใหญ่ เน้นประธานกัมมะ (กรรมที่มีความสำคัญ) เช่น อชฺ - ซึ่งแพะ เป็นสำคัญ เพราะถ้าไม่มีแพะ ก็ไม่รู้จะนำอะไรไป จะนำบ้านไปก็ไม่ได้ ดังนั้น ประธานกัมมะ เมื่ออยู่ในประโยคกัมมจาก จึงเป็น วุตตกัมมะ ต้องลงปฐมวิภัติ (เป็นประธาน) ในที่มีกิริยาเป็น นี ธาตุ, วห ธาตุ, หร ธาตุ เป็นต้น ตามที่กล่าวแล้วในคาถา

ส่วนในทฺหาธิธาตฺ บทที่มีอักษรตัวดำใหญ่ เป็นประธานกัมมะ ประธานกัมมะนี้ เมื่ออยู่ในประโยคกัมมจาก ต้องเป็นวุตตกัมมะ จึงลงปฐมวิภัติ (เป็นประธาน) ดูตัวอย่างประกอบ

ทฺหาธิธาตฺ

๑. ก. โคปาโล คาวี ชีริํ ทฺหติ.
อ.นายโคบาล ย่อมรีด ซึ่งนม กะแม่วัว
- ข. โคปาเลน คาวี ชีริํ ทฺยุหเต.
อ.แม่วัว อันนายโคบาล ย่อมรีด ซึ่งนม (แม่วัวถูกนายโคบาลรีดนม)

๒. ก. พราหมโณ **เสฏฐิ** ฐนํ ยาจติ. อ.พราหมณํ ย่อมขอ **ซึ่งทรัพย์** **กะเศรษฐิ**
 ข. พราหมเณน **เสฏฐิ** ฐนํ ยาจิยเต. **อ.เศรษฐิ** อันพราหมณํ ย่อมขอ **ซึ่งทรัพย์**
๓. ก. มนุสฺสา **คาโว** วञ्ชํ รุณฺหติ. อ.มนุสฺสํ ท. ย่อมปิด **ซึ่งคอก** **กะวั** **ท.**
 ข. มนุสฺสเทหิ **คาโว** วञ्ชํ รุณฺหิยเต. **อ.วั** **ท.** อันมนุสฺสํ ท. ย่อมปิด **ซึ่งคอก**
๔. ก. เถโร **ทหโร** ปรณํ ปุจฺจติ. อ.พระเถระ ย่อมถาม **ซึ่งปัญหา** **กะพระหนุม**
 ข. เถเรณ **ทหโร** ปรณํ ปุจฺจียเต. **อ.พระหนุม** อันพระเถระ ย่อมถาม **ซึ่งปัญหา**
๕. ก. ยาจโก **ฐนึ** ภิกฺขุํ ภิกฺขติ. อ.ผู้ขอ ย่อมขอ **ซึ่งอาหาร** **กะผู้มีทรัพย์**
 ข. ยาจเกณ **ฐนึ** ภิกฺขุํ ภิกฺขียเต. **อ.ผู้มีทรัพย์** อันผู้ขอ ย่อมขอ **ซึ่งอาหาร**
๖. ก. อาจารย์โย **สิสุสฺสํ** ทนฺตํ สาสติ. อ.อาจารย์ ย่อมสอน **ซึ่งมารยาท** **กะศิษย์**
 ข. อาจารย์เณ **สิสุสฺส** ทนฺตํ สาสียเต. **อ.ศิษย์** อันอาจารย์ ย่อมสอน **ซึ่งมารยาท**
๗. ก. ภควา **ภิกฺขุ** เอตํ วณฺํ อโวจ. อ.พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสแล้ว **ซึ่งพระดำรัส**
กะภิกษุ **ท.**
 ข. ภควตา **ภิกฺขุ** เอตํ วณฺํ อวจิยุ. **อ.ภิกษุ** **ท.** อันพระผู้มีพระภาค ได้ตรัสแล้ว
ซึ่งพระดำรัส

หมายเหตุ : ข้อ ก. เป็นประโยคกัตตุวาจก, ข้อ ข. เป็นประโยคกัมมวาจก

ประโยคการิต

ปัจจัย ๔ ตัวนี้ คือ **ณ, ญ, ณา, ณา** เรียกว่า **การิตปัจจัย** (ปัจจัยแสดงการใช้เป็นต้น แปลว่า ยัง... ให้) การิตปัจจัยนี้ตัวใดตัวหนึ่งมีอยู่ในกิริยาบาทใด กิริยาบทนั้นเรียกว่า **การิตกิริยา** และประโยคที่มีการิตกิริยานี้ เรียกว่า **ประโยคการิตมี ๒** คือ **การิตกัตตุวาจก** (เหตุกัตตุวาจก) และ **การิตกัมมวาจก** นักศึกษาผู้ต้องการเข้าใจประโยคการิต ฟังท่องคาลานี้

๑. ณ ณยาว อู ณฺณนฺตา	อา โต เท ว ป จฺจิมมา สิ ยฺ,
เส สโต จ ตุโร เท ว ว	ว าสทฺทสฺसानฺวตฺติโต.
๒. อ กมฺมา ช าตโว โ หนฺติ	กา ริเต ต ุ ส กมฺมกา,
ส กมฺมกา ท ุวิกมฺมาสฺสุ	ท ุวิกมฺมา ต ุ ติ กมฺมกา.

๑. **ณ และ ญยปัจจัย ๒** ตัว ต้องลงหลังธาตุที่มี อุ, อู เป็นที่สุด เช่น สาวติ, สาวยติ, ย่อมให้ฟัง. (สุ+ณ+ติ, สุ+ญย+ติ)
 ภาเวติ, ภาวยติ, ย่อมให้มี. (ภู+ณ+ติ, ภู+ญย+ติ)
ณาเป และ ณาปยปัจจัย ๒ ตัวหลังจากธาตุที่มี อา, อิ, อี และ เอ เป็นที่สุด เช่น ทาเปติ, ทापยติ ยัง... ให้ให้. (ทา+ณาเป+ติ, ทา+ณาปย+ติ)
 สยาเปติ, สยาปยติ. ยัง... ให้อน. (สิ+ณาเป+ติ, สิ+ณาปย+ติ)
 นยาเปติ นยาปยติ... ให้ไป. (นี+ณาเป+ติ, นี+ณาปย+ติ)
 หลังจากธาตุที่มีพยัญชนะเป็นที่สุด (สระหลังถูกลบแล้ว) ลงการิตปัจจัยได้ทั้ง ๔ ตัว หรือเฉพาะ ๒ ตัวหน้า เช่น การติ, การยติ, การาเปติ, การापยติ. ยัง... ให้ทำ (กร+ณ, +ญย, +ณาเป, +ณาปย) ทเมติ, ทมยติ. ยัง... ให้ฝึก. (ทม+ณ,+ญย)
๒. กิริยา (ธาตุ) ที่ไม่มีกรรม ถ้าลงการิตปัจจัยแล้วก็เป็นกิริยามีหนึ่งกรรม (มีกรรมบทหนึ่ง) กิริยาที่มีหนึ่งกรรมก็เป็นกิริยามีสองกรรม กิริยาที่มีสองกรรมก็เป็นกิริยามีสองกรรม

ฟังดูตัวอย่างโดยย่อต่อไป

กิริยา (ธาตุ) ไม่มีกรรม เป็นกิริยามี ๑ กรรม

๑. ก. กุสลํ ภวติ. อ.กุศล ย่อมเกิด
 ข. สามเณโร กุสลํ ภาเวติ. อ.สามเณร ยังกุศล ย่อมให้มี (เกิด)
 ค. สามเณเรน กุสลํ ภาวียเต. อ.กุศล อันสามเณร ย่อมให้มี (เกิด)

กิริยามีหนึ่งกรรม เป็นกิริยามีสองกรรม

๒. ก. บุริโส มคคํ คจจติ. อ.บุรุษ ย่อมไป สู่หมู่บ้าน
 ข. สามโก บุริสํ คามํ คมยติ. อ.นาย ยังบุรุษ ย่อมให้ไป สู่หนทาง
 ค. สามิเกน บุริโส คามํ คมาปียเต. อ.บุรุษ อันนาย ย่อมให้ไป สู่หนทาง

กิริยามีสองกรรม เป็น กิริยามีสามกรรม

๓. ก. โคปาโล คาวี ชีร์ ทุหติ. อ.นายโคบาล ย่อมรีด ซึ่งนม กะแม่วัว
- ข. สามิโก โคปาล์ คาวี ชีร์ ทุหาเปติ. อ.นาย ยั่งนายโคบาล ย่อมให้รีด ซึ่งนม กะแม่วัว
- ค. สามิเกน โคปาโล คาวี ชีร์ ทุหาปิยเต. อ.นายโคบาล อ้นนาย ย่อมให้รีด ซึ่งนม กะแม่วัว

อธิบาย

ข้อ ก. ในข้อ ๑ - ๒ - ๓ เป็นประโยคสุทศกัตตา, ข้อ ข. เป็นประโยคการิตกัตตุวาก (เหตุกัตตุวาก), ข้อ ค. เป็นประโยคการิตกัมมวาก (เหตุกัมมวาก), ขอให้นักศึกษาสังเกต บท กุสลั ปุริโส และ โคปาโล ในข้อ ก. เป็นสุทศกัตตุ ปฐมวิภัตติ เมื่อมาอยู่ในประโยค การิตกัตตุวาก ข้อ ข. ก็เป็นการิตกัมมะ ทุตติยาวิภัตติ และเมื่อมาอยู่ในประโยคการิตกัมมวาก ข้อ ค. กลับเป็นวุตตกัมม ปฐมวิภัตติ (เป็นประธานอีก), ดังที่กล่าวมาแล้วในคาถาว่า "การิตเต สุทศกตฺตา จ, กมฺมมาชฺยาตโคจโร."

ส่วนบทกิริยาก็ว่า ภวติ คจฺจติ และ ทุหติ ในข้อ ก. เป็นกิริยาไม่มีกรรม, มี ๑ กรรม และมี ๒ กรรมตามลำดับ เมื่อลงการิตปัจจัยแล้วเป็นกิริยามี ๑ กรรม ๒ กรรม และ ๓ กรรมตามลำดับ นี่เป็นความพิเศษของการิตปัจจัย

นักศึกษา จงเปลี่ยนตัวอย่างของประโยค นุยาทิชาตุ และทุหาทิชาตุที่ผ่านมาแล้ว ให้เป็นประโยคการิตกัตตุวากและการิตกัมมวากเพื่อความชำนาญในการเขียนประโยคบาลี

บทการิตกัมมะ ที่นิยมใช้

ในประโยคการิตกัตตุวาก (เหตุกัตตุวาก) บทการิตกัมมะ ลงตติยา และนัญญูวิภัตติ ก็ได้ ดังนั้น บทการิตกัมมะจึงมีได้ ๓ วิภัตติ เช่น

๑. สามิโก ปุริสั มคฺคั คมยติ. (ทุตติยา)
๒. สามิโก ปุริเสน มคฺคั คมยติ. (ตติยา)
๓. สามิโก ปุริสสุส มคฺคั คมยติ. (นัญญู)

ทั้ง ๓ วิภัตตินั้น ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา นิยมใช้ตติยาวิภัตติเป็นส่วนมาก ตัวอย่างเช่น

๑. โย ปน ภิกขุ **ตุนตวาเยหิ** จีวรํ วายาเปยฺย.
ก็ อ.ภิกษุใด ยังช่างทอ ท. พึ่งให้ทอ ซึ่งจีวร.
๒. โย ปน ภิกขุ **อลฺลวาทิกาย ภิกขุณิยา** ปุราณจีวรํ โธวาเปยฺย วา.
ก็ อ.ภิกษุใด ยังนางภิกษุณี ผู้ไม่ใช่ญาติ พึ่งให้ซัก ซึ่งจีวรเก่าหรือ
๓. เต ภิกขุ **อนุปสมฺปนฺเนน** กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปริภุชฺชิสฺสุ.
อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ยังอนุปสัมบัน ให้ทำแล้ว ให้เป็นกัปปิยะ ฉนั้นแล้ว
๔. (ภิกขุ) ปเรหิ วิปฺปกตํ (กฺฎฺฐิ) **ปเรหิ** ปริโยสาเปติ.
(อ.ภิกษุ) ยังคน ท. เหล่าอื่น ให้สำเร็จ (ซึ่งกฺฎฺฐิ) อันบุคคลอื่น กระทำค้างไว้

สกกา กาทุํ

ในประโยคที่มี สกกา กาทุํ เป็นได้ ๒ นัย คือ กัมมวาก และ ภาววาก, ในที่มีบทกรรมลงปฐมวิภัตติเป็นประธานและบทกัตตาลง ตติยาวิภัตติ (ตติยากัตตา ปฐมากัมมะ) ประโยคนี้เป็น กัมมวาก, ก็ประโยคกัมมวากนั่นเอง หากเปลี่ยนบทกรรมปฐมวิภัตติให้เป็นตติยาวิภัตติ (อวุตตกัมมะ) ก็เป็นประโยคภาววาก, พึงดูตัวอย่างประกอบ

๑. ก. สมณธมฺโม นาม สรีรํ ยาเปนฺเตน **สกกา กาทุํ**. (กัมมวาก)
ชื่อ อ.สมณธรรม อันบุคคล ผู้ยังสรีระ ให้เป็นไปอยู่ อาจ เพื่ออันกระทำ
- ข. สมณธมฺโม นาม สรีรํ ยาเปนฺเตน **สกกา กาทุํ**. (ภาววาก)
อันบุคคล ผู้ยังสรีระ ให้เป็นไปอยู่ อาจ เพื่ออันกระทำ ชื่อ ซึ่งสมณธรรม

หมายเหตุ

ที่กล่าวว่าประโยค สกกา กาทุํ ที่มีบทกรรมลง ปฐมวิภัตติ (เป็นประธาน) และบทกัตตาลงตติยาวิภัตติเป็นประโยคกัมมวากนั้น เป็นการกล่าวเพื่อให้นักศึกษาจดจำลักษณะได้โดยง่ายเท่านั้น หากกล่าวโดยสภาพจริงแล้วก็ไม่ใช่กัมมวากเพียงแต่มีลักษณะเหมือนกัมมวาก เพราะว่าประโยคนี้มีกิริยา ๒ บทคือ สกกา เป็นกัตตวาก (เป็นกิริยาใหญ่คล้ายกิริยาอาชยาค) บทหนึ่ง, และ กาทุํ เป็นกิตกิริยาภาววากบทหนึ่ง เมื่อ สกกา เป็นกัตตวาก ก็ต้องมีกัตตา (ประธาน) ที่เป็น ปฐมวิภัตติ เรียกว่า วุตตกัตตา ในที่นี้คือ สมณธมฺโม และในขณะเดียวกัน สมณธมฺโม บทนี้ก็ เป็นบทกรรมของ กาทุํ เมื่อเป็นเช่นนี้จะลง ตติยา-

วิภัตติเป็น สมณธมฺมํ เปลี่ยนเป็นประโยคภาวจากก็ได้

กาตุ์ เป็นกิริยาภาวจากก็ต้องมีบทกัตตาเป็น ตติยวิภัตติ ในที่นี้คือ ยาเปนฺเตน และ สรีริ เป็นบทกรรมของ ยาเปนฺเตน จึงลงทุตติยวิภัตติ. นักศึกษาพึงจำไว้ประโยคที่มีกิริยา ๒ บท ๆ หนึ่งเป็น ตุ์ ปัจจัย และบทหนึ่งเป็นกิริยาอื่น ต้องมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วนี้ หมายความว่า สกกา และ กาตุ์ สองบทนี้ เมื่อรวมกันแล้ว ก็มีสภาพเท่ากับ กาดพุโพ แต่จะกล่าวว่า สกกา เป็นกัมมจากไม่ได้ เพราะถ้าเป็นกัมมจากแล้ว บทกัตตาของ สกกา (สมณธมฺโม) จะเปลี่ยนไปลงทุตติยวิภัตติไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ประโยคภาวจาก (ข้อ ข.) ก็มีไม่ได้. ทั้งสองประโยคนั้น ประโยค(ที่เหมือน)กัมมจากมีมากในพระบาลี อรรถกถา และฎีกา พึงดูตัวอย่างต่อไป

๒. พุทธานํ ชีวิติสฺส น สกกา เกนจิ อนุตฺราโย กาตุ์.
อ.อันตราย แห่งชีวิต ของพระพุทธเจ้า อันใคร ๆ ไม่อาจ เพื่อจะกระทำ
๓. อมฺเหติ อานนฺทํ วินา สงฺคีติ น สกกา กาตุ์.
อ.สังคายนา อันเรา ท. เว้น ซึ่งพระอานนท์ ไม่อาจ เพื่อจะกระทำ
๔. น สกกา โส (ธมฺโม) อาคารมชฺเฒ วนฺเตน ปุเรตุ์.
อ.สมณธรรมนั้น อันเรา ผู้อยู่ ในท่ามกลางบ้าน ไม่อาจ เพื่ออันให้เต็ม
๕. น สกกา ปุริสพเลน วา ปกฺขุปตฺถมฺเณน วา อการโก การโก กาตุ์, การโก วา อการโก กาตุ์.
อ.ผู้ไม่กระทำ อันอำนาจของบุรุษก็ดี อันผู้สนับสนุนฝ่ายอื่นก็ดี ไม่อาจ เพื่ออันกระทำ ให้เป็นผู้กระทำ, อ.ผู้กระทำ ฯลฯ... ให้เป็นผู้ไม่กระทำ
๖. เอเตหิ สทฺธิ กลาปปฺลฺยเจน อตฺตโน ปติฎฺฐิ กาตุ์ น สกกา. (ภาวจาก)
อันการพูดคุยมก กับด้วยญาติ ท. เหล่านี้ ไม่อาจ เพื่ออันกระทำ ที่พึง แก่ตน

วฏฺฐติกิริยา

วฏฺฐติ ที่ไม่ประกอบด้วย ตุ์ปัจจัยนฺตบท (บทมี ตุ์ปัจจัย) เป็น อกมมกตฺตฺวาจก (กัตตฺวาจก ที่ไม่มีกรรม) เช่น

๑. โภณฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส จ จิวเร รตฺเต พุพฺพิลฺยเยยฺยรฺูปา วฏฺฐนฺติ. (วิ. จ. ๒) ส่วนว่า อ.ปม ด้ายที่มุ่ม ท. ครั้นเมื่อจิวร ถูกย้อมแล้ว มีรูปอันบุคคลพึงรู้ได้โดยยาก ย่อมควร
๒. ตานิ (ติลกาทีนํ ลยฺจนานํ) หริตฺลาทํหิปี น วฏฺฐนฺติ.
อ.รอยเจิม ท. เหล่านั้น ย่อมไม่ควร แม้ด้วยวัตถุ ท. มี หรดาล เป็นต้น

๓. กสุม่า อิตฺติรูปา, อิตฺติโผฏฐพพา น วฏฺฐนฺติ. เอเตปิ วฏฺฐนฺติ.
 อ.รูปแห่งหญิง, อ.สัมผัสแห่งหญิง ย่อมไม่ควร เพราะเหตุไร ?
 อ.รูปและสัมผัสแห่งหญิง ท. แม้เหล่านั้น ย่อมควร. (ความคิดของพระอริยฐานะ)

วฏฺฐติ ที่ประกอบกับ ตูํพจยนตบท เป็นกัตตฺวาจก ก็มี เป็นภาววาจก และกัมมวาจก เหมือนกับ กาคํ สกกา ก็มี เช่น

๑. อิทานิ มยา อตฺตโน อคฺฉํ ปริเยสิตํ วฏฺฐติ.
 ในกาลนี้ อ.อัน- อันเรา -แสวงหา ซึ่งสิ่งไม่ใช่คุณ แก่ตน ย่อมควร
๒. อิทานิ เตสํ มยา อุปการํ กาคํ วฏฺฐติ.
 ในกาลนี้ อ.อัน- อันเรา -กระทำ ซึ่งอุปการะ แก่ชน ท. เหล่านั้น ย่อมควร
๓. มยาปิ อิทานิ กาสาวํ สทฺธํ วฏฺฐติ.
 อ.อัน- แม้อันเรา -ได้ ซึ่งผ้ากาสาละ ในกาลนี้ ย่อมควร
๔. เอวรูปา หิ คฺฉนา กเถตํ วฏฺฐนฺติ.
 จริงอยู่ อ.คุณ ท. อันมีสภาพอย่างนี้ ควร เพื่ออันกล่าวได้
๕. อามิสฺปฏิกากโค ทาทํ วฏฺฐติ.
 อ.ส่วนแห่งอามิส ควร เพื่อให้
๖. เอวรูปานิ ลหุกกมฺมานิ อปฺโลเกตฺวาปิ ทาทํ วฏฺฐนฺติ.
 อ.กรรมเบา ท. อันมีสภาพอย่างนี้ แม้บอกเล่าแล้ว ควร เพื่อให้
๗. อิเมสุ ปน ปญฺจสุ สนฺนเตสุ ปุริมานิ ตีณิ วินยกมฺมํ กตฺวา ปฏฺธิกิตฺวา ปริกฺขชิตํ
 น วฏฺฐนฺติ. ปจฺฉิมานิ เทว วฏฺฐนฺติ.
 บรรดาสันถัต ท. ห้า เหล่านี้ อ.องค์ ท. ๓ เบื้องต้น กระทำวินัยกรรมมาแล้ว
 ย่อมไม่ควร เพื่อใช้สอย, อ.องค์ ท. สองเบื้องหลัง ย่อมควร เพื่อใช้สอย
๘. ตยาปิ เอกํ ภตฺตารํ, อิมินาเปกํ ปาทปริจาริกํ สทฺธํ วฏฺฐติ.
 อ.อัน- แม้อันเธอ -ได้ ซึ่งสามี คนหนึ่ง ย่อมควร, อ.อัน- แม้อันบุรุษนี้ -ได้ ซึ่งภรรยา
 คนหนึ่ง ย่อมควร
๙. อิตฺ ปฏฺจาย มยา มคฺคํ สมํ กโรนฺเตน วิจฺริตํ วฏฺฐติ.
 อ.อัน- อันเรา ผู้กระทำอยู่ ซึ่งทาง ให้เสมอ -เที่ยวไป จำเดิม แต่วันนี้ ย่อมควร
 (กิริยาที่ประกอบกับบทที่มี ตูํ ปัจจย มีลักษณะตามตัวอย่างที่แสดงมาแล้วนี้

อปฺเปว, อปฺเปว นาม

ประโยคที่แสดงถึงความสงสัยต้องใช้ อปฺเปว นาม นิบาตไว้เบื้องต้นของประโยค และกิริยาอาชยาดต้องเป็น สัตตมวิภัตติ อมุหโยค (อุตตมบุรุษ) ถ้าเป็นเอกพจน์ ต้องเป็น ฝ่าย อัตตโนบท หากเป็นพหูพจน์ ต้องเป็นฝ่ายปรัสสบท ที่เป็นนามโยค (ปฐมบุรุษ) มีได้บ้าง

๑. อปฺเปว นาม นํ อิมฺมาหา พุรฺหมจฺริยา จาเวยฺยํ. (เอก, อัตตโนบท)
๒. อปฺเปว นาม เสวปี อุปฺสงฺกเมยฺยาม กาลณฺจ สมยณฺจ อุปาทาย. (พหู, ปรัสสบท)

อโห วต, อโห, วต.

นิบาตเหล่านี้อยู่เบื้องต้นของประโยค แสดงถึงการติเตียน, การสรรเสริญ และมีความหวัง ในที่ติเตียน และสรรเสริญ ไม่ต้องมีกิริยาอาชยาด ส่วนในที่ที่มีความหวัง ต้องมีกิริยาอาชยาด เป็นอนาคตกาล หรือ สัตตมวิภัตติก็ได้

ติเตียน ไม่ต้องมีกิริยา

๑. อโห วต เร อสุมากํ ปณฺทิตก. อโห วต เร อสุมากํ พหุสฺสุดก. อโห วต เร อสุมากํ เทวิชชก. เออ บัณฑิต ของเรา อโห วต นำแปลก
๒. สุโร วต เร เอส วินยธโร. โอ อ.พระวินัยธรองค์นี้ ช่างกล้าหนอ

สรรเสริญ (ไม่ต้องมีกิริยา)

๑. อโห พุทฺโธ, อโห ฐมฺโหม, อโห สัมมโหม, โอ ๆ ๆ พระพุทธเจ้า ฯลฯ
๒. อโห สุขํ, อโห สุขํ, โอ ๆ ๆ สุข

ความหวัง (กิริยาเป็นอนาคตกาล หรือ สัตตมวิภัตติ)

๑. อโห วต มยํ น ชาติธฺมฺมา อสุสาม. น จ วต โน ชาติ คจฺเจยฺย.
๒. อโห วต ยํ ปฺรสุสฺ. ตํ มมสุส.
๓. อโห วตาทํ กายสุส เกทา ปรี มรณา ขตฺติยมหาสาลานํ สหพฺยตํ อุปฺปชฺเชยฺย.

ยทิ

๑. ยทิ ลัมสุส ปตตกลลัม, ลัม โส อิตถนุนามัม อุปสมปาเทยย อิตถนุนาเมน
อุปชฌาเยน.
ถ้ากาลของพระสงฆ์พร้อมเพรียงแล้ว พระสงฆ์ยังบุคคลชื่อนี้พึงให้บวช ด้วย
อุปชฌาย์ชื่อนี้
๒. ปุจฉ มหาราช ยทากงขลิ.
ข้าแต่มหาราช ถ้าต้องการถาม ก็จงถาม

ยทิ ศัพท์ บางครั้งมีอรรถปริกษา เหมือนกับ วา ศัพท์ เช่น

๑. ยถุเวทว ปริสั อุปสงุมติ, ยทิ ขตติยปริสั, ยทิ พุราหมณปริสั, ยทิ คหปติปริสั,
ยทิ สมณปริสั.
เข้าไปหาบริษัท ไต ไต ขัตติยะบริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัท
ก็ดี สมณะบริษัทก็ดี
๒. คาเม วา ยทิ จารญเณ นิหุเน วา ยทิ วา ถเล.
ยถล อรหันโต วิหรนติ ตัม ภูมिरามเณยยกัม.
พระอรหันต์ ท. อยู่ในที่ใด ในบ้านก็ดี ในป่าก็ดี ที่ดอนก็ดี ที่ลุ่มก็ดี ที่นั่นเป็นที่
น่ารื่นรมย์
๓. นตถิ โลเก รโห นาม ปาปกมมัม ปกุพพโต,
อตุตา เต ปริส ซานาติ สจจัม วา ยทิ วา มุสา.
ขึ้นชื่อว่าความลับไม่มีในโลก แก่บุคคลผู้กระทำความบาป ดูก่อนบุรุษ ตัวของตน
ย่อมรู้ จริงหรือ หรือไม่จริง

อถ

๑. อถาปิสุส หตเถ อทตวา อจริโย วา อุปชฌาโย วา สยเมว อจจาเทติ ฎฎฎติ.
แม้ถ้าไม่ให้ในมือของเธอนั้น อาจารย์ก็ดี อุปชฌาย์ก็ดี นุ่งเองนั่นเทียว ย่อมควร ฯ
 ๒. อถาปิสุส สทธี จรา นตถิ. ตสมิเยว ปน วิหาเร เอโก วา เทว วา วตตสมปนนา
วทนติ...
แม้ถ้าว่า ภิกษุองค์นั้นไม่มีสามเณรผู้ไปพร้อมกับตนในวิหารนั้น ๆ เทียว องค์หนึ่ง
หรือว่าสององค์ ย่อมบอก (ไม่ต้องอาบัติ)
- อถ ศัพท์นอกจากนี้มีอรรถหลายอย่าง

สเจ

๑. สเจ ตั้ ภคินี ฉทุฑินียธมมัม อธิ เม ปตุเต อากิร.
ดูก่อนน้องหญิง ถ้าว้า วัตถุนั้น มีสภาพจะทิ้ง จงใส่ลง ในบาตรเรานี้
๒. สเจ เต กสฺสป อครุ, วเสยยาม เอกรตตัม อคฺยาคาเร.
ดูก่อนกัศสปะ ถ้าว้า ความไม่หนักใจ มีอยู่ แก่ท่าน เรา ขออยู่ ในโรงไฟ สักคืน

เจ

๑. โน เจ มัม อนุสฺสเรยฺยาถ, อถ ธมมัม อนุสฺสเรยฺยาถ.
ถ้าว้าท่าน ท. ไม่นึกถึงเรา, เวลานั้น ท่าน ท. พึงนึกถึงธรรม
๒. เถโร เจปิ มัม วเทยฺย, หิตานุกมฺปิ มัม วเทยฺย, โน อหิตานุกมฺปิ.
แม้หากว่าพระเถระพึงกล่าวกะเรา เป็นผู้มีความอนุเคราะห์ พึงกล่าวกะเรา
ไม่มีความอนุเคราะห์แล้ว ไม่พึงกล่าวกะเรา

ยนฺนุน

ยนฺนุน นิบาตนี้อยู่หน้าประโยคแสดงอรรถความคิด และต้องมีกิริยาอาชยาตเป็น สัตตมีวิภัตติ อมฺหโยค เป็นส่วนมากที่เป็น ตุมฺหโยค และภวิสสันตวิภัตติ มีใช้น้อย

๑. ยนฺนุนาหัม ปญฺจวคฺคิยานัม ปจฺมัม ธมมัม เทเสยฺยัม.
เราแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ท. ก่อน คงดีหนอ
๒. ยนฺนุนาหมฺปิ ธมมัม สฺุณฺเยยัม
ถ้าว้าเราด้วย พึงฟังพระธรรม ดีหนอ
๓. ยนฺนุน มยฺมปิ ตินฺนุหํนิ สฺตุถานิ การาเปสฺสาม.
ถ้าว้าเรา ท. ด้วย ให้ทำศัตรา ท. อันคม ดีหนอ
๔. ยนฺนุน มุณฺโฑ ราชา อายสฺมนุตฺตัม ปรียุปาเสยฺย.
อุปเปว นาม มุณฺโฑ ราชา อายสฺมโต นารทสฺส ธมมัม สฺุตฺวา โสกสฺลลัม ปชฺเหยย.
ถ้าว้าพระเจ้ามุนฑะ พึงไปหา นารทะ ดีหนะ พระเจ้ามุนฑะฟังธรรม ของนารทะ
ผู้มีอายุ คงจะถอนธรรมคือความโสก ได้หนอ

กัญจาปี

กัญจาปี นิบาตนี้หากกล่าวอรรถยย่อ (อนุคฺคหตุถ) และ อรรถติเตียน (คหฺรตุถ) จะต้องมีศัพท์เหล่านี้คือ ปน, อถ, โช, เอวํ สนฺเต, ตถาปี, อปีจ. ศัพท์ใด ศัพท์หนึ่งอยู่ในประโยคต่อไป และต้องมีเนื้อความตรงกันข้าม ถ้าหากไม่มีก็ต้องใส่เข้ามาในเวลาแปล

๑. อัยํ กัญจาปี ทานํ น เทติ, กเถนฺโต ปน เตเลน วีย มกฺขติ.

อ.คนนี้ แม้ไม่ถวายทาน แต่ว่า กล่าวอยู่ ย่อมชม ราวกะว่า น้ำมัน (ติเตียน)

๒. อัยํ ภนฺเต อานนฺโท กัญจาปี เสกฺโข, เตนฺหิ ภนฺเต เถโร อายสฺมนฺตมฺปิ อานนฺทํ อุกฺจินฺตุ.

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.พระอานนฺทนี้ แม้เป็นเสกขบุคคล ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถึงอย่างนั้น

อ.พระเถระ ของงเลือก ซึ่งพระอานนฺท ผู้มีอายุด้วย

กามิ

แปลว่า แนแท้ ใช้กิริยาได้ทั้งหมด

๑. กามิ จชาม อสุเรสุ ปาณิ. แม้อ.เรา ท. จะสละ ซึ่งชีวิต ในอสุร แน

๒. กามิ ตโจ จ นหารุ จ อญฺจิ จ อวสิสฺสตุ. สรีเร อุปฺสฺสตุ มสฺโสหิติ.

แม้หนัง แม้เอ็น แม้กระดูก จักเหลือลง แม้เนื้อและเลือด ในร่างกาย จักเหือดแห้ง...แน

ในบางที่ กามิ ศัพท์มีอรรถเหมือน กัญจาปี

๑. กามิ โช มาหุ ปฺรโลโก. โหตุ เนสํ ภวติ สมณพฺราหฺมณานํ สจฺจํ วจฺนํ.

ก็แล แม้ในโลกอื่นไม่มี. เอวํ สติ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น มีอยู่ อ.คำสัจจ์ของสมณะพราหมณ์ ผู้เจริญเหล่านั้น จงเป็นความจริง

๒. ภิกฺขุณีทฺฐโก เจตฺถ กามิ อพฺรหฺมจารีคฺคฺคเณน คหิโตว, อพฺรหฺมจารี ปน อายตี สํวเร จาตุกามิ สรณานิ ทตฺวา อุปสมฺปาเทตุํ วมฺภูติ.

ก็ในบรรดาสามเณร ท. เหล่านี้ อ.สามเณรผู้ประทุษร้ายนางภิกษุณี แม้รับเอาแล้วด้วย อพฺรหฺมจารีศัพท์ ควรให้สรณคมน์แล้วให้อุปสมบท แก่อพฺรหฺมจารีบุคคล ผู้ต้องการตั้งอยู่ในความสำรวมต่อไป

สรรเสริญ

๔. อจฺฉริยํ วัต โภ อพฺภุตํ วัต โภ ยาว สทฺธา ยํ สุปฺปิยา ปสนฺนา ยตฺร หิ นาม
อตฺตโนปิ มํตานิ ปริจฺจตฺตานิ. (ยตฺร, ยสฺมา)

นำอัครรย์หนอ ไม่น่ามีแล้วหนอ อ.นางสุปปิยาคนนี้ มีศรัทธาแรงมาก เพราะ
สละแม่เนื้อของตนเอง ฯ

นาม ศัพท์ กล่าวอรรถ สยฺญา (ชื่อ)

๕. อฏฺฐ อกฺขรา สรา นาม, อฏฺฐ โลกสทฺทจิตฺตานิ นาม.

นาม ศัพท์กล่าวอรรถ ติเตียน

กึ นุ โข ตฺวยหํ อูทายิ พาลสฺส พฺยตฺตสฺส ภณิเตน, ตวมฺปิ นาม ภณิตพฺพํ มณฺยสิ.

ดูก่อนอุทายี อ.ประโยชน์อะไร ด้วยคำพูด ของเธอ ผู้เป็นพาล แม่ อ.เธอ
ย่อมสำคัญว่าเป็นคำพูดที่ควรกล่าววี่ ?

อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส เนตํ จานํ วิชฺชติ.

หากต้องการกล่าวถึงสภาพที่เป็นไปไม่ได้ จะต้องเขียนเป็น ๒ ประโยค คือเขียน
อฏฺฐานเมตํ อนวกาโส เป็นประโยคหน้าแสดงความแน่นอน (นิยมวากฺย) และต้องมี
ประโยคแสดงความไม่แน่นอน (อนิยมวากฺย ประโยค ย) มีกิริยาอาชยาดเป็น สัตตมวิภัตติ
เป็นประโยคหลัง และมี เนตํ จานํ วิชฺชติ อยู่หลังจากประโยค ย อีก (จะไม่มีก็ได้) ยํ ศัพท์
มีอรรถเป็น เยน จาเนน. เยน โอกาเสน.

๑. อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส, ยํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล มาตฺรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย,
เนตํ จานํ วิชฺชติ. (อง., เอก. ๒๘)

อ.บุคคลผู้เป็นสัมมาทิฏฐิ ปลงลง ซึ่งมารดา จากชีวิต เพราะฐานะใด. อ.ฐานะนั้น
ไม่มี (บุคคลผู้เป็นสัมมาทิฏฐิ ฆ่าแม่ เป็นไปไม่ได้)

๒. อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส, ยํ กายทฺวจฺจิตฺตสฺส อិฏฺฐิโ จ กนฺโต มนาโป วิปาโก
นิพฺพตฺเตยฺย, เนตํ จานํ วิชฺชติ. (อง., เอก. ๓๐)

งานเมต วิชชติ

หากต้องการกล่าวถึงสภาพที่เป็นไปได้จริง จะต้องเขียนประโยค งานเมต วิชชติ เป็นประโยคหน้า วิธีที่เหมือนเหมือนกับประโยค อัญจนเมต อนวกาโส.

๑. งานนจ โข เอตํ ภิกขเว วิชชติ. ยํ ปุชฺชชนฺ โม มาตฺรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย. งานเมตํ วิชชติ.

น โข ปเนตํ ปติรูปํ (ปน คัพท์ไม่มีก็ได้)

หากต้องการกล่าวถึงความไม่สมควร ต้องเขียนประโยค น โข ปเนตํ ปติรูปํ. ประโยค หน้าและประโยคหลังเป็นประโยคอนิยม (ย คัพท์) มีวณะตามประธานบท

๑. น โข ปเนตํ ปติรูปํ. ยวาทํ เสกฺโข สมนฺโน สนนฺปิชาติํ คจฺเจยฺย. (วิ, จ, ๑, ๑๐)

เราใด แม้เป็นเสกขะ มีอยู่ ฟังเข้าไปสู่ที่ประชุม อ.การเข้าไปสู่ที่ประชุม นั้น ไม่สมควรแก่เรานั้น ฯ

๒. น โข ปเนตํ ปติรูปํ ยวาทํ ทสพลสฺส ตาสนวิปตฺตี สุตฺวา อปฺโปสฺสุโก กเวยฺย (วิ, จ, ๑, ๑๐)

๓. น โข ปเนตํ อมฺหากํ ปติรูปํ. เย มยํ ปุพฺพเกหิ ฐมฺมิเกหิ ฐมฺมราชูหิ สมนุคฺคหิตสฺส พุทฺธสาสนสฺส ปรีหานิการณํ ปสฺสमानาเยว อชฺฉนฺนเปกฺขิตฺวา อปฺโปสฺสุกา วิหเรยฺยาม. (จฺญจฺนิตาน) อ.เรา ท. เหล่าใด เห็นอยู่ซึ่งเหตุแห่งความเสื่อมแห่งพระศาสนา ของพระพุทธเจ้า ผู้อันพระธรรมราชา ท. ผู้เป็นโบราณ อนุเคราะห์ด้วยดี อยู่เฉย ๆ แล้ว ไม่ชวนชวายอยู่ อ.การอยู่อย่างนี้ไม่สมควร แก่เรา ท. เหล่านี้ใด

๔. น โข ปเนตํ ปติรูปํ. ยวาทํ ตาสนเ ปพฺพชฺริโต สมนฺโน ปรียตฺตี อปริยาปฺพนฺโต ปฏฺธิปตฺตี อปฏฺธิปชฺชนฺโต วิหเรยฺย.

อุปมา อุปเมยฺย

หากต้องการกล่าวถึงการเปรียบเทียบกันในเรื่องสองสิ่งก็ต้องใช้นิยามเหล่านี้คือ ยลา, เสยฺยลาปิ, เสยฺยลาปิ นาม เป็นต้น แสดง อุปมา (สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ) อยู่ในประโยคหนึ่ง, และ ใช้ ตลา, เอว, เอวเมว คัพท์เป็นตัวแสดง อุปเมยฺย (สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ) อยู่ในอีกประโยคหนึ่ง, ถ้าว่าการเปรียบเทียบนั้นอยู่ในประโยคเดียวกันต้องใช้ อิว, วिय, ยลา คัพท์เป็นต้นเป็นตัวแสดง อุปมา ก็และอุปมาบทและอุปเมยฺยบทจะมีวิภัตติและวณะเหมือนกันก็ตาม ไม่เหมือนกัน

อุปมาน กับ อุปเมยฺย มีวิภัตติต่างกันก็มีเช่น

๗. เอกาหํ ภนฺเต ปาถึ อภินิมฺมิณิสฺสามิ เสยฺยถาปิ มหาปถวี.

(ปาถึ เป็น อุปเมยฺย ทุตติยาวิภัตติ มหาปถวี เป็น อุปมา ปฐมาวิภัตติ)

เอกํ อหํ ภนฺเต หตฺถํ ยถา อयํ มหาปถวี เอวํ อภินิมฺมิณิสฺสามิ ปถวีสทิลํ
กฤษฺสามิ.

(คำขยายของข้อ ๗)

๘. ปุพฺพเพว สนนฺวิวาเสน ปจฺจุปปนฺนหิเตน วา,

เอวํ ตํ ชายเต เปมํ อุปฺปลํ ยโลทเก.

เปมํ เป็น อุปเมยฺย, อุปฺปลํ เป็น อุปมาน มีวิภัตติตรงกัน

๙. อถสฺส ฆมานพฺเลน สนนฺสิโนปิ กิเลโส กรณฺฑเก ปกฺขิตฺตอาสีวิโส วีย ผณฺ
กตฺวา อฏฺฐหิ. ชีรฺรุกขสฺส วาสิยา อาโกฏฺฐิตาโล วีย อโหสิ.

กิเลสอันนอนเนื่อง เพราะฆมานผล ของถาษีนั้น เกิดขึ้นเหมือนกับงูอันบุคคล
ใส่เข้าแล้วในตะกร้าเป็นเหมือนการถูกพันด้วยขวาน แห่งต้นไม้มียาง (กิเลส เป็น อุปเมยฺย
ปกฺ...สีวิโส และ อาโก...กาโล เป็น อุปมาน มีวิภัตติตรงกัน

๑๐. อิมฺหิ เจ อยํ (ปทฺฏฺฐจฺจิตฺโต) สมเย ปุคฺคโล กาลํ กเรยฺย. ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต.
เอวํ นิรเย.

๑๑. เยสํ ภิกฺขุ อณฺฺยตรํ วา อณฺฺยตรํ วา อาปชฺชิตฺวา น ลภติ ภิกฺขุหิ สทฺธิ สํวาลํ ยถา
ปุเร, ตถา ปจฺฉา.

ตาทิส ยาทิส เป็นศัพท์แสดง อุปมา, อุปเมยฺย อีกอย่างหนึ่ง

๑๒. สทฺโธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ สมฺมา อายาจมาโน อายาเจยฺย "ตาทิส โหมิ. ยาทิสา
สาริปฺุตโตโมคฺคฺคฺลานา" ติ.

ยาทิสา เป็น อุปมาน ตาทิส เป็น อุปเมยฺย

๑๓. สทฺธา ภิกฺขเว ภิกฺขุณี เอวํ สมฺมา อายาจมานา อายาเจยฺย ตาทิสี โหมิ. ยาทิสี
เขมา จ ภิกฺขุณี อุปฺปลวณฺณา จาติ.

บางครั้ง วีย, อิว เป็น ตทฺธมฺมุปจาร (กล่าวถึงสิ่งที่ไม่เคยมีให้มีขึ้น) คือเป็น
ตัวแสดงถึงสภาพที่ไม่เคยมีหรือมีไม่ได้ในบางสิ่ง ให้มีขึ้นได้ ในสิ่งที่ไม่มีนั้นเช่น พุดว่าดอกบัว
อยู่ในน้ำนานก็เหนียว จึงขึ้นมาอยู่บนบก เหมือนกับมาพักผ่อนความเหนียวและการพักผ่อน
ของบัวไม่มีแต่กล่าวให้มีขึ้นเป็นต้น

(สภาพที่มีอยู่กับสิ่งที่มีชีวิต นำไปใช้กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต)

ยถา ศัพท์ที่แปลว่า ตาม

ยถา ศัพท์ประกอบกับบทพุดิยาวิภัติแสดงอรรถ ตามที่เคยประพฤติมา.

๑. ยถากุตตลย ภูยชถ. จงปริโภคตามที่เคยบริโภคมา
๒. ยถาสุขํ นิสิตตฺ. จงนั่งตามสบาย
๓. ยถากถิตํ กเถหิ. จงกล่าวตามคำที่เขาบอก

ยทิ เอวํ

ประโยคจอทกั้ใช้ ยทิ เอวํ แปลว่า ถ้าเช่นนั้น

๑. ยสุมา ปนสฺส กิลฺลิจิ ทสพลเทสิตํ สุตฺตเคยยาทิกํ ภควโต อสมฺมุขา ปฏิกคหิตํ นาม นตฺถิ. ตสฺมา วินาปี (เตน อายสฺมตฺตา ธมฺมสงฺคีติ ฌาตุํ) น สกฺกา. ยทิ เอวํ เสกฺโขปี สฺมาโน ธมฺมสงฺคีติยา พหุการตฺตา เถเรน อุจฺจินิตฺพุโพ อสฺส. อถ กสฺมาน อุจฺจินิโต.
๒. ยทิ เอวํ อหฺมปี เอตฺเถว ปพฺพชามิ.
ถ้าอย่างนั้นเราจะบวชในศาสนานี้ นั้นเทียว
๓. ยทิ เอวํ สนฺเต โหติ วา สนฺทิจฺจิกํ สามณฺยผลํ โน วา
ถ้าเมื่อเป็นอย่างนั้น สามัญญผล อันควรแก่การเห็น มีหรือไม่มี

ยาว, ตาว, ปุเรปุรา

ประโยคที่มีศัพท์เหล่านี้อยู่เบื้องหน้า กิริยาต้องเป็น วัตตมานาวิภัติลงในอรรถ อนาคต

๑. เอยฺยาลิ ฆนฺเต ปุราหํ ฬณฺณามิ.
ท่าน ครับ ท่านฟังมา ก่อนที่ผมจะถูกฆ่า
๒. หนฺท มยํ อาวุโส ธมฺมณฺจ วินยณฺจ สงฺคาเยยฺยาม. ปุเร อธฺมโม ทิปฺปติ, ธฺมโม ปฏฺิพาหิยฺยติ, อวินโย ทิปฺปติ วินโย ปฏฺิพาหิยฺยติ ปุเร อธฺมวาทีโน พลวนฺโต โหนฺติ, ธฺมวาทีโน ทฺพฺพลา โหนฺติ, อวินยวาทีโน พลวนฺโต โหนฺติ วินยวาทีโน ทฺพฺพลา โหนฺติ.

เชิญเถิด อาวุโสทั้งหลาย เราทั้งหลาย ฟังสังคายนาพระธรรมและพระวินัย ก่อนที่ธรรมจะรุ่งเรือง วินัยจะถูกคัดค้าน ก่อนที่ธรรมวาทีจะมีกำลัง ธัมมวาที จะถอยกำลัง อวินยวาทีจะมีกำลัง

๓. ดาว ตรี อีเชว โหหิ, ยาวาห์ อาคจฉามิ

ขอท่าน จงรอ ข้าพเจ้า ในที่นี้แหละ จนกว่าข้าพเจ้าจะมา ฯ

บางที ยาว ศัพท์มีอรรถ มรียาถ แปลว่า ถึง, ต้อง, จรด ประกอบกับปัญจมีวิภัตติ เป็นส่วนมาก ทุตติยวิภัตติ มีใช้บ้าง ฯ

๑. ยาว พุรหุมโลกา สทโท อพุกุคจฉนิ. เสียงแผ่ไปถึงซึ่งพรหมโลก ฯ

๒. ยาว เชตตุตตรนครา สฎฐิโยชนั. ถึงซึ่งนครเชตตุต ๖๐ โยชนั ฯ

๓. ยาว กุณถกิปีลลิกเก. ถึงซึ่งมดและปลวกทั้งหลาย ฯ

ยาว, ดาว ศัพท์ แปลว่า มาก (ยาวสทโท ปมาณาติกุกเม)

๑. ยาว คมกัโร จายั ปฎิจจสมุปปาโท

ก็ปฎิจจสมุปปาโทนี้ ลุ่มลึกมาก

ยทิท

ยทิท ศัพท์นี้มีอยู่จะต้องเขียนเป็น ๒ ประโยค นิยม (ประโยค ต แสดงถึงความแน่นอน) ประโยคหนึ่ง และประโยคอนิยม (ประโยค ย แสดงถึงความไม่แน่นอน) ประโยคหนึ่ง ตามลำดับ (ยทิท เท่ากับ โย+อัย, ยา+อัย, ยั+อิท)

๑. เอตทคัค กิกขเว มม สาวกานั กิกขุนั มหาปญญานั, ยทิท สารีปุตโต.

ดูก่อนกิกขุทั้งหลาย อ.พระสารีบุตรใด มีอยู่, อ.พระสารีบุตรนี้ เลิศกว่ากิกขุ ท. ผู้มีปัญญามาก ผู้เป็นสาวกของเรา ฯ

๒. เอตทคัค กิกขเว มม สาวิกานั กิกขุนินั อิทธิมนตินั, ยทิท ออุปปลวณณา.

ดูก่อนกิกขุ ท. อ.อุบลวัณณาใด มีอยู่, อ.อุบลวัณณานี้ เลิศกว่ากิกขุนี้ ท. ผู้มีฤทธิ์ ผู้เป็นสาวิกของเรา

๓. ฉนุนวุตินั ปาสณทานั ฐมมานั ปวริ, ยทิท สุกตวินโย.

อ.คำสอนของพระพุทธเจ้าใด มีอยู่, อ.คำสอนของพระพุทธเจ้านี้ ประเสริฐกว่าลัทธิปาลัณฑะ ท. ๙๖

อิท วุตตโต โหติ. อิติ วุตตโต โหติ.

ประโยคที่มีเนื้อความไม่ปรากฏชัด หากต้องการให้เนื้อความนี้ปรากฏชัดต้องเขียนอิท วุตตโต โหติ ไว้หน้าประโยคหรือใช้ อิติ วุตตโต โหติ ไว้ท้ายประโยค

ทศตยาริภัตติ

ในที่นี้มี อนุ, ปติ, ปริ, อภิ อุปสรรคและนิบาตที่กล่าวกรรม (กมมปฺปวจนีย) ประกอบอยู่
ให้ลงทศตยาริภัตติในอรรถที่จะกล่าวต่อไปนี้

๑. ลกขณตฺถ

ก. ปพฺพชิตมฺนุ ปพฺพชิสฺสุ.

ข. สุริยฺยุคมนํ ปติ (ปริ, อนุ, อภิ) ทิพฺพา ภิกฺขา ปาตุกเวยฺยํ.

๒. สหตฺถ

ก. นทิมนฺวลิตา พาราณสี.

๓. หีนตฺถ

ก. อนุสาริปฺุตตํ ปญฺฉวา.

๔. อิตฺถมฺภูตฺถกฺขาน

ก. สาธุ เทวทฺโต มาตรํ ปติ. (ปริ, อนุ, อภิ)

ข. ตํ โข ปน ภควนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต.

๕. ภาคตฺถ

ก. ยเทตฺถ มํ ปติ (ปริ, อนุ) ลียา. ตํ ทียตุ.

๖. วิจฺฉาตฺถ

ก. อตฺถมตฺถํ ปติ สทฺโท นิวิสติ.

ข. รุกฺขํ รุกฺขํ ปติ (ปริ, อนุ, อภิ) วิชฺโชตเต จนฺโท.

ทศตยาริภัตติ (กมมปฺปวจนีย) มีเนื้อความเท่ากับประโยคเหล่านี้

๑. ก. ปพฺพชิตมฺนุ = โปริสฺตเต ปพฺพชิต. (ลกขณตฺถ)

๒. ก. นทํ อนุ = นทียา สห. (สหตฺถ)

๓. ก. อนุ สาริปฺุตตํ = สาริปฺุตโต หีนโน (หีนตฺถ)

๔. ข. ตํ ภควนฺตํ โคตมํ อภิ = ตสฺส โภโต โคตมสฺส. (อิตฺถมฺภูตฺถกฺขานตฺถ)

๕. ก. มํ ปติ. = มม (ภาคตฺถ)

๖. ก. อตฺถํ อตฺถํ ปติ = อตฺถเอ อตฺถเอ (วิจฺฉา)

และในที่ประกอบกับ ธิ, วินา นิบาต ก็ลงทศตยาริภัตติ เช่น

๑. ธิ พฺราหฺมณสฺส หนฺตารํ.

๒. ธิรตฺถมํ ปฺุตติกายํ.

๓. ธีรตฤ ตัม วิสวนต์.
๔. วินา อาหารัม.
๕. วินา สทุทรมัม.

ฉฏฺฐยัตถุทฺติยา (กฺวจิ ทฺติยา ฉฏฺฐีนมตฺเถ)

อนฺตรา อภิโต ปริโต ปติ ปฏฺิภาตโยเค อยัม.

ลฺงทฺติยาวิภตฺติในอรรณฉฏฺฐีวิภตฺติในทึประกอบกับ อนฺตรา ศัพทฺ อภิโต ศัพทฺ ปริโต ศัพทฺ ปติศัพทฺ แลล ปฏฺิภาตศัพทฺ

๑. อนฺตรา ศัพทฺ

ก. อนฺตรา จ ราชคหํ อนฺตรา จ นาลนุทํ อทฺธานมคฺคปฏฺิปนโน โหติ.

๒. อภิโต

ก. อภิโต คามํ วสตี.

๓. ปริโต

ก. ปริโต คามํ วสตี.

๔. ปติ

ก. นทึ เนรณฺชริ ปติ.

๕. ปฏฺิภาต.

ก. ปฏฺิภนฺตุ ตัม จุนท โปชฺฌนฺคา.

ข. อุปมา มํ ปฏฺิภาต.

ค. ปฏฺิภาต ตัม ภิกฺขุ ฐมฺโม ภาสตี.

ฃ. อปีสุสุ มํ อคฺคิวิสุสนํ ติสฺโส อุปมา ปฏฺิภัสสุ.

ตติยตฺถ, สตฺตมยตฺถ ทฺติยา (ตติยา สตฺตมึนฺณจ)

ลฺง ทฺติยาวิภตฺติในอรรณตติยาแลลสัตฺตมึ ในทึประกอบกับธาตฺุเป็นตฺันเหล่านึ้

ลปภาสธาตฺุโยเค

วินานฺตเรณ ญฺชชเน,

ตติยาย สหตฺเถว

ทฺติยา สุชินา มตา.

กาเล อุปานวชฺฌาวส

อริปฺพุพฺพิธาน จ,

โยเค ตปฺปานจาเร จ

สตฺตมฺยา ทฺติยา มตา.

- ตติยตฺเถ ลงทุติยาในอรรตตติยา ในที่ประกอบกับ
 ลปธาทู เช่น สเจ มํ สมโณ โคตโม นาลปิสุตติ.
 ภาสธาทู เช่น ตฺวณฺจ มํ นาภิภาสสิ,
 วินาศัพทํ เช่น วินา สทุธมมํ กุโธ สุขํ.
 อนนฺตรศัพทํ เช่น อุปายนฺตเรณ น อตฺถลสิทฺธิ.
- สตฺตมยตฺถ ลงทุติยาวิภัตฺตีในอรรตตฺตมมี ในอรรตกาล และที่ประกอบกับธาทู
 เหล่านี้ที่มีอุปสัคอยู่หน้า
 ในอรรตกาล. เช่น ปุพฺพพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา, เอกํ สมยํ ภควา อิมํ รตฺตํ จตฺตารโ
 มหาราชานอ.
- อุป + วสธาทู เช่น คามํ อุปวสติ.
 อนฺ + วสธาทู เช่น คามํ อนฺวสติ.
 อธิ + วสธาทู เช่น วิหารํ อธิวสติ.
 อา + วสธาทู เช่น คามํ อาวสติ.
 อธิ + อา + วสธาทู เช่น อคารํ อชฺฌาวสติ.
 อธิ + ลีธาทู เช่น ปรวิ อธิเสสฺสติ.
 อภิ + นิ + ลีธาทู เช่น มณฺจํ วา ปิจํ วา อภินิสีเทยฺย วา อภินิปฺชฺเชยฺย วา.
 อธิ + ฐาธาทู เช่น คามํ อธิติฏฺฐติ.
 ตปฺปาน - ตีมโนนํ เช่น นทํ ปิวติ.
 ตจฺจาร - ประพฺลุตฺตีนนํ หรือเทียวไปในนํ เช่น คามํ จรติ.

ตติยาวิภัตติ

สหทธิโยเค จ. ลงตติยาวิภัตติในที่ ๆ ประกอบด้วย สหศัพท์ เป็นต้น

๑. สหทธิ คคฺเคน สโฆ อุโปสถํ กเรยฺย.
 อ.สงฆ์ พึงกระทำ ซึ่งอุโบสถ แม้กับ ด้วยพระคคฺคะ ผู้เป็นบ้ำหรือ ?
๒. วินาปิ คคฺเคน สโฆ อุโปสถํ กเรยฺย.
 อ.สงฆ์ พึงกระทำ ซึ่งอุโบสถ แม้เว้น จากพระคคฺคะ ผู้เป็นบ้ำหรือ ?
๓. มหธา ภิกฺขุสํเขน สทฺธิ. กับ ด้วยหมู่แห่งภิกษุ หมู่ใหญ่
๔. สทฺสเสน สมํ มิตา. นับแล้ว เสมอ ด้วยพัน

สหตลโยค ลงตติยวิภัตติในที่มีเนื้อความ สห ศัพท์

๑. เทวทตฺโต ราชคหํ ปาวีสึ โกกาลีเกณ ปจฺจาสมณเณ.

อ.พระเทวทัต เข้าไปแล้ว สู่เมืองราชคฤห์ กับด้วยพระโกกาลีกะ ผู้เป็นปัจฉา-
สมณะ

๒. อมฺพภูโจ ปน มาณโว จงฺกมนฺโตปิ นิลินฺเนน ภควตา กิณฺจึ กถํ วิตฺติสارهติ.

บางครั้งมี สห ศัพท์ อยู่หน้า ลงปัญจมีวิภัตติ และสัตตมีวิภัตติ ในที่ประกอบกับ
สหศัพท์ แปลว่า "พร้อมกัน"

๑. ปรินิพฺพุเต ภควติ สห ปรินิพฺพานา มหาภูมิจาโล อโหสิ.

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้า ปรินิพพานแล้ว อ.การห้วนไหวแห่งแผ่นดินใหญ่ ได้มีแล้ว
พร้อมกัน ด้วยการปรินิพพาน

๒. สห วจฺนา จ ปน ภควโต สุปฺปวาสา โกลิยธิตา อโรคา อโรคํ ปุตุตํ วิชายี.

ก็แล อ.นางสุปปวาสา ผู้เป็นธิดาของเจ้าโกลิยะ ผู้ไม่มีโรค คลอดแล้ว ซึ่งบุตร ผู้
ไม่มีโรค พร้อมกัน ด้วยพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคเจ้า

๓. สห อุทาหรณเวลาย ยมฺมาภิสมโย โหติ.

อ.การตรัสรู้ธรรม ย่อมมี พร้อมกัน ด้วยเวลายกอุทาหรณ์ (แสดงธรรม)

อิตถมฺภูตลกฺขณ ลักษณะพิเศษ หรือ ความแปลกของบุคคล เป็นต้น ต้องลงตติยา-
วิภัตติ ในศัพท์ที่แสดงความพิเศษนั้น เพื่อเป็นเครื่องจดจำหรือทำให้ต่างจากบุคคลอื่น

๑. สา กิณฺเนน สีเสน ปคฺขรณฺเตน โลหิตฺเตน ปฏฺวิสฺสกาณํ อฺชฺชมาเปติ.

อ.นางทาสี ชื่อว่ากาลีนัน มีหัวแตกแล้ว มีเลือด ไหลออกอยู่ ยังชนผู้คู้้นเคย ท. ย่อม
ให้ตีเตียน

๒. โย ปน ภิกฺขุ อุนฺปญฺจพฺพชฺชเนน ปตฺเตน อณฺณํ นวํ ปตฺตํ เจตาเปยฺย.

ก็ อ.ภิกษุใด มีบาตร ที่เย็บยังไม่ถึง ๕ เปราะ ฟังขอ ซึ่งบาตร ใบใหม่อื่น

๓. ติทถฺตฺถเกณ ปริพาชก'มทุกฺขิ. - เห็นแล้ว ซึ่งปริพาชก มีไม้เท้าสามง่าม

๔. อสฺสุปฺปญฺเณหิ เนตฺเตหิ ปิตฺโร โส อุกฺกขติ. - อ.บุตรนั้น มีนัยดาทั้งหลาย อันเต็ม
ด้วยน้ำตา ย่อมดู ซึ่งบิดา

๕. อถ โข โส ภิกฺขุ ปุพฺพพฺพหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย กิฏฺฐาคีรี ปิณฺฑาทาย
ปาวีสึ ปาสาทิกเณ อภิกฺกนฺเตน ปฏฺิกฺกนฺเตน อาโลกิตฺเตน วิโลกิตฺเตน สมฺมิชฺชิตฺเตน
ปสาริตฺเตน โอกฺขิตฺตจกฺขุ อิริยาปถสมฺปนฺโน.

ครั้งนั้นแล อ.ภิกษุ นั้น ฆ้องแล้ว ถือเอาแล้ว ซึ่งบาตรและจีวร มีอาการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวกลับ การคู้เข้า การเหยียดออก อันน่าเลื่อมใส ผู้มีสายตาอันทอดลงต่ำ ผู้ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ เข้าไปแล้ว สู่ภัตตาคารชนบท เพื่อบิณฑบาต ในเวลาเช้า

๖. ปาฏิหาริเยหิ ปิณฑทาย ปวิสติ. - อ.ภิกษุ ด้วยทั้งปาฏิหาริย์ ท. ย่อมเข้าไป เพื่อบิณฑบาต
๗. อุกขิตตกาย อนฺตรมเร คจฺจนฺติ. ภิกษุ ท. มีผ้าเวกขึ้นแล้ว ย่อมไป ในภายในแห่งบ้าน
๘. น อุกขิตตกาย อนฺตรมเร คมิสฺสามีติ ลิกฺขา กรณียา. อ.ข้อศึกษาว่า อ.เรา มีผ้าอันเวกขึ้นแล้ว จักไม่ไป ในภายในแห่งบ้าน อันภิกษุพึงประพฤติ
๙. ปลลตฺติกาย อนฺตรมเร นิสีทฺนฺติ. อ.ภิกษุ ท. มีการรัดเข้า ย่อมนั่ง ในภายในบ้าน
๑๐. น ปลลตฺติกาย อนฺตรมเร นิสีทิสฺสามีติ ลิกฺขา กรณียา. อ.ข้อศึกษาว่า อ.เรา มีการรัดเข้า จักไม่นั่ง ในภายในบ้าน อันภิกษุพึงประพฤติ

อิตุลฺมกฺขตลฺกขณํ เป็นตุลยาธิกรณวิเสสน ชนิดหนึ่ง ดังนั้นจึงเขียนได้อีกอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

อิตุลฺมกฺขตลฺกขณ	=	ตุลยาธิกรณวิเสสน
๑. ภินฺเนน สีเลน กาฬิ.	=	ภินฺนีสฺยา กาฬิ.
๒. อุนฺปฺลจฺพนฺธเนน ปตฺเตน ภิกฺขุ.	=	อุนฺปฺลจฺพนฺธนปตฺโต ภิกฺขุ.
๓. ติทฺถนฺทเกน ปรีพาชกมฺททุกฺชิ.	=	ติทฺถนฺทกํ ปรีพาชกมฺททุกฺชิ.
๔. อสฺสุปฺนฺณเนหิ เนตฺเตหิ โส.	=	อสฺสุปฺนฺณเนตฺโต โส.

กิริยาปวคฺค กิริยาที่สำเร็จได้เร็วกว่าธรรมดา วิ. กุริยา ปวคฺคโคติ กิริยาย อาลํปรินิฏฺฐาปนํ.

(ลงตติยวิภัตติในศัพท์ที่กำหนดนัยกาลเวลา)

๑. เอกาเหเนว พาราณสี ปายาสี - ไปแล้ว สู่เมืองพาราณสี โดยวันเดียนั้นเทียว
๒. นวหิ มาเสหิ วิหารํ นิฏฺฐาเปติ - ยังวิหาร ให้สำเร็จแล้ว ด้วยเดือน ท. เก้า
๓. อล โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ เยภฺยุเยน เอกาเหเนว ชนปทจาริกํ ปกฺกมึสุ - ดูกรภิกษุ ท. อ.ภิกษุ ท. หลีกไปแล้ว สู่ที่จาริกในชนบท โดยวันเดียนั้นเทียว โดยมาก
๔. เอกาเหเนว พนฺธมฺมตี ราชธานี อฺปสงฺกมึสุ - เข้าไปแล้ว สู่เมืองชื่อว่าพันธุมดี โดยวันเดียนั้นเทียว

๕. พุทธวงษ์ สดุดี มาเสหิ สงคีตี - อ.พุทธพจน์ อันพระเถระ ท. รวบรวมแล้ว
โดยเดือน ท. เจ็ด
๖. อัย สงคีตี อฎฐหิ มาเสหิ นิฎฐิตา - อ.การสังคายนาสำเร็จแล้ว ด้วยเดือน ท.

แปด

กาลทุราน ลงตติยาริกัตติในอรรถ กาล และ ระยะเวลา

๑. มาเสน ภูลชติ - ย่อมบริโภค ในเดือน
๒. โยชเนน คจจติ - ย่อมไป ในโยชน์

ปัจจุต (ปฐม) ตติยา ลงตติยาริกัตติในอรรถปฐม

๑. อตตนาวิ อตตนาวิ สมมุนติ.
อ.ตนนั้นเที่ยว ย่อมสมมุติ ซึ่งตน.

กมมุตถ ตติยา ลงตติยาริกัตติในอรรถกรรม

๑. ติเลหิ เขตเต วปติ.
ย่อมหว่าน ซึ่งงา ท. ในนา
๒. สวิกเชล โน รชเชน.
อ.ท่าน ท. จงแบ่ง ซึ่งราชสมบัติ แก่เรา ท.

ปญจมุยตุล ตติยา ลงตติยาริกัตติในอรรถปัญจมี

๑. สุมุตตา มยฺ เตน มหาสมณเณ.
เรา ท. พันดีแล้ว จากพระมหาสมณะนั้น
๒. ถาเมเน พเลน ปริหายนติ (ที่, ๒, ๑๐๘)
ย่อมเสื่อม จากความสามารถ จากกำลัง

องคฺวารลฺกฺขณ ตติยา ลงตติยาริกัตติในศัพท์ที่กล่าวอรรถอวัยวะพิการ

๑. อกฺขินา กาโณ = บอด ด้วยตา
๒. หตฺเถน กุณฺธิ = หงิก ด้วยมือ
๓. กานฺ ปสฺสตี เนตฺเตน = ย่อมเห็น ซึ่งคนบอด ด้วยตา
๔. ปาเทเน ขลฺโซ = กระเผก (เป้) ด้วยเท้า
๕. ปิฎฺฐิยา ชุชฺโซ. = ค่อม ด้วยหลัง

สตตมยตุล ตติยา ลงตติยาวิภัตติในอรรถ สัตตมีที่กล่าวกาลเวลา, ระยะทาง, ทิศ, และสถานที่เป็นต้น

(สตตมยตุลเถ จ. กาลทุชานทิสาทเสาที่สุ อย)

๑. **กาล** กาลเวลา เช่น เตน สมเอน, เตน กาเลน, กาเลน ธมมุตสวาน.

ในสมัยนั้น, ในกาลนั้น, การฟังธรรม ในกาล

โส โว มมจเจน สตุลา. มาเสน ภุชติ.

อ.ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดา ของเธอ ท. ในกาลล่วงไป แห่งเรา. ย่อมบริโภค

ในเดือน

๒. **อทุธา** ระยะทาง เช่น โยชเนน ธาวติ. ย่อมวิง ในโยชน์

๓. **ทิสา** ทิศ เช่น ปุตุติเมน ธตฤโธ, ทกฺขิเณน วิรุพฺหโก.

ปจฺฉิเมน วิรุปกฺโข.

อ.ทำวธตฺรฐฐะ ย่อมอยู่ในทิศตะวันออก, อ.ทำววิรุพฺหก ย่อมอยู่ในทิศใต้, อ.ทำววิรุปัก ย่อมอยู่ในทิศตะวันตก

อุตุตเรน กลิวนฺโต, ชโนฆมฺปเรน จ. อ.เมืองกลิวันตะ มีอยู่ในทิศเหนือ, อ.เมืองชโนฆะ มีอยู่ในทิศอื่น

๔. **เทส** สถานที่ เช่น เยน ภควา, เตนฺอุปสงฺกมิ - อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ในทิศใด เข้าไปเฝ้าแล้ว ในทิศนั้น

จตุตถีวิภัตติ

อลํ อรหตุล ลงจตุตถีวิภัตติในที่ประกอบด้วย อลํ ศัพท์ ที่มีอรรถว่าสมควร

๑. อลํ **เม** รชเชน อลํ ภิกฺขุ ปตฺตสฺส. อลํ มลฺโล มลฺลสฺส. อรหติ มลฺโล มลฺลสฺส. อกฺขชฺตุโต ปุริสปุคฺคโล นาลํ ทารภรณาย.

อ.ความสมควร ด้วยความเป็นพระราชา แก่เรา

อ.ภิกษุ สมควร แก่บาตร. อ.นักรบ สมควร ต่อการชก. อ.บุคคลผู้เป็นบุรุษ เป็นนักร้องการพนัน ไม่สมควร เพื่อเลี้ยงซึ่งภรรยา

อลํ ปฏิกฺเขปตุล ลงจตุตถีวิภัตติในที่ประกอบด้วย อลํ ศัพท์ อรรถ ปฏิสฺส, (ห้าม)

๑. อลํ **เต** อิธ วาเสน, อลํ **เม** หิรณฺยสุวณฺเณน.

ไม่มีประโยชน์ แก่ท่าน ด้วยการอยู่ในที่นี้, ไม่มีประโยชน์ แก่เรา ด้วยเงินและทอง

๒. ก็ เม เอเคน ตินณเณน ปุริเสน ถามทสุลินา.

อ.ประโยชน์อะไร แก่เรา ด้วยบุรุษผู้เห็นความสามารถของตน ผู้ข้ามไป คนเดียว

๓. ก็ เต ชฎาหิ ทุมเมธ. ก็ เตตถ จตุมัญจสุต (กาย, ตระกูล, เสียง, คุณ) พิลัม ปวิส.

ดูก่อนบัณฑิตชั่ว อ.ประโยชน์อะไร แก่ท่าน ด้วยชฎา ท. อ.ประโยชน์อะไร แก่ท่านหาจึงจอกผู้สมบุรณ์ด้วยคุณอันละเอียด ๔ อย่าง ในที่นี้, อ.ท่าน จงเข้าไป สู้รู้

มถุณานาทรปาณินิ ลงจุดตถวิภักตติในเนื้อความของกรรมที่ถูกดูหมิ่น โดยไม่เคารพ และต้องไม่เปรียบกับสัตว์

๑. กฏจสุต ตูมิ มถุณเ. กสิจครสุต ตูมิ มถุณเ.

ย่อมสำคัญ ซึ่งท่าน เหมือนกับพิน. ย่อมสำคัญ ซึ่งท่าน เหมือนท่อนไม้เล็ก ๆ

๒. ชีวิตติณายปิ น มถุณมาโน.

ไม่สำคัญอยู่ ซึ่งชีวิต เหมือนหญ้า

๓. คณเย จุกวาทัง โส จนุทนายปิ สีสลัม,

สมโพธิสตุตททโย ปทิตตุงการปุริต.

พระโพธิสัตว์พระองค์นั้น ผู้มีพระทัยอันมั่นแล้ว ในสัมโพธิญาณ พึงนับ (คำนี้ถึง) ซึ่งจักรวาล อันเต็มด้วยถ่านเพลิงอันลุกโพลง กระทำให้เย็น เหมือนจันทน์

๔. โย มารเสน'มาสนุน' มาสนุนวิชยุสสโว,

ติณายปิ น มถุณิตุก โส โว เทตฺ ชยัม ชินโน.

พระพุทธเจ้าพระองค์ใด มีความสำเร็จ (ฉลอง) อันใกล้เข้ามาแล้ว ไม่สำคัญแล้ว ซึ่งพญามารและเสนามาร อันเข้ามาสู่ที่ใกล้แห่งพระองค์ เหมือนหญ้า พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอจงประทานให้ชัยชนะแก่ท่าน ท.

คตฺยตฺถ กมฺมณิ ลงจุดตถวิภักตติ ในศัพท์ที่เป็นกรรมของธาตุ ที่มีอรรถว่า "ไป"

๑. อนนฺทภูโต อโย โลโก ตนฺนเกตฺถ วิปสฺสตี,

สกุโณ ชาล'มุตโต'ว อปโป สคฺคาย คจฺจตี.

สัตว์โลกนี้เป็นผู้บอด สัตว์จำนวนน้อยในโลกนี้จักพิจารณาเห็น เหมือนนกจำนวนน้อยพ้นแล้วจากตาข่าย สัตว์จำนวนน้อยย่อมไปสู่สวรรค์ ฯ

๒. นิพฺพานาย วชฺนุตฺติยา - ไปสู่นิพพาน

๓. มุลาเย ปฏิกฺกสฺเสยฺย - พึงชักเข้าหา ซึ่งอาบัติเดิม

อาสีสตุถ จตุตถิ จงจตุตถิวิภัตติ ในอรรถ ความหวัง ในที่ประกอบกับศัพท์เหล่านี้
 อายุ ภทฺทญจ กุสลํ สุขํ อตถํ อนามยํ,
 หิตํ จ สุวาคตํ โสตุถิ อาสีสตุเถ นิโยชเย.

- อายุ - อายุสมโต ที่หมาย โหตุ.
 อ.อายุยืนยาว จงมี แก่ท่าน
- ภทฺทํ - ภทฺทํ ภวโต โหตุ.
 อ.ความเจริญ จงมี แก่ท่าน
- กุสลํ - กุสลํ ภวโต โหตุ.
 อ.ความฉลาด จงมี แก่ท่าน
- สุขํ - สุขํ ภวโต โหตุ.
 อ.ความสุข จงมี แก่ท่าน
- อตถํ - อตถํ ภวโต โหตุ.
 อ.ประโยชน์ จงมี แก่ท่าน
- อนามยํ - อนามยํ ภวโต โหตุ.
 อ.ความไม่มีโรค จงมี แก่ท่าน
- หิตํ - หิตํ ภวโต โหตุ.
 อ.ประโยชน์เกื้อกูล จงมี แก่ท่าน
- สุวาคตํ - สุวาคตํ ภวโต โหตุ.
 อ.การไปดี จงมี แก่ท่าน
- โสตุถิ - โสตุถิ เต โหตุ สัพพทา.
 อ.ความสวัสดิ์ จงมี แก่ท่าน ในกาลทั้งปวง

สมมุติปิโยเค ลงจตุตถิวิภัตติในที่ประกอบกับ สมมุติ และ กิยุย ศัพท์
 สมมุติ - สาธุ สมมุติ เม ตสฺส ภวโต ทสฺสนาย.
 การสมมุติ เพื่อเห็นซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น เป็นการดี ต่อเรา
 กิยุย - กิยุโยโส มตฺตาย - เพื่อประมาณโดยยิ่ง

สตุตมยตุถ ลงจตุตถิวิภัตติ ในอรรถสัตตมึ ในที่ประกอบกับ อาวิกรณศัพท์ และ
 ปาตุกวานศัพท์
 (ในอรรถกระทำให้แจ้ง และ ความปรากฏ)

อ.ความโศก ย่อมเกิด จากกาม อ.ภัย ย่อมเกิด จากกาม, อ.ความโศก ของบุคคล ผู้พ้น
จากกาม ย่อมไม่มี, อ.ภัย จักมี แต่ที่ไหน

๔. อูรสุมา ชาโต ปุตุโต. อ.บุตร เกิดแล้ว จากอก

นามปุโยเค อลฺยตฺถิตฺราทีหิ ยุตุเต. ลงปัญจมีวิภัตติ อรรธอปาทาน ในที่ประกอบ
กับศัพท์ที่มีอรรธอื่น (อื่น) และอิตร ศัพท์เป็นต้น

๑. นาลฺยตฺร ทฺกฺขํ สฺมโภติ, นาลฺยํ ทฺกฺขํ นฺริชฺฌติ. อ.สภาพอื่น จากทุกซ์ ย่อมไม่เกิด
ขึ้น, อ.สภาพอื่น จากทุกซ์ ย่อมไม่ดับ

๒. ตโต อลฺยเณน กฺมฺเมน. ด้วยกรรมอื่น จากกรรมนั้น

๓. ตโต อิตฺรํ. อ.วัตถุ นอกนี้ จากวัตถุนั้น

๔. อุกฺโต สุชาโต ปุตุโต. อ.บุตร ผู้เกิดดีแล้ว จากฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา ทั้งสอง

อุปสคฺยุตุเต อป, ปรีหิ วชฺชนตฺเถหิ โยเค, มรียาทากิวิริ อตฺเถ อาโยเค, ปตินา ปตินิชิ
ปติทานตฺเถน โยเค จ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในที่ประกอบกับอุปสคฺเหล่านี้คือ อป, ปรี ที่มีอรรธว่าเว้น, อาอุปสคฺ
ที่มีอรรธขอบเขต และอรรธแผ่ไป, และที่มีปติ อรรธเหมือนกัน และอรรธให้แทน

ศัพท์เป็นอปาทาน อรรธเป็นกรรม

อป - วชฺชนตฺถ - อป สาลา ย आयุนฺติ วาณิชา.

อ.พ่อค้า ท. เว้น ซึ่งศาลา ย่อมมา

ปรี - วชฺชนตฺถ - ปรี ปพฺพตา เทโว วสฺสติ.

อ.ฝน เว้น ซึ่งภูเขา ย่อมตก

อา - มรียาท - อา ปพฺพตา เขตต์ํ ติฏฺฐติ.

อ.นา ถึงซึ่งภูเขา ย่อมตั้งอยู่

อาอากิวิริ - อา พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺกฺคฺจฺจติ.

อ.เสียง ย่อมดังขึ้นไป ถึงซึ่งพรหมโลก

ปติ - ปตินิชิ - พุทฺธสฺมา ปติ สาริปุตุโต ฐมฺมเทสฺนายน ภิกฺขุ อาลปติ เตมาสํ.

อ.พระสารีบุตร ย่อมเรียก ซึ่งภิกษุ ท. เพื่อแสดงธรรม แทน
พระศาสดา ตลอดสามเดือน

ปติ - ปติทาน - ฆตฺมสฺส เตลสฺมา ปติ ททาติ.

ย่อมให้ ซึ่งเนยใส แทนน้ำมัน แก่บุคคลนั้น

- กนกมสุส หิรณยสุมา ปติ ททาติ.
ยอมให้ ซึ่งทอง แทนเงิน แก่บุคคลนั้น

นิปาทยุตเต ริเต นานา วินาทีหิ โยเค. (ยาว)

ลงปัญจมีวิภัตติในอรรธปาทาน ในที่ประกอบกับนิปาทเหล่านี้ คือ ริเต, นานา, วินา, และ ยาวศัพท์

- ริเต - ริเต สทฺธมฺมา กุโธ สุขํ ลภติ.
เว้น จากพระสังฆกรรม จะมีความสุข อย่างไร
- นานา - เต ภิกฺขุ นานากุลา ปพฺพชิตา. (นานา = ออกแล้ว)
อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ ออกแล้ว จากตระกูลต่าง ๆ บวชแล้ว
- วินา - วินา สทฺธมฺมา นตฺถลฺลโธ โภจึ นาโธ โลเก วิชฺชติ.
อ.ที่พึง ไร ๆ มีอยู่ ในโลก อ.ที่พึงอื่น เว้น จากพระสังฆกรรม ย่อม

ไม่มี

- ปฺลฺล - อริเยหิ ปฺลฺลเควํ ชโน.
อ.ชนนี้ เป็นอื่น จากพระอริยะ ท.
- ยาว - ยาว พุรฺหมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ.
อ.เสียง ย่อมฟังขึ้นไป เพียงใด แต่พรหมโลก

อปีคฺคหณฺณ กมฺมาปาทานการกมฺชฺฌเปปี ปญฺจมี กาลทฺฐาเนหิ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ศัพท์ที่อยู่ในท่ามกลางแห่ง บทกรรม และบทอปาทานที่ส่งอรรธ กาล เวลาและระยะทาง

บทอปาทาน	บทกมฺม
๑. ลุฑฺทโก อีโธ ปกฺขสฺมา	มิกํ วิชฺชติ.
อ.นายพราน ย่อมแทง ซึ่งเนื้อ จากปีกษ์ แต่กาลนี้	
๒. อีโธ ปกฺขสฺมา	โกชนํ กุญฺชติ.
ยอมบริโภค ซึ่งโคชนะ จากปีกษ์ แต่กาลนี้	
๓. อีโธ โกสา	กุญฺชรํ วิชฺชติ.
ยอมแทง ซึ่งเนื้อ จากโกสะ แต่ที่นี้	
๔. ลุฑฺทโก อชฺช วิชฺชิตฺวา	ปกฺขสฺมา วิชฺชติ.
อ.นายพราน แทงแล้ว ในวันนี้ ย่อมแทง จากปีกษ์	

จสททุกคหณน ปกฺขยาทีอตุเถ, ตทตฺถปโยเค จ.

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรธอปาทาน ในที่ประกอบกับ ปกฺขติ ศัพท์ (จำเดิม) และในที่ประกอบกับอรรธของ ปกฺขติ ศัพท์

๑. **ยโตหํ** ภคินี อริยาย ชาตียา ชาโต.

ดูกรน้องหญิง อ.เรา เกิดแล้ว โดยชาติ แห่งอริยะ แต่กาลใด

๒. **ยโต** สรามิ อุตตานํ **ยโต** ปตฺโตสฺมิ วิญญุตํ.

อ.เรา ย่อมระลึกถึง ซึ่งตน แต่กาลใด อ.เรา บรรลุแล้ว ซึ่งความเป็นผู้รู้ ย่อมเป็นแต่กาลใด

๓. **ยตุวาธิกรณเมณํ** **ยโต** ปกฺขติ. **ยโต** ปกฺขาย.

เพราะเหตุใด ซึ่งภิกษุ นั้น. เกิดขึ้นแล้ว แต่กาลใด. จำเดิม แต่กาลใด

กาลนิมมาน อปาทาน

ลงปัญจมี ในศัพท์ที่กล่าวอรรธกำหนดกาลเวลา

๑. **อิโต** เอกนวุตฺกปฺปมตฺถเก วิปสฺสี ภควา โลเก อุตฺปาที.

อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่าวิปสสี ได้อุบัติขึ้นแล้ว ในโลก ในที่สุดแห่งกับปีที่ ๔๑ แต่ภัทรกับปีนี้

๒. **อิโต** ตินฺณณํ มาसानํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรีนินฺพพายิสฺสตี.

อ.พระตถาคต จักปรีนินพพาน ในกาลล่วงไป แห่งเดือน ท. สาม แต่กาลนี้

ตฺวาโลป อปาทาน

ลงปัญจมีวิภัตติ ในอรรธอปาทาน ในที่ลบ ตฺวา ปัจจัย

๑. **ปาสาทา** สงฺกเมยฺย = ปาสาทํ อภิรฺหิตฺวา สงฺกเมยฺย.

พึงย้าย จากปราสาท = ขึ้นแล้ว สูंपราสาทแล้ว พึงย้าย

๒. **หตฺถิกฺขนฺธา** สงฺกเมยฺย = หตฺถิกฺขนฺธํ อภิรฺหิตฺวา สงฺกเมยฺย.

พึงย้าย จากคอช้าง = ขึ้นแล้ว สูंकอช้างแล้ว พึงย้าย

๓. **อภิธมฺมา** ปุจฺจนฺตี = อภิธมฺมํ สุตฺวา ปุจฺจนฺตี.

ย่อมถาม จากอภิธรรม = ฟังแล้ว ซึ่งอภิธรรมแล้ว ย่อมถาม

๔. **อภิธมฺมา** กถฺยฺนฺตี = อภิธมฺมํ ปจฺจิตฺวา กถฺยฺนฺตี.

ย่อมกล่าว จากอภิธรรม = สวดแล้ว ซึ่งอภิธรรมแล้ว ย่อมกล่าว

๕. อาสนา วุฏฺฐเหยย = อาสเน นิสีทิตฺวา วุฏฺฐเหยย.
 ฟิงฺลุกขึ้น จากอาสนะ = นั่งแล้ว บนอาสนะแล้ว ฟิงฺลุกขึ้น

ทิสายอค อปาทาน

ลงปัญจมีวัฑฒติในอรรธอปาทาน ในที่ประกอบกับศัพท์อันกล่าวอรรธว่าทิส

๑. อิตฺ ตา ปจฺฉิมา ทิสฺวา.
 อ.ทิสฺวานํ เป็นทิสฺวานตก จากภูเขาสีเนรฺฐนี้
๒. อวิจฺจิตฺ ยาวอุปริ ภวคฺคํ.
 ถึงซึ่งภวคฺคภูมิ ในเบื้องบน จากอเวจฺจินรค
๓. อุทฺธํ ปาทตลา อโร เกสมตฺถกา.
 ในเบื้องบน จากพื้นเท้า เบื้องล่าง จากปลายผม

สตุตฺตมฺยตฺถ อปาทาน ลง โต ปังจฺยในอรรธสัตฺตมี

๑. ปุรตฺถิมโตะ ทกฺขินโตะ.
 ในทิสฺวานออก ในทิสฺวาได้

วิภตฺตอปาทาน เป็นอปาทานในที่จำแนกคุณ โดยคุณ
 มีสภาพต่างกันอยู่แล้ว เปรียบเทียบด้วยคุณอีกครั้งหนึ่ง

๑. ยโตะ ปณฺธิตฺตโร วา วิสิฏฺฐตฺตโร วา นตฺถิ.
 อ.ธรรม ที่ประณีตกว่า หรือประเสริฐกว่า กว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าพระองค์ใด
 ย่อมไม่มี
๒. อตฺตทฺนุโตะ ตโตะ วรํ.
 อ.ผู้ฝึกตน ประเสริฐกว่า กว่าการฝึกบุคคลอื่น มีมาเป็นต้นนั้น
๓. ทานโตะ สีลเมว วรํ.
 อ.ศีลนั้นเทียว ประเสริฐกว่า กว่าทาน
๔. ตโตะ มยา สุตฺตา อสุตฺตเมว พหุตรํ.
 อ.สิ่งที่ยังไม่เคยฟัง มีมากกว่า กว่าธรรมที่เราฟังแล้วนั้น
๕. สีลเมว สุตฺตา เสยโย
 อ.ศีลนั้นเทียว ประเสริฐกว่า กว่าการฟัง
๖. มนุรฺวา ปาฏฺฐลิปฺตฺตเกหิ อภิรุปฺตฺตรา
 อ.ชาวมนุรฺวา เป็นผู้มึรูปงามกว่า กว่าชาวปาฏฺฐลิปฺตฺตรทั้งหลาย (ย่อมเป็น)

๙. ปณฺณวณฺทา นาม สาริปุตฺตโต หีนา.

ชื่อว่าผู้มีปัญญา ท. ต่ำ กว่าพระสารีบุตร

๑๐. ตโต อธิกั วา อุนั วา น วฏฺฏติ.

มากกว่า หรือว่าน้อยกว่า กว่าประมาณนั้น ย่อมไม่ควร

โลกุตล อปาทาน เป็นสทฺทอปาทาน อรรตตติยาวิภักติ. (ลงตติยาวิภักติก็ได้)

๑. โลกกา มุจฺจติ. ย่อมพ้น โดยหน้อยหนึ่ง

๒. อปฺปมตฺตา มุจฺจติ. ย่อมพ้น โดยประมาณน้อย

๓. กิจฺฉา มุจฺจติ. ย่อมพ้น โดยยาก

เหตุวตล อปาทาน ลงปัญญาวิภักติในอรรตเหตุ

๑. สตฺสฺมา พทฺโธ นโร รณฺญา. อ.ชน อันพระราชา ผูกแล้ว เพราะทรัพย์ร้อยหนึ่ง

๒. อิศฺสริยา ย ชนํ รกฺขติ ราชา. อ.พระราชา ย่อมรักษา ซึ่งชน เพราะความเป็นใหญ่

๓. สีลโต นํ ปลํสนฺติ. ย่อมสรรเสริญ บุคคลนั้น เพราะศีล

๔. ปณฺณาย วิมุตฺตมโน. มีใจพ้นแล้ว เพราะปัญญา

๕. กมฺมสฺส กตฺตตา อฺปปจิตฺตตา วิปฺลตฺตตา อฺปปนฺนํ โหติ จกฺขุวิญฺญาณํ. อ.จักขุ

วิญญาณ เป็นวิญญาณอันเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็น เพราะความที่แห่งกรรมถูกกระทำแล้ว ถูกสั่งสมแล้ว มากขึ้นแล้ว แผ่ขยายออกไป

๖. หุตฺวา อภาวโต'นิจฺจา อุกฺทพฺพยปีพฺนา,

ทุกฺขา อวสวตฺตติตฺตา อนตฺตาติ ติลกฺขณํ.

อ.สังขารธรรม ท. เป็นสภาพไม่เที่ยง เพราะความมีแล้วไม่มี, เป็นทุกข์ เพราะความเกิดขึ้น และความเสื่อมเบียดเบียน ชื่อว่าอนัตตา เพราะไม่เป็นไปในอำนาจของตน

๗. จตฺนุนํ ภิกฺขเว อริยสจฺจานํ อนนฺุโพธา อปฺภิวธา ยถากฺภูตํ อทสฺสนา เอวมิทํ ทิฆมทฺธานํ สนฺหาวิตํ สํสริตํ มมณฺเญว ตุมหากณฺจ. ดูก้อยภิกษุ ท. อันเราด้วย อันท่าน ท. ด้วย แล่นไปแล้ว เวียนไปแล้ว สู่ทางไกลอันยึดยาว คือ สงสารนี้ อย่างนี้ เพราะไม่รู้ เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจ ท. ๔ เพราะไม่เห็น ตามความเป็นจริง

๘. อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา. สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ. อ.สังขาร ท. ย่อมเกิด เพราะอวิชชาเป็นเหตุ, อ.วิญญาณ ย่อมเกิด เพราะสังขารเป็นเหตุ

๙. อวิชฺชายเตวว อเสตฺวิราคฺนิโรธา สงฺขารนิโรธ. สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรธ.

ส่วนว่า อ.การดับแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะการดับไม่เหลือ แห่งอวิชชานั้นเทียว

...

สตตมฺยตถ ลงฉฺฉฐีวิภัตติ ในอรรถสัทตมิ

๑. กุสลา **นัจจิตตสฺส** ลิกฺขิตา จาตุริตฺถิโย.
อ.หญิงงาม ท. ผู้ฉลาดผู้ชำนาญ ในการพ้อและการขับร้อง
๒. กุสโล ตฺวํ รตสฺส **องฺคปจฺจกานํ**. อ.ท่าน ผู้ฉลาด ในอวัยวะน้อยใหญ่ ของรถ
๓. กุสโล **มคฺคสฺส**. กุสโล **อมคฺคสฺส**.
ผู้ฉลาด ในหนทาง. ผู้ฉลาด ในที่มีไช้หนทาง
๔. สนฺติ หิ ภิกฺขเว โอปารา ยกฺขา ภควโต ปสนฺนา.
ดูก่อนภิกษุ ท. ยัภษ์ (เทวดา) จำนวนมาก เลื่อมใส ในพระผู้มีพระภาค มีอยู่
๕. **ทิวสฺส** ติกฺขตฺตํ, **มาสฺส** ทฺวิกขตฺตํ.
๓ ครั้ง ในวัน, ๒ ครั้ง ในเดือน

ทุตฺยตถ ปญฺจมฺยตถ ฉฺฉฐี. ลงฉฺฉฐีวิภัตติ ในอรรถทุตฺยา และปญฺจมีวิภัตติ

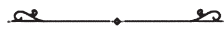
กิตปจฺจยโยคสฺส	สริจฺฉาทิน กมฺมนิ,
ปติปฺพุพฺกโรตฺตสฺส	ทุตฺยตฺเถ ฉฺฉฐี มตา.
หानิภยตฺถโยเค ตฺ	ปญฺจมฺยตฺเถ ฉฺฉฐี มตา,
ต ตวนตฺ ตาวีสฺ	นิจฺฉฐาทิสฺ น สภา เว.

อ.ฉฺฉฐีวิภัตติ ในอรรถของทุตฺยวิภัตติ อันนัคศึกษาพึงทราบ ในกรรมของบทที่ประกอบด้วยกิตปัจจยฺ ยุ ญฺ ตฺ เป็นต้นด้วย กรรมของสฺรธาตฺ และอิสฺฐธาตฺ เป็นต้น ท. ด้วยแห่งกรธาตฺอันมี ปติเป็นบทหน้าด้วย ส่วน ฉฺฉฐีวิภัตติในอรรถปญฺจมีวิภัตติ อันนัคศึกษาพึงทราบ ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถเลื่อม และศัพท์ที่มีอรรถกลัว อ.ฉฺฉฐีวิภัตติ ย่อมไม่ลงในอรรถกรรมในที่ประกอบด้วยนิจฺฉฐีปัจจยฺ ท. คือ ต, ตวนตฺ, ตาวี

ฉฺฉฐี บทกรรมของ ยุ, ญฺ, ตฺ ปัจจยฺเป็นต้น ส่วนมากเป็นฉฺฉฐีวิภัตติ

๑. อเสวนา จ **พาลานํ ปณฺทิตานญฺ** เสวนา.
อ.การไม่คบ ซึ่งคนพาล ท. ด้วย อ.การคบ ซึ่งบัณฑิต ท. ด้วย
๒. ปาปานํ อกรรมํ สุขํ. อ.การไม่กระทำ ซึ่งบาป ท. เป็นสุข (ย่อมเป็น)
๓. **กมฺมสฺส** การโก นตฺถิ วิปากสฺส จ เวทโก.
อ.ผู้กระทำ ซึ่งกรรม ย่อมไม่มี, อ.ผู้เสวย ซึ่งผลกรรม ย่อมไม่มี
๔. อวิสํวาทโก **โลกสฺส**. ไม่เป็นผู้หลอกลวง ซึ่งโลก
๕. **ตสฺส** ภวนฺติ วตฺตารโ. อ.ผู้กล่าว ซึ่งบุคคลนั้น ย่อมมี
๖. สหสา **กมฺมสฺส** กตฺตารโ. อ.ผู้กระทำ ซึ่งกรรม โดยผลุนผลัน

๗. **อมตสฺส** ทาตา. อ.ผู้ให้ ซึ่งนิพพาน
๘. **ภินฺนํ** สฺนฺธาตา. อ.ผู้ประสาน ซึ่งบุคคลผู้แตกแยกกัน ท.
๙. **สทิตานํ** อนุปฺปทาตา. อ.ผู้ให้กำลังใจ ซึ่งบุคคลผู้พร้อมเพรียง ท.
๑๐. โปธฺเตตา **ปชาย**. อ.ผู้ยั้งหมู่อัตว์ ให้รู้
๑๑. **สทิตสฺส** ปฏฺิฆาตาย **อญฺหสฺส** ปฏฺิฆาตาย.
เพื่อป้องกัน ซึ่งความหนาว เพื่อป้องกัน ซึ่งความร้อน

บางทีลงทศยวิภัตติ ก็มีใช้

๑. คมฺภีรณฺจ กถํ กตฺตา. อ.ผู้กระทำ ซึ่งคำพูด อันลุ่มลึกด้วย
๒. กาเลน ธมฺมํ กถํ กตฺตา โหติ. เป็นผู้กระทำ ซึ่งธรรมกถา ในกาล ย่อมเป็น
๓. ปเรถํ ปุณฺณานิ อนุโมทิตา. อ.ผู้อนุโมทนา ซึ่งบุญ ท. ของชน ท. เหล่าอื่น
๔. **กุชฺฉิตา** สจฺจานํ. อ.ผู้โกรธแล้ว ต่อสัจจะ ท.
๕. กญฺํ การโก. อ.ผู้กระทำ ซึ่งเสื่อ
๖. ปสฺโว ฆาตโก. อ.ผู้ฆ่า ซึ่งสัตว์ ท.

สธฺธาตุ อิสฺฐาตุ มีบทกรรมเป็นฉฺฐี (เป็นทศยวิภัตติ ก็ได้)

๑. มาตุ สรติ. ย่อมระลึกถึง ซึ่งมารดา
๒. **ปุตฺตสฺส** อิจฺฉติ. ย่อมปรารถนา ซึ่งบุตร

ปติปฺพุพฺพ กรธฺธาตุ. มีบทกรรมเป็นฉฺฐี (เป็นทศยวิภัตติก็ได้)

๑. **อุทกสฺส** ปติกฺุรฺเต. **กณฺทสฺส** ปติกฺุรฺเต.
ปรุ้งแต่ง ซึ่งน้ำ. กระทำปรับปรุง ซึ่งลูกศร (ตัด)

ปญฺจมยฺตล. ลงฉฺฐีวิภัตติ ในอรรถปญฺจมีวิภัตติ

๑. อสฺสวณฺตา **ธมฺมสฺส** ปรีหายนฺติ. ย่อมเสื่อม จากธรรม เพราะการไม่สดับ (ไม่เรียน)
๒. ก็ นุ โข อหํ ตสฺส **สุขสฺส** ภายามิ. เพราะเหตุไรหนอ อ.เรา ย่อมกลัว แต่สุขนั้น
๓. สพฺเพ ตสฺนฺติ **ทณฺทสฺส** สพฺเพ ภายนฺติ **มจฺจุโน**.
อ.สัตว์ ท. ทั้งปวง ย่อมสะดุ้ง แต่ทัณทกรรม อ.สัตว์ ท. ทั้งปวง ย่อมกลัว
แต่ความตาย

๔. กิโต จตุนัน อาสิวีสานัง โฆรวีสานัง.

กลัวแล้ว จากงูพิษ ท. ตัวมีพิษน่ากลัว ๔ ตัว

น นิฎฐาทิสฺสุ. นิฎฐุปัจจย คือ ต, ตวนุตฺ, ตาวี, ตวา, อนต, มาน, อาน ประกอบอยู่ ห้ามเขียนบทกรรมเป็นฉัฎฐีวิภัตติ

๑. สุขกามี วิหาริ กิโต. ผู้มีความต้องการซึ่งความสุข กระทำแล้ว ซึ่งวิหาร

๒. รลํ กตวนุโต. ผู้กระทำแล้ว ซึ่งรถ

๓. รลํ กตาวี. ผู้กระทำแล้ว ซึ่งรถ

๔. กภูํ กตวา, กภูํ กโรนุโต, กภูํ กรมานโน, กภูํ กราโน. กระทำ ซึ่งเสื่อ

อปาทานตถ ฉฎฐี. ลงฉัฎฐีวิภัตติ ในอรรถอปาทาน

๑. จนนุตินํ ปาสณทานํ ฐมมานํ ปวริ. ยทิทํ สุกตวินโย.

อ.คำสอนของพระพุทธเจ้า ไต มีอยู่, อ.คำสอนของพระพุทธเจ้านี้ ประเสริฐกว่ากว่าธรรมทั้งหลายของลัทธิปาสัณทะ ท. ๙๖

๒. สเทวกสฺส โลกสฺส สตถา โลกเ อนุตฺโร.

อ.พระศาสดา เป็นผู้ประเสริฐกว่า กว่ามนุษย์โลก กับทั้งเทวโลก ในโลก

๓. อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส, เซฎฺโฆหมสฺมิโลกสฺส, เสฎฺโฆหมสฺมิ โลกสฺส.

อ.เรา เป็นผู้เลิศ กว่าสัตว์โลก ย่อมเป็น, อ.เรา เป็นผู้เจริญที่สุด กว่าสัตว์โลก, ย่อมเป็น, อ.เรา เป็นผู้ประเสริฐที่สุด กว่าสัตว์โลก ย่อมเป็น

สัตตมีวิภัตติ

กम्म กรณ นิमितตเตสฺส สุตตมึ.

ลงสัตตมีวิภัตติในอรรถกรรม, กรณะ และอรรถเหตุ

กम्म.

๑. สุนทราวุโส อิเม อาชีวกา, ภิกฺขุสฺส อภิวาเทนฺติ.

ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อ.อาชีวก ท. เหล่านี้ งาม, ย่อมกราบไหว้ ซึ่งภิกษุ ท.

๒. มุฑฺธนิ จุมฺพิตฺวา. จุปแล้ว ซึ่งกระหม่อม

๓. ปุริสสฺส พาหาสุ คเหตุวา. จับแล้ว ซึ่งแขน ท. ของบุรุษ. (จับแล้ว ซึ่งบุรุษ ที่แขน)

ควรรธาบ อาธาร ภูมิ, ฉฎฐี กम्म.

อา กम्म, ทูติยา ฉฎฐี.

อธิบายว่า ถ้าแปลบทสัตตมีวิภัตติ (ภูมิ) เป็น อาธาร (สถานที่) บทที่เป็น ัญญูวิภัตติ จะต้องแปลเป็น กมม, และถ้าแปลบท สัตตมีวิภัตติเป็น กมม บททุตติยาวิภัตติ ต้องแปลเป็น ัญญูวิภัตติ ตามที่อรรถกถาพรรณนาไว้ว่า

- ก. **ปุริสสุส พาหาสุ** คเหตุวา. จับแล้ว ซึ่งบุรุษ ที่แขน ท.
 ข. **ปุริส พาหาสุ** คเหตุวา. จับแล้ว ซึ่งแขน ท. ของบุรุษ
 ค. **ปุราณทุตติยกาย พาหาย** คเหตุวา. จับแล้ว ซึ่งภรรยาเก่า ที่แขน
 ๔. **ปุราณทุตติยกัม พาหาย** คเหตุวา. จับแล้ว ซึ่งแขน ของภรรยาเก่า (วิ. ๒ ปาราชิก)

กรรมตุล สตุตมิมิ สัตตมีวิภัตติ อรรถ กรรม (เครื่องมือ)

๑. **หตุเสสุ** ปิณฺฑทาย จรนฺติ. **ปตุเตสุ** ปิณฺฑทาย จรนฺติ.

อ.ภิกษุ ท. ย่อมเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต ด้วยมือ ท. **๗๗** ด้วยบาตร ท.

๒. **ปะเสสุ** คจฺจนฺติ. ย่อมไป ตามทาง ท.

๓. **ตทหุ ปพฺพชิต สนฺโต** ชาติยา สตุตวสุสิโก,
โสปี มํ อนุสาเสยย สมปฏิจฺฉามิ **มตุลเก.**

อ.สามเณร ผู้บวชแล้วในวันนั้น เป็นอยู่ ผู้มีอายุเจ็ดชวบโดยชาติ (การเกิด) ฟังสั่งสอน ซึ่งข้าพระองค์ อ.ข้าพระองค์ จักรับ **ด้วยกระหม่อม**

นิमितตุล สตุตมิมิ. ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถเหตุ

๑. **ทีปี จมฺเมสุ** หลฺลเวเต, **กุณฺชโร ทนฺเตสุ** หลฺลเวเต.

อ.เสือดาว ย่อมถูกฆ่า ในเพราะหนัง. หรือเพราะหนัง ท. เป็นเหตุ เสือจึงถูกฆ่า, อ.ช้าง ย่อมถูกฆ่า ในเพราะงา ท. หรือเพราะงา ท. เป็นเหตุ ช้างจึงถูกฆ่า

๒. **อนุมตุเตสุ วชฺเชสุ** ภัยทสสาวิ. อ.ผู้มีปกติเห็นภัย ในเพราะโทษ ท. อันมีประมาณน้อย. หรือ เพราะโทษ ท. อันมีประมาณน้อยเป็นเหตุ

๓. **สมฺปชานมุสวาเว ปาจิตฺตียํ.** อ.อาบัติปาจิตตีย์ ย่อมมี แก่ภิกษุ ในเพราะการกล่าวเท็จทั้งรู้ตัวอยู่, หรือเพราะกล่าวเท็จโดยรู้ตัวอยู่เป็นเหตุ

สมฺปทานตุล สตุตมิมิ. ลงสัตตมีวิภัตติ ในอรรถสัมปทาน (จุดตลี)

๑. **สํเม** ตฺวํ โคตมิ เทหิ, **สํเม** ทินฺนํ มหฺปผลํ.

แนะนำงโคตมีย์ อ.เธอ จงถวาย แก่สงฆ์, อ.ทาน อันเธอถวายแล้ว แก่สงฆ์ เป็นทาน มีผลมาก ย่อมเป็น

๑๒๒. อุโยชนกาลา

นิจจ์ ปสฺสนตุ โสตาโร ปาฬิสฺสิกข์ อิมํ สุภํ,
 ยถา สมฺมานจิตฺเตน โปโส นวปิโย ปิยํ.

เหล่านักศึกษา จงเฝ้าดูปาฬิสสิกขา อันโสภานี้ เป็นนิจจ์ เหมือนบุรุษ ได้ภรรยาใหม่ ๆ
 เฝ้ายลโฉมโสภาด้วยใจพึง

ลิกฺขตํ ปาฬิสฺสิกข์มํ ปาฬิ หตฺถคฺคตา ภวิ,
 ปุพฺพํ คนฺตฺวาน คนฺหนตฺตํ มา ติฏฺฐจฺนเต'วิธ'ลฺยชเส.

พระบาลีคือพระไตร เข้ามาใกล้มือของผู้ศึกษาปาฬิสสิกขาแล้ว แต่ว่านักศึกษาต้องก้าว
 ไปข้างหน้าแล้วคว่ำเอา อย่ามัวเพลินหยุดอยู่แต่บนเส้นทางถนนคือปาฬิสสิกขานี้เลย

ปาฬิยา กตฺถาเล จ สรณฺตุ สุสุภํ อิมํ,
 ยถา สรฺตจิตฺเตน มคฺคํ โปโส ทิสฺสคฺโต.

ในเวลาเรียนพระไตร นักศึกษา จงระลึกถึงปาฬิสสิกขานันโสภานี้ เหมือนกับบุรุษ
 ผู้เที่ยวไปในทิศต่าง ๆ ได้ ด้วยจิตที่จดจำทางนั้น ๆ ไว้ก่อน

ดูปาฬิสฺสิกขา อันโสภานี้ เป็นนิตยํ
 คำนึงและควรคิด จำใส่ใจจิตทุกบทตอน
 เปรียบเหมือนกับบุรุษ ชมชื่นนุชสายสมร
 คะนึ่งถึงบังอร ยามจากจรด้วยใจพึง ๆ

พระไตรอันโสภานี้ สภาพมาใกล้มือนักเรียน
 พยายามใช้ความเพียร ทวนอ่านเขียนปาฬิสสิกขา
 มุ่งมั่นตั้งใจไว้ ก้าวหน้าไป คว่ำเอามา
 สั่งสมสร้างปัญญา อย่าหยุดช้า บนทางนี้ ๆ

ระลึกปาฬิสสิกขา ในเวลาเรียนพระไตร
 เมื่อยามที่สงสัย นำมาใช้ทันเหตุการณํ
 ดูจบุรุษผู้เที่ยวไป คู่ทศไหญ่น้อยทุกสถาน
 จดจำหนทางผ่าน ทุกวันวารที่เที่ยวมา ๆ

รายชื่อเจ้าภาพพิมพ์หนังสือ
“ปาฬิสึกขา และ สัททสังเขป”
วัดท่ามะโอ ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จังหวัดลำปาง
จำนวน ๒,๐๐๐ เล่มๆ ละ ๑๒๘ บาท

สายบุญกลุ่มเชียงใหม่

๑.	แม่ชี ผ่องพรรณ ล่องทอง	๕๐๐ บาท
๒.	แม่ชี ปาริชาติ บุญประเสริฐ	๕๐๐ บาท
๓.	พญ. มณีรัตน์ อนันต์ชนวนิช	๕,๐๐๐ บาท
๔.	คุณ พิชราภรณ์ อุปสรรค	๑,๒๘๐ บาท
๕.	พญ. อรุณช หล่อฮาน	๑,๒๘๐ บาท
๖.	นาง พิมพ์า สามนนถิ	๑๒๘ บาท
๗.	นาย อภิรักษ์ จิตรรัตน์	๑๒๘ บาท
๘.	นาย ชาญชัย - นาง สุประวีณ์ รัตนภรณ์นุกูล	๑,๒๘๐ บาท
๙.	นาง เพ็ญศรี แก้วมีศรี	๓๕๖ บาท
๑๐.	ทพญ. ฉันทญา ศรีเมือง	๑,๐๐๐ บาท
๑๑.	น.ส. สุพาณี เพื่อนาง จินตนา สุพงศ์พัฒนกิจ	๑,๒๘๐ บาท
๑๒.	น.ส. สุปียา เพื่อนาง จินตนา สุพงศ์พัฒนกิจ	๑,๑๕๒ บาท
๑๓.	นาง จารีย์ - น.ส. โชติรส หอเจริญ	๓๐๐ บาท
๑๔.	นาย สิงขร รักแผ่นดิน	๖๔๐ บาท
๑๕.	ร.ต. เข็มชาติ - นาง อัจฉราภรณ์ สนามพล	๑,๐๐๐ บาท
๑๖.	พี่น้อง ไทยรัฐ	๕๐๐ บาท
๑๗.	นาย พงษ์ศักดิ์ รอดโพธิ์ทอง	๑,๐๐๐ บาท
๑๘.	น.ส. โชติกา รัตนภรณ์นุกูล และ นาย ณิชูชนน อุปสรรค	๕๐๐ บาท
๑๙.	นาง อุไร วัชรียงยง	๕๐๐ บาท
๒๐.	แม่ชี ชญาณันนัท จิตติสุกกันต์	๓๘๔ บาท
๒๑.	น.ส. กชพร รัตนคุณภรณ์	๕๑๒ บาท
๒๒.	นาย ภาวัต คหเทพวรกุล	๑๒๘ บาท

๒๓. นาย สุวิทย์ ใจจุ่ม	๑,๐๐๐ บาท
๒๔. น.ส. สายทอง หยกวุฒิรัตน์	๖๔๐ บาท
๒๕. คุณ พรรณษาชล มุลกฤษ	๒๐๐ บาท
๒๖. คุณ สนธิลักษณ์ รักไทย	๒๕๖ บาท
๒๗. คุณ ผ่องศรี ยองจา	๑๒๘ บาท
๒๘. ทพ. สหัช แก้วกำเนิด	๒,๐๐๐ บาท
๒๙. พ.ต.ท. ประสงค์ วรรณพิศิษฐ	๑,๒๘๐ บาท
๓๐. น.ส. อารณีย์ ฝันเฟื้อ	๓๐๐ บาท
๓๑. บจก. สุวรรณรุ่งเรือง ช่างทอง นำโดย คุณอนันต์ ธีมมอัญญา และบุตร	๑๐๐,๐๐๐ บาท
๓๒. คุณ เมธาวี และคุณ เอกสิทธิ์ ศรีชัยวิทย์	๕๐๐ บาท
๓๓. พญ. เพ็ญพักตร์ รัตนรังรอง	๑,๐๐๐ บาท
๓๔. คุณ ปกรณ์ เจ็ดคัมภีร์	๒,๐๐๐ บาท
รวม	๑๒๘,๖๕๒ บาท

สายบุญกลุ่มวัดท่ามะโอ จ.ลำปาง

๑. วัดท่ามะโอ	๓๐,๐๐๐ บาท
๒. คุณ วรวิมล - ทพญ. รัตนาวดี บุปผาเจริญสุข	๒๐,๐๐๐ บาท
๓. คุณ กวี - คุณ ปรารงค์มาศ นิตินธรรม	๕,๐๐๐ บาท
๔. คุณ กลีบผกา แก้วปลั่ง และครอบครัว	๒,๐๐๐ บาท
๕. คุณ กิตติศักดิ์ กัลยาณมิตร และครอบครัว	๒,๐๐๐ บาท
๖. คุณ สายหยุด สกุลมิตรภาพ	๑,๐๐๐ บาท
๗. บริจาคอุทิศกุศลแด่ พ่อใส - แม่แดง และพี่วีโรจน์ โสภาวรณ	๑,๐๐๐ บาท
๘. คุณ ชาตรี ฉายศรี	๑,๐๐๐ บาท
๙. คุณ สุเทพ - คุณอัมพร เหลืองมะลาภิร	๕๐๐ บาท
๑๐. คุณ สุพัตรา ปินยา และครอบครัว	๒,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณ สิทธิชัย ธาราริยกุล	๕,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณ ชุติมา แก้วกลาง	๕๐๐ บาท
รวม	๗๐,๐๐๐ บาท

สายบุญกลุ่มโยมเสริมสุข

๑.	คุณ เสริมสุข ปัทมสถาน	๕๐,๐๐๐ บาท
๒.	คุณ อภิญญา แจ็งอริยวงศ์	๑๐,๐๐๐ บาท
	รวม	๖๐,๐๐๐ บาท

สายบุญกลุ่มศิษย์บาลีใหญ่

๑.	คุณ พรกมล โตรุ่ง	๒๐,๐๐๐ บาท
๒.	คุณ ฉวีวรรณ โมนะ	๑,๐๐๐ บาท
๓.	คุณ ภัทรี วยอุดมวุฒิ	๕,๐๐๐ บาท
๔.	ญาติมิตรร่วมทำบุญขึ้นบ้านใหม่ บ้าน “คงสบาย”	๒๓,๒๖๐ บาท
๕.	คุณ อุ๋นเรือน เทียมศักดิ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๖.	ทพญ. อัจฉรา กลิ่นสุวรรณ	๕,๐๐๐ บาท
๗.	พระครูปกุนสรกิจ (พระมหาคุณย์)	๑,๐๐๐ บาท
๘.	พระมหาปริยญา อุทิศให้ คุณพ่อนายแพทย์ชูศักดิ์ ไบตระกูล และนางสาววาสนา ไบตระกูล	๒,๐๐๐ บาท
๙.	คุณอัญชญา อุปแก้ว	๓๐๐ บาท
๑๐.	คุณ สุทัศน์าภรณ์ วงศ์ตระกูล	๑,๐๐๐ บาท
๑๑.	คุณ ศิริพร มงคลทวิสิทธิ์	๑,๓๐๐ บาท
๑๒.	คุณ ขญาดา ธาราธิคุณเดช	๓๐๐ บาท
๑๓.	คุณ ธนภัทร มิคะวะ และครอบครัว	๒๐๐ บาท
	รวม	๗๐,๓๖๐ บาท
	รวมปัจจัยทำบุญพิมพ์หนังสือปาฬิสิกขาทั้งสี่ ค่าพิมพ์	๓๒๙,๐๑๒ บาท
	คงเหลือ	๒๕๖,๐๐๐ บาท

ถวายวัดท่ามะโอไว้ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายถ่ายเอกสาร พิมพ์หนังสือเล่มอื่นๆ หรืออุปกรณ์การศึกษา

สาธุ สาธุ อนุโมทามิ.

๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒ เวลา ๑๐.๓๒ นาฬิกา
